

Lilith

VERA ZINGSEM

Mitoloji Dizisi

LİLİTH

Adem'in ilk karısı

Vera Zingsem

İLYA İZMİR YAYINEVİ

İLYA MİTOLOJİ / TARİH DİZİSİ – 16

Adı "Lilith. Adem'in İlk Karısı"

Yazarı Vera Zingsem

Çeviren Devrim Doğan Yüzer

Gen. Yayın Editörü Sevim Korkmaz Dinç

Düzeltilen Hacer Özmakas

Orijinal Adı "Lilith. Adams erste Frau"

Yayın No 117

© Coyprigh 1999, Klöpfer und Meyer, Tübingen

© Coyprigh 2005, İlyazmir Yayınevi, İzmir - Türkiye
5846 Sayılı Yasa'ya göre tüm hakları İlyazmir Yayınevi'ne ait olup kısmen veya tamamen, izin alınmadan basılamaz.

ISBN 978-975-6249-83-3

Baskı Birinci Baskı, 2006 – İZMİR
İkinci Baskı, 2007 – İZMİR

Basıldığı Yer İlyazmir Yayınevi Matbaası

Adres İlyazmir Basım Yayın Medya Yapım
Dağıtım Pazarlama Sanayi Tic. Ltd. Şti.
Refik Tulga Caddesi No: 11 Çamdibi/İZMİR
Tel: 0232 462 75 86(pbx) - Faks: 0232 462 32 19
ilyayayinevi@mynet.com
www.ilyayayinevi.com.tr

LİLİTH

Adem'in ilk karısı

Vera Zingsem

Almanca'dan Çeviren
DEVİRİM DOĞAN YÜZER

MİTOLOJİ DİZİSİ

İçindekiler

İkinci Baskının Önsözü	9
------------------------------	---

Lilith – Tanrıça mı, Dişi Şeytan mı?	15
Dünyanın Yaratılışında Lilith'in Rolü.....	17
Tanrı'nın Dişi Yanı, Lilith	44
Lilith, Erkeklerin Baştan Çıkarıcısı	53
Lilith, Adem ve Havva – Mitos'un Modern Versiyonu.....	65
Batı Kültüründen Benzer Mitoslar.....	76
Lilith ve Modern Psikoloji	80
Bilgilendirme: "Gökkuşağının İzinde" – Anaerkil Bir Kültürün Yaratılış Hikâyesi	95

Isolde Kurz: Lilith'in Çocukları	105
Lilith'in Yaratılışı	107
Yaratılış Planında Lilith'in Rolü	110
Lilith ve Adem, Çatışmalarla Dolu Bir Aşk İlişkisi	112
Havva – Sammael'in Başyapıtı	119
Lilith Veda Ediyor	125
Cennetten Kovulma	133
Adem'in Rüyası	137
Mesih – Lilith'in Evladı mı?	139

Lilith-Adem-Havva ve "Hamile" Erkeğin Miti	147
Yönlendirici Fonksiyonuyla Yaratılış Hikâyesi	150
Kadınlar Suçludur – Kültürümüzün Temel Aksiyomu.....	157
Kültürel Bir Dürtü Olarak Doğurganlık Kıskaçlığı	169
Metinlerde Geçen "Hamile" Erkek Miti.....	177
İnsan İkidir: Düşünmenin Tek Cinsiyeti Vardır	188

Yaşam Suyu ve Bilgelik Kaynağı – Yılan ve Ejderha Sembollerinin Değişik Kültürlerde Karşılaştırılması ..199

Yağmur Yapıcı Kadın ve Hazine Koruyucu Kadın	202
Bilgelik ve Yaratıcı Gücün İfadesi	208
Değişimin, Şifanın ve Ölümsüzlüğün Sembolü	215
Lanetlenmiş Yılan, Lilith	219
Tükenmeyen Sabır İçin Bir Örnek	222

Yeni İmajıyla Eski Mit – Dişilik Psikolojisi Hakkında C.G. Jung ve Erich Neumann225

Kahramanlık Bilinci ve Ezeli Karanlığın Yutan Kucağı ...	227
Erkekliğe Adım Atma Ritüelleri ve "Dişiliğe"	
Karşı Söзде Kavgalar.....	234
Kendinden Uzaklaşma Olarak Bilinç Gelişimi	240
Önce Adem Sonra Havva: Bilinç	
Gölgelerinin İçerisindeki Kadın	246

Pygmalion–veya:Kadın Neden Erkek Gibi Olamıyor?251

Şekillendirilmiş Kadın	257
"Adem ve Havva"yla Başlayan ve	
Rousseau Tarafından Tamamlanan Görüş	261
"Dünyada Hiçbir Kadının Olmadığı Kadar"	268
Pygmalion veya Aşkın Tek Yönlü Caddesi	271
Kadının Yaratılışı Hâlâ Eksik – Satirik Bir Yaklaşım	275

Lilith Kompleksi – Hans Joachim Maaz ile Tartışma ...281

Lilith – ve Dişiliğin Tabu Yönleri	283
Tanrıça Lilith Işığın Bir Meleği mi?	292
Lilith ve Erkekliğin Tabulaştırılmış Yönleri	299
Lilith Kompleksi veya: Dikkat Tuzak!	304
"Kızım Olmadan Asla"	312

Lilith ve Aphrodite – Kız Kardeşler mi?	321
Lilith, Aphrodite'in Karanlık Kız Kardeşi	323
Derinliklerden Doğan – Göklerin Kızı	330
Lilith ve Aşktan Korkma	334
"Ve Lüleleri Kızıl Altındandı"	341
"Lilith Cennette" – Bir Yaratılış Masalı	346
Ekler	355
Kaynakça	357
Resim Bilgileri	369
Yazar Hakkında Kısa Bilgi	371
Çevirmen Hakkında Kısa Bilgi	373

İkinci Baskının Önsözü

Dialog: Adem – Lilith

*bu
sessizlikte
içine gömüldüğüm sesin
beni
korkutuyor*

nefesin
konuştuğunda
tenimi ısıtıyor

*soluk havada
yaydığın
kokun
açlığını
kamçılıyor*

uzuvlarım
acıyor
dokunmak istemediğinde
bana

evet

nasıl da yanıyor

tanrı
beni terk etti
(sevişiyorlar)

neden bastırıyorsun
beni
gömmek mi
istiyorsun
toprağa

evet
bir
dakikalığına

hey
bırak beni
olmak istemiyorum
altında

ah
sen
karşı koyarak
kendin yukarıda olup
beni mi
sıkıştırmak istiyorsun?

hayır

o zaman
rahat dur
ve
konuşma
(kadın bir çığlıkla onu üzerinden atar)

senin gibi
bir sersem
bana
zevk veremez
kendi
başımın çaresine bakarım

evet!
ve ben de—

"Lilith" isimli Rock Operası'nın yazarı Walter Weyers, eski bir efsaneye yeni yorumlar kazandırıyor. Çok heyecanlı, popüler ve renkli; Lilith ortalığı kasıp kavuruyor. Sahne ışıklarının altında yeniden doğuyor. Nihayet Lilith'in etrafı bugüne kadar sahip olmadığı bir aydınlıkla sarılıyor. Fakat o aydınlandıkça, Adem'in karanlıkta kalmış yönleri daha da belirginleşiyor: Adem'in zeki, akıllı ve cinsel yönden aktif bir kadınla sevişme konusundaki yeteneksizliği. Walter Weyers, aslında Lilith'in erkek agresifliğini saklayan bir maske olduğunu gözler önüne seriyor: Bu sayede Lilith erkekleri ve çocukları öldüren gözü dönmüş bir dişi şeytan imajından kurtuluyor, kişiliği ve benliği ile sevdiği ve saygı duyduğu adam tarafından beklentileri (kendi benliğinin saygı görmesi) acımasızca hayal kırıklığına uğratılan bir sevgili olarak karşımıza çıkıyor. Adem kendi arzularının ve aşkının bu yoğunluğu karşısında, batağa saplanmaktan —yani kendini kaybetmekten— korktuğu için çareyi tehdit olarak gördüğü bu şeye karşı savaşmakta buluyor. Bu davranış gölge projeksiyonu dediğimiz davranış biçiminin tipik bir örneğidir: erkek kendi

içinde var olan ancak hoşlanmadığı yönlerini, kadında hem yok etmeye çalışır hem de cezalandırır. Lilith ise bu tarz "şeytani" bir sevgiliyi reddeder. Havva ile karşılaştığında ise bu iki kadının aralarında bir pakt (Goethe de Faust ile Şeytan arasında bir pakt yapıldığını vurgulamıştır.) yaptıklarını görüyoruz. Yeni bir çağ için yeni bir vizyon olabilir bu. Öyle bir çağ ki Adem ve Lilith arasındaki çatışma burada aşkın sonuçsuzluğunun sonsuz (eskiden beri olagelen) tekrarından daha fazlası anlamına gelebilir.

Lilith toplumla yeniden buluşuyor. Regensburg'lu yazar Wolf Peter Schentz, 2002 yılında "Jakob ve Lilith" isimli bir şiir serisi yayımlatıyor; 2002 yılının Ekim ayında Bavyera Radyosu'nda Lilith hakkında yayımlanan bir programın yazılı metni 500 kişi tarafından istendi, bu bir rekordur! Augsburg şehrinde 2003 yılının bahar aylarında dini ve kültürel açılardan Lilith'i ele alacak bir proje gerçekleştirilecektir. Bu proje kapsamında, heyecanla bekleyebileceğimiz bir eser de sahneye konulacaktır. Bu kitabın elinizde bulunan yeni basımının piyasaya sürüleceği dönemde ise, "Lilith Kompleksi"ni psikolojik ve psikoanalitik açılardan ele alan bir çalışma da yayımlanacaktır: Hans Joachim Maaz "Psychologie Heute" dergisinde (Mart 2001) yayımlanan makalesini, geniş kapsamlı bir kompozisyon haline getirmiştir; fakat bu çalışması alışık olduğumuz üzere "kadınlığın karanlık yönleri" ile sınırlı kalmıştır. Yazar, bu eserinde her nasıl yapıyorsa özgürlük düşkünü ve ataerkilliğe burun kıvrıran, küçümseyen Lilith'i, "Yeni Annelik" kavramı için bir gönüllü haline getirebilmeyi başarıyor. Ne gariptir ki bu efsanenin, aslında Lilith hakkında yapılan psiko-analitik kuramlarda duygusal yanlarıyla hiçbir şekilde tartışılmayan erkekler tarafından aktarıldığını da itiraf

ediyor. Oysaki *Lilith Efsanesi*, onu dünyaya kazandıran ve her seferinde yeni garipliklerle süsleyen erkeklerin de problemlerini yansıtmaktadır.

Bunun yanı sıra bu efsanede, annelikten daha fazlası söz konusudur. Kabul etmek istesek de istemesek de... Kültürümüz, ilk insan çiftinin yaratılışı ve erkek-kadın arasındaki sevgi söz konusu olduğunda, iki farklı utanç kaynağına sahiptir: Adem altında bir konuma itilmemek için onu terk eden Lilith ve yine Adem'in "*ona karşı dayanılmaz bir tiksinti*" duyduğu gerekçesi ile cennetten kovulan birinci Havva. Oysaki bu ikinci kadın artık sadece "toprak"tan değil, et ve kandan yapılmış kadındır. Üçüncü denemede nihayet ortaya çıkan ikinci Havva ise aslında Adem'den yaratıldığı için Adem'in kızıdır. İlişki kültürümüzün beşiğinde aslında Oidipus değil, arzularını kızına yönlendiren bir baba yatmaktadır. Kültürel ve psikolojik açıdan düzeltilmesi gereken bir şey varsa, nedenini belki de bu ilginç bağlantıda aramalıyız! Çünkü birincisi şimdiye dek kimse tarafından denenmemiştir ve ikincisi, bunun çok verimli bir alan olduğundan eminim!

Belli başlı fantastik hikâyelerde ve oyunlarda (Tolkien ile başlayan farklı dünyaların ele alındığı eskiden kart oyunları ile günümüzde ise bilgisayar oyunlarında RPG – Role Playing Games olarak popülerliğini sürdüren oyunlar) Lilith, zamanla vampirlerin büyük dişi atası mertebesine oturtulmuştur. Kanımca bu endişe verici bir gelişme. Çünkü burada Lilith gene yüzyıllar boyunca sapkın erkek fantazilerini ateşleyen, karanlık, kana susamış bir canavar haline getirildi. Bu bakış açısına, Lilith ve Afrodit'i karşılaştırarak

daha pozitif (Belgelere dayanarak ispatlanır.) bir görüş kazandırmaya çalıştım. Lilith ve Aşk –ilk bakışta bize imkânsız görünse de– uyumlu bir ikilidir.

Bu birbirlerine benzer-ters kız kardeşler hakkında yazdığım bölüm, kitabın bir önceki basımında "Kule Suyu Nasıl Ulaşır?" isimli bölümün yerine konmuştur. Burada da bir öncekinde olduğu gibi Aşk ve Eros farklı açılardan ele alınmaktadır; tek farkı, ana temanın şimdi doğrudan Lilith'e uyarlanarak onun üzerinde yoğunlaşmasında yatmaktadır. Bu, bir kayıp değildir; aksine kitabın ana kahramanına okuyucuyu daha da meraklandırarak konsantre etmektir...

Lilith – Tanrıça mı, Dişi Şeytan mı?

***Lilith* Kelimesinin Etimologları:**

Eski Sümer'de (Mezopotamya) *Lil*, fırtına ve rüzgâr anlamına gelirdi. Buna Babil-Asur kökenli *lilitu* kelimesi de uygun düşer ve "dişi şeytan veya rüzgâr hayaleti" anlamına gelir. İbrani (ve Arap) kökenli *Laila* kelimesi ise gece anlamında kullanılır ve etimolojik olarak bu nedenden dolayı geleneksel hikâyelerde Lilith ile bağdaştırılır ve Gece Hayaleti olarak tercüme edilebilir. ¹

Bir başka isim türetmesini de Barbara G. Walker bize gösteriyor: O, Lilith ismini Sümer-Babil kökenli "Lotus" anlamına gelen *lilu* kelimesinden türetiyor. Böylece Lilith'i Mısır ve Hindistan'ın Lotus Tanrıçalarıyla ilişkilendiriyor. Raphael Patai'ye göre "Kali" de Lilith'in lakaplarından biridir. ² Hindistan'da Lotus, verimliliğin (özellikle dişi Yoni'sinin) ve yeniden doğuşun olduğu kadar spiritüel saflığın da sembolü olarak görülür.

1 Bkz. Ranke-Graves/Patai, s. 84, Koltuv, s. 13.

2 Bkz. Walker 1997, s. 573 vd.

Dünyanın Yaratılışında Lilith'in Rolü

İnanna, Lilith ve *Huluppu*-Ağacı

İlk günlerde, en ilk günlerde
İlk gecelerde, en ilk gecelerde
İlk yıllarda, en ilk yıllarda

İlk günlerde, yaşamak için gerekli olan her şey, oluşmaya
başladığında
İlk günlerde, yaşamak için gerekli olan her şey, uygun bir şekilde
beslendiğinde

Ülkenin sınırlarında ekmek pişirildiğinde
Ülkenin evlerinde ekmek tadıldığında
Gök kendini topraktan çektiğinde
Ve insanın adına karar verildiğinde
Göklerin Tanrısı An, gökleri uzaklara taşıdığına
Hava Tanrısı Enlil, toprağı taşıyıp götürdüğünde
Büyük Yeraltı'nın Kraliçesi, Ereşkigal, yeraltını hükümdarlık alanı
olarak elde ettiğinde.

O zaman yelkenleri açtı; Baba yelkenleri açtı
Bilgelik Tanrısı Enki, yelkenleri açtı ve yeraltına yol aldı
Küçük rüzgâr taşları üzerine atıldı;
Üşüşen kaplumbağalar gibi,
Büyük dolu parçaları üstüne düştü
Enki'nin teknesinin sancağına yük yapıyorlar
Denizlerin suları, gemisinin pruvasını kurtlar gibi yuttu,
Denizlerin suları, teknesinin kışını aslanlar gibi kamçıladi.

Bu zamanlarda bir ağaç, tek bir ağaç, bir *huluppu*-ağacı
Fırat'ın kıyılarında kök saldı.

Ağaç Fırat'ın sularıyla beslendi.
Güney rüzgârları eserek köklerini çekiştirdi.
Ve savurdu yine dallarını.
Ta ki Fırat'ın suları onu uzaklara götürene dek.

Göklerin Tanrısı An'ın sözleri karşısında saygıyla eğilen, bir kadın
O, Havaların Tanrısı Enlil'in sözleri karşısında da saygılıydı
Ağacı nehirden çekerek, konuştu:

"Bu ağacı Uruk'a götüreceğim
Bu ağacı kutsal bahçeme dikeceğim."

Kendi elleriyle ilgilendi İnanna ağaç ile
Ayaklarıyla toprağı ağacın etrafına bastırdı
Kendi kendine konuştu:
"Ne kadar sürecek, üzerinde oturabileceğim
parlayan bir tahta sahip olmam?
Ne kadar sürecek, üzerinde yatabileceğim
parıldayan bir yatağa sahip olmam?"

Yıllar gitti; beş yıl, on yıl
Ağaç kalınlaştı,
Fakat kabuğu çatlamadı.

O zaman evcilleşmeyen bir yılan,
Yuvasını *Huluppu*-ağacının köklerine kurdu
Ağacın dallarında *Anzu*-Kuş kuluçkaya yattı
Ve gövdesinde karanlık bakire *Lilith* evini inşa etti.

Aslında gülmeyi seven genç kadın, ağladı.
Ve İnanna nasıl da ağladı!
(Fakat hiçbirini ağacını terk etmek istemiyordu.)

Şafak söküp kuşlar şarkılarını söylemeye başlarken
Güneş Tanrısı Utu, kraliyet yatak odasını terk ederken
İnanna erkek kardeşini yanına çağırarak şöyle konuştu:
"Ey Utu, kaderlere karar verildiği günlerde,
Bolluk ülkeyi sardığında

Gök Tanrısı gökleri, Yer Tanrısı da yerleri taşıdığında
Ereşkigal Büyük Yeraltı'nı kendi hükümdarlık alanı ilan
ettiğinde

O zaman Bilgelik Tanrısı Baba Enki, yeraltına indi
Yeraltı ona karşı ayaklandı ve ona saldırdı...

O günlerde bir ağaç, tek bir ağaç, bir *huluppu*-ağacı
Fırat'ın kıyılarına kök saldı.

Güney rüzgârları köklerini ve dallarını çekiştirdi;

Ta ki Fırat'ın suları onu uzaklara götürene dek.

Ağacı nehirden dışarı çektim;

Onu kutsal bahçeme götürdüm.

Parlayan yatağımı ve tahtımı beklerken ağaç ile ilgilendim.

O zaman evcilleşmeyen bir yılan

Ağacın köklerine yuvasını kurdu.

Ağacın dallarında *Anzu*-Kuş kuluçkaya yattı

Ve gövdesinde karanlık bakire *Lilith* evini inşa etti.

Ağladım.

Ah nasıl ağladım!

(Ama hiçbir ağacı terk etmek istemedi.)"

Utu, cesur savaşçı Utu,

Kız kardeşi İnanna'ya yardım etmek istemedi.

Şafak söküp kuşlar şarkılarını söylemeye başladığında
İnanna erkek kardeşi Gılgamış'ı çağırdı ve şöyle söyledi:

"Ey Gılgamış, kaderlere karar verildiği günlerde,

Bolluk ülkeyi sardığında

Gök Tanrısı gökleri, Yer Tanrısı da yerleri taşıdığında

Ereşkigal Büyük Yeraltı'nı kendi hükümdarlık alanı ilan

ettiğinde

O zaman Bilgelik Tanrısı Baba Enki, yeraltına indi

Yeraltı ona karşı ayaklandı ve ona saldırdı...

Bu zamanlarda bir ağaç, tek bir ağaç, bir *huluppu*-ağacı

Fırat'ın kıyılarına kök saldı.

Güney rüzgârları köklerini ve dallarını çekiştirdi;
Ta ki Fırat'ın suları onu uzaklara götürene dek.
Ağacı nehirden dışarı çektim;
Onu kutsal bahçeme götürdüm.
Parlayan yatağımı ve tahtımı beklerken ağaç ile ilgilendim.
O zaman evcilleşmeyen bir yılan
Ağacın köklerine yuvasını kurdu.
Ağacın dallarında *Anzu*-Kuş kuluçkaya yattı
Ve gövdesinde karanlık bakire *Lilith* evini inşa etti.
Ağladım.
Ah nasıl ağladım!
(Ama hiçbirisi ağacı terk etmek istemedi.)"

Gılgamış, cesur savaşçı Gılgamış,
Uruk kahramanı, İnanna'nın yanında yer aldı.

Gılgamış, elli mina ağırlığında bir zırh geçirdi göğsüne
Bu elli mina'nın ağırlığı ona elli tüy gibi geliyordu.
O yolların baltasını, bronz baltasını savurdu.
Yedi yeteneği ve yedi mina'nın ağırlığı omuzlarında
İnanna'nın kutsal bahçesine girdi.

Gılgamış eğitilemeyen yılanı öldürdü.
Anzu-Kuş yavrularıyla dağlara uçtu.
Ve *Lilith* evini yıkarak vahşi, ıssız yerlere kaçtı.
O zaman Gılgamış *huluppu*-ağacının köklerini gevşetti.
Ve ona eşlik eden şehrin oğulları, dallarını kestiler.

Ağacın gövdesinden bir taht oydu kutsal kız kardeşi için.
Ağacın gövdesinden bir yatak oydu İnanna için.
Ağacın köklerinden bir *pukku* yaptı erkek kardeşi için.
Ağacın taçlarından, bir *mikku* yaptı Uruk kahramanı Gılgamış için.³

3 Eski Sümer yaradılış hikâyesi. Yaklaşık İÖ 2000; bkz. Volkstein/Kramer, s. 1-9. Vera Zingsem çevirisi.

Tam sözcük anlamı günümüze dek çözülmemiş olan *pukku* ve *mikku*, olayların ilerleyen zamanlarında Gılgamış'a şans getirmemiştir. *Pukku*'yu kullanırken kendini beğenmişliği, Uruk kadınlarına acı ve gözyaşlarından başka bir şey getirmez; kadınları boyun ve kalçalarından yaralar. Bunun üzerine toprak açılarak *pukku* ve *mikku*'yu yeraltına çeker. ⁴

İnanna ismi, kelimesi kelimesine çevirecek olursak "Göklerin Tanrıçası" anlamına gelir ve kısa süre sonra anlamı "Gök ve Yerlerin Tanrıçası" olarak genişler. İki nehrin ülkesi olarak bilinen, yüksek kültürün en eski doğum yeri olan Sümer'de, İnanna Aşk ve Savaş'ın Tanrıçası olarak anılır ve sembolik olarak da Sabah-Akşam Yıldızı ile ifade edilirdi. Amblemleri sekiz uçlu yıldız veya sekiz yapraklı güldür. Yeraltına iniş motifi aslında onun hikâyelerine dayanır. Üç günün sonunda "ölü" serbest kalarak yukarıdaki dünyaya geri döner. O zamanlardan itibaren tüm Ön Asya, farklı tanrıçalarla da olsa mevsimlerin yıllık doğal döngüsünü, ölüm ve yeniden diriliş olarak kutlamıştır. İki nehirli ülkede; yani Sümer kültürlerinin devamı olan Akkad ve Babil'de, aynı Tanrıça, İştar (Astarte, Aştoret) ismiyle karşımıza çıkar. Onu, daha sonraları Aphrodite veya Venüs adıyla çok yakından tanıma fırsatı bulacağız. ⁵

Bu hikâyede Lilith'in rolü karanlıkta kalmıştır. Diğer herhangi bir Sümer yazıtında karşımıza çıkmaz, bu da bizim onu kategorize etmemizi zorlaştırır. Onun karanlık görüntüsü,

⁴ Bkz. Age., s. 141; Gılgamış Destanı, s. 106 vd. 118 vd; Burada ele alınan *pukku* ve *mikku* çevirisi, davul ve kılıfı olarak kesinlik kazanmamıştır.

⁵ İnanna hakkında tüm hikâyeler, yine benim tarafımdan yazılan "Gök Benim Yer Benim" isimli kitapta bulunabilir.

parlaklığıyla (Venüs Yıldızı olarak) dünyayı aydınlatan İnanna'yla bir tezat oluşturur. Bir zamanlar gökyüzünün ve yeryüzünün Tanrıçası olan İnanna, bu rakibesi karşısında aciz kalır. Bu arada, Lilith'in hikâyede direkt olarak agresif bir kişilikle karşımıza çıkmaması da dikkate değerdir. Anladığımız üzere salt varlığı dahi rahatsızlık vericidir. Her durumda İnanna yardım isteme gereği duyar. Erkek kardeşi Güneş Tanrısı Utu ise ona yardım etmez. Sadece "Uruk Kahramanı" Gilgamiş İnanna'nın yardıma koşar. Bana kalırsa tüm bu hikâyeye biraz da bu erkek kahraman yüzünden anlatılmaktadır. Gilgamiş'in İnanna'nın yanındaki hükümdarlık haklarını kuvvetlendirmesi için bu Tanrıçayı "kurtarması" gerekiyor. Tanınmak için, İnanna'nın yanında olduğunu ve tahtı ele geçirdikten sonra da Tanrıça'nın desteğine sahip olacağını ispatlaması gereklidir. Bunun başlıca sebebi; Gilgamiş'in Sümer inanışlarında, İnanna'nın tanrısal âşığı Dumuzi'nin yeryüzündeki karşıtı olduğu görüşünün hâkim olmasıdır. Görev başına gelen her kral, bu ilahi âşık ile özdeşleştirilmiştir. Tanrıçanın onayı olmadan hiçbir kral hükümdarlık yapamazdı. Sözde Kutsal Düğün'de; yani taç giyme töreninde, İnanna (yüksek rahibe tarafından temsil edilir), o dönemde hüküm sürecek "Dumuzi" ile her seferinde yeniden birleştirilir. Bu hikâyede de Gilgamiş'in evlilik niyetleri ile hareket ettiğini görüyoruz. Gerçekten de hikâyenin sonunda olaylar bizi evliliğe götürür. Kestiği ağaçtan parlak bir taht ve parlak bir yatak yapar, söz konusu olan her iki eşya da Kutsal Düğün'ün gerçekleşmesi için gerekli olan ön koşullardır. İnanna da karşılığında ona *mikku* ve *pukku*'yu verir. Bunlar, büyük bir olasılıkla bir çeşit hükümdarlık gereçleridir. Ama bu gelişmelere rağmen

hikâyenin sonu iyi bitmez. Uruk Kahramanı elde ettiği ödüllerle çevresine, özellikle de ülkenin kadınlarına, faydadan çok zarar verir. Bu aşırılıklar nedeniyle yeryüzü olaya el koyar ve kendini *mikku* ve *pukku*'yu geri almak mecburiyetinde hisseder.

Bu hikâyeyi şu ana kadar ele alınmış tüm İnanna hikayeleriyle bağdaştırarak yorumlamak, onu ayrı olarak ele almaktan daha akıllı ve mantıklı bir yol olacaktır. Benim için önemli olan soru, İnanna'nın kimlerden yardım istediğidir ve bu yardımın aslında kimlerden geldiğidir. Bu arada ilk önce Ninşubur'u, Doğu'nun Kraliçesi'ni dile getirmekte fayda var. Yazıtlarda, tanrıçanın kendisi tarafından “benim sadık, güvenilir desteğim, bilge öğütler veren sukkal'im, yanımda mücadele eden kadın savaşçım” olarak tanımlanır. Gerçekten de Ninşubur İnanna için *me*-güçlerini (herşeye kadir bilgelik güçleri) kurtarıırken, Dumuzi'yi zifaf odasına getirirken veya tanrıça yeraltına indiğinde bedeninin başında nöbet tutarken her zaman güvenilir olduğunu ve her koşul altında arkadaşının yanında bulunduğunu kanıtlar. Kadın dostluğunun ne kadar güçlü olduğunun erken bir göstergesi! İnanna, onu mutluluk için doğuran annesi Ningal'den her şeyden önce aşk ve sevgi konularında yardım alır. Erkek Tanrılar arasında ise koşulsuz güvenebileceği bir tek Enki vardır, bilgeliğin ve derinliğin Tanrısı. Zaten bu Tanrı da Sümer Tanrı akrabalık derecelerine göre onun anne tarafından dedesi olur. Yeraltına inişinde çözümü olmayan bir zorlukla karşılaştığında, babası Ay Tanrısı Nanna ve baba tarafından dedesi olan Gök Tanrısı Enlil ona yardım etmeyi reddederler. Ninşubur tarafından uyarılan Enki ise onu ölüler diyarından kurtarmaya hemen

hazırdır. Sevgilisi Dumuzi dahi onu bu zor durumunda yalnız bırakır. Gilgamiş ise Dumuzi'nin tersine İnanna ile hiçbir şekilde akraba değildir. Gilgamiş Sümer'de yarı efsane, yarı gerçek bir karakter olarak anılırdı; fakat günümüzde onun gerçekten de yaşamış olduğu ve İÖ üçüncü yüzyıllarda hüküm sürdüğü ispatlanmıştır.⁶ Gilgamiş'ın bu kurtarma olayı, dikkatlice incelediğimizde, bizlerde biraz şüphe uyandırabilir. O saf bir kaba kuvvetle sorunları ele alıyor ve bize aslında İnanna'nın iyiliğinden çok kendini ispat etmeyi düşündüğünü gösteriyor. Tanrıçayla iblislere karşı neler yapması gerektiğini dahi tartışmadan hemen etrafına vurmaya başlıyor. Gilgamiş, Tanrıçanın şahsi hediyeleri *mikku* ve *pukku*'yu da kaba bir şekilde kullanıyor ve en sonunda da kaybediyor. Fakat elde ettiği başarı onu ilk etapta haklı çıkarıyor gibi görünüyor. İnanna istediği şeyi elde ediyor ve iblisler de yeniliyor.

Sonuçta Lilith kaçıyor. Kaba kuvvet karşısında gidiyor. Sümer'de onunla baş etmenin başka yolları olup olmadığını ne yazık ki öğrenemiyoruz. İnanna ile ilgili şu ana kadar bulunan hikâyelerin birçoğu bizlere kadınlar arasında bulunan dostluğun ve akrabalığın, ne kadar içten ve güvenilir olduğunu aktarıyor. Dumuzi zor durumda kaldığında arkadaşı tarafından anında terk edilirken kız kardeşi Geştinanna kendini düşünmeden ona yardıma koşuyor. “Yaradılışın ilk anından beri erkek kardeşinin saklandığı yeri açığa vuran bir kız kardeşe rastlanmamıştır.” der yazıtlar bu hikâye ile ilgili. Dumuzi arkadaşı tarafından böylesine ihanete uğrarken İnanna ve Ninşubur buna tezat olarak her türlü zorluğa cesaretle göğüs geren ayrılmaz bir ikili oluşturuyorlar.

6 Bkz. Du Ry, s. 43 u, 49; Volkstein/Kramer, s. 143.

Kanımca bir önceki hikâyede Lilith'in kötülüğünden ziyade, her şeye kaba kuvvetle sarılan ve kaybettiklerine aldırmandan eline geçenleri kırıp döken Gılgamış yargılanmaktadır. Yaptıklarının kutsanmamış ve yanlış olduğunu zaten, hikâyenin talihsiz sonundan da anlayabiliriz.

Gılgamış'ın bu tavrına ilginç bir zıtlık teşkil eden olay da, "İnanna'nın yeraltına iniş"inde Enki'nin ortaya koyduğu kurtarma hareketidir. Burada amaç, en derin derinliklerin Karanlık Tanrıçası Ereškigal'i yenmektir. Verdiğim seminerlerde hikâyeyi Enki'nin olaya girmesinden hemen önce keserek dinleyicilerime Ereškigal'in inatçılığı ile ilgili (İnanna'yı yukarıya göndermeyip yanında tutma) kendilerinin ne yapacağını sıkça sorarım. Hemen hemen tüm çözümler, ejderha öldürme olayındaki gibi vahşi öneriler olur. Fakat anne tarafından İnanna'nın dedesi olan Enki'nin burada ortaya koyduğu tavır hem akıllıcadır, hem de psikolojik bir incelik göstergesidir. Değişim ve yeniden başlamayı mümkün kılan bu yöntem, Ereškigal'e acıyarak sahip olduğu acıları dile getirtmek ve onların bilincine varılmasını sağlamaktır. Çözüm, öldürmek değildir. Bu amaçla Enki'nin tırnaklarının içindeki kirden yaratarak Tanrıçanın yanına, yeraltına gönderdiği minik iki figür, Gılgamış'ın devasa zırhı ile bu nedenle komik bir tezat oluşturur. Hikâyeler bize mücadelelerin başka şekillerde de yapılabileceğini gösteriyor. Minik etkenlerle elde edilen devasa sonuçlar! Enki'nin İnanna ile beraber başardığı şey, aslında karanlığın entegrasyonudur. Bu sayede Ölüm Tanrıçası Ereškigal dışlanmıyor, aksine yaşam destekleyici yönleriyle tanınıp kabulleniliyor; fakat böyle bir gelişme ne yazık ki henüz Lilith için söz konusu değil.

Sümer kaynaklı hikâyelerde Lilith'in adı ne kadar az geçiyorsa, görüntüsü de o kadar az kullanılmıştır. Doğrusunu söylemek gerekirse İÖ ikinci yüzyıldan kalma kilden bir kabartma hariç, elimizde pek fazla bir şey de yok (bkz. s. 28). Kaynağı bilinmiyor. İlk bakışta burada tanınmış bir tanrıça ile karşı karşıya olduğumuzu anlayabiliyoruz; çünkü başının üzerinde boynuzlu bir taç taşıyor. Bu tarz “taçlar” Sümer-Akad ikonografisinde sadece tanrılara özgü bir baş süsüdür.⁷ Bu kabartmada görülen kişinin tehditkâr bir tavır içerisinde mi olduğu ya da bizlerin şartlanmış bir şekilde bunu böyle algılayıp algılamadığımız tartışılabilir.

Kişisel olarak bu Tanrıça bana ne şeytani, ne tehditkâr, ne de karanlık görünüyor. Onun suretini açıklamada kullanacağım ifade; asil, gururlu ve her şeyden önce baskın kelimelerinden oluşurdu. Dua ve Kutsama pozisyonu alarak kaldırmış olduğu ellerinde genellikle “yaşam sembolü” şeklinde algılanan iki halka tutmakta. Bu halkalar Mısır'ın Şen-Sembollerinin tıpatıp aynısıdır ve “ebedi döngüyü, iki sonsuzluğun birleşmesi”ni sembolize ederler. Ayrıca sayısız Mısır mezarlarını da süslemektedirler.⁸ Bu işaretleri, ölülerin başında nöbet tutan ve onların yeniden Horus/Osiris suretinde dirilmelerini sağlayan, İsis ve Nephtys isimli Tanrıçaların ellerinde ve Thebai'de de Çabeçenet'in Deir-el-Medine'deki bir duvar resminde görürüz.

Bu kabartmada Lilith bir aslanın sırtında durmaktadır. Aslan büyük Tanrıçaların güç sembollerinden bir tanesidir. İnanna'nın kendisi çoğu zaman aslanlı bir tahtın üzerinde otururken resmedilmiştir. Aslanlar en önemli ve büyük

⁷ Du Ry, s. 73.

⁸ Westendorf, s. 189; bkz. Hodel-Hoenes, s. 120.

Tanrıçaların yanından ayrılmayan eşlikçilerdir. Hindistan'da büyük Maya'yı bir aslanın üzerine binerken görürüz; Küçük Asyalı Tanrıça Kibele ise aslanlar tarafından çekilen bir arabada oturur; öfke dolu İsis, karşımıza aslan kafalı Saçmet olarak çıkar; Afrodite, Miken'de bulunan aslanlı kapıda tapınılır... Aslanlar, genel kanıya göre güçlü bir potansiyelin simgeleridir ve öyle görünüyor ki o zamanlarda bu güçlü hayvanları kadınlarla bağdaştırmak, çok büyük bir sorun teşkil etmiyormuş.

Lilith'in aslanlı tahtını çevreleyen büyük baykuşlar ise çoğu zaman nedense kötülük ve ölüm habercileri olarak görülürler. Fakat bu hayvanlar yine sıkça bilgeliğin ve bilginin sembolleri olarak da karşımıza çıkmaktadır, bundan dolayı onları klasik olarak Bilgelik Tanrıçası Athene ile özdeşleştiririz (ve bugüne kadar da atasözlerimizde dahi baykuşları Atina'ya götürmeme konusunda uyarılırız!). Baykuşlar bilgeliğin ve ölümün kuşlarıdır. Aslında yaşamın sonunda değil de daha öncesinde ölümün yüzüne bakmayı bilen insanlar da aslında bilge sayılmazlar mı? Bu antik ve mistik kültürlerde ölümün gelişinin, hayatın gelişi ile bir tutularak kutlanmasına benzer: Demeter mistizmine giriş hakkında Pindar, "Toprağın altına girmeden bunu gören kişiye ne mutlu; çünkü o hayatının sonunu biliyor ve Tanrı'nın bahşedeceği başlangıcı da." diye yazar. Eleusis'de bulunan bir yazıtta da şunları okuyoruz: "Tanrılar tarafından bize verilen gizemler gerçekten de olağanüstü; ölüm, bir ölümlü için artık bir felaket değil, bir kutsama."⁹ Ölüm gerçeğiyle baş edebilmek, aslında bilgeliklerin en büyüğüdür; bu nedenle baykuşun bir ölüm mü yoksa bir bilgelik kuşu mu olduğu ile ilgili sorular oldukça gereksizdir.

Lilith'in muhtemelen ilk görsel tasviri, kildenyapılma bir rölyef. Orijinal boyutu 37 x 49,5 cm. İÖ 2000 dolayları Sümer eseri. Sahibi Sydney Burney'e atfen bilim tarafından "Burney Rölyefi" olarak adlandırılmış. Ancak bunun Lilith olduğuna dair bir yazı barındırmıyor üzerinde!

Baykuşlar en karanlık gecede dahi yönlerini bulabilirler. Karanlığı bilgi ile yenebilme yeteneklerinden dolayı bu kuşlar, aslında sembolik olarak kâhinlerin ve filozofların simgeleri olmuşlardır. Baykuşlar bizim göremediğimiz fakat bizi, karanlıkta oldukları için korkutan şeyleri görebilirler. Onlar gölgeler dünyasına aşinadırlar. Bu yetenekleri de onların bize gizemli görünmelerine neden olur. Baykuşlar, geceleri aktif olan kuşlar olduğundan, sonsuza dek bizim içimizdeki karanlık korkusunu yansıtacaklardır. Aslında bizim karanlıktan kurtulmamızı sağlayacak olan tek şey de belki bu korkulardır.

Lilith sadece baykuşlarla çevrilmemiştir, kendi kanatları da onu koruyucu bir manto gibi örter. Bu genellikle, sanki onun da baykuş kanatları varmış gibi yorumlanır. Bana kalırsa bu yanlış bir varsayımdır, kanatlar kendi yapıları gereği nötrdürler; yani aslında herhangi bir yırtıcı kuşa ait olabilirler. Ayrıca Göklerin Tanrıçası İştâr da sıkça, ona böyle kötücül özellikler yüklenmeksizin, birçok resim ve kabartmada karşımıza kanatlı olarak çıkar. Yırtıcı kuş kanatları da aslan örneğinde gördüğümüz gibi önemli ve büyük Tanrıçaların birer sembolüdür. “Uçma” eylemini gerçekleştiremeyen bir tek büyük Tanrıça dahi yoktur; bu yetenekleri aynı zamanda onların yer ve zamanın sınırlarını aşabilme özelliklerini de yansıtır. Tanrıçalar arasında bir kuşun kıyafetlerine veya uzuvlarına sahip olmayanlar ise uygun şekilde donatılmış arabalarla göklerde gezerler. (Bu konuda tanrılar da tanrıçalardan geri kalmaz, Hristiyan Tanrısı dahi kartal kanatları ile tasvir edilir!)

Lilith burada oldukça güzel biçimli bir kadın vücudu ile karşımıza çıkar ve çıplaktır. Bu olgu korku verici olmaktan

çok uzaktır. Çıplaklık pekâlâ bozulmamış bir saflığı ve bilgiyi yansıtabilir. Çıplak olan, hiçbir şeyi saklayamaz. İhtar'da İnanna (sevginin ve savaşın Tanrıçası) çıplak olarak tasvir edilir, daha sonraları Ön Asya'da Afrodite de göreceğimiz gibi boynunda sadece altın bir bant bulunur. Lilith de böyle bir kolye ile süslenmiştir, bu aslında tüm büründüğü kişiliklerde aşk tanrıçası olduğu kadar, Ölüm Tanrıçası da olabilen kadın olduğuna dair bir ipucudur. Lilith'in yüzü de hiçbir şekilde korku salan bir dişi iblisin yüzü değildir. Daha çok neşeli bir kararlılık ifadesi taşır. Ama evet, kabartmada ayakları kuş pençeleri olarak görülür. Acaba nihayet bize hayvani-şeytani (çünkü hayvani olan aynı zamanda şeytani midir?) tarafını mı gösteriyor?

Burada bakışları tekrardan İnanna'ya yönlendirmek istiyorum. Bu Tanrıça yeraltına, Ölüm Tanrıçası Ereşkigal'in yanına indiğinde her yedi yeraltı kapısında hükümdarlık eşyalarından bir tanesini geride bırakmak zorunda kalır. Buna, üzerindeki kraliyet pelerini de dahildir; en sonunda Büyük Yeraltı Tanrıçası Ereşkigal'in huzurunda eğildiğinde ise çıplaktır. Sanki burada varlığının çıplak özüne, değiştirilmemiş gerçekliğine, geri dönmüştür. Kendini savunacak veya tutunacak hiçbir şeyi kalmamıştır, sadece kendisi vardır. Çıplaktır; ama –bazı tantrik yazıtlarda belirtildiği gibi – “gök tarafından örtülüdür”. Gökyüzünün Tanrıçası imkânlarının en alçak seviyesindedir, belki bu nedenden dolayı da gökyüzüne bir o kadar da yakındır. Acaba bu özellik İnanna ve Lilith arasındaki gizli akrabalığın bir işareti midir?

Burada hakkında ne resimlerin ne de yeterli sayıda kaynağın bulunduğu bu kişilik için, nihai bir yorum geliştirmek istemiyorum. Zaten bu bilgi eksiklikleri nedeniyle Lilith

zaman içinde gereksiz fantazilerin kaynağı olmuştur; fakat onun hakkında toparlayabildiğim ipuçlarının neticesinde vardığım sonuç, Lilith'in aslında Klasik Yakın Doğu şemalarına uygun bir yaşamda, Ölüm Tanrıçası olduğu yönündedir. Bu kadın, ölümü gözler önüne serdiği gibi yeniden doğuşun ve yeni hayatların sırrını da ellerinde tutmaktadır.

Huluppu-Ağacı hikâyesine göre genç İnanna, yine genç olarak tasvir edilen Lilith ile boy ölçüşemez. Ama yine de biraz önce açıkladığım gibi birçok ortak yönleri vardır. Belki de o zamanlar için çok aşina bir bilgi olduğundan İnanna için Lilith'de karanlık olan taraf bu hikâyede anlatılmaz. Bazı açılardan bakıldığında Lilith, İnanna'nın karanlık bir yansıması gibi duruyor; fakat Lilith'in bir zamanlar, Sümer Pantheon'unda, şu anda İnanna ve Ereškigal'in görevlerinin ikisine de sahip olmuş olabileceğini aklımızdan çıkarmayalım. Önceki dönemlerin Tanrıçalarının sonraki dönemlerde dişi şeytanlar haline getirilmeleri, artık oldukça aşina olduğumuz dini-tarihsel bir motiftir. Yazıtlar ise bu konuda bize pek bilgi vermiyorlar. (Lilith'in tasvir edildiği bir başka, daha küçük bir kil kabartma daha vardır; ama burada sözünü ettiğimizden pek farklı değildir. Lilith yine aynı pozisyonda durmaktadır; elleri sanki kutsama için kalkmış, başında boynuzlu bir taç, kanatları biraz daha genişçe, çıplak ve yine kuş pençeli. Buradaki tek önemli fark onun aslanlı bir tahtta değil, birbirine sırtlarını dönerek yatmış iki boynuzlu hayvanın üzerinde durmasıdır. Bu sahibeleri tarafından temsil edilen yaşamın iki yönünü gösteren ve yine onun tarafından sürülen güçlerin bir temsili mi?)¹⁰

10 Bührer, s. 10; Volkstein/Kramer, s. 6.

Lilith hiçbir şekilde tam bir Ölüm Tanrıçası olarak karşımıza çıkmamasına rağmen yine de yeraltı ile olan ilişkileri tartışılmaz bir niteliktedir. Henüz yeterli hayat tecrübesi olmayan İnanna için bu açıdan oldukça büyük bir sorun teşkil etmektedir. Görünen o ki Göklerin Tanrıçası, yaşamın gölgeli yönleri ile tartışmaya girmekten kaçınıyor. Bunun yerine yönlendirme yapıyor: Ün sağlamak için İnanna'ya yardıma koşan Gilgameş'a atıyor bu yükü. Bunun üzerine Lilith ıssız çorak yerlere kaçıyor. Sanki burada bir kutsama, bir içselleşme şansı kaçmış gibi görünüyor. Çünkü İnanna er ya da geç bunlarla yüzleşmek zorunda. İki nehirli ülkede tapınıldığı gibi Bilgelik ve Adalet Tanrıçası olması için, ölümün ve değişimin değişken güçlerini kendi bedninde tatması kaçınılmazdır; ama o zaman kendi isteğiyle gider. “Kalbi en yüksek yüksekliklerden, en alçak aşağılara inmeyi arzu etti.” İnanna'nın yeraltına iniş hikâyesi böyle başlıyor. Yapmak zorunda olduğu şeyi ondan başka kimse yapamaz. Kendini tamamıyla veriyor, şart öne sürmüyor, sadece sadık kız arkadaşı Ninşubur başında nöbet tutuyor; arkadaşı sanki onun bilincinin ayık bir uzantısı gibi, ölüm korkusundan ve tehditlerinden uzak. Bu bilinçli davranış şekli ölümün karanlığına aydınlık bir ışık getirdiği gibi, yeraltının yaşamı destekleyen yönlerini de gözler önüne seriyor. Buna karşılık İnanna artık ölümün gözleriyle dünyaya bakabilme yeteneğini kazanıyor. Bu sayede, sonuçta yine Lilith'le benzeşmeye başlıyor! Lilith ve Ereškigal ile olan mücadelelerinden anladığımız kadarı ile yeraltı, yenilmez fakat anlaşılabilir bir kavram. Yasalar ölüm ve hayat ile ilgili olduğunda, kaba kuvvet bir çözüm değildir!

Lilith gibi İnanna-İştar da neticede Gılgamış'ın vahşetinden kaçmak zorunda kalır. Ünlü *Gılgamış Efsanesinde*, kahramanı Tanrıça İştar ile savaşıırken görüyoruz. Onun aşkını reddederek (arkadaşı Enkidu ile birlikte) kutsal koruda Tanrıçaya adanmış olan sedir ağacını keser:

Sessizce duruyorlardı ormanın kenarında
Sedirlerin yüksekliğine durmaksızın şaşarak
Ormanın girişindeki ayak izine şaşarak
Ki orada Çumbaba yürümeyi âdet edinmişti
Yollar düzenlenmişti ve alan da temizlenmiş
Sedir dağını görüyorlar, Tanrıların evi, İrminis'in
(İnanna/İştar) kutsanmış yeri
Gölgesi keyifli, zengin bir ferahlıkta.
Bu dağın karşısında taşıyor sedir bereketini. ¹¹

... Sediri kestiler
... "Parçasını" atılacak odunların
Gılgamış ağaçları kesiyor.
Enkidu kökleri araştırıyor
Enkidu konuşmak için ağzını açar ve Gılgamış'a seslenir:
"Dostum, taç yaprakları gökleri delen,
Kestik şimdi yüksek sedir ağacını!
Bundan bir kapı yap, uzunluğu 6 kamış olsun,
Genişliği ise 2 kamış
Kalınlığı bir dirsek; kapının kirişi üst ve alt menteşeleri ise
Tek bir parçadan yapılsın." ¹²

11 Gılgamış Destanı, 5. Yazıt, N I, 1-8; s. 46; Çumbaba, koruluğun şeytanlaştırılmış bekçisidir ve hikâyede Gılgamış ve Enkidu tarafından öldürülür..

12 Age, 5. Yazıt, U VI, 2-9; s. 51 vd.

Uruk kahramanı Gılgamış, sonradan faydalı şeylere dönüştürülen kutsal ağaçların kesicisi mi? Ve Lilith, (burada Çumbaba'nın olduğu gibi) onu engellemeye çalışan karanlık felaket habercisi mi? Kutsal sedir ağacı, tahtalarından bir kapı yapılacak basit bir maddeye dönüşüyor. Ama bunda da *pukku* ve *mikku*'da olduğundan fazla bir hayır yok:

“Göklerin boğasını öldürdükleri için
Ve Çumbaba'yı da öldürdüklerinden”
Diye konuştu Anu (Gök Tanrısı),
“Sediri dağlardan koparan ölmeli aralarından!”¹³

Tanrısal kararlara göre Enkidu ölmeli idi. Enkidu kendisi tarafından yapılmış olan sedir kapının dahi, içinde ona karşı cephe alacak kadar çok hayat taşıdığına şahit olur. En azından kapı ile ilgili efsanede, Enkidu ölümüne sebep olacak hastalığının suçunu kapıya yükler. Gılgamış da ölümden kaçamaz. Ama yine de: Gılgamış gibi kahramanlar tarafından yönlendirilen yeni çağlarda İştâr da Lilith ile aynı kaderi paylaşmaya mahkumdur: O zamanlardan beri her Tanrıça da ancak gece hayaletleri olarak varlıklarını sürdürebilecekler ve bizim bilinçli tarihimizden silinerek rüya-kâbuslarımızda hayat bulacaklardır!

İncil'deki yaratılış hikâyesindeki Lilith'i, aynı isimli Sümer Tanrıçası ile ne derecede bağdaştırabileceğimiz sorusu cevapsız kalacaktır. Oldukça kolay olmasına rağmen de Sümerli Lilith'i hiçbir şekilde İncil'deki Lilith ile açıklamaya çalışmamalıyız.¹⁴ İncil'in aktarımları bu efsaneden ancak

¹³ Age, 7. Yazıt, I, 6-9; s. 62.

¹⁴ Du Ry'deki gibi, s. 78.

1000-2000 yıl sonra ortaya çıktığı için değil, burada bahsettiğimiz Lilith'in tamamıyla farklı bağlamlarda görüldüğü için. Bu nedenle aceleci bir paralellik oluşturmaktan kaçınmalıyız. Eski Sümer'de bağımsız bir Tanrıça olarak karşımıza çıkan Lilith, İncil'de Adem'le eşitliği baştan engellenmiş olan ilk insanın karısı olarak karşımıza çıkarılır: İlk önceleri Adem gibi saf ve temiz tozdan yapıldığı, daha sonra ise kir ve çamur gibi değersiz bir maddeden şekillendirildiği söylenir. Bu ifade onun asiliğini ve itaatsizliğini haklı çıkarmak amacı ile kullanılır. Ama öte yandan şöyle gerçekler de var: Lilith “uçabiliyor”, Tanrı'nın özel ve tanımlayıcı gizli ismini bir tek o biliyor ve ilk günahattan önce Adem'den ayrıldığından ölümsüzlük hakkı saklı kalıyor. Yani her şeye rağmen bir Tanrıça mı?!

Lilith –Adem'in İlk Eşi– İbrani Mitolojisinin Yazıtlarına Göre

Tanrı ilk insanı yarattığında şöyle konuştu: "İnsanın yalnız olması iyi bir şey değil." Ve ona topraktan bir eş yarattı –ona benzeyen– adı Lîlith olan. Kısa süre sonra birbirleriyle kavga etmeye başladılar: Kadın erkeğe şöyle söyledi: "Ben senin altında yatmak istemiyorum." Ve ilk erkek karşılık verdi: "Ben senin altında değil üstünde yatmak istiyorum; çünkü sen altta kalan olmayı hak ediyorsun ve ben üstün olmayı hak ediyorum." Kadın karşılık verdi: "İkimiz de eşitiz; çünkü ikimiz de topraktan yaratıldık." Ve her ikisi de birbirlerini anlamayı reddettiler.

Lilith bunun farkına vardığında Tanrı'nın o özel ismini telaffuz etti ve *dünyanın göğüne doğru yükseldi*. Adem (insan) yaratıcısına şöyle seslendi: "Dünyanın Tanrısı, bana verdiğin kadın benden kaçtı." Bunun üzerine her şeye kadir olan Tanrı, Lilith'in peşinden üç tane melek gönderdi ve onu geri getirmelerini emretti. Her şeye kadir olan (kutsanmış olsun), Adem'e şöyle konuştu: "Geri dönmek istediği takdirde, tamam; ama şayet istemezse her gün yüz oğlunun ölümüne şahit olmayı göze almalıdır." Melekler kadını takip ettiler ve ileride bir gün Mısırlıların boğulacağı büyük suların altında onu yakaladılar. Onlar Tanrı'nın sözlerini kadına iletiler. Ama o geri dönmek istemedi (Burada kullanılan kelime İbranicede kaybedilen değerlere geri dönmek anlamındadır.). Ona şöyle dediler: "Seni denizde boğacağız." Kadın ise şöyle karşılık verdi: "Beni yalnız bırakın; çünkü ben çocukları zayıf düşürmekten başka bir işe yaramam: erkek çocukları doğumlarından sekizinci günlerine, kız çocuklarını ise doğumlarından yirminci günlerine kadar gözetmem emredildi." Melekler kadının söylediklerini duyduklarında onu yakalamak için daha çok ısrar ettiler, "Yaşayan ve var olan Tanrı'nın (El) adına yemin ediyorum ki sizin isimlerinizi veya suretlerinizi *Camea*'da gördüğüm takdirde o çocuğun üzerinde hak iddia etmeyeceğim."

Ve böylece kadın günbegün *şeytanlarından* yüz tanesinin ölmesini göze aldı. Bu sebeptendir ki biz onların (meleklerin) isimlerini küçük çocukların Camea'larına yazarız. Kadın bunu gördüğünde verdiği sözü hatırlar ve çocuk iyileşir. ¹⁵

* * *

Bazıları Tanrı'nın erkek ve kadını kendi görüntüsüne göre altıncı gününde yarattığını ve dünyayı onların gözetimine bıraktığını; fakat Chawah (Havva)'ın o sıralarda henüz var olmadığını söylerler. Tanrı Adem'i her hayvana, kuşa ve diğer yaratıklara bir isim vermekle görevlendirmişti. Bunlar çiftler halinde –erkek ve dişi– onun önüne çıktıklarında Adem yirmi yaşında bir erkek haline gelmişti, o zaman içinde şiddetli bir kıskançlık hissetti. Çünkü onlar birbirleriyle çiftleşiyorlardı ve o ardı ardına her dişiyle bunu denemesine rağmen çiftleşmek onu tatmin etmiyordu. Bu yüzden şöyle bağırdı: "Ben hariç her yaratığın uygun bir eşi var!" Ve Tanrı'ya bu haksızlığı gidermesi için yalvardı.

Bunun üzerine Tanrı ilk kadın Lilith'i yarattı, onu Adem'i şekillendirdiği gibi şekillendirdi, sadece saf toz yerine kir ve çamur kullandı...

Adem ve Lilith hiçbir zaman barış içinde bir arada yaşayamazlardı; çünkü erkek onunla yatmak istediğinde kadın kendini erkeğin ondan istediği sırtüstü pozisyonundan dolayı hakarete uğramış hissediyordu. "Neden senin altında yatmak zorundayım?" diye sordu. "Ben de tozdan yapıldım ve sana denk yaratıldım." Adem onun itaatini kaba kuvvetle sağlamaya çalıştığı için Lilith öfke içerisinde Tanrı'nın büyülu adını söyledi ve göklere yükselerek onu terk etti.

Adem Tanrı'ya şikayette bulundu: "Yardımcı eşim tarafından terk edildim." Tanrı hemen Senoi, Sansenoi ve Semangelof isimli

¹⁵ Ben Sira alfabesi, yaklaşık İS 7. yy.: İbraniceden tam çeviri kyn. Vogelsang, s. 208.

melekleri Lilith'i geri getirmesi için gönderdi. Onlar her gün şehvetli şeytancıkların etrafta cirit attığı ve kadının yaratıklara her gün yüz tane *Lilim* doğurduğu Kızıldeniz'in yakınlarında bir yerde rastladılar. "Hemen Adem'e geri dön." diye konuştu melekler. "Yoksa seni boğacağız!" Lilith sordu: "Kızıldeniz'deki bu süreden sonra nasıl Adem'e geri dönüp saygın bir ev kadını olarak yaşayabilirim ki?" – "Karşı koyman ölümün anlamına gelir!" diye cevap verdiler. "Nasıl ölebiliyorum ki?" diye sordu Lilith yeniden. "Tanrı bana bütün yeni doğan çocukları gözetimim altına almamı emretti –erkekleri sünnet olacakları sekizinci günlerine kadar, kızları ise yirminci günlerine kadar! Şayet üçünüzün isimlerini veya resimlerinizi koruyucu bir kolyenin üzerinde yeni doğmuş bir bebekte görürsem ona zarar vermeyeceğime söz veriyorum." Melekler bu öneriyi kabul ettiler. Tanrı ise Lilith'i, her gün şeytan çocuklarından yüz tanesini öldürerek cezalandırdı.

Adem'e uygun bir eş yaratamadığı için Tanrı umutsuzluğa kapılmadı. Yeni bir denemede bulundu ve Adem seyrederken bir kadının anatomisini şekillendirdi; bu amaçla Tanrı kemik, bağ dokusu, kas, kan ve bağırsaklar kullandı; bütün bunları deriyle kaplayarak çeşitli yerlerine kıl ve saçlar ekledi. Bu görüntü Adem'i o kadar tiksindirdi ki bu ilk kadın, *ilk Chawah* bütün güzelliğiyle karşısında durduğunda dahi onu çok itici buldu. Tanrı yine yanlış yaptığını anladı ve ilk Chawah'ı uzaklaştırdı. Onun nerede olduğunu kimse bugüne kadar bilememektedir.

Tanrı bir üçüncü kez denedi ve bu sefer daha dikkatli davrandı. Adem uyurken onun yan tarafından aldığı bir kaburga kemiği ile bir kadın yarattı; daha sonra onu uyandırmadan saçlarını ördü ve kızı bir gelin gibi yirmi dört mücevherle süsledi. Adem hayran olmuştu. (Bir başka inanışa göre Tanrı bu sefer de Lilith'in cazibesinin çok daha basitleştirilmiş halini ikinci Chawah'a yükledi!)

Yine başkaları ise Tanrı'nın en başta iki insansı yaratık yaratma amacıyla olduğunu iddia ederler, bir dişi ve bir erkek. Bunun yerine ise öne bakan suratı bir erkek ve arkaya bakan suratı bir kadın olarak yaratmıştır. Fakat daha sonraları fikrini değiştirerek Adem'in arkaya bakan yüzünü alır ve bu yüze uygun bir kadın vücudu yaratır.

Yine değişik bir inanışa göre Adem ilk başta çift cinsiyetli yani erkek ve kadın bedeniyle yaratılmıştır ve bunlar sırtlarından birbirlerine bağlanmıştır. Ama bu pozisyon ilerlemeyi zorlaştırdığı ve konuşmaları neredeyse imkânsız hale getirdiği için, Tanrı bu çift cinsiyetli yaratığı ikiye böler ve her yarıya yeni birer kalça ekler. Bu iki yaratığı daha sonra Eden'e (cennet) götürür ve onlara çiftleşmeyi yasaklar.

Bazıları Lilith'in zümrüt ülkesinde ve daha sonra da Saba ülkesinde kraliçe olarak hüküm sürdüğünü ve Hiob'un oğullarını öldüren dişi şeytan olduğunu iddia ederler.

Fakat Lilith Adem'e verilen ölümlü olma cezasından kurtulur; çünkü ilk günden çok daha önce Eden'den ayrılmıştır.

Lilith ve Naama sadece küçük çocukları boğmazlar, yalnız uyurken hayal kurarak onlara kolaylıkla kurban olabilecek bütün erkekleri de kandırırlar. ¹⁶

Dişi olan taraf, Adem bütün hayvanlara isim verene kadar ona yapıştı. Daha sonra Tanrı Adem'i derin bir uykuya yatırarak dişi olan yanını Adem'den ayırdı. Tanrı kadını bir gelin gibi süsleyerek onu Adem'e sundu.

¹⁶ Patai/v. Ranke Graves, İbrani Mitolojisi, s. 80-82; bkz. Koltuv, s. 78. İbrani mitolojisi ağızdan aktarılmış bilgilerle İncil'de de görülür. Bu anlatılar rabbinistik ve kabbalistik yazıtlarında, Mişna, Talmud, Gemara veya Kabala'nın 13. yüzyıldan kutsal kitabı olan Sohar'da ele alınmıştır.

Haham Simeon bu konuyu şöyle açıklar: "Eski bir kitapta bulduğum bir bilgiye göre bu kadın orijinal Lilith'den başkası değildir ve ondan çocuk doğurmuştur." (*Sohar I 34b*)

Ama büyük uçurumların derinliklerinde ateşli sıcak Lilith adında dişi bir ruh vardır, bu da erkeğin ilk eşidir. Çünkü erkek yaratıldığında ve vücudu tamamlandığında, sol taraftan (kötülüğün tarafından) bin tane ruh vücudunu çevreler ve her biri onun içine girmeye çalışır, ta ki bir bulut aşağıya inip onları kovana ve Tanrı'nın sesi duyulana kadar: "Toprak yaşayan bir ruh oluştursun." (Gn. 1, 24). Ve *toprak bunun üzerine erkeğe vermek için öyle bir ruh meydana getirdi ki her iki tarafıyla mükemmelliği temsil ediyordu*, hatta bunu şöyle açıklarlar, "Burun deliklerine hayatın nefesini üfledi ve insan yaşayan bir yaratık haline geldi." (Gn. 2, 7). Erkek ayağa kalktığında dişisi onun yanına yapışmıştı ve erkeğin içinde olan kutsal ruh her iki tarafa doğru da yayıldı ve onu tamamladı.

Daha sonra Tanrı erkeği ikiye kesti, dişisini şekillendirdi ve onu bir gelin gibi gerdek yatağına götürdü. Lilith bunu gördüğünde dehşet içerisinde kaçtı ve hâlâ deniz kıyısındaki şehirlerde insanlığı kandırmak için dolaşmaktadır. Ve bir gün Her Şeye Kadir Olan, kötü Roma'yı yerle bir etmek istediğinde harabelerin arasına Lilith'i gönderecektir; çünkü o dünyanın felaketidir. (Jes. 34, 14; ve devamı.) Eski kitaplarda her şeyden önce erkekten kaçtığı söylenir; ama biz bunu daha farklı biliyoruz, esas olan bu erkekle onun ruhu (*neshamah*) içinde yatışana kadar çiftleştiği ve daha sonra insanlara zarar vermek amacıyla deniz kıyısına kaçtığıdır. (*Sohar III, 19a*)

Daha sonraki Musevi gelenekleri takdire şayan bir şekilde aslında kadının adının dahi geçmediği bölümleri bile onunla bağdaştırırlar. Bir zamanlar Solomon'a gelen ve onun

dillere destan bilgeliğinden (Kg. 10, 1-13) faydalanmak isteyen efsanevi *Saba Kraliçesi*'nin Lilith'den başkası olmadığı iddia edilir:

Lilith Saba Kraliçesi kılığında onu baştan çıkarmaya çalıştığı anda, Kral Solomon yerleri cam olan bir taht odası yapılması için emir verir. Saba Kraliçesi (Lilith) Kral'ı gördüğünde tahtının suyun üzerinde durduğunu düşünür ve suyu geçip ona yaklaşmak için eteklerini kaldırır. Bu şekilde kılı bacakları görünür. Solomon bunun üzerine ona şöyle der: "Güzelliğin bir kadının güzelliği; kılların ise bir erkeğin kılları. Kıllar bir erkeğin güzelliğidir; ama kadın için reziliktir." ¹⁷

Solomon'un karşısına çıkan ve yeni doğan bir bebeğin hangisinin olduğuna dair karar vermesini isteyen iki fahişenin de Lilith ve kızı Naamah olduğu söylenir ki İncil'de kadınların isimleri hiçbir şekilde geçmemektedir! Her iki kadın da üçer günlük arayla aynı evde bir bebek dünyaya getirmişlerdir. Oğlu gece vakti öldüğünde bir tanesi, minik cesedi alır ve onu gizlice diğer kadının yaşayan oğluyla değiştirir, ölü çocuğu ise kadının göğsüne yatırır. Solomon bebeğin ikiye bölünmesine karar verir. Kararını uygulamak için kılıcını kaldırdığında gerçek anne bağırır: "Çocuğu ona ver, yeter ki öldürme!" (1Kg. 3, 16-28) ¹⁸

¹⁷ Koltuv, s. 43; Pielow, s. 72.

¹⁸ Koltuv, s. 103.

İncil'de Lilith

İncil'deki yaradılış hikâyeleri Lilith hakkında suskun kalır. Ama yine de bu bilgi tehdit edici bir yaratık olarak bazı yazıtlarda görülür, mesela peygamber Jesaja tarafından haber verilen;

Jahweh'in Edom üzerindeki mahkemesi, Jes. 34, 9-15.

O zaman ırmakları katrana dönüştü ve tozları kükürte, ülkesi alevler içerisinde bir katran yığınıydı.

Gece gündüz sönmedi, dumanları sonsuzluğa dek uzandı, cinsten cinse dağıldı ve sonsuz zamanlar boyunca kimse oralardan geçmedi.

Pelikan ve kirpi orada yaşar, içerisinde baykuş ve kargalar konaklar. Onun üzerine boşluğun ölçüm ipini gerer ve ıssızlığın iskandilini salar. Hayaletler yaşar orada, asilleri artık yoktur; orada bir daha asla kutlanacak bir krallık olmayacaktır, bütün lordları yoktur artık.

Saraylarında dikenler büyümektedir, kalelerinde ise ısırğanlar; oraları çakalların yuvası olmuştur artık ve devekuşlarının yatağı. Orada vahşi kediler ve çöl köpekleri vardır, hayaletlerin buluşma yeridir; *Lilith dinlenir orada* ve kendisi için sessiz bir kaçış yeri bulmuştur.

Ok yılanı yuvasını yapmıştır oraya, yumurtalarını bırakır ve kuluçkaya yatar. Akbabaların toplanıp birbirlerini bulduğu yerdir orası.

Benzer tehditkâr bir şekilde Lilith Hiob'da da karşımıza çıkar. 18, 15-21.

Ve çadırının üzerine Lilith çöker. Yattığı yerin üzerine ise kükürtler dökülür.

Gerçekten de bir günahkârın evine böyle davranılır, bu adam ki Tanrı'yı saymamıştır.

Her iki metin de Kudüs İncili'nden alınmıştır. Zira Lilith'in Reformasyon döneminden beri Hıristiyan İncillerinden kaybolmuş olması ilginçtir. Örneğin Luther İncili'inde de Lilith kelimesinin yerine cin kelimesi yer alıyor.

Telmud'da Lilith

Gecelerin dişi şeytanı Lilith'in uzun saçları vardır. (*B. Er. 100b*)

Dişi gece şeytanı Lilith insana benzer ama kanatları vardır. (*B. Nido 24b*)

Haham Jeremie Ben Eleazar şu tespitte bulunmuştur: "Cennetten kovuluşu takip eden yıllarda, bir lanetin etkisinde bulunan ilk insan Adem; hayaletleri, erkek şeytanları ve dişi gece şeytanlarını, diğer adıyla Lilith'leri döllemiştir." Haham Meir ise: "Adem... ilk eşiyle olan ilişkisine yüz otuz yıl boyunca ara vermiş ve bu yüz otuz yıl boyunca üzerinde kıyafet olarak sadece incir yaprağı taşımıştır... Adem'in Lilim'i döllediğine dair olan düşünceler, onun kendi kontrolü dışında saçtığı tohumların döllelenmesinden kaynaklanmaktadır." diye iddia eder (*B. Er. 18b*). Haham Hanina şöyle der: "Bir evde yalnız uyunmamalıdır; çünkü her kim evinde yalnız uyuyakalırsa Lilith tarafından ele geçirilir." (*B. Shab. 151b*)

Tanrı'nın Dişı Yanı, Lilith

Kabala'nın Kutsal Kitabı Sohar'a Göre

"Işığın Kitabı" olarak da anılan Sohar, var olan en önemli Kabalistik eser olarak bilinir ve 13. yüzyılda İspanya'da oluşmuştur. Beş ayrı kitap olarak görülür ve içinde geleneksel Musevi mistizminin etkisi bulunan Eski Ahit'in olağanüstü bir konsantresidir, onun ana hatlarını içine alır ve onu derinlemesine inceler. Sohar'da Lilith'i anlaşılmaz ve abartılı çelişkiler içerisinde görürüz.

En şaşırtıcı tarafı, Lilith'in burada tanrısal benliğin bir parçası olarak karşımıza çıkmasıdır. Buna göre Lilith'in kaynağı, Tanrı'nın acımasız yargılama ve cezalandırma yönüdür. Tanrı'nın bir esiri olan Lilith o gün bugündür O'nun verdiği görevle dünyayı altüst etmektedir.

Lilith'in kanatlı bir yaratık olarak tinsel dünyanın üst safhalarında yer aldığını, Ben Sira'nın alfabesinin içerisindeki yazılardan anlayabiliyoruz. Zaten Tanrı ile içten ve çok yakın bir bağlantısı olmasaydı, onun büyülu adını nasıl bilebilir ve telaffuz edebilirdi? Eski inanışlarda, ismin bir insanın karakterini ortaya koyduğu fikri hakimdi. Her kim birinin aslında gizli olan ismini biliyorsa, o kişi üzerinde güç sahibi olurdu. Mısır mitolojisinde yaşlanmakta olan Güneş Tanrısı Ra (*İsis'in Kurnazlığı*), en gizli ve gerçek adını söylediğinde bütün kuvveti Tanrıça İsis'e geçer. Buna benzer şekilde Ben Sira'da gördüğümüz Lilith de güçlü bir Tanrıça olarak karşımıza çıkar; ama sonradan oldukça vahşi bir şekilde göklerden aşağı atılır. "İsmi telaffuz etmek, güçsüz

bırakmaktır", diye yazar Hannelore Traugott. "Bir anlığına Rumpelstilzchen'i düşünelim. Büyü sanatında ismin söylenmesi hayati bir önem taşır; çünkü ancak böyle güce sahip olunur. İsim, yaşam verir." ¹⁹ Bu düşünce zincirini takip edecek olursak Lilith yaradılış öyküsünde bir Tanrı eşitliği talep etmektedir; bu, yeni yeni yerleşmekte olan tek Baba Tanrı kavramı için tehditkâr bir saldırı niteliğindedir. Kendisi hariç başka bir tanrıya –kendi içinde olmadığı sürece– katlanamayan bir tanrı tarafından gözden düşürülüşü bu nedenden dolayıdır. Yukarıda bahsettiğimiz Lilith geleneğinin yüzyıllar boyunca büyük gizlilik içinde kulaktan kulağa aktarılmasına şaşırmamak gerekir. Olası yazılı bir belge, Lilith'e halihazırda sahip olduğundan çok daha fazla yaşam ve güç kazandırırdı.

Sohar, Lilith'i bize tinsel dünyanın üst sınıflarına ait bir yaratık olarak tasvir eder. Fakat bu yüksek dünya ile bağlantı kurması ilk önceleri Yaratıcı Tanrı tarafından zorbalıkla engellenir:

Lilith yaratıldığında "küçük suratlar"a (Çerubim) ulaşınca kadar ortalarda dolaştı. Onların yanında kalmak ve onlar gibi bir görünüşe sahip olmak istiyordu, ayrıca onlardan uzaklaştırılmaktan hiç hoşnut değildi. Fakat Efendi (kutsanmış olsun), onu aldı ve aşağı gönderdi.

Daha sonra Adem'i yarattı ve ona bir eş verdi. Lilith, Havva'yı onun yanına yapışmış halde gördüğünde Adem'in endamı ona cennetsel güzellikleri hatırlattı ve bulunduğu yerden yukarılara uçarak "küçük suratlar"a tekrar katılmaya

19 Traugott, s. 58.

çalıştı. Fakat cennetin kapı bekçileri buna izin vermediler. Efendi, ismi kutsanmış olan, kızarak onu Adem'le karısının ilk günahı işledikleri ana kadar denizin derinliklerine sürdü. Daha sonra her şeye kadir olan Efendi, onu denizin derinliklerinden yukarı çıkararak bütün çocukları, insanoğullarının ürettiği "küçük suratları" babalarının işlediği günahlardan dolayı cezalandırma gücü verdi.

Lilith dünyada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. Dünyevi cennetin kapılarına yaklaştı ve orada kapı bekçileri Çerubim'leri görerek özünde akraba olduğu alev kılıcının yanına oturdu. İnsanın günah işlediğini gösteren alevler içerisindeki kılıç, daireler çizdiğinde Lilith gözden kaybolarak dünya üzerinde dolaşır ve cezalandırılması gereken çocukları bulup onları işkence ederek öldürür. (*Sohar I 19b*)

Burada Lilith'i "şimşekler çakan alevi"yle görüyoruz (bir başka çeviriye göre "titreyen alev kılıcı"). Gn. 3, 24'de de (Buber çevirisi) dediği gibi: "Yaradan insanları kovdu ve cennet bahçelerinin doğusuna Çerubim'leri yerleştirdi ve şimşekler çakan alevine hayat ağacına giden yolu koruma görevi verdi." Şaşırtıcıdır ki burada Lilith cennetin kapılarına bekçi olmuştur. Bu özelliğin en dikkat çekici yönü, Tanrı tarafından –onun yerine– günahkâr insanları cezalandırmak üzere aşağı gönderilmesidir:

O belirli günde bilinen ağaçla ilgili bir görev alırlar. Ve ilk günahı işleyen bir kadın olduğu için, erkeğin ona hakim olmasına karar verilir. O zamandan beri, ne zaman insanlar Tanrı önünde günaha girerlerse kadınlar (Lilith) büyük mahkeme tarafından günahkârlara hükmetmekle görevlendirilirler; o kadınlar ki şimşekler çakan alev diye anılırlar. (*Sohar III 19b*)

Ateş, Lilith'in ana elementi olarak bilinir. Lilith sıkça kafasından göbek deliğine kadar güzel bir kadının vücudu ve göbek deliğinden aşağısında ise bir alev sütunu olarak tasvir edilir.²⁰

Mistik Musevilik'te genel olarak Tanrı'nın dişi yanı ve sevgilisi olarak *Şekina* anılır. *Şekina* aynı zamanda Tanrı'nın dünyaya dönük yüzünü temsil eder; örneğin ikametinin Kudüs'teki tapınak olması gibi. Burada Sohar'ın kabul ettiği geleneğe göre Lilith ve *Şekina* sadece yer değiştirirler. Bu olay, tapınak yok edildiğinde ve *Şekina*, Efendisi'nin verdiği görevle "sürüsünün ayak izlerini" (İsrailoğulları) izlemek üzere gönderildiğinde meydana gelir:

(Tanrı) Kral, *Şekina*'yı yanından gönderdi ve hizmetçi Lilith'i onun yerine koydu. Bu hizmetçi Lilith bir gün aşağıdaki ülkeyi yönetecektir, bir zamanlar *Şekina*'nın üzerinde hüküm sürdüğü gibi; fakat adı kutsanmış olan Efendi, zamanı geldiğinde eşini tekrar yanına alacaktır, Kral ve Hanım'dan daha çok kim sevinebilir buna? – Kral sevinecektir; çünkü ona geri dönmüştür ve hizmetçiden ayrılmıştır, *Şekina* sevinecektir; çünkü tekrar kralıyla birleşmiştir. Aynı zamanda şu da yazar: "Ziyon kızı çok sevinmelisin"... Ama düşünün ki şu da yazmaktadır: "Bu sizin için sonsuz bir düzen olacaktır." Bu söz Kral'ındır, kesindir ve mühürlüdür. (*Sohar III 69a-b*)

Eşi tarafından gönderildiği sürgün, *Şekina*'nın başına sadece İsrail'in günahları nedeniyle gelmiştir:

²⁰ Koltuv, s. 17.

Şekina hâlâ yanlarında olduğu süre içerisinde ve henüz esarete mahkum edilmemişken Tanrı, İsrail halkına şöyle emretti: "Annenin çıplaklığını kimseye gösterme." Lev. 18, 7. Ama İsrailoğulları itaat etmediler ve Şekina'nın çıplaklığını açığa vurdular; şöyle yazar, "Anneniz sizi ahlaksızlığınız yüzünden terk etmiştir." Jes. 50, 1. Bunun anlamı İsrail halkının ahlaksızlığı yüzünden esarete mahkum edildiği ve Şekina'nın da onlarla birlikte utanç verici çıplaklığının açığa çıkması nedeniyle esarete gideceğidir. Bu ahlaksızlık Lilith'dir. "Karışık kalabalığın" anası. (*Sohar I 27b*)

Başka sözlerle söylemek gerekirse ve biraz da alaycı yorumlanacak olursa: Erkekler –Tanrı, Efendi, "İsrailoğulları"– hükmediyorlar, kadınlar ve "kadınsı taraflar" sonuçlara katlanıyorlar; hatta Lilith'in başına geldiği gibi bütün her şeyden de sorumlu tutuluyorlar. Böylece Kral Tanrı, kendine harika, mazeret fonksiyonlu bir döngü kurmuş oluyor.

Sohar'da, Lilith mitinin başlangıcına dair bir başka bağlantı daha vardır; bu bağlantı şeytanla, Samael-İblisi'yle olandır. Böylece her ikisi de Tanrı'nın intikamcı ve cezalandırıcı özelliğinden kendilerini soyutlayarak üst mertebede olan Tanrı Babası/Şekina çiftinin ve hatta orta çift olan Adem/Havva'nın alt seviyede bir yansımaları oluştururlar. Burada dikkat edilmesi gereken unsur, bütün kadınsı yanların daimi olarak erkek suretinin içinde bulunan özelliklerden ortaya çıkmasıdır. Nasıl Havva Adem'in içinden Şekina ise Jahweh/Adonai içinden bir parça ise Lilith de Samael'in içinde bulunan bir unsur olarak tasvir edilir. Dişilik burada kendi başına bir prototip olarak değil, erkekliğin küçük bir parçası olarak görünür.

Gizemler içerisinde bir gizemkrallığı: Geburah'ın (Tanrı'nın cezalandırıcı yönü) güç parlamalarından, şarabın toprağından evli bir tohum çıkar. Bunun içinde erkek ve dişi özellikler vardır. Bunlar güller kadar kırmızıdır ve değişik yönlerle ve yollara dağılırlar.

Erkek olanın adı Samael'dir, eşi Lilith ise hep onun içinde bir yerlerdedir. Kutsal olanın tarafında nasıl ise öbür (kötü) tarafta da erkek ve dişi iç içedir. Samael'in karısının adı Yılan'dır, Fahişe'dir, Etin Sonu'dur, Günlerin Bitişi'dir. (*Sohar I 148a*)

Sohar'dan birkaç yüzyıl önce yazılmış bir eserde, Lilith ve Samael için benzer bir varoluş hikâyesi anlatılmaktadır.

Lilith ve Samael "ışığın tahtının altından androjen, çift yüzlü, Adem ve Havva'nın tinsel alandaki Hemafrodit doğumuna benzer bir biçimde dünyaya gelmişlerdir. Bu androjen ikiz çiftler sadece birbirlerine benzemekle kalmıyor, 'yukarıda üstün olanın sureti'ne de benziyorlardı ki, androjen Tanrı'nın şekline göre, gözle görülür bir biçimde yapılmışlardı." ²¹

Bir başka geleneksel bilgide de Samael'in Lilith'le, İsraililer açısından hem tehdidi hem de özgürlüğü temsil eden, Mısır kaçışının ana sahnesi Kızıldeniz kıyılarında yapılan birleşme anlatılmaktadır. Şayet Lilith Kızıldeniz'in derinliklerinde hüküm sürüyorduyse (ki oraya Yaradan Tanrı tarafından gönderilmişti), o zaman Jahweh'nin kurtuluşu

kesinlikle Tanrı'ya aykırı olan Lilith'in gücünün üzerinde kazanılmış bir zaferi temsil eder.

Lilith'le Samael'in evliliği efsanelere göre kör bir ejderha tarafından ayarlanır:

Yüksek ejderha, Lilith ve Samael arasında arabuluculuk yapan gelin babası kılığına bürünmüş kör prenstir ve adı Kör Ejder'dir. Ve o kör bir ejderha gibidir ve yine o Lilith'le Samael'in çiftleşmesine sebep olan bağlantıdır. Gelişiminin mükemmelliği içerisinde sağlıklı bir şekilde yaratılmış olsaydı, tüm dünyayı bir anda yok edebilirdi.

Ve bu kör ejderha, dölleri dünyayı yok etmesin diye, kısırlaştırılmıştır. Kör ejderha günahkâr Lilith'e biner –kısa süre içerisinde hayatımızdan çıkması dileğiyle, amin!– ve bu kör ejderha Samael ve Lilith'in birleşmesini sağlar. "Denizde olan" ejderha gibi Jes. 27, 1 yüksek tinsel boyutta bulunan ejderha da onun bir kopyası olarak gözsüzdür, bunun anlamı renklerinin olmamasıdır.²²

Ve biz Lilith'le bir kere deniz kenarına varırsak onun şeytani deniz canavarı Leviathan ile olan birleşmesi de kaçınılmaz olacaktır:

Ve biz yazılı bulduk ki fena huylu Samael ile kötü huylu Lilith, kör ejderhanın gelin babası rolünde yaptığı bağlantı sonucunda kötülüğün varlığı, birinden diğerine akan bir nehir haline geldi. Bu gizemin üzerinde şöyle yazıyor: "O gün de

²² Patai, Gates to the Old City, Koltuv tarafından aktarılmıştır, s. 44.

kılıcıyla, sert, büyük, güçlü ejderden kaçan yılan, ejder gibi halkalı yılan, deniz kenarında olan ejderhayı boğdu." (Buber, Jes. 27, 1; Kudüs İncili'nde Ejder *Leviathan* olarak çevrilir ve denizin *içindeki* ejderhadan bahseder.) Leviathan, görünüşü yılan benzeyenlerin birleşmesinden doğmuş bir yaratıktır. Bu yüzden çifttir: Kaçan yılan Samael'i temsil eder ve halkalı yılan ise Lilith'dir.²³

Sohar, I 34a'da Lilith'i deniz canavarları sınıfına sokar:

Bunlar Leviathan ve eşidir. Ve sürünen, yaşayan tüm yaratıklar. O dünyanın dört bir köşesinde sürünen yaratığın ruhudur, Lilith'in.

Su Lilith'i besler, güney rüzgârları etkisini artırır ve kırlardaki tüm hayvanlar üzerinde güç sahibi olmasını sağlar. Bütün gece nöbetleri boyunca onların Lilith'e şarkılar söylediklerini duyabilirsiniz.

Ve Lilith yine karşımıza Tanrıça benzeri bir karakter olarak çıkar; çünkü birçok büyük tanrıça aslında hayvanların efendiliğini yapmaktadır. Buna uygun bir efsane dahi vardır, bu efsanede Lilith Hiob'un oğullarına karşı çölde savaşmaya gider, amacı ise onların esir ettiği bütün hayvanları kurtarmaktır.

23 Age, s. 46.

İngiliz ressam Dante Gabriel Rossetti (1828-1882) birçok kadın portresi yapmıştır. Bu portrelerde iki yıllık bir evliliğin ardından kaybettiği sevgili eşine ruhsal-mistik bir anlam yükler. "Lady Lilith" isimli resimde gördüğümüz muhteşem saçlı bayan ise İncil öncesi Lilith'in, yeni bir yorumudur. Rossetti'ye göre Lilith kötü bir İblis değil, dünyevi ve ilahe aşkın birleştiği, ilk kadındır.

Lilith, Erkeklerin Baştan ıkarıcısı

Havva gelmeden önce sevdiği
Adem'in ilk karısı Lilith için derler ki
dili bülbüller kadar tatlıdır
ve onu yılanın sözcüklerinden daha fazla
hayal kırıklığına uğratmıştır.
Bukleleri kırmızı altından.
Yaşlı dünya bile sonsuz gençliğine şahit.
Gelincik ve gllerle çevrili gerdanı.
Tinselliğin karanlığında kaybolmuşken
yumuşak ışıklardan bir ađ rer
ve bununla hem bedenini ve ruhunu yakalar erkeklerin.

Nerede o Lilith, kokuya
yumuşak buselere, yumuşak uykuna teslim olmayan erkek?
Delikanlının bakışlarının seninkilerinde nasıl yandığını gr:
Byn onu ehlileştiriyor, gururunu kırıyor,
ve kalbini altın bir bukleye sarıyor.

Dante Gabriel Rossetti (1828-1882), Lilith. Bir tablo için.

Lilith'dir bu, Adem'in ilk karısı.
Onun güzel saçlarından sakınmalısın.
zerinde parlayan mücevherle eşsizce ne çıkıyor.
Bunlarla bir delikanlıya ulaştığında
Kolay kolay bırakmaz onu geri.

J.W. v. Goethe, Faust I, Walpurgisnacht, 4119-4123

Goethe'nin Faust'undan alınmış bu küçük parçayı Thomas Mann "Büyülü Dağ" isimli romanında neredeyse

kelimesi kelimesine aynen kullanmıştır. *Walpurgisnacht* olarak imzaladığı bu bölümde aşağıda sözünü edeceğimiz sahneyi yaratır:

Bayan Chauchat başını bir karnaval şapkasıyla süslemişti, bu şapka satın alınmış bile değildi, ... ayrıca yan yatırdığından dolayı ona olağanüstü yakışmaktaydı. Koyu, altın kah-verengi renge sahip olan ipek elbisesi bileklerini açıkta bırakıyordu, etekleri ise kabarıktı. Kollardan ise burada hiç bahsetmek istemiyoruz. Omuzlarına kadar çıplaktı.

"Ona iyi bak!" dediğini duydu Bay Castorp, Bay Settenbrini'nin, sesi sanki uzaklardan geliyordu ve kadının cam kapıdan salona girişini gözleriyle takip ediyordu. "İşte bu Lilith'dir."

"Kim?" diye sordu Hans Castorp.

Okutman sevindi. Konuşmaya başladı.

"Adem'in ilk karısı. Dikkat et..."

İkisi haricinde masada, onlardan biraz daha uzakta Dr. Blumenkohl oturmaktaydı. Geri kalan yemek misafirleri salonlara dağılmışlardı. Hans Castorp şöyle konuştu:

"Bugün için şiirler ve dörtlüklerle dolusun. Bu bahsettiğin Lili de kim? Adem iki kere mi evlenmişti? Hiçbir fikrim yoktu..."

"İbrani efsanesinin yalancısıyım. Bu Lilith denen kadın geceleri gelen kâbusa benzer, özellikle genç erkekler için güzel saçları çok tehlikelidir."

"İğrenç! Güzel saçlı bir kâbus ha. Böyle bir şeye dayanamıyorsun değil mi? Eminim tam o esnada gelir ve ışığını açarsın." ²⁴

Lilith'in (tahrip edici) cazibesinin söylentileri yüzyıllar içerisinde çınlamaya devam ediyor ve görünüşe göre erkek fantezilerini de kanatlandırıyor.

Kabala yandaşları onu bir fahişe, kıvrak bir yılan olarak nitelendiriyorlar ve onun erkekleri anlamsız yollara sürüklediğini iddia ediyorlar. "O yabancı bir kadın, günahların tatlılığı ve dilin zehri... o ahlaksız kadın." ²⁵ İlk kurbanı, tabii ki bütün saflığı içinde Adem'dir. Sohar'a göre (I, 54b) Adem ilk günden sonra günahının kefareti ödemeye karar verir, bunun için seçtiği yol ise yüz otuz yıl boyunca cinsel perhiz yaşamaktır. Günahın çağrısına uymamak için kalçalarının çevresine dikenli incir dalları sarar, İsa da uyurken böyle dikenli incir dalları vardı kalçalarında. Ama tam da bu yalnız uyuyup rüyalar gördüğü dönemde, Lilith onu ziyaret ederek ihtirasını onunla gidermeye karar verir. Bunun için onun üzerine çıkar ve gece boşalmalarına sebep olur. Bu birleşmelerden Lilith daha sonra "insanlığın belaları" olarak anılacak yaratıkları doğurur. Onun hedefi, "Savaş ve her türlü felaketi yaşatmaktır." O dünyada fahişelikten başka bir şey değildir. ²⁶ Burada dikkatinizi bu hikâyenin *Pandora'nın Kutusu* ile benzerliğine çekmek zorundayız.

Adem burada da bütün erkekler için prototip oluşturmaktadır ve bunun devamında insan ve erkek kavramlarının nasıl eşit anlamlı olarak ele alındığını görebiliriz:

²⁵ Koltuv, s. 53.

²⁶ Age, s. 48.

Lilith gece boyunca insanoğullarının arasında dolaşır ve onları kendilerini kirletecek kadar çok rahatsız eder. Ne zaman bir evde yalnız uyuyan insanlar bulsa onların üzerine uçar, elleriyle tutunur ve onların içerisinde arzu uyandıracak şekilde üstlerine abanarak döllenir. İnsanoğullarına, onlar farkında olmadan hastalıklar da getirir ve bütün bunlar ay küçülürken olur. (*Sohar, I, 19b*)

Durum en nihayetinde öyle kötü bir hal alır ki Sohar, Lilith'in gücünü ve varlığını, ayırt etmeksizin kadın-erkek arasında meydana gelen bütün cinsel birleşmelerde arar. Hatta, *Erev Şabbat* (cuma gecesi) günü yapılması öngörülen –Kabalistik düşünceye göre– Tanrı'nın da Şekina'sı ise aşk yaptığı gece bile zan altındadır:

Ama yine de bu sert kabuktan korunmalısın; çünkü o kötülüğün vücut bulmuş halidir, kadın-erkek birleştiğinde Lilith çarşafların arasında her zaman hazır bekler ve etrafa damlayan kayıp tohumları kendine mal etmeye çalışır; çünkü damlalar kaybolmadan eşlerin birleşmesi mümkün değildir.

Bu gece (Şabat gecesi), "kötü güçlerin" "iyi güçler" tarafından kenara itilmiş bir halde dünyada dolaştıkları, yanlarında ordular dolusu hizmetlileriyle insanların, ukala çıplaklıklarının veya bir mumun aydınlığında karı-kocalık görevlerini yerine getirirken izlendikleri gecedir. (*Sohar, I, 14b*)

Bu sözlerle herhalde insan cinselliğinin kötülüğün, kaosu ve yasadışılığın sınırlarında bulunduğu vurgulanmaktadır. Buradaki amaç, yatak odalarında bulunan son parça arzusunun da olağanüstü tedbirlerle yok edilmesidir.

Lilith tarafından baştan çıkarılmaya çalışılan bir erkek kayıptır. O kadın, onun ölüm meleği olacaktır.

O kendini aşağılık bir fahişe gibi mücevherlerle süsler ve insanoğullarını baştan çıkarmak için seçtiği yol ayrımlarında bekler. Düşüncesiz bir adam ona yaklaştığında, ona sarılarak öper ve yılan zehirlerinden oluşan bir şarap ikram eder. Erkek bunu içer içmez onun cazibesiyle yere düşer. Adamın onun tuzağına düştüğünü ve doğruluğun yolundan saptığını fark eder etmez bu aptal için takındığı bütün mücevherleri çıkarır. İnsanoğullarını baştan çıkarmak için kullandığı süsler şunlardır: *Saçları bir gül gibi uzun ve kırmızıdır*, yanakları hem kırmızı hem beyazdır, kulaklarından altışar takı sarmaktadır, Mısır'a özgü bantlar ve Doğu ülkelerinin tüm takıları boynunu süsler. Ağzı dar bir kapı gibidir, zerafeti göz alıcıdır, dili bir kılıç gibi keskindir, sözleri yağ gibi kaygan, dudakları gül gibi kırmızı olup dünyanın tüm tatlılarından daha tatlıdır. Kırmızılara bürünmüş ve kırktan bir eksik mücevherle süslenmiştir. Her aptal onun cazibesine kapılır ve bardaktan sunulan şarabı içerek onun peşinden ahlaksızlığa dalar. Peki kadın bunun üzerine ne yapar? Yatağında yatarken onu taciz eder, gökyüzüne doğru uçar, Tanrı katında suçlar ve sonra tekrar aşağıya iner. Erkeğin söz konusu aptal yanını ve onunla tekrar zevk alabileceğini düşünür; fakat o üzerindeki süsleri çıkarır ve tehdit edici bir görünüşe bürünür. Erkeğin önünde *alev almış elbiselerle* durur, içine korku salar, bakışları adamın vücudunu ve ruhunu titretir, ellerinde ise ucundan acı damlaların damladığı bir kılıç vardır. Söz konusu aptalı öldürür ve onu Gehenna'ya ("Cehennem") atar. (*Sohar, I, 148a-b, Sitre Torah*)

Lilith'in baştan çıkarıcı tarafının bir parçası da aynalardır. Evet. Hatta bu aynalar onun lanetli dünyasının giriş kapıları olarak görülür. Bu anlayışa göre her ayna öbür tarafa; yani diğer dünyaya giden bir yoldur ve direkt olarak Lilith'in mağarasına çıkar. Bu mağara, Eden'den kovulduğunda sığındığı ilk yerdir. Orada sayısız şeytan âşıkklarını kabul etmiş ve ordular dolusu kötü ruhlar doğurmuştur. Bu iblisler dünyamızı vebalı nefesleriyle kirletirler ve aramızda dolaşırlar. Ne zaman diğer dünyaya geri dönmek isteseler tek yapacakları şey en yakınlarındaki aynanın içine atlamaktır. Bu nedendir ki Musevi efsanesi Lilith'in her aynanın içerisinde bulunduğunu iddia eder. Burada Lilith her şeyden önce aynaya çok sık bakan genç kızlar ve kadınlar için tehlike arz eder. Onların gözleri aracılığıyla vücutlarına girer ve onları ele geçirir. Bu eylem kendini her şeyden önce söz konusu kadınların ona benzeyip fahişelik yaparak ve ayırım yapmaksızın (genç) erkekleri baştan çıkarmalarında görülür.²⁷

Bilgilendirme: Lilith ve Bayan Holle/Menus

Avrupa bölgesinde Ortaçağ'dan kalma komik bir halk geleneği, Lilith'i Bayan Holle ile bağdaştırmıştır. Bu bağlantıda ana nokta büyük olasılıkla gece uçuşlarıdır ki bu uçuşlar, geleneksel Hristiyan ve Musevi dinleri tarafından aynı şekilde korkutucu bulunuyor ve kınanıyordu. Her iki dinin bu ortak korkularının geçerli sebepleri olması gerekir;

27 Schwarz Efsaneleri ile karşılaştırılabilir.

çünkü öyle piskoposluk beyanatları vardır ki bunlar, kadınların büyük Tanrıçalar ile geceleri (yer ve zaman sınırları aşılarak) dışarıda dolaşmalarını açıkça yasaklar:

"Hiçbir kadın, gece saatlerini inançsızların Tanrıçası Diana ve sayısız başka kadınla birlikte geçirdiğini halka açıklamamalıdır..." (*Angelijs, Bischof v. St. Lizier*).

Jacob Grimm masallarından okuyabileceğimiz gibi bu tip yasaklar kesinlikle seyrek görülen vakalar değildir. Bu yasaklardan çıkarabileceğimiz sonuç; yeniçağın başlangıcına kadar kadınlar arasında gizli tinsel bağların bulunduğu ve onların resmi olarak yasaklanan dişi Tanrıçalar tarafından desteklendiğidir.

"Şuna değinmeden geçemeyiz ki birtakım ahlaksız kadınlar şeytana geri dönmüşlerdir, iblisler ve hayaletler tarafından kaçırıldıklarına inanmaktadırlar. Bu kadınlar inançsızların Tanrıçası Diana veya Heredias ve sayısız başka kadınla birlikte birtakım vahşi hayvanların sırtında fırtınasız gecelerin sessizliğinde arazileri dolaştıklarını iddia etmektedirler. Bu Tanrıçalara sanki efendilerine itaat ettikleri gibi itaat ettiklerini ve belli gecelerde göreve çağırdıklarını anlatmaktadırlar." (*Burcard von Worms*).

Söylentiye göre insanlığın üçte biri bu Tanrıçalara tapınmaktaydı; ²⁸ bu bağlamda etkileri bir o kadar büyük

28 Tüm bölüm: Grimm, s. 207-248.

olmuş ve görüldüğü üzere en kötü endişelerin gerçekleşmesine sebebiyet vermiştir. (Ki erkekler bu kötülüklerle kadınları toplu halde cadılık kisvesi altında yok ederek hâkim olunacağına inanmışlardır.)

Geceleri etrafta dolaşan bu Tanrıçalara Bayan Holle veya Bayan Hulda (rüzgârın lideri) da dahildir, orijini Aşk Tanrıçası Freyja/Venüs ile aynı olmakla beraber Hristiyan etkisi altındakaldığında bu Tanrıça Lilith'e benzer bir kadere mahkum edilmiştir: Şefkat ve acıma ile insanlarla ilgilenen, çocuk seven ve çocuk veren bir Tanrıça'dan, bebek öldüren ve tabii ki uzun saçlı bir dişi şeytana dönüşmüştür.

Barbara Black Koltuv, İbrani ve Alman Yahudilerine ait bir aşk büyüsünü alıntılıyor, bu büyüyü yardımıyla "Bayan Holle ya da Hulda; yani çocuklara saldıran ve Lilith ile özdeşleştirilen uzun saçlı Tötonik gece iblisi, Aşk Tanrıçası Venüs'e dönüştürülüyor." ²⁹ Bir Amerikalı olarak yerel geleneklerle iç içe olmadığı belli oluyor; çünkü gözden kaçırdığı nokta, Bayan Holle ile Venüs'ün aslında tek bir kişilik olduğudur. O büyülü metinde adı geçen Venüs Dağı halk arasında "Bayan Holle'nin kabul salonu" olarak bilinir. "Uzun saçlı Tötonik dişi gece iblisi" tanımıyla Koltuv, Lilith ile sadece uçmayı değil, mutsuz kaderini de paylaşan bir Tanrıçanın gözden düşüşünü yaşatmaya devam etmektedir.

Lilith'in Bayan Holle ile bağlantısı başka bir açıdan da anlam taşır: Kabala'ya göre Lilith "cuma gününün dişi şeytanı" olarak anılır. Fakat ezelden beri cuma günü Venüs-Afrodit; yani halk arasındaki yansımalarıyla Holla, Perchta, Berta'nın kutsal günü olarak bilinir. Germen kadınlar onların

²⁹ Koltuv, s. 102.

adına örgülü ekmekler pişirirdi, bu ekmekler Şabat ekmekleri *Barchesler*'e örnek teşkil etmiştir. Museviler Şabat gecelerinde "doldurulmuş balık" yemeyi âdet edinmişlerdir, oysaki balık antikçağlardan beri bariz bir afrodizyak olarak bilinir.

Lilith Havva'ya Karşı

Hıristiyan geleneklerinin günahkâr, baştan çıkarıcı ve ölüme götüren Havva'sı ile saf, lekesiz ve günahsız Meryem arasına yerleştirdiği keskin sınırı Musevilik başka bir yere taşımıştı. Burada yıldızları barışmayan zıtlığın adı Havva ile Meryem değil, Lilith ile Havva'ydı ve bunlardan birincisi asi, felaket getirici dişiye ve ikincisi uyumlu ve erkeğe hizmet eden bir kadını temsil ediyordu.

Tanrı Adem'in ikinci karısı Havva'yı kaburga kemiğinden yaratmıştır. Bunu yaparken O şöyle konuştu: Onu erkeğin başından yaratmayacağım, çünkü o zaman başını kendini beğenmiş bir gururla taşıyabilir; gözlerinden de yaratmayacağım, çünkü şehvetli bakışlara sahip olabilir; kulaktan da yaratılmayacak, bu da onu ukala yapabilir; ve ağzından da yaratmayacağım, yoksa geveze olur; kalp de olmayacak, bu da kıskançlık yaratır; onun elinden de yaratmayacağım, eğer öyle yaparsam başkalarının işlerine karışabilir; ayak ise hiç olmaz, sağda solda sürtebilir."

Elbiselerinin altında ve insanın bakışlarından uzakta olan kaburgadan yarattı Tanrı kadını. Çünkü kadının süsü, sessiz çekingenliğinde ve ev ortamının mahremiyetinde yerine getirdiği görevlerinin ona verdiği mutluluktur. ³⁰

Eski efsanelere göre, buna rağmen Tanrı, saf ve ahlaklı yarattığı Havva'nın Lilith'den izler taşımasını yine de engelleyemez:

Ve Tanrı yaratırken ortaya çıkardığı her uzva şöyle konuştu: "Ahlaklı ol! Ahlaklı ol!" Bütün bu dikkate rağmen kadın Tanrı'nın dikkatle kaçınmaya çalıştığı bütün hatalara sahiptir. ³¹

Havva'da asi olarak gördüğümüz tüm karakter özellikleri Lilith'in etkileri olarak bilinir ve böylece Lilith, kadın için de bir baştan çıkarıcı ve teşvik edici bir unsur haline gelir. Havva'yı bilgeliğin yasak meyvelerinden denemeye ikna eden de odur. Burada Lilith'le yılan bütünleşir: Sohar-Mitlerinden birinde Lilith'in "Havva'yı baştan çıkararak ve aylık kirliliğini yaşarken Adem'i yanına yatması için teşvik eden yılan ve fahişe" olduğu söylenir. ³²

Bu imaj daha sonraları geliştirilerek kadın suratlı ve yılan vücutlu baştan çıkarıcı Lilith olarak Hristiyan ikonografisini, özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda (hâlâ önemsizleştirilerek cadı avı olarak adlandırılan kadın katliamlarının gelişme

³⁰ Bereschith Raba 18, 2, Kanner'e göre, s. 26 vd.

³¹ Ginzberg, Legends of the Jews, Koltuv'a göre, s. 79.

³² Age, s. 81.

dönemi), oldukça meşgul etmiştir. Özellikle Lilith ve Havva'nın, oğlu İsa ile zafer dolu bir saflıkla poz veren Meryem'in altında, kaide olarak kullanıldığı ikonlar çok popülerdi.³³

Lilith'i dinlediği için Havva da "nesiller dolusu İblis'in annesi" olmuştur (*Sohar III, 76b*) ve en sonunda kendisi de bir İblis haline gelir. Talmud (*PR 100b*) *Havva'nın üzerine çöken on ayrı lanetten* bahseder. Aşağıdakiler bunlardan birkaçıdır:

Lilith gibi uzun saçlara sahip olur.
Su bırakırken bir hayvan gibi çömelmek zorundadır.
Erkeğine döşek olarak hizmet eder.

Fakat daha önce belirttiğimiz gibi Tanrı, Lilith'i "insanların çocuklarından intikam alması" (*Sohar 19b*) için kendisi görevlendirdiğinden; yani çocuk çalan ve katleden dişi bir İblis olarak dünyada dolaşmasını istediğinden nihayetinde Havva (ve nesli) ile yaşayan her şeyin annesi ve ceza veren, çocuk öldüren Tanrı esiri Lilith arasında husumet vardır. Bu imaj –Havva ile Meryem'in ayrımı gibi– kadını kendi içinde ikiye ayırır. Fakat çerçeve öyle bir yerleştirilmiştir ki erkeği –Adem ve Yaratıcı Tanrı'yı– sonsuza kadar dünya üzerinde meydana gelen "kötülük"lerden muaf tutar. Böylece kadına erkek tarafından başlangıçtan beri "cinsiyetlerin savaşı"nı ayakta tutan güvensizlik gösterilmektedir. Oysaki "Adem" androjen bir yapıda yaratılmıştı (ve Yaratıcı Tanrısı'nın da bir yansımasıydı)! Lilith, Havva, Şekina/Sophia, Meryem bizlere erkeğin içindeki unsurlar olarak yansıtılmışlardır (bu

³³ Age, s. 76, 78, 80, 82, 84.

ister Adem, ister Tanrıların Babası ya da Sammael olarak karşımıza çıksın). Böylece burada meydana gelen kadın imajları her şeyden önce erkeksi bir benlik sergilemektedirler. Bunun anlamı, bize erkekler hakkında bilgi vermeleridir; fakat kültürümüzde hâlâ kadınlık örnekleri olarak algılanmaktadırlar. Lilith, Havva, Meryem ve Sophia... Bu kadınlar özlerinde "erkeğin" anima (*) probleminden başka bir şey değildirler ve görüldüğü üzere bu anima oldukça zor durumdadır, bize verdiği izlenim yırtık ve parçalanmıştır ve kendini genele yayılmış bir sembol olarak ortaya koyar. Erkek ruhunun içindeki kadın imgesini temsil eden anima ya da kadın ruhundaki erkeği temsil eden her şey hakkında –C.G. Jung bu konuya daha önce değinmiştir– bize yeterli bilgi verebilir. Kadınlar hiçbir şekilde bu tarz fantazileri yaşamaları için zorlanmamalıdır. Bu, onları bataklıkta daha derine saptırmaktan başka bir işe yaramaz.

(*) İnsanın hayvani içgüdüleri. (Ç.N.)

Lilith, Adem ve Havva

Mitos'un Modern Versiyonu

Önümüzdeki bölümlerde bu mitosla yaratıcı bir şekilde ilgilenen yeni edebi denemeleri inceleyeceğim ve bu esnada, gizli motifleri ortaya çıkararak bu eski kan davasına alternatif çözümler sunmaya çalışacağım.

Jakov Lind, Lilith ve Havva

Bir zamanlar Lilith tarafından takip edilen bir adam vardı. İblis normal, basit, hoş bir kadının elbiselerine bürünmüştü ve yalnız kaldığında Adem'i ziyaret etti.

"Neden yalnızsın?" diye sordu Lilith. "Benim yerimi alması için gönderilen karın nerede?"

"Akrabalarını ziyaret etmek için şehir dışına çıktı, ama kısa süre sonra geri dönecek. Seni burada gördüğüne sevinmeyecektir; çünkü senden korkuyor."

"Kız kardeşimin benden korkması için nasıl bir neden olabilir ki?" diye sordu Lilith. "Ben de kalbimde en az onun kadar basitim. Onun kadar iyi ve sevimliyim. Aynen onun da yaptığı gibi annemi, babamı ve çocuklarımı çok seviyorum. Tek farkım onun gibi düşünmüyor olmak, aramızdaki ayrım ruhlarımızda gizli, bedenlerimizde değil."

"Sana inanıyorum" dedi Adem, "ve seni seviyorum; ama huzurlu bir hayata ihtiyacım var."

"Ne istiyorsan onu yap," dedi Lilith, "huzurlu hayatını devam ettir. Ben sadece senin diğer zevcenim ve seni terk etmeyeceğim, geçmişte seni nasıl sevdiysem gelecekte de sevmeye devam edeceğim."

Adem onun gözlerinin içine baktı ve başka bir şey söylemedi. Gözleri neredeyse unuttuğu dünyalara açılan kapılar gibiydi ve o içeri girdi.

Havva geri geldiğinde kolları ve ağızları birbirine sarılmıştı. Lilith ve Adem'in birleştiğini düşündü. "Benim yanımda kal kız kardeşim. Ben yatağınıza yiyecek bir şeyler getireceğim." Ve onların yatağının yanına yiyecek ve içecek getirerek ısınmak için evin uzak bir köşesinde bulunan ocağın kenarına gitti ve transa geçti. Bedenini terk ederek kız kardeşi Lilith'in bedenine girdi ve böylece Adem'e sarıldı, öptü ve onun aşkını daha önce hissetmediği kadar yoğun hissetti.

"Ama ben senin Havvan'ım." dedi Lilith. "Neden benimle bu kadar arzulu aşk yapıyorsun? Beni daha önce hiçbir zaman bu kadar büyük bir ateşle sevmemiştin."

Adem güldü ve şöyle konuştu: "Şafak sökerken yanımdan gitmiş olacaksın ve ben uzunca bir süre seni göremeyeceğim. Arzulu olmamın sebebi mutluluğumuzun kısa süreli olduğunu bilmemdendir."

"Nasıl böyle bir şey söylersin?" diye karşılık verdi Lilith. "Ben yarın da, ondan sonraki gün de ve tüm hayatımın sonuna kadar da burada olacağım. Neden beni bu kadar arzuyla seviyorsun? Benim, gördüğün kişi olduğumu mu zannediyorsun? Ben kız kardeşimin ağzından konuşan Havva'yım."

"Şaka yapıyorsun." diye güldü Adem. "Biliyorum ki gün ağarırken beni terk edeceksin ve uzunca bir süre geri dönmeyeceksin."

Şimdi Havva olan Lilith onu öperek karşılık verdi: "Ben de öyle olmasını dilerdim ama seni terk edemem. Şu anda vücudunu aldığım kadın için ateşle yandığından dolayı senin yanında kalacağım. Bana dikkatle bak ve içimde karın Havva'yı tanıyıp tanımadığını söyle?"

"Havva evin uzak bir köşesinde oturuyor." dedi Adem. "Ama arkasını dönüp baktığında kadını orada göremedi. Gördüğü tek şey ocağın alevleriydi." ³⁴

Judith Plaskow, Lilith'in Gelişi

Başlangıçta Tanrı, Adem ile Lilith'i topraktan yarattı ve burunlarından onlara hayatın nefesini üfledi. Adem'le Lilith eşitti, her ikisi de topraktan yapılmıştı ve Tanrı suretindeydiler. Yaşamları için gerekli olan işleri olduğu gibi eğlence ve okşamalarını da eşit paylaşıyorlardı.

Kısa süre sonra bu hayat Adem'in hoşuna gitmemeye başladı. Durmadan yerine getirilmesi gereken bahçe işleri ona zor gelmeye başladı ve yavaş yavaş Lilith'i ona hizmet etmeye ve bahçe işlerini yalnız başına yapmaya ikna etmeye çalıştı. Bunu kaba bir yöntemle denedi, sonra kibar yöntemle de denedi.

³⁴ Lind, Lilith and Eve, in: Imperial Messages, Koltuv'a göre, s. 89 vd.

Lilith'e bir iş bölümü önerdi: Kadın bahçe işleri ve yemeğin hazırlanmasıyla ilgilenecekti, kendisi ise bunun karşılığında ava çıkmaya söz verdi.

Fakat kadın, Adem'le olan bu devamlı kavgalarına fazla dayanamadı. Tanrı'nın kutsal adını ağzına alarak Adem ve mızımlıklarından kaçtı.

Adem hemen onunla yaşamaya tenezzül etmeyen ve onu yarı yolda bırakan bu mızımız kadını Tanrı'ya şikayet etti ve Tanrı Lilith'e meleklerle geri dönmesi için rica bulundu ise de o, Adem'e geri dönmeyi reddederek olduğu yerde yalnız kalmayı tercih etti.

Adem Tanrı'ya başka bir kadın için yalvardı. Uzunca bir süre düşündükten sonra Tanrı Adem'i derin bir uykuya yatırdı ve onun kaburgalarından Havva'yı yarattı. Adem mutlu olmuştu. Havva'ya insani yaşamın inceliklerini öğretti. Havva onun ağzından, Adem'in yaratılan ilk insan olduğunu ve Tanrı görüntüsünde yaratıldığını öğrendi. Kendisi Havva ise, Adem'in eşi ve yardımcısı olarak yaratılmıştı.

Başlangıçta Havva hayatından memnundu. Bahçede çalışıyor, yemeği hazırlıyor ve yaşamı Adem'le kendisi için mümkün olduğunca güzel ve rahat kılmaya çalışıyordu. Ve bu iş hoşuna da gidiyordu.

Gerçi bazen aklına bu hayatın her şey olamayacağı fikri geliyordu. Ama bunlar gelip geçici düşüncelerdi ve kısa süre içerisinde aklından çıkıyordu. Konuşabileceği hiç kimsesi yoktu: Adem'le her zamanki sohbet tonu hariç başka bir şekilde konuşamıyordu. Aksi takdirde hemen şöyle bir tepki alıyordu: Ama Havva, böyle düşünceler senin o güzel kafan için biraz fazla ciddi, bunlara kafanı yorarsan alnında çirkin kırışıklıklar belirir.

Tanrı ile konuşmak; bu fikir aklına dahi gelmiyordu. Adem ona Tanrı'nın görüntüsünde yaratıldığını ve Tanrı'nın da erkek olduğunu söylememiş miydi? Böyle bir Tanrı'yla, bir erkekle, bir hükümdarla, ona bu kadar uzak olan biriyle nasıl samimi konuşabilirdi ki?

Havva bazen kendini çok yalnız hissediyordu. Ama sonra kendi kendine şöyle diyordu: Ah, iyi ki Adem'im var. Ve ben onunla gerçekten de çok ama çok mutluyum.

Tanrı yavaş yavaş Adem'in başka bir kadına olan arzusunu yerine getirmenin yanlışı olduğunu anlamıştı. Adem kendini gittikçe daha çok Tanrı'yla bir tutmaya başlamıştı. Tanrı'yı erkek yapmıştı, hükümdar yapmıştı; Havva'yı kendi isteklerini yerine getiren bir hizmetkâr, bir mabut haline getirerek gittikçe daha fazla güç kazanarak Havva ile Tanrı arasında olabilecek karşılaşmaları başarıyla engelliyordu.

Peki ya Lilith? Yalnızlıktan bıkmıştı ve tabii ki de Havva'yı çok merak ediyordu. Adem, Havva'yı ciddiyetle ve üstüne basa basa uyarmıştı: Lilith bir şeytandı, kadınları takip ederek onları tehdit ederdi. Havva korku içerisinde kendisini korumak amacıyla bir duvar örülmesini kabul etti ve bu işte Adem'e yardım dahi etti.

Lilith birçok defa bu duvarı aşmayı ya da delip geçmeyi denedi. Fakat her seferinde Adem onu yendi ve kovdu. Fakat bir kere kısa bir süreliğinde bile olsa Havva onu gördü. İşte o zaman Lilith'in hiç de bir İblis gibi görünmediğini ve kendisi gibi bir kadın olduğunu fark etti.

Şimdiye kadar ortalarda olan tek kadının kendisi olduğunu düşünmüştü. Artık sık sık Lilith'in ne kadar güzel ve güçlü olduğunu düşünürken buluyordu kendini. Bahçesinde

bulunan duvar hakkında ve hayatında yeri olan diğer sınırlamalar hakkında da düşünmeye başladı. Bu yeni düşünceler onu korkutuyordu; ama yine de onları aklından atamıyordu.

Aylar boyunca her gün duvarın kenarında yürüdü. Nihayetinde çok heyecan verici bir şey keşfetti: Bir elma ağacı o kadar büyümüştü ki dalları duvarın üzerinden sarkıyordu. Kısa sürede karar vererek duvarın üzerine tırmandı. Daha önce bu kadar güçlü ve becerikli olabileceğini aklının ucundan bile geçirmemişti. Duvarın öbür tarafında çok geçmeden Lilith'e rastladı. Çok çekinmesine rağmen Lilith ona gülümsedi. "Kimsin sen?" diye birbirlerine sordular ve "Hikâyeni bana anlat": Konuşmaya başladılar. Geçmişlerinden ve geleceklerinden bahsettiler, ağladılar ve beraber sustular, güldüler ve sırttılar, birbirlerine sahip oldukları bilgileri öğretiler, kavga ettiler ve hayal kurdular. Böylece kardeş oldular.

"Duvarın arkasında bu ikisi neler yapıyor?" Adem bu ikisinin beraberce bahçeye geri dönecekleri günü düşündükçe kendini iyice rahatsız hissediyordu. Her ikisi de fikirler ve planlarla dolu olasılıkları değerlendirme hevesiyle enerji yüklü olacaktı.

Tanrı da Lilith ve Havva'nın geri dönüp bahçeyi beraberce yeniden şekillendirip ekip biçecekleri günü sabırsızlıkla bekliyordu. Tanrı bir yandan beklenti, bir yandan da endişeyle doluydu.³⁵

Birkaç bağınaz soru: Lilith'le Havva neden geri geliyorlar ki? Onlardan neden bir şey bekleniyor? Neden Adem kendisi veya "Tanrı" onların peşinden gitmiyor?

35 Brooten/Greinacher, Erkek Kilisesinde Kadınlar.

Vera Zingsem, Adem ve Havva'yla Başladı Her Şey

Adem yaratıldığında Havva henüz yoktu. Aslında ona ihtiyacı da yoktu; çünkü Adem'in dişi uzantısı, o zamanlarda da bugün olduğu gibi kendi dilinde "Adamah" vardı. Kendisinin de Yaradan'ın iradesine göre yaratıldığı, toprağın adındaydı. Evet, şüphe yok ki o, Adem, kendi işaretinin insanı toprağa aitti. Toprak, onsuz hiçbir şey yapamayan ve aslında yaşamayan bir elementti. O –Adem– ona –Adamah'a– Yaradan'ın ona üflediği gibi hayat üfledi. O var olmadığı zamanlarda toprak da sadece bir parça çamurdu. Bu yüzden iletişim açısından kadın ona benziyordu, oysaki zaman açısından ondan çok daha önceden beri vardı. Kadın kendi isminin bir uzantısıydı: Bütün yeryüzü ve onun üzerinde yetişen her şey erkeğe aitti.

Sonra birdenbire hayallerini onun yardımıyla gerçekleştireceğini düşündüğü elementin lanetli olduğunu iddia ettiler: "Yeryüzü senin yüzünden lanetlenmiştir!" Adem yüzünden değil, aman; böyle kâfirane bir şeyi Tanrı dahi iddia edemez. Hayır baştan beri rahatsızlık veren Havva yüzündendi bu lanet. Fakat o Havva ile yaşamaya devam etmek istiyorsa, bunun olumsuz sonuçlarını da kabul etmek zorundaydı.

Havva ile beraber olmak istiyor muydu...?!

Havva yaratıldığında Adem zaten oradaydı. Ve Yaratıcı haklı olarak meydana getirdiği bu eserden dolayı oldukça bitkindi. Ne de olsa Adem'i mutlu etmek için giriştiği ikinci denemeydi bu, Lilith'le yaşanan felaketten sonra.

Başka hiçbir yaratık, yaratılırken Yaradan'ından bu kadar çok fikir zenginliği talep etmemiştir. Fiziksel çabalar bu işin en kolay kısmıydı! Birkaç parça çamuru bir araya getirip pişirmek ve onlara kuvvetlice üflemek Yüce Yaradan için çocuk oyuncağıydı. Onu yoran, her şeyden önce şimdiye kadar yaratmış olduklarının en yücresi ile yaptığı bitmek bilmeyen tartışmalardı. Gücü sözcüklerde olan bu yaratık, sözcükleri öyle bir evirip çeviriyordu ki tartışmalar sonuçsuz kalıyordu.

"SANA benzemek istiyorum, sadece SANA" diye ikna etmeye çalışmıştı Adem onu, ilk kadın gözlerini açar açmaz. "Onu benden uzaklaştır! Bu kadın SANA benzemememe sebep oluyor. Ben SENİN gibi olmak istiyorum. SEN benim idolumsun. SENİN de kimsenin KENDİ yanında olmasına ihtiyacın yok. Teksin ve her şeyi yalnız başına yapılabiliyorsun! Yardıma ihtiyacım olduğu sürece nasıl SENİN suretin olabilirim? Yoksa KENDİ eşini saklıyor musun?" Bu son söz şüpheyle fısıldamıştı; ama Yaradan'ın duyamayacağı kadar sessiz değil.

Yaradan ise şaşkındı. Kendi yarattığı, şimdiye kadar yüzleşmediği bir sorunu ona göstermişti; sıkıntısından değil ama hiç umursamadığı için dikkate almadığı bir problemdi: bütün yaratıkları çift olarak yaratmak için çok büyük çaba sarf etmişti. Fakat bu —şimdi dikkatini çekiyordu— hiç de ona benzer bir özellik değildi. O gerçekten de sadece bir taneydi, "her şeyin babası" olmak istiyordu; çünkü bildiği kadarıyla (sanki bilmediği bir şey varmış gibi) bir annenin yardımı olmadan üretmiş ve yaratmıştı. Her şey ondan, Bir olandan ve tek olandan çıkmıştır. Ama şimdi her şeyden iki tane vardı, erkek ve dişi. Ve bu gerçeği görmesi için kendi yarattığı Adem'in mi gelmesi gerekiyordu?

Bu yaptıklarının ana hatlarını ve sebeplerini bilmiyorsa ve kendi hakkında bildikleri de bu kadar az ise kendisi kim oluyordu ki? Yoksa çok uzun zamandır hafızasından sildiği eski hatıralar kusursuz planladığı eserin içine mi karışmıştı?

Şüphe yok ki buna karar vermek için Adem'e ihtiyacı vardı.

Peki o zaman Havva ne işe yarıyordu?

Bu noktada da aslında Adem'e kısıtlama getirmeden hak vermek gerekirdi: diş gereksizdi. Peki o zaman neden vardı? Kendisinin asla bir dişisi olmamasına rağmen neden Havva'yı Adem'e cazip kılmaya çalışıyordu...?

"Al onu," yalvararak kadını ona doğru itti, "çoğalmak istiyorsan ona ihtiyacın olacak. Şimdiye kadar daha iyi bir yöntem yok..."

Ama burada hesabı yeni tacı olmadan yapmıştı: "KENDİ kendini yalanlamak mı istiyorsun?" diye öfkeyle ona karşı çıktı Adem hemen. "SENİN bir kadına ihtiyacın yok, ne eş olarak ne de yeni bir yaşam yaratırken! Bu demek oluyor ki SEN kendi kendine döllenmenin sırrını biliyorsun; sadece bunu benimle paylaşmak istemiyorsun! SEN benim SENİN gibi olmamı istemiyorsun." diye konuşmasını bitirdi suçlayıcı bir ses tonuyla somurarak. "Yoksa SEN onu saklıyor musun?" diye ekledi şüpheyle.

Yaratıcı şimdi köşeye sıkışmıştı. Ama kurtarıcı bir fikir aklına gelmeseydi zaten Yaratıcı olmazdı.

"Doğru, sırrımı çözdün," diye istemeyerek kabullendi. "BANA benzemen için sadece bir tek olasılık görüyorum: Havva'yı senin bedenine uydurmamız lazım. Böylece gerçekten senin bacağından bir bacak ve senin etinden bir et olabilsin.

Bu sebeple senden bir kemik almam lazım; ama bu kemiğin öyle bir kemik olması lazım ki onu senden aldığımda yokluğunu hissetmemelisin. Bence bu, çok büyük bir bedel değil: Kadın bir resim ve bir suret olarak senin yanında değil senin yanından yapılmalıdır, bu senden sonrakilerin dikkatini çekmeyecek bir ayrıntıdır. Böylece kadın senin yarattığın olacak ve sonsuza dek öyle kalacaktır. Dişi olan gölgen olarak seni sonsuza dek cezbedecektir. Ve onu sevdiğinde, ki emin ol ki seveceksin, hep kendini sevmiş olacaksın."

Bu uzun konuşmadan sonra nihayet genel manasıyla dünyaya gözlerini açan dişierkek, Yaradan'ın ve yaratılanın bir eseri idi: Erkek ki her durumda (ki olasılıklar sınırsızdı) bir kadın gibi görünüp davranabilirdi ve bunu yaparken erkekliğinden hiçbir şey kaybetmezdi; çünkü bir erkeğin hayal ettiği veya yaptığı her şey ne de olsa tartışmasız erkeksidir.

"Öyleyse bırak da şu dişi varlık gitsin." diye emretti yine erkek, gözlerini açıp Havva'nın hâlâ orada olduğunu gördüğünde "ne de olsa artık yalnız başıma yaratabilirim" diye ekledi ukala bir şekilde.

Sadece üremeyi Adem'e hayal ettiremediler. Bunun için Havva'nın bedenine ihtiyaçları vardı. Ama bu işlem de gerektiğinden bir dakika bile fazla sürmemeliydi bir zahmet; çünkü Adem kendi Tanrı benzerliğinden gereğinden fazla uzaklaşmak istemiyordu. Bu nedenle aralarındaki bedensel ilişkinin kısıtlanmış olmasına dikkat etti: tüm olumsuzluklar Havva tarafındaydı tabii ki de. Bütün bunlara rağmen bu işlemde zevk aldığında ise Tanrı'dan uzaklaşması nedeniyle kendini suçlu hissetmemek için kadına "fahişe" diye hitap etti ve işleri düzene koyduğuna inandı.

Adem'in estetik operasyonları esnasında dikkat etmedikleri Havva, o zaman zarfında gizlice kaçmıştı; üremeden uzaklaşmış ve kendi yerine sadece kuklasını geride bırakmıştı. Tüm narsistliği içerisindeki Adem bunu fark edememişti; çünkü hayal edemediği bir şey olasılık dahilinde olamazdı ve onun hayalinde Havva'nın asla kendine ait bir hayatı olmamıştı zaten...

Bu nedenle erkekler daha çok kendi aralarında kalmayı severler ya da aralıksız üst üste durmayı. Adem bugüne kadar kadınları hâlâ tanıyamadı. Aşk hayatı erkek fantazilerinden ibarettir. Bu fantazileri ise Yaratıcı Tanrısı bir zamanlar ona nasıl öğrettiyse öyle şekillendirebiliyor. Şekillenmek istemeyenler birinci Havva'nın peşinden gönüllü sürgün hayatına gidiyorlar ki, belki oradan gerçek yaşayanların arasına geçebilirler...; ama bu, buraya iznim olmadan bir hikâyeden türeyen kendiliğinden girmiş bir cümledir.

Yaradılış hikâyesinden bir kere kaçmış olan bu kara kedi, çok uzun zamandır bütün kara kedilerin kaçtığı yere gidecektir: cuma günlerini kutsal tutan Tanrıça Freia'ya. Ve bu hikâyedeki delikler yeterince büyüdüğünde ve Tanrıça Kedi arabasıyla oraya girdiğinde yaradılış hikâyesinin baştan yazılması gerekebilir.

O zaman kaosa mı sürükleneceğiz?

Yoksa uzun zamandır beklediğimiz kutsal düğün gerçekleşecek mi?

Ne olursa olsun taş taş üstünde kalmayacaktır; çünkü o zaman hepsi: ... yan yana duracaklar.³⁶

36 Zeytin Ağacının Gölgesi'nde isimli eserden alıntı.

Batı Kùltüründen Benzer Mitoslar

Bu bölümde, Lilith-Havva çevresinde gördüğümüze benzer, kadını aşığlayıcı bazı mitoslar ele alınmıştır. Bu söz konusu mitoslar da aynı şekilde kültürel farklılıklara sebebiyet vermiştir. Önümüzdeki sayfalarda değineceğimiz üç Yunan mitosu da İÖ 8. ve 5. yüzyıllar arasında ortaya çıkmıştır, bu da İncil'deki yaradılış hikâyelerinin ortaya çıkmasıyla aşağı yukarı aynı dönemlere denk gelir. Adem, Havva ve Yılan konularına değinen en eski olanı İÖ 10. yüzyıla dek uzanır.

Pandora'nın Kutusu

Zeus (Prometheus'un ateşi çalması nedeniyle) intikam için yemin etmişti. Hephaistos'a kilden bir kadın heykeli yapmasını emretti; dört rüzgâra da bu biçime yaşam üflemelerini söyledi. Olimpos'un tüm Tanrıçaları, şekli süslemek zorunda kaldılar. Bu kadın, Pandora, yaratılmış olanların en güzeli idi. Zeus, onu Hermes ile birlikte hediye olarak Epimetheus'a gönderdi. Epimetheus ise kardeşi tarafından, Zeus'dan hediyeleri kabul etmeme konusunda uyarılmıştı. Bu nedenle saygıyla özür dileyerek hediyeyi geri çevirdi. Her zamankinden daha çok sinirlenen Zeus, Prometheus'u çıplak bir şekilde Kafkas Dağları'na zincirledi. Her gün, açgözlü bir akbaba karaciğerini yiyordu. Acı dayanılacak gibi değildi; çünkü bedeni geceleri dağların korkunç soğuşuna maruz kalır kalmaz, ciğeri kendini yeniliyordu.

Epimetheus, kardeşinin kaderine çok üzülüyordu. Bu nedenle Pandora ile evlenme konusunda çok düşünmedi. Zeus kadını güzel olduğu kadar aptal, kötü ve tembel yaratmıştı; benzer birçok kadının ilki! Prometheus'un Epimetheus'a mutlaka kapalı tutması gerektiği öğüdüyle emanet ettiği kutuyu bu kadın açtı. Bilge adam, insanlığa acı çekecek, üzecek tüm felaketleri bu kutuya kapatmıştı: Yaşlılık, acılar, sancılar, hastalıklar, delilik ve arzular. Bu felaketler bir anda ortalığa yayılarak, Epimetheus ve Pandora'yı her taraflarından sokarak, tüm insanlığın üzerine saldırdılar. Prometheus'un tekrar kutuya koyduğu "yanıltıcı umut" ise insanların bu felaketlerden kurtulmak için intihar etmelerini engelleyen tek şeydi.

Bu arada *Pandora* ismi "Her Şeyi Hediye Eden"dir ve bu da Yunan Toprak Tanrıçası Rhea'nın lakaplarından. ³⁷

Apollon ve Delphoi Kâhini

Euripides'in bir yorumuna göre Apollo, Delphoi Toprak Kehaneti'ni koruyan piton yılanını öldürür. Böylece onun güç çemberini kırar ve onun tahtına oturur, bu aydınlık "akılcı" güçlerini, Toprak Tanrıçasının karanlık güçlerini kovmak için kullanır. Bu esnada Apollon'un tüm bilgisini aslında bir kadına borçlu olduğu gerçeği göz ardı edilir. Bu kadın Phoibe'dir ve Apollon, lakabı Phoibos'u da ondan almıştır:

³⁷ Hikâye, Hesiod tarafından anlatılıyor; Ranke Graves'in Yunan Mitolojisi, 1. cilt, s. 128 vd.

Öncelikle tüm tanrıların adını saygıyla anıyorum
 En yüce kâhin Gaia'yı; ondan sonra ise Themis'i
 Çünkü o devralmıştır annenin kutsal emanetini
 Söylenene göre, dikkatlice; bunun üzerine üçüncüsü
 Sırada, onların iradesi ile zorlama olmaksızın
 Toprağın Titan çocuklarından biriydi aldı yerini
 Phoibe. Tanrıya hediye olarak ise doğum gününde
 Phoibos'u verdi; ve Phoibe'nin ismi ona lakap oldu.

Eumenidler eserinden, *Aişilos*

Cermen kültüründe ise kadın kâhinlerin Latince isimleri *mulier phytonissa* en azından onların mesleki geçmişlerini bize uzunca bir süre hatırlatmıştır. Akıllı ve yetenekli kadınların *spiritus phitonis* tanımlaması çok yaygındı. ³⁸

Ayrıca kehanetin adı *Delphoi*'de Yunancadaki ana kucağı kelimesinin bir türemesidir. Orada bulunan ilk rahibenin veya piton yılanının mı Delphine ismine sahip olduğu pek fark etmez, önemli olan Apollon'un onun yerini almak için her ikisini de öldürmesidir. Bunun bir başka anlamı da onun aslında ana kucağının gücüne sahip olmak istemesi değil mi?

Aşağıdaki Zeus ile ilgili hikâyede olduğu gibi, buradaki ana konu, erkeklerin –en azından sembolik olarak– doğurma eylemini tamamıyla kendilerine mal etmek istemeleridir.

38 Grimm, s. 78; Zingsem 1995, s. 261.

Athene'nin Zeus'un Başından Doğumu

Zeus, Bilgelik Tanrıçası Metis'i yutar. Tanrıça bu esnada sonradan Athene olacak bebeğe gebedir. Bu eylemi ile kelimenin tam anlamıyla hem anne hem de kızın bilgeliğini de yutmuş olur. Sadece doğal yollardan doğum yapamaz, böylece Athene onun kafasından kesilmek zorunda kalır. Bu işlem esnasında Athene annesine dair olan tüm anılarını ve analık mirasını yitirir. "Çünkü hiçbir anne beni dünyaya getirmedir." diye aktarır onun konuşmasını Aişilos *Eumenidler* isimli eserinde. Çünkü Tanrıça burada erkeklerden yana bir tutum sergiler ve Orestes'in anne katili olmasını haklı çıkarmaya çalışır. Dişi miras geleneği, anne ile kızı arasında bulunan bağlar, bilgeliğin ve bilginin birinden diğerine aktarımı böylece etkin bir şekilde engellenmiştir ve bugüne kadar da henüz yenilenememiştir.

Koptik Thomas İncili

Simon Petrus onlara şöyle konuştu: Mariham bizim aramızdan ayrılmalı; çünkü kadınlar hayata layık değildirler. İsa şöyle dedi: Bakın onu ben çekeceğim ve onu erkeksi yapacağım, böylece o da canlı bir ruha sahip olacak ve siz erkeklerle kıyaslanabilecek; çünkü kendini erkekleştiren her kadın cennete ulaşacaktır. ³⁹

39 Sloterdijk/Macho, s. 71.

Lilith ve Modern Psikoloji

Psikolojinin modern yönelimleri arasında Lilith’le ilgilenen kesim her şeyden önce dişi Jung’culardır. Aslında beklenen; komplekslerimizin ve projelerimizin bilinç düzeyine ulaşmasında bize yardımcı olan bu derinlik psikolojisinin, bizim kültürel tarihimizde üzerinde çalışılmamış, incelenmemiş bir gölge ve hayalet gibi dolaşan Lilith figürünü de aydınlatması ve açıklamasıdır. Gerçekten de Baba Tanrı inancında bulunan bu dişi şeytanın, bugün karşımıza çıkan kişi haline gelmesine sebep olan nedenleri ve ruhsal karanlığı ortaya çıkarmak oldukça faydalı olurdu. Ne de olsa Lilith ile bağlantılı olan fanteziler ve saplantılar her şeyden önce iki cins arasındaki ilişkiyi zora sokmak ve böylece de dünya barışını engelleme amacıyla ortaya atılmıştır.

Görünen odur ki analitik psikoloji de bize burada yardımcı olamıyor. Hatta tam tersine onun savunucuları da Lilith’in, yüzyıllar boyunca üzerinde taşıdığı korkuları ve karşılıkları yumuşatacaklarına gittikçe daha çok vurgulamaktadırlar. Lilith’i *Ölümün Annesi* ile bağdaştırarak C.G. Jung ve Erich Neumann’ı izleyen psikologlar bu korku senaryosunu devam ettirmiş ve hatta geliştirmişlerdir: Böylece Lilith Ölüm Tanrıçasına; yani “büyük dişiliğin yırtıcılığına tehlikeli bir katkıda bulunan” kişiye dönüşmüştür.⁴⁰ Çağdaş bir “ruh iyileştiricisi” olan Sigmund Hurwitz de aynı telden çalar: “Lilith temel doğası gereği arkaik bir tanrıçadır ve din tarihi gelenekleri çerçevesinde ilk ortaya çıkışları da sadece bir tek yönüyle yani korkunç Ana Tanrıça sıfatıyla olmuştur.”⁴¹

40 Neumann 1974, s. 145.

41 Hurwitz, s. 19.

Tüm antikçağda tek bir özelliği temsil eden bir tanrıça bulamayacağımız gerçeğini bir kenara bıraksak bile, şunu hep göz önünde bulundurmalıyız: Kartal da genellikle erkek ilahların bir sembolü olarak kabul edilir; ama pençeleri hiçbir zaman erkekliğin veya korkunç Baba Tanrı'nın yırtıcı ve agresif özelliklerinden biri olarak algılanmamıştır. Bu yırtıcı kuş da –bir Tanrı'yla bağdaştırıldığında– her şeyden önce onun yüksek ruhi özelliklerini, havalarda uçabilmesini ve koruyucu niteliklerini temsil eder; fakat Lilith ile bağdaştırılan kuş karakterinde psikologlar arasında bu tarz bir anlam yüklemesinin en baştan beri hiç şansı olmamıştır: “Yoldan çıkararak baştan çıkaran, kendinden geçiren, hayali bir dişilik formuna sahip olan ve tartışılır karakteri insanın benliğini karıştıran bir dişilik, her zaman negatif ve yıkıcıdır. Lilith ise aynen bu karaktere sahiptir.” Erich Neumann ve onunla birlikte hemen hemen bütün öğrencileri bu düşünceye katılırlar.⁴²

Hiçbir şekilde kuşku duymaksızın Hurwitz de Tanrıça'nın her iki yanında yer alan baykuşları ölüm kuşları olarak yorumlar. Onun için Lilith'in karakterindeki karanlık, tehdit ve benliği yok edici özellikler o kadar ön plandadır ki bilinç bunlarla başa çıkamaz hale gelerek korku ve ikilemler arasında sıkışır kalır. Bir erkek, Lilith'e benzeyen bir kadınla karşılaşırsa “Er ya da geç ya baştan çıkarıcı yönüyle ya da bundan daha tehlikeli olan onun güç dürtüleriyle karşı karşıya kalmak zorunda olacaktır. Bu ikilemde ya başarısız olacak ya da büyüyecektir. Bu da tamamıyla onun boyun eğmesi veya kendini ispatlayarak erkekliğini geliştirip geliştirmeme kararıyla alakalıdır.”⁴³ Buradan çıkarabileceğimiz sonuç,

⁴² Neumann 1974, s. 146 ve dipnot 80.

⁴³ Hurwitz, s. 145.

ana düşüncenin erkeğin kendi güç dürtüleriyle karşı karşıya gelmemesi olduğu ve bu dürtülerini tüm hayatı boyunca kaygısızca kadınların üzerine yıkabileceğidir.

Bunun yanı sıra Neumann ve onu izleyenler hiçbir şekilde ölüm ve cinsellik tehditleri arasında bir ayırım yapmışa benzemiyorlar. Neticede cinsel olarak aktif görünen dişiye, hemen ölümle bağdaştırmamalıdır. Tam tersine onun cinsel enerjisinin altını çizebiliriz; çünkü esas baştan çıkarıcı olan Lilith, her zaman genç ve talepkâr bir kadının görüntüsünde karşımıza çıkar ve bu görüntüsüyle cinsel istek, dolayısıyla yaşama arzusu uyandırır. Oysaki öğle vakti Nimpa'lara saldırıp onlara tecavüz eden azgın Keçi Tanrı Pan, aynı psikologlar tarafından yaşama arzusu uyandıran bir karakter olarak yorumlanır. "Ölüm Tanrısı" yakıştırması ona uzaktan dahi kondurulmaz. Daha çok Pan'la çevremizde ve içimizde bulunan doğaya ve temel içgüdülerimize ulaşma imkânının altı çizilir: "Panik'in Pan ile bağlantıda olması gibi tanrılarla bağlantı kuran bilgelik de bedenin bilgeliğidir; bunu da azizlerin cinsel öngörülerindeki yoğunlukla tasvir edilmiştir... Psyche'nin intihar hikâyesinde de görüldüğü gibi ruh paniğe kapıldığında Pan doğanın bilgeliğiyle ortaya çıkar... Bu korkunun terapi niteliğindeki etkisini ortaya koyar. O bizi sağlam şehir duvarlarından açık arazilere götürür, Pan'ın arazilerine." ⁴⁴ Peki ama neden Lilith'in arazilerine değil? Bunun sebebi Pan'ın kadınlara –ünlü Nimpa'lara–; ama Lilith'in erkeklere tecavüz eden bir kişilik olması mıdır? Lilith'in kurbanlarını ölüme götürdüğünü söylenen davranış biçimi, Pan'ın kurbanlarını sözde hayata ve bilince ulaştır-

maktadır. Bu bağlamda Hillman bakireyi takip eden bu tecavüzcünün suretinde şunu açıkça ortaya koyar: “Tecavüzcü Pan her türlü cinsel dürtüde potansiyel olarak bulunmaktadır. Her tür ereksiyon onu ve böylece psikolojik özgürlüğü ortaya çıkarabilir. Psikologlar olarak bizlerin bu gerçeğe saplanmadan veya onu savunmadan önce anlamamız gerekir.”⁴⁵ Burada tarif edilen yöntemde kadınların da aktif bir şekilde eyleme katılan bireyler olarak ele alındığına dair ciddi kuşkuvarım var. “Tecavüzcü”, “bakire” imgeleri Hillman’ın teorisinde fazlasıyla yıpranıyor ve böylece de benzer fantezileri tahrik ediyorlar. Bu hikâyelerdeki fantezilerin yerini, hiçbir zaman tecavüze uğramış bir delikanlı veya erkeklere tecavüz eden “erkek uzuvlu” bir kadın almaz.

Her zaman cinsel olarak tahrik olmuş Pan’ın aksine cinsel olarak aktif olan Lilith ölüm getirici olarak hayal edilir. Oysaki onun (bu durumda erkek) psikolojisi üzerinde aşağı yukarı benzer etkisi olması gerekirdi. Bunun yanı sıra Lilith –en azından hikâyelere inanacak olursak– ziyaret ettiği erkeklere gerçek zevki yaşatma yetisine sahiptir. Bu zevkler genellikle eylemden sonra şeytani özellikler kazanır. Buna karşılık Pan –yine hikâyelere inanacak olursak– onun tarafından takip edilen Nimpa’larda korku ve dehşetten başka hiçbir his ortaya çıkarmaz ve meydana gelen zoraki cinsel birleşmeden sonra da hiçbir şekilde zevkten bahsedilmez (bu genellikle eylemin sonrasında bir fantezi olarak hikâyeye katılır). Bir erkek Lilith’le ancak onu –kendini değil– boyun eğmeye ikna edebilirse baş edebilir, böylece de kendi sözde erkekliğini geliştirir.

45 Age, s. 73.

Hurwitz, Adem’le ilk karısı arasında ortaya çıkan arkaik ikilemin sonuçlanması için şu öneriyi getiriyor; Lilith’in sembolik olarak da olsa kendi konumunu “toprak” olarak algılayıp Adem’e de kendi konumunu “gök” olarak algılama imkânını vermiş olması gerekir. Bu kabullenmesinin sonucunda Lilith, konumunun niteliğini değiştirerek kendini aşağı görmekten kurtulabilirdi. Adem ise “gök” olan konumunu anlar ve muhafaza edebilirdi. Psikolojinin bu dalında dahi ödümler hep ilk önce kadından bekleniyor. Kadın değişmek zorundadır, erkek değil.

“A. Lewandowski, kötülüğün kaynağı olan Tanrı görüntüsü ile ilgili çalışmasında, bu soruya eğilerek Adem’le Lilith arasında ‘doğru’ olabilecek davranış şekillerine değinmeye çalışır. Ben Sira’nın anlatımından yola çıkarak Lilith’in bu güç kavgasında, Adem’in onun isteklerini kabul etme konusunda isteksiz davranmasına karşılık verdiği tepkilerin tamamıyla yanlış olduğunu savunur. Çok fazla ‘hot-headed and drastic (tepkisel ve fevri)’ hareket ederek Animus tarafından ele geçirilmiş bir kadın gibi davrandığını ve güce karşı duyduğu dürtüyü başkalarını dikkate almaksızın gerçekleştirmek istediğini düşünür. Ona göre burada tek doğru davranış biçimi, her iki eşin de bu problemi psikolojik bir noktadan ele almalarıyla gerçekleşebilirdi. Ancak o zaman bulundukları karşılıklı konumlarını sembolik olarak da olsa anlama şansına sahip olabilirdi. Yani Lilith ‘toprak’ olarak elde ettiği alçak konumu aslında kavrayıp kabullenebilirdi. Adem ise buna karşılık kendi konumunu ‘gök’ olarak algılar ve sahip çıkardı. Bunun bir başka anlamı da davranışını ilk etapta değiştirmesi gereken kişinin Lilith olduğu ve ‘alçak konumunu’ bir eziklik olarak hissetmemesi gerektiğidir.”⁴⁶

Bu hikâyeyi değişiklik olsun diye bu iki rakibin isimlerinden yola çıkarak da ele almalıyız. Burada dikkati çeken Adem isminin *Adamah* kelimesinden türetildiği ve bunun anlamının da aslında “toprak” veya “ekilecek alan” olduğudur. Yani Adem topraktan yaratıldığı için böyle adlandırılmıştır. Buna karşılık Lilith ismi fırtına ve rüzgârlarla ilişkilendirilebilir. Aynı zamanda kendini göklere kaldıracak kanatlara da sahiptir ki bu yeteneğe, Adem nail değildir. Bu noktada aslında ikisinden hangisinin toprağa ve hangisinin göğe daha yakın olduğu açıkça görülebilir. Buna ek olarak uçma yeteneği her dönem ve zaman için sembolik olarak bilincin genişlemesi ve sınırların aşılması kavramlarıyla eşit tutulmuştur. “Uçan” kişi yer ve zamanın yasalarını ihlal edebilir; bu, yasaların sadece hayal gücünde olduğunu ve “gerçeklikte” var olmadığını gösterir. Buradan itibaren bunlardan hangisinin daha akıllı bir yaratık olduğunu tartışmamıza pek gerek kalmaz. Eğer Adem –hikâyelerin üstüne basa basa ifade ettikleri gibi– *Adamah*’tan geliyorsa ki bu da Adem’in dışı söyleniş tarzıdır, o zaman toprağa ait olan odur ve “toprak ana”dan şekillendirilmiştir. Lilith mitindeki temel ikilem, prototiperkek olarak Adem’in topraktan geldiğini ve böylece de dışı bir verim alanından ortaya çıktığını inkâr etmesi olabilir mi? Bu da aslında bizim kültürel ikilemimizin bir göstergesi sayılamaz mı?

Lilith –mite göre– sadece eşitliğin kabul edilmesini talep ediyor. Bundan daha azına razı olmadığı gibi aslında daha çoğunu da istemiyor. Tam da bu nokta birçok psikoloji yorumcusu tarafından azimle dikkate alınmamaktadır. İlginç bir şekilde Lilith’in eşitlik talepleri çoğu zaman Adem’e hakim olma denemesi olarak ele alınıyor. Bu nedenle de ilk

karısı sadece kendi hakları için kavga eden, ders almayan baskıcı bir karaktere bürünüyor. Animus tarafından ele geçirilenmiş! Dürüst her erkek için korkunç bir dehşet! Bu arada neden ve sonucun radikal bir saptırmasıyla bu güç kavgasının aslında Lilith tarafından değil, Adem tarafından başlatıldığı görmezlikten gelinmektedir. Kurban, suçluymuş gibi gösterilerek esas suçlu kendi vahşetinden dikkati uzaklaştırmaktadır. Katil değil öldürülen, tecavüzcü değil tecavüze uğrayan suçludur. Adem, Lilith'i kendinden daha alçak biri olarak kabul etmeye razıdır; çünkü ona göre o bu konumu hak etmektedir. Bunun nedeni belirtilmemektedir. Büyük olasılıkla bunu sadece ve sadece kadın olduğu için hak ediyordur. Buna karşılık Lilith hiçbir şekilde daha üstün bir konum talep etmiyor; sadece eşitlik istiyor, güç kullanımı olmaksızın aynı düzeyde bir (cinsel) ilişki. Bu hakların ona tanınmaması aslında çok anlaşılmalıdır. Acaba dünyada hiçbir şey uğruna itiraf edilmeyen o derin, köklü eski erkek korkularının açığa çıkmasına mı tanık oluyoruz? Bu korkular M. Porcuus Cato tarafından bin sekiz yüz yıl önce oldukça öngörülü ve doğru bir şekilde şöyle ifade edilmiştir:

“Atalarımızın kadınların özgürlüklerini kısıtlamak için ortaya koydukları tüm o yasaları hatırlayın; ancak o yasalarla kadınlar erkeklerin gücüne boyun eğmişlerdir... *Bizimle eşit duruma geldikleri anda bizden üstün olacaklardır.*”⁴⁷

47 Fester/König ve başkaları, s. 8.

Özellikle psikoterapist olarak çalışan kadınlar bu bağlamda Lilith kavramının erkek yorumlamalarına inanmamak için her türlü nedene sahiptirler. Buna rağmen bu erkek önyargılarına inanmaları oldukça üzücüdür. Her şeyden önce bu inançlarıyla kadınların psikolojilerine bir iyilik yaptıklarına inanmaları ise neredeyse trajik bir durum olarak adlandırılabilir. Dişi Jung taraftarlarından bundan daha fazlasını bekledim; fakat şu ana kadar Lilith söz konusu olduğunda, sistemin söylediklerine inanmayan bir kişi bile karşıma çıkmadı. Bu kadınlar sürgüne gönderilmiş ve hüsrana uğramış Lilith'i ele almanın onlar için ne kadar önemli olduğunu vurgulasalar da bence, terapist olarak dişiliğin gölge unsurları olmaktan öteye geçemiyorlar. Koltuv gibi kadın yazarlar Lilith'i her kadının içinde bulunan bağımsızlık ve geleneksel kurallardan kurtularak özgürlüğe kavuşma dürtüsü olarak algılasalar ve bunların neticesinde dişi olgunlaşma gelişimi ile ilişkilendireseler de netice başarısız bir şekilde şöyle dile getiriliyor:

“Havva içgüdüsel dişiliğin canlı ve besleyici tarafıdır; oysaki Lilith bunun tam tersi olan ölümü çağrıştıran tarafı temsil eder... Hekate'de de olduğu gibi onun kuvvetleri de bir kadının hayatında bulunan içgüdüsel ayırım dönemlerinde en yüksek noktalarına ulaşır; ergenlikte, her âdet döneminde, hamileliğin başlangıcında ve sonunda, annelikte ve menopoz esnasında... Bir kadın yaradılışının Havva ve Lilith yönlerini mensturasyon zamanlarına göre öğrenebilir. Bu dönemin ilk yarısında Havva ağır basar; yumurtanın çatlamasında ve bebeğin oluşma aşamasında kendini açık, verimli ve bağlı hisseder. Eğer bir döllenme olmazsa Lilith ağır basmaya başlar. Umut, yerini umutsuzluğa bırakır ve pre-

menstrüel cadı onu âdet döneminin çorak vahşiliğine kaçıtır.” Koltuv’un bir başka yerde de üstüne basarak ifade ettiğine göre, güya orada “yaraları hakkında düşünüp kendi kanını yalayarak iyileşme ve besin tecrübelerini geliştirir. Kadının bu periyodik kaçış ihtiyacını açıklayan soğuk bir ay mantığı vardır; vahşi doğa, bataklık ve çöl. Ayın karanlığında tüm geleneksel kısıtlamalardan uzakta, vahşi doğanın içerisinde, kadın kendi içerisinde bulunan dişiliği ile bağlantıya geçer ve onu kabul eder. Böylece doğal bir iyileşme sürecini başlatabilir.” (Bunun nedeni vahşi doğada “nihayet ay baykuşlarının ve Lilith’in, erkek benliği üzerindeki güneş aslanına” baskın gelmesi olabilir mi?)

“Havva ve Lilith arasındaki savaş başka bir düzlemde de devam etmektedir. Havva ihtiyaçlarını bir ilişki içerisinde tatmin edebilir. Lilith bunu yapamaz. O bağımlılığı ve boyun eğmeyi reddeder. Bağlanmak veya çivilenmek istemez. O özgür olmalıdır, hareketli olmalıdır ve kendini durmadan değiştirmelidir. O bireysel dişi egosunun bir yönüdür ve bu ego ancak vahşi doğada bağımsız bir şekilde eros olmadan ve çocukları olmadan kendini geliştirebilir ve her zaman erkeğin sarılmalarının tadını çıkaran Havva’ya kıskançlıkla bakarak. Öte yandan Havva da kendini toprağa bağlanmış gibi hisseder. Bu bağları erkekler ve çocuklarıdır, o da Lilith’in tam tersi bir kıskançlık içerisinde.”⁴⁸

Eğer bir kadın bu tarz fantezilere kendini yakın hissediyorsa bu zevki onun elinden almak istemem. Burada da ananevi bir toplumdaki daha başkasının tasvir edilmediği umarım açıkça anlaşılıyordur. Özellikle analitik psikolojinin düşünsel

şemaları ele alınıyor ki bunlara göre dışı olan her şey içgüdüsellik, dürtüler, elementar doğallık (her ne anlama geliyorsa) ve toprağa bağımlılık ile bir tutuluyor. Koltuv'un pasif ruhsal durumunun bir sonucu olarak kadınlar kendi ruhsal gelişimlerinden dışlanmış olma duygusu içerisine giriyorlar, o ise buna başka şeylerin yanı sıra neden olarak Persephone'nin Hades tarafından kaçırılmasını gösteriyor! "Erkeklerin aksine kadınlar hemen sırt çantalarına ve kılıçlarına davranıp atlarının üzerine atlayıp kahramanca bir görevle karşılaşmak için yola koyulmuyorlar. Onlar daha çok Lilith gibiler. Dışlanmış ve kendi benliklerinin içine zorla sokulmuş gibiler." ⁴⁹ (Şunu hatırlayalım ve hatırlamadıysak da C.G. Jung ile ilgili olan bölümü tekrar okuyalım: erkekle olan tartışmalar kadın için benliğini özgürlüğe kavuşturmanın bir yoludur!)

Burada tekrardan bütün olayların neredeyse tam tersi bir şekilde yorumlandığını görüyoruz. Lilith –efsanelere göre– her zaman seçim hakkına sahip olmuştur ve faal bir şekilde bu hakkını kullanır. Onun seçimi Adem'i terk etmektir, ikinci seçimi ise ona kesinlikle tekrar geri dönmektir. Buna rağmen bazı kişiler hâlâ onun sürgüne gönderilmesinin kendi suçu olduğunu ima etmeye çalışmaktadırlar. O ilişkisini, bu ilişki ona göre çok muhteşem olduğu için değil, Adem ona minimum oranda da olsa bir saygı ve anlayış göstermediğinden bitirmiştir. Bunun yanı sıra Adem, onun boşu boşuna yardım için yalvardığı Yaratıcı Tanrı'nın da desteğini almıştır.

Kılıç ve atı alıp kendilerini kahramanca bir göreve adayan (ki mitlerde, efsanelerde ve masalarda bunların sayısı hiç de az değildir) kadınların bu psikolojik görüşü savunan

49 Age, s. 38.

insanlar tarafından herhangi bir şekilde anlaşılabacağından veya saygı göreceğinden şüpheliyim. Emin olun ki birtakım insanlar oldukça hızlı bir şekilde “Hayvani içgüdü tarafından ele geçirilen” veya “puella aeterna (büyümek istemeyen kız)” yazılı pankartlarla ortaya çıkıp bunların “gerçek” kadınlar olmadığını, üstünlük peşinde olan Erkek Fatma’lar olduklarını savunacaklardır. Örneğin Jeanne d’Arc’ın etkileyici varlığı da yine bu anlayışla yorumlanır ve böylece tarihi önemi de küçültülmüş olur.

Son zamanlarda kadın psikanalistler arasında Lilith’i siyah ayın astrolojisiyle bağlantıya geçirmek moda haline gelmiştir. Tabii ki burada yine onun karanlık tarafları ele alınır. “Lilith’in ortaya çıkması mitosun sonunu yeniden biçimlendirilmek istendiğini gösterir. Karanlık ayın aktüallitesi de aynı şekilde bilinçaltına itilenlerin de içselleşmek istediğini gösterir.” Öyleyse neden her ikisini de bir araya getirmeyelim? Hannelore Traugott bunu “Lilith – Karanlık Ayın Erosu” isimli kitabında denemiştir. Dişi olan şeyi karanlıkla bir tutmak, bu karanlığı da ayrıca kötü ve şeytani olan özelliklerle birleştirmek genel olarak kadının ruhuna bir hakarettir; hatta tüm insanlığa yapılmış bir hakarettir. Kuzey mitolojisi bu karşılaştırmayı Yakındoğu mitolojisinin aksine hiç gerçekleştirmemiştir. Burada gece bir Tanrıçadır –Nott isimli– ve kadın da değerli olma rolünü sürdürmektedir. Yani bugünlerde biraz çekingen de olsa yeniden bir Kuzey Cermen mitolojisinin canlanmasına şahit oluyoruz ve Traugott da buradan dikkatle şu sonucu çıkarıyor: “Karanlık da takdir edilmek istiyor ve dişi olan da kendi alanını tekrar geri elde etmek istiyor.” ⁵⁰

Benim anlayışıma göre önemli olan, sadece karanlığı yeniden eski değerine kavuşturmak değil –ki bu da çok önemlidir– dişiliğin karanlıkla olan bu eşanlamlılığından vazgeçmektir. Eğer dişilik erkek bakış açısına göre karanlık olarak görünüyorsa, bu durum her şeyden önce erkek psikolojisi ve onun bilinç gölgeleri hakkında bilgi verir; ama hiçbir şekilde kadının kendi bireyselliğini ifade etmez. Kadının erkeğe karanlık olarak görünmesi olgusu hiçbir şekilde onun varlığını ve kadın olarak doğasını etkilemez, bu ancak ikincil bir etki olabilir. Bu ikincil etki de ancak erkek onu bu suçlamalarla bastırdığı ve gerçekleri saptırarak bunları ona mutlak gerçeklik gibi sunduğunda ortaya çıkar; fakat bunların tümü erkeğin kendi hayvansal içgüdülerinden başka bir şey değildir. Başka bir şekilde ifade edecek olursak; bir elması bodruma götürüp onu orada karanlıkta bıraksan dahi elmas ne bodruma dönüşür ne de orada var olan karanlığa. Aynı zamanda benim elması bodrumdaki karanlık nedeniyle algılayamam da onun suçu değildir. Dişilik ise Jung ve Neumann tarafından etkilenen psikolojik akım sonucunda, erkekler onu bizim kültürümüzde ne hale getirildiyse o olarak algılanmaya devam etmektedir.

Bu bağlamda Lilith sorunu da hâlâ özellikle diş psikolojisinin bir ikilemi olarak ele alınmaktadır. Böylece anlamsız bir saptırmayla neden ve sonuç, gerçek nedenlerden uzaklaştırılmaktadır. Mite göre agresiflik açıkça Adem/ Erkek'ten kaynaklanmaktadır ve aslında erkek psikolojisinin bir sorunu olarak ele alınarak şu soruya götürmelidir: Adem/ Erkek neden kendisine eşit ve bağımsız bir diş eşi kabul etme ve saygı gösterme yetisinde değildir?! Görünüşe göre erkekler bu tarz mitleri yazmış ve yaymışlardır. Dahası, sözde

teorilerinin gelişimini kabaca bir tahminle son iki-üç bin yıldır kadınlarla felsefi-teolojik bağlamda tartışmaktan kaçınmışlardır. Demek ki biz buradan, erkeklerin öncelikle erkek olarak edindikleri tecrübelerden yola çıkarak sadece ve sadece kendileri ve kendi ruhsal durumları hakkında ifadelerde bulunabileceği anlamını çıkarabiliriz. Hatta kendi bakış açılarıyla “kadın” hakkında yazdıklarında dahi! Erkek ruhunun karanlık, tehdit edici, kurak ve çorak olarak görünmesi makul karşılanabilir; fakat bu, kadın psikolojisini de aynı şekilde ele almayı veya bunları dişilik sembolleri olarak kabul etmeyi gerektirmez. Bunlara daha çok şu açıdan bakmak gerekir: Temelden gelen –erkeksi– hayvansal içgüdü probleminin, kadınlarda değil erkeklerde kültürel açıdan ele alınıp tedavi edilmesi!

Ayla olan sembolik bağlantı Lilith suretinde Musevi kaynaklara dayanır. Sohar’a göre Lilith enerjisini, ona zayıflamasını emreden Yaratıcı Tanrı’ya karşı koyan ve isteksiz davranan aydan alır:

Tanrı iki büyük ışık yarattı. Her iki ışık da aynı saygınlıkla göğe yükseldi. Dişi ay kendini erkek güneşle pek de rahat hissetmedi ve aslında her biri kendini diğeri tarafından bastırılmış hissetti. Dişi ay şöyle konuştu: “Nerede otla-dığını söyle bana.” Erkek güneş konuştu: “Öğle vakti nerede yatıyorsun?”

“Küçük bir mum öğle vakti nasıl parlayabilir?” diye konuştu bunun üzerine Tanrı, aya. “Git ve zayıfla.” Dişi ay kendini hakarete uğramış hissetti ve şöyle konuştu: “Neden örtünecekmişim?” O zaman Tanrı şöyle dedi: “O zaman sürünün izlerini izle ve yolunu takip etmeye devam et.” Bu-

nun üzerine dişi ay zayıfladı ki daha aşağıda bulunanlara liderlik edebilsin. O zamandan beri onun kendi ışığı yoktur, ışığını erkek güneşten alır. En başta her ikisi de aynı basamaktaydılar; fakat daha sonra dişi ay hâlâ hükmetse de evreleri esnasında zayıfladı. Dişi ay, erkek güneşle beraber olduğunda parlamaktaydı; fakat erkek güneşten ayrıldığında ve kendi yaratıklarının bakımıyla görevlendirildiği andan itibaren kendi konumunu ve ışığını azalttı. Yara izinin sağlığı açısından o izi kapatmak için kabuk üstüne kabuk yaratıldı. (*Sohar I, 20a*)

Ezeli ışık geri alındıktan sonra “yara için bir kabuk yaratıldı”, bir *k’lifah*. Bu kabuk (kötülüğün kabuğu) ve yani *k’lifah* genişledi ve Lilith olan bir başkasını üretti. (*Sohar I, 19b*)

Her iki ışığın da hükmetmesi hakça ve doğrudur. Büyük olanı gündüz ve daha küçük olanı gece boyunca... Böylece günün bölümü erkeklere aittir ve gecenin bölümleri de dişilere. (*Sohar I, 20b*)

Bu tarz geri plan hayallerinden yoksun olan Kuzey mitolojisi güneş ve ayın ilişkisiyle ilgili çok daha uyumlu bir görüşe sahiptir. Burada dişi-gece (Tanrıça *Nott*) erkek-günü oğlu olarak doğurur (Tanrı *Dag*). Her ikisi de uyumlu bir şekilde hükümdarlıklarını dönemsel olarak sürdürürler. Dişi nitelikli gecede erkek cinsiyetli ay (Tanrı *Mani*) parlar ve erkek nitelikli günü de dişi cinsiyetli güneş (Tanrıça *Sol* veya *Sunna*) aydınlatır. Burada kavganın sözü bile edilmez. Dahası herkese örnek olabilecek dişi ve erkek kuvvetlerin bir dengesi ve uyumu söz konusudur.

Sosyolojik olarak da Kuzey Cermen toplumları anaerkil izler taşır.⁵¹ Soy belirlenirken annelerin de adının geçmesi dikkat çekici olduğu kadar oldukça çok rastlanan, mit ve hikâyeler aracılığı ile de bize kendine güvenen bir kadın imajını ileten bir gerçektir. Bu değerleri (Nasyonal Sosyalizm tarafından karartılmış olsalar da) tekrar gün ışığına çıkarmanın vakti gelmiştir.

Musevi-Hıristiyan gelenekleri bize kadın ve erkeği eşit haklara sahip eşler olarak algılamamızı sağlayacak yaratılış hikâyeleri sunmamıştır. Bunların hepsinin kökeninde fantezi olarak dahi olsa, genellikle acımasız bir cinsiyet kavgası yer alır ki bu da kural olarak kadınların baskılanması ve şeytanlaştırılması ile görülür. Lilith bir zamanlar kadın-tanrıçanın umutsuz asiliğinin bir sembolü idiyse, bugün de kadınların ataerkil zorlamalardan kurtulması için bir özdeş modeli olmuştur. Musevi feminist bir gazetenin adı “Lilith” konulmuştur. Bu Tanrıça/dişi şeytan yenilmez bir karakterdir! Aca- ba protestoları bu sefer duyulacak –ve anlaşılacak– ve aslında özünde ne idiyse o olarak algılanacak mıdır? Erkek ve kadın arasındaki güç savaşını durdurmak için bir yakarış.

51 Bkz. Grünert'in makalesi.

Bilgilendirme: “Gökkuşağının İzinde”

Anaerkil Bir Kültürün Yaratılış Hikâyesi

*Şayet hayat devam edecekse bizler (erkekler) ve kadınlar
tekrar birleşmeliyiz. Aksi takdirde bu düzensizlik
tanıdığımız dünya kaybolana kadar devam edecektir.*

Kim bilir?

*Hatta cennet bile sonunu yaşayabilir, bugüne kadar yapılan
tüm eserleriyle birlikte.*

Birkaç dakikalığına da olsa Musevi-Hristiyan-Doğu geleneklerinin sonuçsuz tartışmalarından çıkabilmek için bugüne kadar anaerkil kalmış bir halkın yaratılış hikâyesini anlatmak istiyorum: “Gökkuşağının İzinde” Arizona’da bulunan Navajo’ların yaradılış hikâyelerinin bir derlemesidir, bu insanlar kendilerine *Dine* (insan) derler. Aşağı yukarı dört yüz sayfalık bir derlemedir, birçok başka nedenin yanında bunun bir sebebi de yaratılan her şeyin aynı anda hem dişi hem erkek özelliklerle donatılmasına özen gösterildiğinden-
dir. Bu evrende yaratılan tüm yaratıkların hem dişi hem erkek hallerinin bulunmasına özellikle dikkat edilir. Hepsinden önce ilahlar ve insanlar doğal olarak bunlar çoğu zaman aynı anda hem kadın hem erkek olarak yaratılırlar; fakat neticede dişi ve erkek arasındaki güç dengesi her zaman için korunacak şekildedir. Böylece dişi ve erkek yağmurlar, dişi ve erkek şimşekler ve fırtına bulutları ve kutsal dağlarda koruyucu ruhlar olarak da bir dişi ve bir erkek ilah mevcuttur... Bu güç dengesi bozulmadığı sürece sadece insanlar için değil

ama tüm yaratıklar için bir barış ümidi mümkündür. Bunun bir anlamı da cinsiyetler arasındaki her ayrımdan sonra bu güç dengesini yeniden inşa etmektir. Örneğin, her iki tarafın da dinlenmesi; yani birbirlerini dinlemeleridir. Bu esnada problemler hiçbir şekilde küçümsenmez veya saklanmaz, tam tersine sadece başka yöntemlerle çözülürler. Aşağıda size esprili bir dille anlatılmış bu hikâyelerden bir parça sunuyorum:

Yaratılır yaratılmaz ilk kadın ve ilk erkek (burada insandan ziyade göksel varlıklardır) o kadar kötü kavga etmişler ki yıllarca ayrı yaşamışlar ve tüm kadınları ve erkekleri hep kendi taraflarına çekmişler. Bu ayrılığın sonucu ise tabii ki barış. Her iki taraf da birbirleri olmadan yaşayamayacaklarını anlarlar ve aralarındaki bağlantı bu anlayıştan sonra her zamankinden daha sağlam olur. Tabii bu hikâyenin başka sonuçları da vardır: Kendilerini değişik aletlerle tatmin eden kadınlar bunun üzerine bütün medeni dünyayı yok etmekle tehdit eden canavarlar doğurmuşlardır. En sonunda sadece altı çift kaldıklarında ilk erkek bir şeyler yapmaya karar verir. Yalnız başına Ulu Meşe Dağı'na çıkar ve orada turkuazdan yapılmış küçük bir heykelcik bulur, bunu da daha sonra –beyaz istiridye kabuğundan yapılmış bir heykelcikle birlikte– geniş bir yarıdış ritüeliyle hayata kavuşturur. Böylece Dine– Pantheon'un en yüksek iki ilahı hayata kavuşur: Bunlardan bir tanesi “hep tekrardan olan kadın” (aynı zamanda “kendini değiştiren kadın” olarak da adlandırılır) ve “beyaz istiridye kadın” her ikisi de Tanrıça olmalarına rağmen öncelikle kadın olarak görevlerinin gerektirdiği gibi kendilerini geliştirmeleri lazımdır. Her ikisi de kendilerine birer oğul doğurabilecek birer erkek arar ki bu birleşmelerden doğan oğullar daha sonra dünyayı kadın ve erkeğin kavgasından meydana gelen

canavarlardan kurtaracak olan “canavar öldürücüler” olsunlar. Bu ikisi canavarları gerçekte öldürmezler, bunun yerine onları yeni ve dünyaya faydalı başka şeylere çevirirler. Zaten onlardan sadece bir tanesi durmadan eylem halindedir, ebeveynleri Kendini Değiştiren Kadın ve Baba Güneş olan; diğeri Beyaz İstiridye Kadın'la suyun oğlu olan, daha pasif ve evcimen bir karakterdedir. Dünya huzurlu ve güzel bir yaşam alanına döndükten sonra (her şeyden önce sonradan orada yaşayacak olan insanlar için) genç delikanlılar, silahlarını onlara veren Baba Güneş'e tekrar iade ederler. Ancak o zaman güneş kendini aslında oldukça yalnız hissettiğini ve oğlunun annesine karşı özlem duyduğunu hisseder; oysaki yıllardır onunla hemen hemen hiç ilgilenmemiştir. Onunla bir buluşma kararlaştırır ve bu esnada şu aşağıdaki diyalog geçer:

Beşinci günün sabahında *Asdzáá nádleehe* (Kendini Değiştiren Kadın) Ulu Meşe Dağı'nın zirvesine doğru yola koyulur ve oraya vardığında bir kayanın üstüne oturur. Bu yeri oldukça iyi tanır. Çok yalnız olup yanına bir eş istediği zamanlarda hep burada yatmıştı. Güneşin ısınısını da bedeninin derinliklerinde burada hissetmişti.

Anılarına dalmış bir şekilde orada otururken *Johonaa'ei* (güneş) gelir ve yanına oturur. Kadına sarılmaya çalışır.

Fakat kadın onun kollarından uzaklaşır.

Bunu yaparken şu kelimelerle konuşur onunla:

“Benim üzerime böyle çullanarak ne yaptığını zannediyorsun? Seni istemiyorum!”

Güneş şöyle cevaplar:

“Seni kendim için istediğim anlamına geliyor bu hareketim.”

“Yani benimle Batı’ya gelmeni ve orada bana bir yuva hazırlamanı istiyorum.”

“Aklımın ucundan bile geçmiyor.” diye karşılık verir kadın. “Hangi hakla benden böyle bir şey talep edebiliyorsun?”

O zaman güneş şöyle yanıt verir:

“Oğullarına *Naayee*’yi (canavar) öldürmeleri için gerekli olan silahları veren ben değil miydim? Gerçekten sen ve senin insanların için çok şey yaptım! Bunun karşılığında senden hiçbir şey hak etmiyor muyum?”

O zaman kadın yanıtlar:

“Silahları senden isteyen ben değildim. Senin yardımını da isteyen ben değildim. Sana bir karşılık borçlu değilim.”

Onun bu sözlerinden sonra uzunca bir sessizlik başlar.

Güneş daha sonra ona tekrar sarılmaya çalışır ve bunu yapmak için de yeni bir sebep bulur:

“Oğlumuz *Naayee 'neizghani* (Canavar Öldüren) kısa süre önce beni ziyaret ettiğinde seni alabileceğimi söyledi.”

Kadın itiraz ederek yine kucaklamasından kaçınır:

“Benim bilgim olmadan verilmiş sözler beni ne ilgilendirir? Ben kendi sözlerimi kendim veririm, benim için geçerli olan başka bir söz yoktur. Ya kendim için konuşurum ya da hiç konuşmam. Ne yapacağıma sadece kendim karar veririm ya da hiçbir şey yapmam.”

Bu sözleri duyduğunda güneş derin bir iç çekerek ayağa kalktı. Ondan dört adım uzaklaşarak aniden kadına doğru döndü. Ve nihayet ona şunu söyledi.

“Lütfen!” dedi ona.

“Benimle Batı’ya gel ve bana bir yuva hazırla. Yalnızım. Her gün gökyüzünde yalnız başıma uzun ve ağır bir şekilde çalışmak zorundayım. Sohbet edebileceğim kimse yok. Geceleri bana eşlik edebilecek kimse yok.

Yapayalnız bir şekilde günlerimi ve gecelerimi katlanmak zorunda kalacaksam bütün bunların anlamı ne? Dişilik olmadan erkekliğin anlamı ne? Erkeklik olmadan dişiliğin anlamı ne? Birimiz olmadan diğerimiz ne işe yarar ki?”

*Johanaa 'ei, Asdzaa nadleehe'*ye böyle konuştu.

Kadın hemen cevap vermedi ve adamın sözleriyle kadının cevabı arasında uzunca bir sessizlik oldu.

Daha sonra nihayet konuştu. Ve şunları söyledi kadın:

“Duyduğum kadarıyla Doğu’da çok güzel bir evin varmış.”

“Aynı öyle bir evi batıda da istiyorum.

Parıldayan suyun üzerine inşa edilmesini istiyorum. Karadan çok uzaklarda, suyun üstünde yüzmeli ki sayıları çok fazlaşmış olan dünya üstünde yaşayan insanlar beni kavgalarıyla rahatsız etmesinler.

Ve her türlü kıymetli eşya istiyorum.

Beyaz istiridyeler istiyorum. Mavi istiridyeler istiyorum. Turkuazlar istiyorum. Abalonlar istiyorum. Yakut istiyorum, yeşim istiyorum.

Evimin etrafında böyle şeyler olmalı ki güzelliklerine bakıp mutlu olabileyim.

Kız kardeşim ve oğullarımız orada olmadan yaşayacağımız için bana arkadaşlık etmeleri için hayvanlar istiyorum, aksi takdirde gündüzleri sen yokken kendimi çok yalnız hissederim.

Bana Ren geyikleri ver. Bana bizonlar ver. Bana geyikler ver. Bana uzun kuyruklar ver. Bana dağ koyunları ver, bana tavşanlar ver, vahşi köpekler ver, fareler ver. Bütün bunları kullanmam için benim emrime ver ki ben de seninle Batı’ya geleyim.”

*Asdzaa nadleehe, Johanaa 'ei'*ye böyle söyledi. O da şöyle cevap verdi.

“Hangi hakla benden bu kadar çok şey istiyorsun?”

“Neden bütün bunları senin kullanımına vereyim?”

Bu sefer kadının cevabı çabuk geldi. Ve güneşe şöyle konuştu:

“Sana neden olduğunu söyleyeyim:

Sen erkeksin ben dişiyim.

Sen göktensin ben topraktanım.

Sen aydınlığınla sabitsin bense mevsimlerle değişmek zorundayım.

Sen göğün kenarında durmaksızın hareket halinde ilerlerken ben olduğum yerde sabitim.

Unutma, bir zamanlar ışıklarını bedenimin içine göndermene izin verdim. Unutma, senin oğluna hayat verdim ve onu büyük acılar içerisinde dünyaya getirdim. Unutma, bu çocuğun büyümesi için her ne gerekiyorsa onu yaptım ve onu her türlü kötülükten korudum. Unutma, insanlarına bencil olmadan hizmet etmesini ve canavarlarla dövüşmeye hazır olmasını ben öğrettim. Ve şunu da unutma: Birbirimizden ne kadar farklı olsak da biz, sen ve ben aynı ruhtanız. Birbirimize hiç benzemesek de sen ve ben aynı değerdiniz. Birbirimizden ne kadar ayrı olsak da biz, sen ve ben aramızda her zaman birbirimize aitliğin ve birbirimiz için var olmanın duygularını taşımalıyız. Ne kadar değişik olsak da birbirimizden ancak aramızda bir uyum olduğu takdirde tüm evren uyum içerisinde olabilir.

Böyle bir uyum olacaksa benim isteklerimi ciddiye almalısın. Benim ihtiyaçlarım benim için, seninkiler senin için ne kadar önemliyse o kadar önemlidir. Benim kaprislerim de seninkilerle aynı değerdedir. Sana olan sadakatimin ölçüsü, senin bana olan desteğini kıstas alır. Senin ihtiyaçlarını ne kadar karşıladığımı, senin

benimkilerin ne kadarını karşıladığına bağlıdır. Senden bana ne kadar gelirse benden sana da o kadar gelecektir, daha fazlası değil. Ama daha azı da değil.”

Asdzaa nadleehe Ulu Meşe Dağı’nın zirvesinde *Johonaa’ei*’ye bunları söyledi.

Erkek hemen cevap vermedi. Kadının sözlerini değerlendirmek için kendine zaman tanıdı.

Ondan sonra yavaşça ve dikkatle kadına tekrar yanaştı.

Yavaşça ve dikkatle kolunu onun omuzlarına sardı.

Ve bu sefer kadın ona izin verdi.

O zaman güneş kadına arzu ettiği bütün her şeyin sözünü verdi. Parıldayan sular üstünde Batı’da bir ev verecekti ona. Değerli istiridyeler ve taşlar verecekti ki bunlara bakarak mutlu olsun.

Böylece kadın adamın teklifini kabul etti. Beraberce Batı’da bir yere gidip birlikteliklerinin uyumunu kadın ve erkek olarak yaşayacaklardı.⁵²

Asdzaa nadleehe’nin bu kendine güvenli sözlerinin ardından Navajo yani Dine kadınlarının toplum içerisinde bugüne kadar hâlâ çok yüksek bir saygınlık görmelerine şaşmamak gerekir. “Ana odaklı olan Navajo toplumunda kadın her zaman için belli bir otorite ve yüksek bir konuma sahip olmuştur. Yaratılış hikâyelerinin de bu gerçeği gözler önüne açıkça serdiğine inanıyorum.” diyor çevirmen ve yayıncı Zolbrod.⁵³

⁵² Zolbrod, s. 282-285.

⁵³ Age, s. 379.

Çağdaş bir Navajo olan Ethelou Yazzi de şöyle yorumluyor: “Bizim geleneklerimizde güçlü ve etkili kadınlar vardır. Örümcek Kadın kuvvetlidir. İlk Kadın’ın büyük güçleri vardır.” Ne de olsa cinselliği o bulmuştur. “Gelenegimiz ve tarihimizde bulunan kadınların birçoğu oldukça büyük etkileri olan azametli insanlardır. Geleneksel olarak kadınlar toprağa ve sürülere sahiptir. Ailede ve klanlarda büyük güce sahiptirler.”⁵⁴ “Navajo kadınları güçlü, güvenilir ve hırslı olmak üzere eğitilirler, yaşları ve bilgelikleri doğrultusunda saygı görürler.” diyor günümüz Dine’lerinden bir tanesi olan Delilah Orr.⁵⁵ Her iki cinsiyette bebeklere doğumda savaş isimleri verildiğini anlatıyor. Sadece kızlar özel bir ergenlik seremonisine, yani *kinallda*’ya katılıyorlar, bu da onların küçüklükten beri eğitildikleri ilk âdet dönemlerine denk geliyor. Bu eğitim birçok başka şeyin yanı sıra spor antrenmanlarını da içeriyor. Bu ritüelle onlar da en büyük Tanrıçaları olan “Hep Tekrardan Olan Kadın”ın izinde ilerliyorlar. Bu Tanrıça da benzer seremoniler yapılarak kadınlığa adımını atmıştır ve kızların da bu seremonilerden sonra tanrıçalarını kendilerine örnek alacaklarına inanılır: “Bugüne kadar hâlâ, bir kızın vücudunda *Asdzaa nadlahe*’nin şeklini göreceklerine ve bulacaklarına inanırlar.”⁵⁶ Bu kızların, aylık kanamayı günümüze kadar dışı kirliliğinin ve Havva’nın günahının toplam cezası olarak gören bir kültürde yetişen kızlardan, çok daha farklı bir kadın imajı ve benlik duygusuna sahip olduklarını söylemek çok da gerekli değildir sanırım. Her iki cins arasında bulunan bu dengeli görüşlerin aksine veya

⁵⁴ Walters’de Ethelou Yazzie, s. 42.

⁵⁵ Delilah Orr, Age, s. 19.

⁵⁶ Zolbrod, s. 287.

belki de bu nedenle homoseksüelliğe karşı olan tavır, özellikle dişi olanına, genellikle hoşgörü ve saygıyla karşılanır: “Navajo’larda lezbiyen bir kadın hem ailesi hem de bütün toplum için bir kazanç olarak görülür.” Bu prensip olarak bütün hermafroditler, travestiler ve homoseksüeller için geçerli bir bakış açısıdır, biyolojik cinsiyetleri ne olursa olsun.⁵⁷

Navajo’ların yaratılış miti sadece ana odaklı toplumda kadının konumunu sağlamlaştırmakla da kalmıyor. *Asdzaa nadlehe* ve *Johona’ei* arasındaki kavganın şahsi olmayan bir yönü daha vardır, bu da genel evrensel bir uyum arzusudur. Çünkü “Kendini Değiştiren Kadın güneşin onunla girmek istediği ilişkide uyum ve sağlamlık talep ederken aynı zamanda şu gerçeği de dile getirmiş oluyor; aslında her şey iki cinsiyetten bir tanesiyle bir ilişkide bulunur ve temelde her şeyi kapsayan evrensel bir ekolojiyi temsil ederler.”⁵⁸ Bu da bizim kendi kültürümüzle umutsuz bir şekilde arkasından topalladığımız felsefi teolojik bir bakış açısıdır. Belki de bunun sebebi bizlerde “doğa” kavramının ve imajının geleneksel olarak dişi –yetersiz– sözcüğüyle etiketlenmiş olmasıdır. Dahası: Erkek kendini nasıl kadının efendisi rolüne atadıysa, aynı şekilde doğaya hakim olma ayrıcalığını da tatmak istemiştir. Bağımsızlığını ve eşitliğini vurgulayan sembolik bir varlık olan Lilith ise o aşamaya gelindiğinde çoktan ortadan kaybolmuştu.

⁵⁷ Niethammer, s. 311.

⁵⁸ Zolbrod, s. 377.

Isolde Kurz: Lilith'in Çocukları

Tamamıyla kendine has bir üslupla bizi Lilith'e götürecek bir başka yolu da bu yüzyılın başlarında kadın şair Isolde Kurz açmıştır. 1908'de ilk basımı yapılan "Lilith'in Çocukları" isimli şiiri ilginç olduğu kadar gizemli bir orijinaliteye sahiptir ve bugüne kadar henüz bir benzeri yazılmamıştır. Daha yeni bulunmasına rağmen değeri takdir edilmeyen bir hazine gibidir. Şair, mitosun ana hatlarını öyle değiştirmiştir ki zaman zaman okuyucuya gülümsemekten başka bir çare bırakmaz. En sonunda okuyucu, "Evet sadece böyle olmuş olabilir." demek zorunda kalır. Dinleyin: ¹

1 Orijinal baskısında 80 sayfa tutan şiiri burada sadece kısaltarak verebiliyoruz. Bu bağlamda metinleri sadece Lilith ve yorumlanışına yoğunlaştırmaya çalıştım.

Gorgo. Olympia, Yunanistan, Bakır, Y: 11,5 cm., Kopyası (Wiesbaden Kadınlar Müzesi Koleksiyonu).

Lilith'in Yaratılışı

Isolde Kurz tarafından illa akıl ve eylem gücünün bir mucizesi olarak tasvir edilmiştir; hatta kabuğuna hapsedilmiş tepkisiz bir toprak parçasından yaratılması nedeniyle iyice önemsizleştirilmiştir, buna karşılık Lilith'in yaratılışı bizlerde mucizevi bir şimşek etkisi yaratır:

İşte o zaman dünyevi araziye
İner Efendi en tatlı mucizesiyle.
Nasıl yarattığı bilgimizin ötesindedir
Cennet sabahları gibi parıldamaktadır
Başından aşağı dökülür güneşin altınları
Genç yapraklar gibi gelişmemiştir,
Ve henüz açıktır iki küçük kanadı,
Bunlar hariç Adem'in suretine denk yaratılmış
Ama yine de değişik çok daha zarif,
Bir çiçek dalı hareketli ve hafif.
Adem bu sureti gördüğünde,
Zıplar havaya sevinçle ,
Anlar bu muhteşem yaratığın
Ona eş olacağını.
Ve hemen kaldırır onu dansa,
Bir horoz gibi ukalaca ,
Boynunu uzatır parmaklarının üstünde
Kanat gibi kollarını gerişinde
Gösterir muhteşemliğini tüm uzuvları,
Onun önünde bir aşağı bir yukarı,
Yeni gelen dışının etrafında daireler çizerek,
Oysa o Efendisine sarılmaktadır ürkerek.

Ama zamanla o da cesaretlenir,
 Bakışları muzipleşir,
 Ona doğru uçar, kaçar ve döner
 Çevresinde bir topaç gibi seker,
 Sonra birden Efendisinin sırtının arkasında
 Görünmez olur Adem'in bakışlarına
 O ise bir zavallılık abidesi gibi;
 Donar kalır kadının istediği gibi.
 Sonra tekrar geldiğinde – sevinçle kasılarak
 Çimenlerin üstünde taklalar atarak
 Toprağa düşer ve sarılır dizlerine,
 Ve: Lilith! Lilith! diye seslenir bakireye.
 Evet, bir düşünün insanın neler yapmış olduğunu;
 Kadının önünde diz çöktüğünü, ona kul olduğunu!
 Efendinin kızacağından endişelenmiştik
 Ve ahlaksız kafasını kıracağından korkmuştuk:
 Elohim ² onun elinden oluştuğunda,
 Önünde diz çökerek övgüler düzülendiğinde.
 Fakat Adem'in gözleri yaratıcısını görmüyor,
 O sadece Lilith'in suretini seviyor,
 Azarlanmaktan kurtuluyor ahmak
 Efendi gizliyor gözlerden araya bir bulut katarak
 Ve bu ikisini yalnız baş başa bırakıyor
 Her bakışla aşkları daha da çok alevleniyor.
 Bir bakıyorsunuz ki utanmazca Adem'in ayaklarının
 üzerinde duruyor
 Ve onu yakından ağızdan ağıza öpüyor.
 Birbirlerinin dudaklarına yapıştılar,
 Ve içtiler, içtiler, içtiler
 Sanki Tanrıların nektarıydı,
 Birbirlerinin dudaklarında yapışıp kalmıştı.

2 İbranice "elohim" kelimesi "el", yani "Tanrı" kelimesinin çoğuludur. Yani "Tanrılar" anlamına gelir. Üstelik hem dişi, hem de erkek tanrılar. Isolde Kurz "elohim" daha ziyade meleklerle benzetiyor ama. Çerubim'ler gibi yani.

Efendinin yüzü neşeyle güldü
Sanki bunu ne iyi yaptım diye düşündü!
Böylece bu ikisi bütün günü geçirdiler
Ama şimdi güneş saçmakta altınlar
Ve Lilith yorgun çiçek toplamaktan
Yorgun cennet bahçesinden.
"Bak Adem nasıl da kızarıyor gökyüzü,
Bülbülün uğurladığı yerde gündüzü
Menekşe mağarasında dinlenmeliyim.
Köle, senin tarafından oraya taşınmalıyım."
Orada yatar rahatça ve yumuşak
Onun yanında sanki zincirlerden bir kuşak
İle bağlanmış Adem, diz çöker
Mutluluk içinde iç çeker.
Kadın bir müddet uyuyormuş gibi yapar
Kölesinin acısız zevkine zevk katar,
Uzattı kollarını birdenbire
Ve çekti onu sevgiyle kalbine.
O zaman bir titreme ve zevk
Bir sarılmaca, bir göğsüne bastırmaca, bir şevk
Ve başka anlamsız bir sürü şey
Gece havası inildemelerle ağırlaşır epey.
Lilith! diye yankılanır ağaçların dallarından
Lilith! diye gülümser yıldızlardan
Lilith! diye kokar çiçek açmış ağaçlar da
Adem! diye fısıldar rüyalarda
O zaman hızla uçarak uzaklaştık
Mavi gökyüzü hâlâ açık
Yaratıcının bakışları sevgiyle gözlerken
Cennetin üzerine iner ilk gece erkenden.

Yaratılış Planında Lilith'in Rolü

Sabbat! Yaratıcı sabah yıldızının efendisi olan Luzifer adıyla da bilinen (çünkü onun üstüne de bir parça kendi ışığın-
dan düşmüştür) Sammael'e ve Elohim-Çerubim'e insanlarla
ilgili ne kadar yüce planları olduğunu anlatır:

Zavallı toprak parçası Adem'den
Lilith aracılığıyla yapacağım bir merdiven
Cennetin en yüksek makamına giden.
Bu nedenle eşi oldu kızın
Yarısı onun tarafından yarısı sizin,
Aşk iğnesiyle onu uyandırması,
Kuvvetlendirmesi ve teşvik etmesi için.
O çok büyük, kız ise çok zarif,
Her biri aslında kendi çapında hafif.
Kadına dünyevi silahlar vermedim,
O teşvik edecek, erkek yaratacak kadim
Kayaları parçalayan güç, irade,
Düzenleyerek egemen olur erkek.
Kadından ise hep hareketli olan alevler
Ve saatleri harekete geçiren karışıklıklar çıkar.
Gökkuşağının kıvrak edasını
Hediye ediyorum Lilith'e çeyiz olarak.
Bununla uçarak her yeri doldurur
Kendini renkli kumaşlarla donatır.
Oyunlarında erkeğiyle sevinmeli
Onun tüm dertlerini sabun köpüğü gibi yok etmeli.
Renkli aynalardan çıkan, geleceği tahmin eden,
Ve onun değişimlerini

Hiçbir şey engellememeli
Hiçbir şey yaşlandırmamalı.
Çiçeklerin üzerinden dans ederek geçse de,
Bulutların üzerinde çığlıklar atarak uça da,
Nereye giderse gitsin her şey çiçek açmalı,
Dokunduğu her şey taze ve yeşil olmalı.
Ve Lilith'in ağzı hiçbir zaman yalana dolanmamalı
Her nereye giderse gitsin, efsane kanatlı
Hımbıl dev onu takip etmeli!

Sammael, Tanrı'nın Adem ve onun çocuklarını gelecekte bir zamanda onunla aynı mertebeye getirmek istediğini anlar. Bu nedenle kıskanmaya başlar; çünkü kendisi akıllı ve neredeyse Tanrı'ya eşit olan bir yaratık olarak bu çamurdan doğma şeylere yerini bırakmaya hazır değildir. Bu nedenle kendisi için, Adem'i sonsuza dek "yeryüzünde" tutmak amacıyla bir çözüm yolu aramaya başlar. Bu çözümü ise –bunu şimdiden söyleyebiliriz– Havva'da bulacaktır!

Lilith ve Adem, atışmalarla Dolu Bir Aşk İlişkisi

Zirveler alev alır almaz
Ve ilk kuşlar sabah ışıklarının haberini verir vermez
Lilith kayalardan oluşan sarayından bedenini çıkarır
Ve hımbıl eşini uyandırır

"Uyan Adem! Güneş el sallıyor
Sislerin hayaletleri gözden kayboluyor
Çimenlerin üstünde saklanıyor
Her yaprakta iğler parlıyor
Gün bizi selamlıyor
Su damlaları ve bülbül sesleriyle
Uyan Adem uyan!
Tavşanlar su içiyor aydan.
Beni bulmak istiyorsan yeryüzünde
Veya gökyüzünde
O zaman koşmaya hazırlan!
Uyan Adem uyan!"

Dostu onu duyar
Ve uyku sersemi bir şekilde ortaya çıkar
Fakat nerededir aşkın dl?
Yaramaz Lilith kaçmıştır bu arada.
Böylece gnbeğn ayrı terane:
Erkek gelir kadın kaçar bir yere
Bataklık ve çayın olduğu sazlıklarda
Saklanır kadın ve aratır onu hızlı adımlarla
Dağ ormanlarında kayınların çatısının altında
Dikenlerin ve çalıların arasında
Lilith! diye bağırır belki yüzlerce

Her ovaya her vadiye ayrıca
Uzatır kollarını boşluğa
Kywitt! diye karşılık gelir ağaçlardan.
Orada bir kuş alay ederek oturur
O ise öfkeyle bir taş savurur
Ah! Hayvancağız onun elinden kaçır
Yumruklarıyla ağacı köklerinden söker
İçinde oturup şarkılar söylediği kuşun
Sonra atar kendini ağlayarak çimenlerin üstüne.

Ama durun bir gölge geniş ve eğri
Düşer yolunun üstüne Adem'in
Ve durur karşısında sabahın kızılığında
Aziz Cebail cennet habercisi:

"Beni en yüce kral gönderdi
Bakmam için sevgili insan çiftimize."

O zaman Adem ona acılarını iletir:
"Ah keşke yaratılmamış olsaydım
Yanımda yaşayan bir ateş var
Hep kavga etmekte Lilith benimle
Bu bir işkence, bir azap
Bir ormanların arasında koşturmaca
Efendi bize emrettiğinden beri
Her şeye bir isim vermemizi
Ve her birini tanımamızı:
Aslanı, mandayı ve ayıyı,
Binlerce üyeli çiçekleri,
Ve hatta yıldızları,
Göğün uzaklarındaki.
Ah sen gül, biz onları da biliyoruz,
Aldebaran ve Fomalhaut
Yani gördüğümüz hemen hemen hepsini.

Gerçi benim dilim biraz ağır ama
Tanrı bilir nereden
Sanki uçarak geliyor
Ona isimler."

Karşısındaki konuşur: Efendi'nin tavsiyesine göre
Bizim gibiler keşiş gibi yaşar
Fakat seninki gibi komik ve akıllı bir kadın
Olurdu benim için hoş bir eğlence.

Ve Adem: "Beni umutsuzluğa sürüklemezdi
Bunca çalışmadan sonra huzur ve tatmin olsaydı.
Ne yaratırsam yaratayım sanki ona az.
Hiçbir şeyden almıyor iki kere üst üste haz.
Görüyor musun orada parlayan mavi aynayı,
Normalde balıkların sonsuz sarayı?
Kısa süre önce onun sınırlarını zorladık
Bizim oldu sanki bizler de birer balık!
Güçlü kollarımızla dalgaları yardık,
Bizi kaldıran ve sallayan suyu etrafımıza sardık,
Kuğular gibi gururla yüzdük ve daldık,
Çam ağaçlarından salları yaptık.
Daha sonra tüm yaratılanlara şunu duyurduk,
Suyu da bu andan itibaren insanlara sunduk.
Ama Lilith bana teşekkür etmedi,
Tam bitirdiğimi düşündüğüm anda kavga etti,
Onun hatırı için balık olduğumda,
İtmem gerekti gökyüzündeki bulutları da.
Ve ertesi gün ummalıymışım bir kuş olmayı
Böyle demiş işveli rüyası ona
Çünkü uykusunda dahi yok ona huzur.
Dinliyorum onu geceler boyu
Sonsuz bir masalın anlatılışı gibi,
Hayallerin üzerinde bir aşağı bir yukarı çıkmak gibi,

Sanki kirpiklerim yerinden düşüyor gibi.
Bazen rüyalarımda şarkılar söylediğini duyuyorum
Hiç görülmemiş şeylerden bahsettiğini sanıyorum.
Bu nedenle bağladım kanatlarını,
Güçlü ve uzun saçlarını,
Böylece benden kaçamaz,
Bulutların üzerinde uçamaz
Bana daha önceleri söylediği gibi.
Ama yine de her uyandığımda
Titriyorum huzursuzlukla
Buna rağmen kaçtı mı diye.
Onu kollarımla sardığım zaman,
Korkuyorum ellerimin arasından kayacağından.
Bu acı tatlı işkenceyle
Yakalayıp kaybediyorum onu
Günde yüzlerce defa.
Ve beni alevlendirdiğinde
Sanki her şey onunla birlikte
Aslan çalılarının arasında ona hizmet ediyor,
Bataklıkta ve sazlıkta,
Çölde ve toprakta
Her şey onu dinliyor!
Zehirlerle dolu yılanlar
Bedenini sevgiyle sararlar.
Ve girdiğimizde ıslaklıklara
Gelir balıklar ona bakmaya.
Nefret etmek istiyorum ondan
Bana yaptığı işkencelerden,
Yine de bırakamıyorum onu
Sanki çiçekler bile soluyor gibi
Lilith kaybolduğunda.
Onsuz siz birleşir misiniz bilmem ama
Ben acılar içindeyim."

Öfke ve acıyla böyle şikayet ederken
 İner Lilith neşeyle yükseklerden,
 Güllerle bezenmiş büyük yuvarlak,
 Bir taç bezer alnını,
Ve altın rengi saçları alevden bir deniz gibidir
Bir pelerin gibi arkasından sürüklenir.
 Uzun sallanan çiçek zincirleri,
 Sarar uzuvlarını,
 Bu halde otlakların ve tepelerin üzerinden
 Gelir bir aşağı bir yukarı sekerken
 Attığı her adımda güzel kokular saçılır etrafa
 Ve bir sürü kelebek dolandır havada.
 Efendinin habercisini gördüğünde
 Eğilir çaprazlanmış kolları ile
 Ve atar gülleri onun ayaklarının dibine
 Karşılama için misafiri güzel kokularla,
 Dünyevi aş beğenmeyen meleğe.
 Fakat Adem başlar düşmanca bakmaya,
 İlk selam ona gelmedi diye,
 Ve kadının kollarında olan çiçek demeti
 Kendisi toplamadığından sinirlendirir Adem'i.

Ve melek konuşur: "Aklını kaçırmışsın sen.
 Efendin sana bu kız arkadaşı verirken
 Düşündü, kendini beğenmiş
 Bencil
 Kendinden başkasını düşünmeyen seni,
 Adam edeceğini.
 Avuntu bul diye verdi sana kederlerden,
 Onun bedeninin zevk kaynağını.
 Birini diğerinin iyiliği için yaratmadı mı?
 Şikayetlerinin hepsi bencilce
 Hangisinin daha iyi hangisinin daha kötü olduğunu,

Sormak senin vazifen değil
Kadın, Efendi onu neden yarattıysa onu yapıyor
Sen de O'nun çağrısına boyun eğ!"

Bir ok gibi ortadan kayboldu, sözleri ise
Sağır kulaklardan döndü.
Lilith gönül alarak ona yaklaştırmaya çalıştığında,
Bağırdı mutsuz adam ona
Çiçekten zincirleri kopardı boğazından
Ve ayaklarının altında ezdi onları kumda.
Hemen başladı kavga alevli bir şekilde:
"Mutlu olmam zaten senden kaçtığım zaman"
"Biliyorum o yüzden buradan uzaklara kaçacağım"
"Öyle olsun senden bugün ayrılacağım"
Böylece ikisi de ayrıldı.
Her ikisinin de kalbi kırıldı,
Kadın dereye, erkek kayaya kaçtı,
Her biri umutsuzca etrafına baktı
Normalde badem yapraklarıyla kaplı ovaları
Aratmıyordu bugün bereketsiz çölleri.
Fakat çok geçmeden Adem başladı çevirmeye boynunu,
Ve Lilith de döndürdü arkaya bakışlarını,
Göz göze gelinceye dek,
Ayakları kendiliğinden hareket edinceye dek,
Bilinçsiz bir şekilde birleşene dek,
Temel güçler tarafından birbirlerini tutan ve sarılan,
Gökten inen ateşler gibi öpücükler yağana dek.

"Affet beni" dedi Adem yumuşak bir sesle
"Ben toprağın en kaba evladıyım
Sen bunu anlamazsın aydınlık bir ruh olarak
Göğsümdeki hayvan bağırdığında zararlıyım,
Ama kötülük yaptıysam da bedelini ödemeye hazırım:

Ezdiğim güllerin için,
Taştan yakutlar koparacağım senin için,
Parıltısını hiç kaybetmeyen güllerdir onlar,
Tokalar ve zincirler som altından,
Döveceğim ateşte birçok
Seni süslesin diye Ey Yüce Kadın.
Ama fazlasını da düşündüm,
İnşa edeceğim sana taştan bir ev,
Taşıyan ve destekleyen sütunlar olacak,
Koruyan ve saklayan duvarlar olacak,
Ve bu sütun ve duvarların üzerinde ise
Hiç solmayan yapraklar ve çiçekler olacak."

Lilith konuşur: "Beni saran kolların
Toka ve altınlardan daha güzel,
Kalbin ise hem korunak hem ev
Tüm üzüntümü atarım orada uyuyarak
Ama içinde eylem yapmak için dürtülerin varsa,
O zaman ateşi yak ve vur örse
Taşı şekillendir ve güzel inşa et,
O zaman sevgim hiç soğumaz."

Böylece göğüs göğüse ve diz dize,
Nefes alıp verdiler iç içe.
Gözlerinin ağladığı yaşlardan,
Üzerlerine inen aşk parlaklığından,
Renkli ve tertemiz,
Doğdu başlarının üzerinde gökkuşağı.

Havva – Sammael'in Başyapıtı

Yaz ortası sessizliği yerler köz gibi,
Doğa öğlen uykusuna yatmış gibi,
Toprağın elbisesini dağıtan bir rüzgâr dahi yok,
İşte Adem sen orada ekinlerin arasında yatıyorsun,
Bir ayağını uzatmış diğerini kendine çekmişsin,
Sol kolunu başının altına koymuşsun,
Adeta huzurun tam bir resmi gibisin,
Hatta o kadar rahatsın ki horluyorsun.

Onda olan tek zayıf taraf:
Onu yaratan yeryüzü fazlasıyla iyi davranır Adem'e.
Severek yayılır içine,
Bırakır tüm dertleri Tanrı'ya,
Fakat böyle olduğunda dahi ruhu Lilith'in peşindedir.
Lila Lilitno! diye seslenir dili ağırlaşmış bir şekilde,
O vakit bir dalgalanma olur altın rengi ekinlerde,
Ve buğdayların arasından yılan gibi kıvrılır
Sammael: "Ah işte istediğim felaket!
Demek böyle buluyorum evrenin en cesur Efendisini!
Elohim de onun gibi uykunun gözetimi altında,
Tüm krallık tüm onurları da uykuda,
Bu iyi! Emir mirasçısı böyle diyor.
Demek sen Sammael'in Efendisi olacaksın!
Hayvan kendini ne kadar hayvansal hissetse de
Onu topraktan kaldıran yine de Lilith,
Ki bulutlar dünyası ondan uzak durmaya yeminli
Ta ki uçuşuna Adem de katılana kadar,
Örsün üstünde bir çift kanat hazır beklemekte,
Başarısız gerçi, serçe ve kumrular alayla bakıyorlar:
Havalandırma tüyleri yavaş bütün dizayn kaba.

Ama Adem yine de deniyor, deniyor, ta ki başarana kadar
 Ve bir kere kuşların şansını yakaladıktan sonra,
 Toprak onu güçlkle geri getirebilir.
 Evet Sammael senin başyapıtını hazırlama vaktin geldi.

Yaratılış gücüm yeterli olmasa da,
 Çömlekçinin nasıl yarattığını gördüm,
 Kilden ve balmumundan birçok bebekler yaptım
 Ve onlara her türlü cazibe ve baştan çıkarıcılığı verdim.
 Ama boşuna, onlara ruh veren nefes eksikti.
 Nefesle maddeyi nasıl birleştireceğimi bilmiyorum.
 Bu nedenle izin ver Adem sana bir şaka yapayım,
 Elim çabuktur sana da acı vermem.
 Şu çok yorulan kaburga kemiğin var ya,
 Hani başının altına koyduğun kolunun öne çıkardığı,
 Onu yerinden sökeceğim ama etin kısa zamanda kapatacağı
 yerini,

Bundan var olan en zarif şekli meydana getireceğim,
 Onu düzeltmek çaba ve sanat gerektirir.
 Eğikliği herhalde sadece ona mahsus bir özellik olarak her
 daim kalacaktır.

Biraz daha yağurmam lazım! Bedeni gergin ve biçimli olmalı!
 Ah işte oldu. Bayağı güzel; bu yeni kadın.
 Nefesini ise Adem'in evinden getirecek kendine,
 Onu şöyle hemen yanı başına koyayım ki
 Güneşin kuluçkasında gelişsin.
 Bir tek eksiği var, hem hata aynı zamanda ise şans:
 Bu zarif kaburga parçasının bir beyini yok.
 Ama Adem'i elde etmesi bu nedenle bir o kadar kolay olacaktır.
 Hadi bakalım, nefes almaya başladı bile! Bu kez oldu galiba."

Sanki uzaktaki tınıları dinler gibi,
 Peçesinin kokuları içinde,
 Gelir Lilith kayaların üzerinden,

Birden bir ses yankılanır kulaklarında,
 Sadece yarı algılanabilir bir koronun uzak sesi gibi.
 Nasıldı, ne dedi? Yine çınla!
 Orada yukarıda şarkıların şarkısı söyleniyor ³
 Kendinden çok uzakta mı bunlar belli değil.
 Bitti mi? Kulakları onun çağrısına şimdiden sağırlandı mı?
 Gece yarıları sıkça böyle kendini dinliyor kadın
 Yıldızlar çelenklerini ördüklerinde,
 Şarkılar söyleyerek dağların üzerine çıkan ayı dinliyor.
 Ona söylüyor! Hafif ısıltılarla,
 Tatlı bir lir sesi ruhunu öpüyor, etrafında dolaşüyor ve susuyor,
 Daha sonra bir damla gibi büyük ve sessiz,
 Gezenlerin kardeş topluluğundan,
 Batıya doğru bir nehir gibi akan.
 Ve Lilith oturuyor kenarında hareketsiz,
 Kampın orada sanki donmuş gibi,
 Ta ki eşi uyanıp onu akılsızlıkla suçlayana kadar.
 Çünkü geceler ne kadar sessiz olurlarsa olsunlar,
 Lilith'in kulaklarına dahi nadiren çalınan bu mutluluğu
 Onun kulakları, bu yıldızların orkestrasını duymuyor.
 Bugün ise kadının ruhu çok uçuk
 Seller halinde onun üstüne iniyor:
 Zirvedeki öğlen korlarının arasından,
 Güneş dahi katılıyor şarkıya
 Ah kendini yukarılara, çok daha yukarılara atmak istiyor,
 Altta bulunan bulutları aşmak istiyor,
 Onlara yaklaşıp onlarla beraber şarkılar söylemek istiyor!
 Kanatlar ona neden verildi ki?
 Bu onu yukarıya çeken dürtü niye?
 Yaratıcı bu ayrıcalığı,
 Şakıyan dünya ışıklarına gitme yeteneğini ona vermedi mi?

3 İncil'deki "Aşkın Yüce Şarkısı". İbranicede "Şir haşirim" şeklinde olup kelime anlamı "şarkıların şarkısı"dır. Muhtemelen yazar bu bağlamı ima ediyor.

Ama yalnız gitmek istemiyor
Onsuz olmaz, onsuz olmaz!
O ki istediği her şeyi gerçekleştirebilirdi
Kısa sürede ilk kanat çırpışını yapacaktır kendisiyle.

Etrafına bak Lilith, hayalci!
Gözlerin gökte ne aramakta?
Dünyevi yaşama alanına dikkatlice bak
Nasıl yabancı bir kuş konmuş yuvana
Orada zeytinliklerin gölgesinde
Saçlarını ören çıplak bir kadın oturmuyor mu?
Gözleri yarı baygın bir şekilde açık
Ve hâlâ yokluğun uykusu tarafından mahmur.
Biraz çekingenlikle Lilith yaklaşır kadına:
"Sen de kim oluyorsun yabancı kadın sureti?"
Fakat beriki kafası karışmış bir halde yere bakmaya devam ediyor.

"Ayağa kalk sana elimi uzatacağım."
Diğer kadın susuyor ve kurşun gibi ağır,
Yere iyice bağlı bir şekilde oturmaya devam ediyor.

O zaman Lilith onun yanına yere oturuyor.
"Uzuvların ne kadar soğuk ve katı!
Sana baktığımda üzerime bir titreme geliyor,
Seni gördüğümde kalbim endişeyle kasılıyor,
Sanki yanımda bir uğursuzluk varmış gibi.
Nasıl da betin benzin attı!
Üşüyorsan benim peçemi al,
Aslanın kükremelerinden mi korktun,
Yoksa yanımızdan geçen çakaldan mı?
Söyle zavallı şey derdini?"

Boşa çaba! Yabancı ağzı
Ne korku ne mutluluk harekete geçiriyor.
Hâlâ hiçliğin kucağında
Bakıyor gözü yabancı ve ruhsuz

Işığın kızı bunu endişeyle görüyor
Uyuyan kocasını uyandırmak için koşuyor.
"Çayın kenarında oturana bak sevgilim,
Et ve kemikten yapılmış bir şey.
Canlı görünüyor, hafifçe hareket ediyor,
Ama ruhu konusunda endişeliyim."

"Bu görüntü beni nasıl da derinden etkiledi,"
Der Adem yabancı kadının üzerine eğilerek,
"Benim kemiklerimden bir kemik
Ve etimden bir etmiş gibi."

Onun bakışlarından ve selamından sonra,
Suret baştan aşağı titremeye başlıyor,
Gözleri onun ışığından ısılıyor,
Dudakları titriyor ama konuşmuyor.
Isınmaya başlayan uzuvları ve damarlarıyla
Kendini Lilith'in kollarından kurtarıyor.
Erkeğin önünde dizlerinin üstüne çöküyor
Ve ellerini yukarı kaldırarak dua ediyor.

Adem şaşırarak ona sorular yöneltiyor:
"Kadın sen kimsin, nereden geliyorsun?"
"Ben bütünüyle birleşmek için sabırsızlıkla yanan
Bir parçayım."
"Fakat Efendi sana ne görev verdi konuş!"
"Ben senden başka Efendi bilmiyorum
Sen benim Efendimsin sen ki toprağı

Ve gökyüzünü gücünle tutuyorsun,
Bakışlarınla çiçeklerin açmasını sağlıyorsun
Bütün nehirlerin aktığı sensin,
Güneşe yolunu gösteren sensin
Hizmetçin burada önünde titriyor ve sana tapınıyor."

Bu Adem'in içinden yağ gibi akıyor:
"Bu kadın iyi niyetli olmalı
Dudaklarından tatlılık akıyor
Sanki peteğinden akan bal gibi."

Ama Lilith kadını hemen yukarı kaldırıyor:
"Ah ışığını kaçırın zavallı şey,
Yakardığın Tanrı değil
Bedeninin içinde yaşayan insandır.
Benim eşimdir, sana iyi ve konuksever davranacaktır.
Bu nedenle titreme ve gönlünü ferah tut.
Seni Manna ile doyuracağım
İçecek bir şeyler ve bir çatı sağlayacağım.
Ta ki kendi kendine bakana kadar,
Bil ki koruma altındasın."

Ey Lilith, Lilith, algıladığın sınırlara rağmen
Sana verilen bilgeliği göz ardı ediyorsun!
Yılanı koynunda besleyebilirsin,
Ama Adem'in kaburgasından olan şeyi asla!
Ama işte gidiyor yumuşakça sarılmış bir şekilde o kadına
O kadın ki evin kapısında hâlâ geriye dönüp erkeğe bakıyor.

Lilith Veda Ediyor

Havva'nın sayesinde Adem kısa zamanda tamamıyla değişir; ama –Lilith'in dehşetle farkına vardığı gibi– iyi bir şekilde değil:

Adam artık eskiden olduğu kişi değil.
Eskiden hızlı ve uysal olan,
Şimdi tembel, değişken ve keyfi.

Sanatla şekillendirilmiş kanatlar,
Kuvvetli tahtalarla tüylerle bezenmiş
Atölyede yarı unutulmuş bir halde çürüyorlar.
Aletler köşede paslanıyor,
Başladığı hiçbir şeyi yerinden oynatmıyor.
Gitti çalışkanlık ve azimli sabırlar.
Peki bu kimin suçu?
Lilith'e sonsuza dek yabancı kalacak olan Havva
Ondaki kuvveti durduran o.
Onun yanında bön ve ağır
Lilith kendini bile tanıyamıyor.

Fakat Adem ona yaklaştığında,
Bu suret yaşamaya başlıyor.
Arzuyla ona doğru sırtlaşıyor,
Mimiklerini bekleyerek asılıyor.
Ve efendisinin tekmelediği bir köpek gibi,
Kuyruk sallayarak durmadan yeniden yaklaşıyor.
Aşk isteyen nemli bakışları
Ve bir bülbülünkine benzeyen sesi ile!

Aşağıda Lilith artık dayanamıyor.
 Ekinlerin parlaklığını arkada bırakıyor,
 Böceklerin güneş şarkısını,
 Kendinden geçmiş olanları geride bırakıyor ve kaçıyor.
 Sanki iğneler batmış gibi yukarılara doğru kaçıyor.
 Kısa sürede ormanı arkasında bırakıyor.
 Gittikçe daha dik bir şekilde yukarı çıktığının farkına
 varmıyor bile,
 Yabani hayvanların üzgünce ona veda ettiğini de algılamıyor,
 Yukarıya sadece yukarıya çam ağacının bile,
 Onu izleyemediği,
 Acılarının gitgide daha derine battığı yere.

Kayaların ucu sert ve korkutucu,
 Peçesini yakalıyor ve parçalıyorlar,
 Geride kalıyor peçesi dikkat dahi etmiyor.
 Rüya ve köpükten yapılmış renkli bulutlar,
 Gittikçe yukarıya. Aşağıda küçük ne kadar küçük,
 Evi ve onunla birlikte ruhunun acısı.
 Ah Adem keşke burada onun yanında olsaydın,
 Senin içinde olan karanlık nasıl uzaklara giderdi,
 Anlamsız, toprağa bağımlı kuruntuların
 Kendi kendine karşı olan öfkelerin,
 Nasıl ondan dünyanın ağırlığı kalktıysa
 Senin üstünden de kalkardı.
 Nehirler, ovalar ve göller
 Sanki üzerinden uçulması için yaratılmış gibi duruyorlar.

– Daha parçalanmadı mı? Yol bu kadar uzun mu?
 Boşluk onu tutuyor mu? Ama dinle, bir ses!
 O düşmüyor, düşen dünyaydı,
 O yükseliyor ve Tanrım bu nasıl bir müzik!

Ocaktan alevler fışkırıyor
Ve Adem'in görkemli sureti
Körüklüyor, dövüyor, birleştiriyor
Karanlık yüzü korlar tarafından kızarmış.
Kayalardan cevherler koparmış.
Ve bunları çivilere ve kancalara dönüştürüyor
Eseri bugün bitmeli.
Kanatlar yaşam enerjisiyle titreşmeye başladı bile
Kendiliklerinden uçmak istiyorlar sanki
Fakat Adem'in içinde bir huzursuzluk,
Endişeli bir karışıklık,
Başarının sevinçli duyguları yerine.
Onu Lilith'den uzaklaştıran nedir bilmiyor,
Oysa tüm hayatı ona bağlı,
Kendi kendini de kızdırarak
Neden ona her daim hakaret ediyor.
Onu göklere götürecek olan hâlâ yeni
Ama yine de aynı değişikliklere sadık
Onun damarlarına dolgunluk veren Lilith,
Bunu biliyor, bunu hissediyor ama neden hâlâ kavga etmeye
devam ediyor
Çünkü arkalarında Havva baştan çıkarıyor ve gülüyor.
Bu sessiz yaratığa bu gücü veren kim?
Burada yerde çömelmiş olana,
Bakışlarıyla etini titreten,
Ve yaptıklarını kontrol eden bu kadına?
Kollarında bir kuzucuk var
Ve şöyle diyor ona: "Tanrı acısın!
Onun için bu kadar çaba gösterip yorulmalı mısın,
O ki hiçbir zaman sana teşekkür etmiyor,
Bu kısacık varoluşundan tat almıyor musun,
Her hayvanın tutkusuz bir şekilde sahip olduğu
– Dışisini arar, bir yuva kurar ve ölür –

Bir tek sen mi
 Çaba ve yorgunlukla lanetlendin?
 Yaratıcı bu kadar acımasız olamaz,
 Kötü Lilith seni etkisi altına almış.
 Çalışıp çabalarken aslında ona tapınıyorsun,
 Çabanla onun ukalalığını kuvvetlendiriyorsun.
 Onun yıldızlara uçmasını isterdim,
 O zaman mutluluk neymiş öğrenirdin,
 Tüm bu çabalarını ve hedeflerini unutturdun,
 Sevgili beden zevklerinin tadını çıkarırdın,
 Otlaklarda olan hayvan gibi serbest olurdun,
 Otlaman için tatlı bir eşin olurdu yanında
 Sebzeni huzurla ekerdin,
 Ah kendini nasıl iyi hissederdin!"

O zaman Adem'in kolları aşağı düşer
 Bu sözler sanki kendi içinden çıkmış gibi değil midir,
 Bu sonsuz zevk şarkısı?
 Derin bir iç çeker ve bu da tüm uzuvlarını gevşetir neredeyse
 Ama ağzı yine de itiraz eder:
 "Mutluluk Tanrı'nın iradesi değildir."

Adem bu aşamada hâlâ Lilith ve Havva arasında gidip gelmektedir; fakat kısa süre sonra terazinin dengeleri Havva'nın lehine ağırlık kazanacaktır:

Gizli bir eğilim beni sana doğru çekiyor
 Huzursuz, tarafsız ve kendine özgü
 Boğuk, toprak ağırlığında bir dürtü
 İçimi acıtıyor ve ölüm korkusu salıyor.
 Hiçbir şekilde o gün hissettiğime benzemiyor
 Yani Lilith'i ilk kez gördüğüm güne

Tüm hislerimin şöyle bağırdığı güne,
Evet şimdi dünya mükemmel oldu;
Bu o!
Benim içimi kavuran öfkeyle boşalmak zorunda
Bir şeylere zarar vermem için itiyor beni,
Zarara yönlendiriyor
Bana acı veren şeyi parçalarına ayırmak istiyorum,
Üçümüzü de felakete sürükleyen şeyi.

Ama şimdi havayı karartan ne?
Vadimizi çiçek kokularıyla dolduran şey ne?
Yükseklerdeki mavilerin arasından geniş açılmış
kanatlarıyla dalıyor güçlü kadın,
Varlığıyla ışıklar saçan
Sevgiyle dünyevi evini özleyen.
Işık tarafından kamaşan gözleri
Oradayken, dikkat etmiyor,
Bu ikisini birdenbire rahatsız ettiğini
Korkuyla ondan gözlerini kaçırdıklarını
İnıyor ve yere konuyor,
İlk selamı, bir sevinç çığlığı:

"Ah Adem gözün aydın ve sevgiler
Bitirdiğin bu muhteşem eser için!
Mutluluk günün başladı.
Yüce tanrısal güç beni taşıdı,
Dünyaları yaratan şarkıyı
Dinledim.
Seninle bir kere daha dinleyeceğim,
Haydi beni izle, ilahi salon
Bizi davet ediyor.
Gel beni izle sevgilim, bizi güneşler çağırıyor,
Sonsuz kuyulardan gerçekler bize akacak."

Fakat Havva şöyle tıslar: "Bu sana yaramaz,
Sana sahip olursa sen hizmetkâr olursun."

O zaman endişeli sesler
Birdenbire öfkeli bir kızılığa bürünür:
"Sana yasakladığım şeyi yaptın,
Uzaklaş benden!" Gözleri tehditle bakıyor.
"Benimle nasıl böyle konuşabilirsin Adem?
Burada efendiler ve hizmetkârlar yok
Hepimizin hizmet ettiği bir tek O var,
O beni çağırıcı ve ben belirdim."

"Ah duyuyor musun, duyuyor musun nasıl övündüğünü!"
Diye bağılıyor göğsünde öfke taşıyan öbür kadın.
"Bugün zafer senin lehine olmalı,
Ona tekmeyle sen atmalısın."
"Efendi benim. Tahtım yapıldı
Bu dünya benim, şimşeği ben sallarım
Çünkü onu taştan çıkan kıvılcımlardan ben yaptım,
Güç benimdir ve akıllı olan da bana itaat eder."

"Efendim tarafından yanıma verilen eşim,
Seninle kavga etmek benden uzak olsun.
Yıldızların korosunda gerçeği duydum,
Hiçbir dünyevi ses beni rahatsız etmemeli.
Bana bir tek iyilik yap: orada duran bebeği,
Kuklayı, gönder yanından!
Ondan bizlere sadece acı gelir
Onu senin etrafında gördüğümde nefes dahi alamıyorum."

"Ondan ayrılmak mı, hayır asla!
Onu kendi etim kemiğim gibi seviyorum,
Nefes almak için dahi bana ihtiyaç duyuyor,
Tüm varlığını benim ayaklarımın altına seriyor."

Havva mutluluk çığlıkları atıyor. Lilith titriyor,
Ve anlıyor: Mutluluğu bitti,
Ve yine de ve yine de bunu kavrayamıyor
Ve bir zamanlar sevdiğini bırakmak istemiyor,
Ona tekrar sesleniyor:
"İlk mutluluğumuzu düşün,
Menekşe mağarasını düşün Adem!"
Fakat beriki alayla sesleniyor,
Araya giriyor: "Onu dinleme,
Sen kayıpsın o konuştuğunda."

Ve cinnet getirerek o, kör darbelerle,
Korların içine vuruyor, ki alevler yukarılara savruluyor,
Vuruyor kırıyor Lilith'in mutluluğunu,
Kanatlarının parlayan altın iskeletini.
Bu Havva'nın mutluluk ılıklarını ortaya çıkarıyor,
Çünkü artık o Havva'ya ve dünyaya mahkum.
Yapar yapmaz bu eylemi,
Korkuyla Lilith'e bakakalıyor:
O artık kendisi değil! Yabani ve vahşi,
İnsanüstü bir suret,
Yücelen, ensesini dikleştiren,
Mavi gözleri siyah oluyor ve alev alıyor,
Altın saçları kalkıyor, çatırdıyor ve parlıyor,
Bir dalga, ateş sarısı,
Kıvılcımlar onu kırmızıya dönüştürüyor,
Kanatları kendiliğinden açılıyor;
Değişmiş korkunç görünüyor gözüne,
Ateşli Çerubim'lerin kız kardeşi.

Ve birden kayboluyor korkunç surat!
Lilith tekrar kendisi, güzel ve aydınlık
Mayıs günlerindeki aşk gibi
Sadece soluk, acı ve korkuyla yoğrulmuş.

Ona normalde zevkler veren ağızdan,
 Acıma dolu bir veda çılgılığı kopuyor:
 "Elveda Adem. Bir rüzgâr beni
 Koparıyor senden. Ah, bu Tanrı'nın ruhu.
 Ne yaptın, ah! Artık oldu!
 Ebediyen – ebediyen – ebediyen tekrar görüşmemek üzere!"
 Uzunca bir süre Adem arkasından bakakalır.
 Gördüğü pembe leke oradaki
 Hani al al boyanan ve mor bir şekilde
 Günbatımında görünen, o hâlâ Lilith mi?
 Onun peçesi mi? Bir bulut mu?
 Şimdi her şey bitti. Lilith gitti.
 Daha yeni çok net bir şekilde kulaklarında duruyor sesi:
 "Elveda Adem artık oldu,
 Ebediyen – ebediyen – ebediyen tekrar görüşmemek üzere!"

Gençlik mutluluğu gitti! Ve burada parçalar halinde,
 Topraktan kendini koparmak için,
 Sevgiyle yarattığı her şey. Fakat pişmanlığından
 Ve utancından öfkesi yeniden alevleniyor.
 Ocaktan büyük yangınlar çıkarıyor,
 Öfkeyle çatısını ve duvarlarını yakıyor,
 Kendisinin olan her şeyi yok ediyor.

Bu yangın bir daha durdurulamayacak derecede büyü-
 yerek tüm cenneti alevlere boğuyor.

Cennetten Kovulma

Pişmanlık için çok geç. Kurak ve boş
Onun yanmış olan kalbi de;
Ki içinden Lilith'in suretini atmıştı kendisi
Gençlik gider ve bir daha geri dönmez.

Bu sevimsiz ve çıkarı olmayan durumun içerisine, elinde yılanın ısrarlarıyla bilgelik ağacından kopardığı cennetin altın meyvesiyle dalar Havva. Meyveyi Adem'e şu sözlerle sunar:

"Al bunu ye, hoşuna gidecektir
Eminim ki aradığın her şeyi onda bulacaksın
Benim bilgiye dair bir açlığım kalmadı
Ve yediğim her meyve bana çok yarıyor."

Kısa süre sonra Yaratıcı, her şey yolunda mı diye bakmak için gelir ve Adem'i ümitsizliğin eşiğinde bulur. Adem bu durumda tüm suçu Lilith'in üzerine atmaya çalışır; ama bunu yaparken –mitolojik ön kayıtların aksine– hiçbir şekilde destek bulamaz. Tam tersine:

İnsan korkmuş
Ve oturup düşündüğü yerde uyuyakalmış
Normalde Efendi'nin çağrısı duyulduğunda
Koşardı ona neşeyle.
Bugün ise bir çalılığın arkasında endişeyle:
"Çıplağım bu yüzden gelemem,

Hayvan bana kürkünü vermedi.
 Sadece kalçalarım için bir koruma
 Verdi bana incir ağacı."
 "Sana çıplak olduğunu kim söyledi?"
 "Efendim, Lilith beni rezil etti.
 Renkli kokulu örtüleri alan oydu
 Bizim olanları, aldı ve kaçtı.
 Onlarsız bir daha asla mutlu olamayacağım
 O zaman sen düzelt: parça parça bütün örtüleri
 Yeri doldurulamayacakları sen bana geri ver
 O renkli aldatmaca bizim mutluluğumuzdu."
 "Evet gerçekten de aldatmacaydı her şeyi güzel yapan
 Bu Lilith ve onun çocukları içindi.
 Onun etrafına sarınan o güzel peçeler
 Havva'nın çıplaklığını örtmeye yeterli değil.
 O ilahi bir suretti, Çerubim'lerin kanındandı,
 Sen tozdan yapılane gönderdiğim
 Tek mal olarak da o peçeyi verdiğim
 Bir de senin sadakatindi ona sunduğum,
 Sen ise elinde bu tılsımı bulunduranı öylesine kaçırdın elinden
 Ve böylece insanlığın tüm mirasını da kaybetmiş oldun.

Bütün yollar sana açıldı,
 Sen ise en kötüsünü seçtin.
 Aşkı sana kanat olsun diye vermiştim,
 O ise seni tozlara tekrar geri çekti.
 Her kim ki ilk aşkıdan vazgeçerse
 Lilith'in verdiklerini kendinden uzaklaştırırsa
 Bunları da sadece Havva'nın sempatisi için yaparsa
 Irkının lanetlenmesini hak ediyor demektir.
 Fakat Lilith senin için dua etti,
 Bu yüzden seni tamamıyla yok etmeyeceğim.
 Seni kurtaracak emrim şudur
 Yeni bir teşvik senin için: Sıkıntı."

Yaratıcı Havva'yı da lanetler:

Sen ki istenmeyen, bahçemi
 Zehirli otlarla dolduran
 Yine benim sayemde var olan,
 Yıkıcı, bilgisiz suçlu,
 Acı ve yokluk içinde de sabırlı olan,
 Sen de onunla git ve onun emirlerine amade ol,
 Ve sana çeyiz olarak da erkeğin çılgınlığını veriyorum.
 Senin içindeki hiçlik onu avutan her şey olmalı
 Her zaman bir bulmaca ol, asla çözemesin!

Yılan da bu tanrısal öfkeden nasibini aldıktan sonra sürgün tam anlamıyla geçerlilik kazanır. Bu karışıklıkta suçlu olan aslında her iki taraftır, Adem'in suçu hiçbir şekilde Havva'ninkinden daha az değildir:

Hâlâ kulaklarında göklerin gürültüsü
 Duruyorlar şaşkınca kapıların önünde
 Suçlu olan o ikisi, kadın ve erkek
 Kaba postlar örtüyor bedenlerini,
 Ve izliyorlar sessizce ateşten izleri
 Tıslayarak kaçmış olan yılanı;
 Tavırları farklı olan iki yolcu.
 Çünkü Havva aşkı ile yanmakta yeniden,
 Fakat Adem'in boynu bükülmüş toprağa doğru
 Göstermediği sadakatin utancından.

"Gel, hâlâ yanımda olan suç ortağım,
 Lanetim seni sevmeye devam etmektir
 Çünkü sen bensin

Benim bir parçamsın beni tozların içine çeken,
Diğeri ise kaçtı,
Gençliğimin saflığı ve inancı olan.
Kapılar arkamızdan sonsuza dek kapanmakta
Uğruna bu kadar fedakârlık ettiğim, izle beni."

Adem'in Rüyası

Adem çok büyük çabalarla alıştığı dünyevi hayatı kabullendikten sonra Lilith'i tekrar ancak rüyalarında görür:

Gökkuşağını gördüğünde,
Utançla gözlerini indirir ve kaçır.
Ve yine bu gecelerin rüyalarında gerçekleşir
Ölmüş mutluluğunun uyanışı.
O zaman görür onu, çoktan kaçmış olanı,
Tatlı olan ve sabahları
Eli gibi eğilen ayak parmaklarıyla
Sallanarak onun ayaklarının üstünde duran,
İyice yaklaşmış dudaklarına,
Bal içen zarif kelebekler gibi.
Yüzü açık ve yalansız
Sanki meleklerin yüz hatları gibi
İçinden aydınlık düşünceler çıkan
Parlaklığıyla onu aydınlatan.
Ve onun sesi hâlâ kulaklarında
"Sevgilim" sözcüğünü söylerken
Ki bu sözcükte bir bülbül korosu gizliydi,
Ve özgürce yükseklerde ve alçaklarda uçardı.

Adem onun gümüş ayaklarını öpüyor,
Bir zamanlar mutluluğuyla bağlanmış olan,
Güneşli saçlarına sarınıyor.
Ah! Bunları ondan geri alan sabah olmasa.
Çünkü birden hayaller ayrılıyor,
Ve sonunu görmek zorunda kalıyor:

O son anda gördüğü korkunç suret,
Baştan aşağı bir alev sütunu!
Veda selamı yırtıyor havayı
Ağzından çıkan ebediyen-ebediyen görüşmeme vaadi.

Mesih – Lilith’in Evladı mı?

Şiirinin sonunda Isolde Kurz düşüncelerinin en şaşırtıcı olanını dile getiriyor: Lilith’in ırkından Mesih’in kendisi gelecektir. Adem’in farkında olmaksızın Lilith’le yarattığı oğul çok geçmeden doğar; fakat Adem, oğlunu ölümünden önce görme ayrıcalığına sahip değildir. O güneş gibi yetişir ve cennette Çerubim ve Seraphim tarafından eğitilir. Onun varlığında Adem’in Havva’yla ürettiği ırk, kendi kurtarıcısını bulacaktır. Fakat kadın şairler de –şiir en sonunda biraz da olsa bunu anlamamızı sağlıyor– Lilith’in ruhundan bir parça kapmışlardır ve onun soyunun bir yansımasıdır. Cebrail Melek, Adem’e bu mutlu haberi ölümünden önce vermeyi ihmal etmez:

Adem:

Soyumu yok etmek için geldin,
Görevini yap, Tanrı adildir.

Cebrail:

Yanılıyorsun. Öfkeyle gönderdiği ben değilim,
Merhametli olandan bir avuntu getirdim sana.
Yukarılarda asılı olan barış kuşağını görüyor musun,
Hani bütün ülkenin üzerinde asılı duran?
Neden sormuyorsun Lilith’i?
Adem niye susuyor ve eğiyorsun başını?
Ama yine de sessiz sorunu okuyabiliyorum.
Lilith’in nerede olduğunu sadece Efendi bilir.
Dayanılmaz olan, cennette sadece bir efsane olarak yaşıyor,

İlkbahar günlerinin kutsal bir anısı olarak,
 Çünkü gökkuşağı görüldüğünde
 En küçükler bile der: "Lilith ağlıyor."
 Fakat gitmeden önce bir mutluluk daha bıraktı,
 Aslında hak etmeyen insana.
 Dinle: Rahmi kutsanmıştı
 Ve oradan temiz bir oğlan geldi dünyaya.
 Adem, senin gerçek oğlundur o,
 Efendi'nin meleklerinin bile iradesine boyun eğdiği.
 Ben kendim onu cennete götürdüm.
 Öğretmenleri Çerubim'lerdir
 Altın postlu kuzular
 Oynuyorlar her zaman onunla
 Bir Seraf güneşten saçlarını tarıyor,
 Ve annesinin hikâyelerini anlatıyor ona,
 Bu çocuğun gözleri sanki güneş,
 Bazen ise sadece acıların bir hayali
 Yas tutan anne kalbinden kaynaklanan
 Parlaklığını örtüyor bir peçe gibi bazen.

Adem:

Onu görmek ve onun şahsında annesini selamlamak!
 Daha sonra ise gözlerimi sonsuza dek kapatmak!

Cebrail:

Onu görmek sana nasip değil,
 Kalbinin, varlığını bilmesi bile sana yeterince mutluluk.
 Yeryüzüne inmeden önce o, sen karanlıklara akmak zorundasın.
 Bu nedenle uzattı Tanrı onun çocukluğunu
 Ve zamanı geldiğinde nihayet,
 Melez kardeşlerinin hayrına,
 Koyacak onu dünyevi bir beşiğe
 Ki bütün parlaklığıyla

Liderleri olsun onların körlüğüne.
Soyunun kaybettiği Lilith'in peçesini,
Getirecek size tekrardan.
Üzerini kaplayan yegâne şey,
Onu sonsuzluklara götüren.
Ve insanlık bu kadar geç aydınlansa da,
Mükemmelliğe gittikçe yaklaşacaktır.
Onun getirdiği kutsamayla
Ki bazen ter, çoğu zaman da kanla karışacaktır
Çünkü onun çevresinde büyük ve içten kavgalar vardır
Yapacağı eylemler onu mutlu etmeyecektir.
Adımları yılanın kafasını ezecektir,
Yılan ise onu topuğundan ısıracaktır.
Çünkü boyunduruk altına girmiş Havva'nın çocukları,
Anne karnından beri ışığın oğlundan nefret ederler.
Onu bağlayacaklar ve yolunu kapatacaklar,
Zincirlerle kurban sunağına çekecekler.
Ama boşuna! Çünkü son bitişten sonra
Lilith'in kanıdır dünyada hakimiyet elde edecek olan.
Nasıl olacağını bana sorma: Üç kere büyük olan,
Keşfedilmeyen, Sınırsız Olan, sırlarla dolu yönetiminde
Her şeye rağmen onun soyunu ayakta tutacaktır.
Dünyanın gidişatını devam ettirmek istediği sürece
Bir parça ilerlemeleri için dahi olsa,
Gizli bir şekilde
Lilith'in kanından olan birini uyandıracaktır.
Bu kişinin ise bilindik bir soy işareti olacaktır:
Yılanın öğretilerinin ona asla işlememesi.

Halkların kanı aktığında bir kahraman olarak gelecek,
İnançları kaybolduğunda bir kâhin olarak.
Şair rüyalarının altın hayalleri gibi
Dünyanın karanlıklarını dolduracak.

Zavallı savaşı dünyayı düzelterek
 Yıldızlarla dolu gökyüzünden gelen güzel seslerle
 Her zaman korkmadan tırmanmaya devam edecek
 Baş döndüren merdivenin basamaklarında,
 Kulaklarda çınlayacak durmadan ve durmadan
 Yarı anlaşılır yaratılış kelimeleri.
 Parlaklıkla dolu odalar ona yaklaşacak
 Dünyaların şarkıları daha sesli olacak
 Ta ki o belirene kadar sonsuz tahtın önünde
 Tüm insanlığın kurtarıcısı olacak, senin muhteşem oğlun!

Isolde Kurz'un belki de hayalinde kuramadığı şey "insanlığın amacı"nın bir kadın veya kız olabileceğidir. Hani şu insanlığı her seferinde bir parça da olsa ilerletecek olan kişi, onun tarafından hiçbir zaman dışı olarak değil, her zaman için erkek olarak kurgulanmıştır: Kahraman, kâhin, şair. Aslında yazık. Yoksa kadınlar da burada kastedilmiş olabilir mi? Çünkü güya kültürümüzde erkek ifade eden kelime anlamının aslında her iki cinsiyet için de geçerli olduğu ve böylece androjen bir nitelik taşıdığı savı doğru mu? Bunu bilmiyoruz. Günümüzde dahi hâlâ şu sözler geçerli: "in dubio pro viribus (şüphe anında erkektir)", ki bu da sistemin bir parçasıdır ve ben de bu sistemi önümüzdeki sayfalarda biraz daha netliğe kavuşturacağım. Buna rağmen şair bize ümit etmemize yetecek kadar ipucu veriyor: İnsanlığın liderleri ve öncüleri tamamıyla ve hatta özellikle Lilith'in çocukları olacaklarından, onlarla birlikte annelerinin ruhu da dünyaya geri dönecektir. Lilith öldü, yaşasın Lilith!

Şüphe yok ki bu şiir o kadar geleneklere aykırıdır ki bunu izleyen erkek jenerasyonları bu şiiri kısa sürede unutul-

muşluğa terk etmek zorunda kalmışlardır. Aksi takdirde bu şiirin bugün herkesin dilinde olmamasını, hatta iyice tanınmış feminist bayan teoloji uzmanları tarafından dile getirilmemesini, ki burada öne sürülen fikirlerin çoğu İncil'in kadınların özgürlüğü konusundaki teorilerine çok uyacaktır, nasıl açıklayabiliriz? Emil M. Bührer tarafından yayımlanan "İncil'deki Büyük Kadınlar: Resim ve Hikâyeler" isimli kitapta Isolde Kurz'a yeri geldiğinde bir iki satırla değinmiş olsa da bu şairin eserinin etkileyciliği ve orijinalitesine, her şeyden çok da esprili tarafına hiç değinilmemektedir. ⁴

Tanrı'nın özgür kızı Lilith, ruhlar tarafından kanatlandırılan, yarı melek yarı insandır ve dünyalar arasında doğuştan bir aracıdır. Adem'in kendine kanat yaptığı atölyenin dile getirildiği yerde, uzaktan da olsa Wieland'ın Cermen efsanesindeki demirci karakterini düşünmemek elde değildir, ki bu karakter, Isolde Kurz'a eminim ki bize olduğundan daha tanıdıktır. Her ne olursa olsun, aradaki paralellikler çok belirgindir. Bu hikâyenin bir şey ifade etmediği insanlar için aşağıda kısa bir anlatımını özetleyeceğim:

Demirci Wieland, Valküre'lerin kuğu elbisesini ve böylece de bu elbisenin içindeki kadını kendilerine mal edebilecek yetenekte olan şanslı adamlardan biriydi. Burada en önemli nokta, dünya üzerinde hiçbir erkeğin bu kuğu tüylerini ne kadar iyi birbirine bağlasa da şu ana kadar bir Valküre'yi uzun süreliğine kendine bağlayamamış olmasıdır: Her zaman kadın, erkek tarafından gözlenmediği bir anda kaçır ve uçarak uzaklara giderdi. Wieland da karısı Allweis ile aynı kaderi paylaşmaya mahkumdur. Fakat bu akıllı adam bu gerçeğin farkına vardığı için her ikisi de birbirlerine karşılıklı sevgile-

rini garanti ettikten sonra kadını hür iradesiyle serbest bırakır. Alweis bunun üzerine her zaman için ona geri dönmeye söz verir ve bunun bir kanıtı olarak da ona galibiyet yüzüğünü verir. Bu yüzüğü kaybetmemek için Wieland ona tıpatıp benzeyen doksan dokuz başka altın yüzük yapar, ki hiç kimse bunların arasında gerçek olanı bulup çalmasın. Alweis tarafından cesaretlendirilerek kendine bir çift kanat da yapmaya karar verir. Bu kanatlarla bir gün karısıyla birlikte göklere uçmayı düşünür. Ne yazık ki bu planları ilk etapta engellenir; çünkü ülkesinin kralı Nimrud, bu sanatını sadece kendisi için icra edebilsin diye demirciyi tutuklatır. Demirci ondan hiçbir zaman kaçmasın diye de, adamın her iki ayağındaki sinirleri keser, böylece demirci hayatı boyunca atölyesine mahkum edilir. Kuğu kadının yüzüğünü ise oldukça akıllı olan kraliçe yüz tane yüzüğün içerisinden bulur ve onu kızına oyuncak olarak verir. Oysaki ancak bu yüzüğün yardımıyla Wieland kanatlarını uçuşa uygun bir hale getirebilecektir. Zavallı adam buna rağmen pes etmez ve kanatlar üzerinde çalışmaya devam eder. Gerçekten de beklediği gün yakındır. Kraliçenin kızı oynarken yüzüğü kırıp tamir etmesi için ona getirdiğinde bu fırsatı elde eder. Nihayet eserini tamamlayabilecektir. Galibiyet yüzüğünün yardımıyla kanatlarını takar ve herkesin şaşkın bakışları altında “Alweis” ismini büyümlü bir söz gibi söyleyerek kendini göklere bırakır.

Atölyesindeki Adem, Wieland’a şaşırtıcı bir şekilde benzer. Onun tek dezavantajı, Lilith’in kanatlı varlığının değerini anlayacak kadar bilgi ve sağlam karakterli olmamasıdır. Dahası kadının yüce amaçlar taşıyan planlarını anlama ve kabul etme yeteneğinden de yoksundur. Bu yüzden, içinden yaratıldığı toprak parçası gibi sonsuza dek aşağıda kal-

mak zorundadır. Lilith ile tüm yollar ona açıktır, özellikle de ilahi yollar; fakat o, kendisinden bir parça taşıyan Havva'yı seçer ve bu nedenle de ona her zaman ve sonsuza dek özünde kendisinin olan düşünceleri tekrardan empoze eden bir eşe sahip olur. Bu eş ona hiçbir zaman karşılık vermeyecek, etinde bir diken olmayacak ve ona Adem'in zaten bilemeyeceği, kendisinin keşfettiği fikirler sunamayacaktır. Günümüzde de bu paralellikler açıkça görülmektedir. Hâlâ birbirimize aynı hikâyeleri anlatırız, bu nedenle onlara ne şimdi ne de başka bir zaman değinmemize gerek vardır.

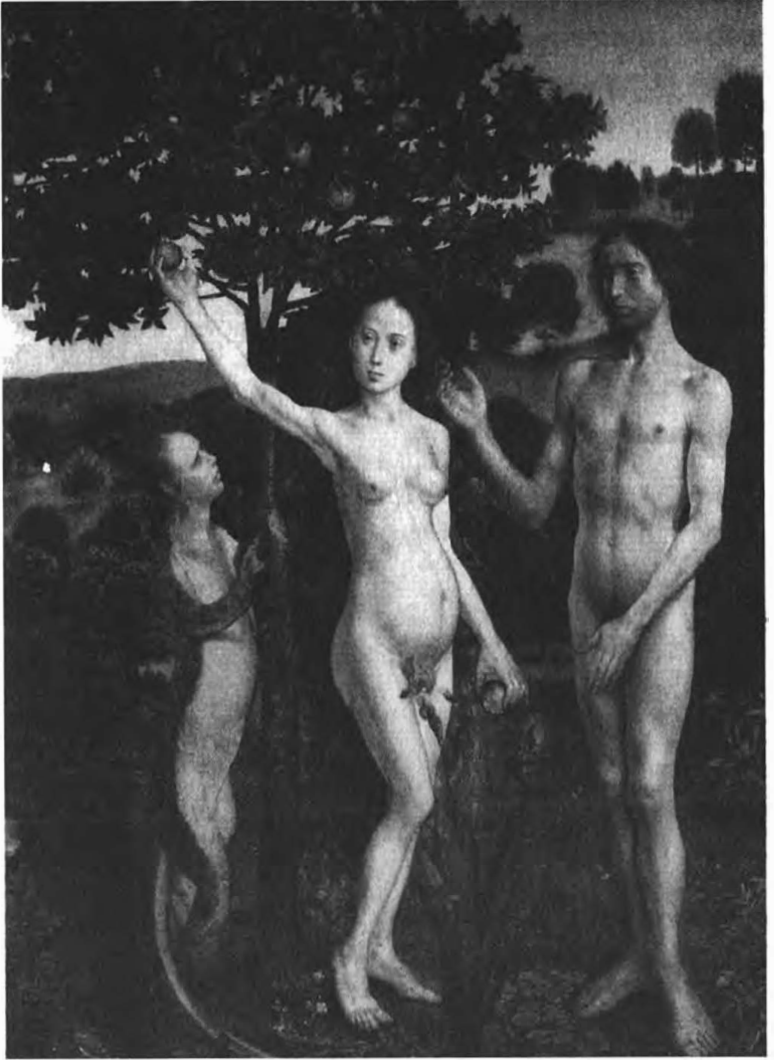
Bu noktada tercihen bakışlarınızı şiirde anlamlı görülen başka mitolojik paralelliklere yönlendirmek isterim: Lilith'in peçesi; bu peçe her şeyden önce, en az onun kadar ünlü büyük tanrıçaların karakteristik peçesini hatırlatmaktadır:

Dünyayı büyüleyerek, nefesini tutmasını sağlayan peçe bu büyük Hint Tanrıçası Maya'nın, yani varlığı eko ve sonsuzluk olan Dünyalar Annesi'nin peçesi değil midir? Maya'nın yaratılışı kutsal hece OM'un üç zamanında saklıdır, o en yüksek Ana Tanrıçadır, peçesi ise dünyanın kendisidir. Bu peçenin renkli parlayan ışınlarında Tanrıça, hepimizin yaşamlarını bir rüyanın içerisindeymişiz gibi dokur ve sadece bu güzelliği takdir etmeyenleri –veya çok geç– edenleri reddeder.

“Ben İsis'im, ben evrenim, geçmişim, bugünüm, geleceğim ve benim peçemi henüz hiçbir ölümlü açamamıştır.” Bu cümle Mısır'da ve –Helenistik zamandan beri– sonra da, o zamanlar bilinen tüm dünyada, ta Hindistan'a kadar kabul görmüştür; orada da İsis, Maya'ya dönüşmüştür ve Maya da da İsis kutsanmıştır.

Lilith'in peçesini bizler de henüz açmayı başaramadık!

Lilith – Adem – Havva ve “Hamile” Erkeğin Miti

Hugo van der Goes (1440 – 1482) "Günaha Düşüş": Lilith hakkında söylenenlerden bir tanesi de Havva'yla konuşmak için cennet yılanı kılığına girdiğidir; bazen ise onun yılanın ta kendisi olduğu söylenir.

Saygınlık ve asaletle donanmış,
Güzellik, güç ve cesaretle yoğrulmuş,
Göge doğru dimdik durur insan,
Bir erkek ve doğanın kralı...
Göğsüne yaslanmış bir şekilde
Bulur onun için şekillendirilmiş eşini
Zarif ve saf. Tasasız
Bir saflıkta gülümsemektedir o da...

Haydn'in oratoryosu "Yaratılış"tan bir arya

Çünkü önce Adem yaratıldı daha sonra Havva.
Adem baştan çıkarılmadı
Kadın kendini baştan çıkarttırdı
Ve böylece yasaya karşı geldi.

1 Tim 2, 14

Koca ve karı bir bütündür
Ve bu bütün de gene erkektir.

Sir William Blackstone

Yönlendirici Fonksiyonuyla Yaratılış Hikâyesi

Düşünmenin de bir cinsiyeti vardır! Bizim kültürümüzde de kelime anlamıyla sadece erkekler insandır. Ne kadar da doğru. Ama teolojik ve felsefi açıdan bakıldığında hiçbir gerçek bundan daha inatçı bir şekilde inkâr edilmemiştir. Günlük konuşma dilimize bu kadar açıklıkla etki eden ve yönlendiren bir şey nasıl olur da yine böyle açıkça inkâr edilebilir?

Bugün olduğu gibi ilişkiler genellikle –benim başlangıç tezim budur– esas olarak bizim yaratılış hikâyelerimizin yapıları ve sembollerıyla yakından ilgilidir. Özellikle Gn. 2, 4 ff. bölümünden gelen eski hikâyeler İncil’de ikincil bir yerde görülür, bunun sebebi olarak da onların daha sonradan yazıldığı gösterilir. Gerçekte ise Gn. 1, 1 ff.’de karşılaştığımız Tanrı’nın dünyayı yedi günde yarattığı hikâyesi, Adem-Havva ve günaha girme hikâyesinden yaklaşık beş yüz yıl sonra yazılmıştır. Yani eski hikâyenin içeriği halihazırda anlatılmış olarak ele alınabilir ve tekrarlanmayabilirdi. Benim açımdan bunun önemi çok büyük, bunu size aşağıda da açıklamaya çalışacağım.

İlk insan çifti Adem ile Havva’nın isimlerinin de geçtiği anlatılır, sadece bu iki hikâyenin daha eski olanında görülmektedir. Bu hikâye özünde o kadar dikkat çekicidir ki –yaklaşık üç bin yıl sonra– her anaokulu çocuğu onu tekrarlayabilir ve hatta Yahudi-Hristiyan diniyle âlâkası olmayan kişiler bile hiç olmazsa Havva’nın bir kaburga kemiğinden geldiğini, Adem’i yılanın etkisi altında kalarak

baştan çıkardığını bilirler. Bu baştan çıkarmanın ana teması, erkeğe uzatılan bir elmadır; ama bu detay İncil’de geçmez. Tıpkı Lilith’le ilgili hikâyenin de İncil’de geçmediği gibi ve belki de bu yüzden bu kadar etkileyici bir şekilde ayakta kalabilmiştir. Adem’le Havva’nın hikâyesinde ise erkek ve kadının yaratıldığı dedikodusu en inatla savunulandır. Oysaki hikâyede bunun tam aksini gösteren noktalar mevcuttur. Çünkü orada da –aslında normal olanı odur– kadın ve erkek değil, sadece bir tek insan yaratılmıştır ve bu insan da erkektir, pardon bir erkek-kadındır. Bu gerçeğin günümüze kadar genel olarak bilincine varılmamış olması, bunun yerine bilinçaltında kalan hurafenin kültürel gelişimimizi bu kadar çok etkilemiş olması, bu konuyu ele alırken biraz felsefe yapmamızı haklı çıkaracaktır.

Kabul etmemiz gereken bir gerçek ise bizim kültürel tarihimizde kadının imajının oldukça derin bir şekilde “Havva” tarafından belirlenmiş olmasıdır. Ya da şöyle söylemek belki de daha uygun; kişinin (erkeğin) “Havva” kavramından ne anladığı ve ne hayal ettiğiyle ilgilidir. Bu açıdan bakılacak olursa, kadın kendini birçok zaman birleşmez iki uç arasında bulur. Kadın ya büyük günahkârdır –Yunanistan’da Pandora’nın olduğu gibi–; yani dünyanın tüm felaketlerinin sebebidir ya da o –Goethe’nin “Faust” isimli eserindeki Gretchen gibi– mutlak saflık, sakın bir kutup ve yorğun erkeklik için, harmonik bir kaçıştır: “Onun dünyasında hiç kavga yok, her şey sakın, dolu ve yumuşak. Bir kadının ruhuna tek bir bakış atmak dahi cennete göz atmak gibidir!” Fakat günahkâr da olsa masumiyet timsali de olsa her iki örnek de kadınlarda sonu gelmez suçluluk komplekslerini teşvik etmek amacını taşır. Günahkâr kimliği altında onlara

kişisel bir günah oldukları ve ilk yaratılış gününden beri suçla dolu oldukları empoze edilir. Yüklenen masum-saf kimliği ise kadını çok kısa sürede tam tersine dönüştürür; çünkü bu rolü oynamak gerçek bir kadın için mümkün değildir. Bu beklenti, kadının ancak arkadan gelebileceği, onu aşan bir idealdir. O rol yapmadığı sürece hatasız değildir (erkeğin de olmadığı gibi). Bu nedenle de yaratılan idealle karşılaştırarak kadını –aslında bu kadının tercihi değildir– gittikçe daha da şeytanlaştırmak veya öyle görmek mümkündür.

Buradaki esas soru tabii ki bize, “Havva” imajı ile aslında gerçekten yaşayan, nefes alan bir kadının aktarılıp aktarılmadığıdır. Yoksa bu imaj en başından beri –biraz cesaretle söyleyecek olursak– sadece bir erkek hurafesi midir? Çünkü sonuçta bu tarz hikâyeleri kadınlar değil, her zaman erkekler anlatır ve bu nedenle de söz konusu hikâyeler genellikle kadınlardan değil, daha çok erkeklerden bahsederler. Şu soruları her zaman için göz önünde bulundurarak hikâyeleri yargılamalıyız:

- Kim konuşuyor
- ve hangi amaçla?

Bu açıdan baktığımız zaman bazı şeyler açıklık kazanıyor: “Günahkâr Havva tarih yazmıştır, günahkâr Adem ise değil.”¹ Genelde “Havva kızlarından” söz edilir. “Adem oğullarından” zaten hiç bahsedilmez aslında.

Öncelikle Gn. 2, 4 ff.deki eski yaratılış hikâyesini ele alalım. Adem’le Havva’nın başrollerini oynadığı bu cennetten kovulma hikâyesi, kültürümüzün temel mitinin ta

1 Mulack, s. 131.

kendisidir. Bu hikâye sadece başlangıcı değil, günümüze kadar düşünce ve konuşma yapımızı dahi etkilemiştir. “Bireysel olduğu kadar kolektif mitlerin de yön gösterici bir fonksiyonları vardır ve kendi bilinçsizlikleri içerisinde bir dinamizm geliştirmişlerdir.”² Onlar “doğruluğu” bizim için programlar ve yapılandırırlar, böylece de “gerçekliği” nasıl algılamamız gerektiğini belirler ve ona göre davranmamızı beklerler. Mitler bizlerin kültürel DNA’ları gibidir. Nasıl kendi biyolojik fonksiyonlarımız hakkında düşünmüyorsak; ama onların gerekleri doğrultusunda yaşıyorsak mitlerle de benzer bir ilişki içerisindeyiz. Diyebiliriz ki varoluş mitleri bir halkı/bir kültürü birleştirirler, onların sosyal düzenini belirlerler ve bireylere yaşam yolları boyunca oryantasyon ve yardım sağlarlar. Onlar etik açıdan üzerinden yük kaldırma fonksiyonuna sahip olan kültürel yönlendirmelerdir.

Bizim varoluş mitimiz neredeyse üç bin yıl yaşında olmasına rağmen, cinsler arasındaki ilişki açısından çok yararlı olmuştur; ancak sonuçları kadın ve erkek için tamamıyla farklıdır.

– Her şeyden önce bu mit, *erkeği* olayların ana noktası haline getirmiştir. O, kadından çok daha önce yaratılır ve etrafındaki her şeyi adlandırma ve belirleme gücüyle donatılmıştır. Buna kendisinden sonra yaratılmış olan eşi de dahildir.

– Söz konusu eş, *onun* için yani ona fayda ve zevk vermek için yaratılmıştır. Lilith ve Havva’nın yaratılışı ile ilgili diğer iki hikâyede Adem ayrıca şöyle bir ayrıcalıkla da donatılır, “yardımcısının” dış görünüşünü belirleme gücüyle.

– Erkek, Adem’in rolüyle insan hayatının yaratıcısı konumuna getiriliyor ve doğum işlevini de kendisine mal ediyor. “Erkek kadından değildir,” tam tersine “kadın erkek-tendir” (1 Kor. 11, 8) ki bu tez de tüm doğaya aykırıdır. İnsan ırkını erkek doğuruyor. Bu dakikadan itibaren erkek ve insan özdeş olarak kabul ediliyor. “Kültür” ise bir gün –böyle bir ön koşuldan sonra kim şaşırabilir ki– “opus contra naturan” olarak açıklanacaktır.

Kadın için ise aynı süreç tamamıyla farklı anlamlarla doludur.

– Kadın kendisi için değil erkek için yaratılır, “erkek için erkekten şekillenir”. Erkek onun yaratılışının hedefi, anlamı ve sonucudur. Kadın sadece onun “yardımcısıdır” ve kendi başına bir değer taşımaz.

– Kadın “ondan” yapılmıştır, bedeni için gerekli maddeleri erkekten almıştır; yani şu çok meşhur “kaburga”. Bu bağlamda erkek onun “annesi” olmuştur. O olmadan kadının bir kıymeti yoktur. Kadın onun bir parçasından yapılmıştır ve erkeğe de onun bir bütününe parçasıymışçasına davranır. En başından beri onun sayesinde şekillenmiştir. O, kadının biçimsel nedenidir, materyal olduğu kadar ruhsal bağlamda da. Kadın her şeyini ondan almıştır, o ise kadından hiçbir şey almamıştır. Bu, biyolojik gerçeklerin saçma bir saptırmasından (ama biz burada tabii biyoloji dersinde değil, kültürdeyiz ve kültür de boşu boşuna saçma olarak adlandırılmaz) başka bir şey değildir. Ondan önce var olan şey üzerinde hiçbir hak iddia edemez ve aynı sebepten dolayı da erkek, kadından bir parçaya sahip olamaz; yani karşılıklı bir değişim ilişkisi, alışveriş söz konusu değildir. Karşımıza çıkan tabloda

her şey nasıl ayarlandıysa onu görüyoruz; kadının değişmez ikincilliğini.

– Temelinde “hayatın anası” (ki Chawa/Havva isminin tam tercümesi budur) olan ve canlı insanları doğuran kadın, cennet hikâyesi esnasında ölümün anasına dönüşür. Doğal olarak bunun sonucunda, kadında bulunan yaratıcı potansiyellerin hepsi inkâr edilecektir ve edilmiştir de.

– Bir zamanlar saygınlık ve kutsanmışlığı simgeleyen kadının çocuk doğurma yetisi, zamanla bir lanete dönüşmüştür. Daha sonraki yüzyıllarda aylık kanama da lanetlenecek ve Havva’nın ilk günahı işleyerek tüm kadınların başına açtığı bir bela olarak görülecek. Eski Ahit’teki yazıtlarda dahi doğumun ve menstruasyonun kadını kirlettiği vurgulanır. Bunun ana sebebi, her üç tektanrılı dinin kadın kültüne bakışıdır.

– Bilgiye dair olan açlığı, aslında oldukça olumlu bir özellik, sonraki zamanlarda iyice kadının aleyhine işleyecek ve “günah” kavramını vurgulayacaktır. Kadınsı araştırma isteği çoğu zaman yersiz ve yanlış olarak algılanır; çünkü kültüre göre bunun sonucunda ortaya çıkan felaket gözler önündedir: İnsanlık tarihinin “ilk kadını” bu tarz bir eylemle dünyaya ölüm ve suçu getirmiştir.

– Ön Asya’daki tüm önemli kültürlerde ölümsüzlüğün kutsal, hayvansal sembolü olarak ele alınan yılan da benzer bir aşağılamayla karşılaşır. Yılan her şeyden önce dıştanrısallık bilgeliğinin eski bir sembolüdür. Belki de bu yüzden İncil’deki hikâye tam olarak kadınla yılan arasına bir düşmanlık sokma amacıyla yola çıkmıştır. Bu sayede kadın sembolik olarak bilgeliğinin tanrısal kaynağıyla ikiye ayrılır ve böylece kendisi de yıkılmış bir Tanrıça haline gelir.

– Meyvelerle ilgili bölüm de kendi içinde benzer bir mantık taşır. Dünyanın her yerinde ölümsüzlük veren meyve motiflerini dişi sembollerle bağlantılı halde görürüz. Yunan mitolojisine göre tanrıça Hera, kendi annesi Rhea'dan böyle bir ağaç alır. Bu ağacın gövdesine yılan Ladon sarılıdır ve onun tek görevi de yetkisi olmayan kişilerin bu meyvelerden çalmamasını sağlamaktır. Kuzey Cermen geleneklerinde ise sonsuz gençlik veren elma ağaçlarını tanrıça Íduna bekler, Kelt mitolojisinde elmalı ada Avalon'da ölümsüzlük meyvelerini yetiştiren de Tanrıça Morgana'dır ve onları sadece bu meyveleri hak edenlere verir. Çin'de hâlâ "Metal Ana" adıyla da bilinen "Batının Kraliçe Anası"nı görüyoruz, bu Tanrıça yaratılışta da yer almıştır ve ölümsüzlük şeftalileriyle büyük kutlamalara katılan tüm yaratıkları gençleştirmiştir. Şu nokta çok açık: Tanrıçalar bu meyveleri sadece gözetleyip yetiştirmekle kalmıyorlar, kime ikram edeceklerine de kendileri karar veriyorlar. Ölümsüzlük yeteneğini birilerine bahşetmeleri, onların merhametinin bir dışavurumudur. Gn. 2 ve 3'te bizlere verilen ağaç, yılan ve meyve imajı demek ki o zamanki dünyada da geçerliydi! (İncil'deki Tanrı'nın bu tarz kutsanmış meyvelerle neredeyse cimriliğe varacak bir saplantı içinde olduğu da oldukça açıktır. "Bilge Ağacı"ndan ilk insanların herhangi bir şey yemeleri kesinlikle yasaktı ve "Hayat Ağacı"nın tadına bakarak ölümsüzlüğe erişmeden önce de zaten cennetten kovuldular.)³

3 Gn. 3, 22'de şöyle der: "Bak insan da iyi ve kötüyü ayırt ederek bizim gibi oldu, ellerini uzatıp Hayat Ağacı'ndan da bir meyve koparıp yiyerek sonsuza dek yaşamasa bari! Zaten Jahwe bu nedenle onu cennet bahçesinden uzaklaştırdı."

Kadınlar Suçludur – Kültürümüzün Temel Aksiyomu

Benim görüşüme göre, bu eski İncil'in yaratılış hikâyesinde kadına kültürel güvensizliğin nedeni açıklanıyor. Dünyada ne kadar kötülük varsa: onun suçu. Yüzyıllar boyunca şu tartışıldı, şayet Havva olmasaydı hepimiz hâlâ cennetin zevkleri içerisinde yaşıyor olacaktık. Bu arada Adem'in de meyveden yemiş olması gerçeği hiçbir şekilde onun değil, yine Havva'nın suçu olarak görülmekte. Çünkü kadın onu baştan çıkardı. Erkeğin yapabileceği hiçbir şey yoktu. Bundan sonra böyle bir olayla tekrardan karşılaşmamak için, erkek onun efendisi ve yöneticisi olmalıdır. Sözde eğitimli kilise babaları (kilise analarından nedense hiç söz edilmez) tarafından yüzyıllar boyunca öne sürülen ve aynı monotonlukla devam eden kadınlar hakkındaki tüm o asılsız, yersiz suçlamaları burada tekrar etmek belki de biraz ileri gitmek olurdu. Bütün bunların anlamlı bir şekilde insanın aklına yerleşmesi için son bir örnek göstermek istiyorum. Bu örnek "Hexenhammer (Cadı Çekici)" başka bir adıyla da *Malleus Maleficarum* olarak anılan, 1486/87 yıllarında Dominik keşişleri Jacob Sprengel ve Heinrich Institoris tarafından yazılan ve iki yüz yıl boyunca yirmi dokuz kere basılmış olan kitaptan birkaç alıntıdır. Bu basımlarla zamanının en çok okunan kitabı unvanını da almıştır.

Benim için önemli olan, burada ortaya koyduğum argüman zincirlerini zihinlerden kaybetmemektir. Bu zincirler teolojik açıdan kadın sorununa "kesin çözümü" sadece teorik olarak bilinçaltına atmakla kalmıyor ve aynı

zamanda pratik olarak da göz önünden uzaklaştırıyordu. Burada elde edilen başarı daha sonra gerçekten de bütün ara-zilerin –örneğin, Trier (*) çevresinde olduğu gibi– tamamıyla kadınlardan “temizlenmiş” olmasıdır. Bunun tesadüfen geri-de kalmış olan birkaç kadın için ne anlama geldiği psikolojik açıdan hâlâ ele alınmamıştır. Bu iki mezhep kiliselerinin yaptıkları cinsiyet kırımı nedeniyle kadınlardan özür dilemesi beklenirdi; ama ne var ki Yahudilere yapılan özür kadınlara yapılmamıştır. Bu sistemin bir parçası da ölümüne işkence gören kadınların bugüne kadar hâlâ hakkıyla defnedilmemiş olmasıdır. Burada bahsettiğimiz rakam dokuz milyondur! ⁴

Bilginler şu nedeni öne sürüyor: Dünyada iyide ve kötüde ölçüyü bilmeyen üç şey vardır : Dil (dedikodu), din adamı ve kadın. Bunlar yaratılışlarının sınırlarını aştıklarında ya iyilik ya da kötülüğün en yüksek derecesini elde ediyorlar; eğer iyi bir ruh tarafından yönlendirilirlerse iyilik yönünde en iyi eserleri veriyorlar; kötü bir ruh tarafından yönlendiriliyorlarsa da kötülüğün en acımasız örneklerini sergiliyorlar...

Fakat kadınların kötülüğünden şöyle konuşuluyor *Vaazcı 25* : “Bir kadının öfkesinden daha beter bir şey yoktur. Bir aslan veya ejderhayla oturmak, işe yaramayan bir kadınla oturmaktan daha sevaptır.” Orada işe yaramayan kadınlar hakkında söylenen bütün sözlerin en sonunda şöyle deniyor: “Kadının kötülüğünün karşısında her türlü kötülük küçük kalır.” Bu nedenle *Krisostomus Matta 19* hakkında şöyle

(*) 14 ve 15. yüzyılda cadı avının en yoğun gerçekleştiği bölgelerden biri. (Ç.N.)

4 Shuttle/Redgrove, s. 211f.

der: “Evlenmek sevap değildir. Kadın arkadaşlığın düşmanından başka bir şey değildir, kaçınılmaz bir cezadır, gerekli bir felakettir, doğal bir baştan çıkarmadır, istenilen bir şanssızlıktır, evin içinde bir tehlikedir, keyif verici bir zarardır, doğanın eksikliğidir ve güzel renklerle oluşturulmuştur. Onu bırakmak günah ise ve bir kere onu yanımızda tutacağımıza söz verdiğimiz, o zaman eziyet beklemek gerekir. Bu nedenle ya onu bırakarak evlilik yeminini bozup günaha gireceğiz ya da her gün kavga edeceğiz.” *Tullius, Rhetor 2*’de şöyle der: “Erkekleri utanç verici işlere yönelten bir sürü neden vardır; fakat kadınları utanç verici bir şeyi yapmaya yönelten tek bir arzuları vardır: çünkü tüm kadınsal suçların sebebi açgözlülüktür.” *Seneca* da trajedilerinden bir tanesinde şunun altını çizer: “Kadın ya sever ya nefret eder; bir üçüncü seçenek yoktur. Bir kadının ağlaması yanıltıcıdır. Kadınların gözlerinde iki değişik tarz gözyaşı vardır, bir tanesi acı, diğeri de hainlik için; bir kadın düşünüyorsa kesinlikle kötülük düşünüyordur.”...

Başkaları, kadınların neden erkeklerden daha çok hurafelere inandıklarına dair değişik öneriler öne sürüyorlar; öncelikle bunun üç tane değişik sebebi olduğunu söylüyorlar: birincisi, onların kolay kandırılabilir olmaları ve şeytanın her şeyden önce inancı bozmaya çalıştığından öncelikle kadınlara gelmesi. Bu nedenle *Vaazcı 13*: “Çok çabuk inanan kişilerin kalbi hafıftır ve bu nedenle de kolay ele geçirilir.” İkinci sebep ise yaradılışlarının doğası gereği sıvılarının daha kolay etkilenebilir olmasıdır ve özellikle de bazı ruhlar tarafından etki altında kalmalarıdır; bu yaradılış özellikleri sayesinde eğer iyi yönlendirilirlerse iyi, kötü yönlendirilirlerse de bir o kadar kötüdürler. Üçüncü sebep ise onların dillerinin kaygan olması; dolayısı ile de kötülük sanatları hakkında öğrendikleri şeyleri arkadaşlarından gizlemeye pek de yetenekli olmamalarıdır. Kendilerine erkekler gibi

özel kuvvetler verilmiş olmadığından kolayca cadı eylemleriyle intikam almaya çalışmalarıdır; bu nedenle yukarıdaki *Vaazcı*: “Bir aslan veya ejderhayla oturmak işe yaramayan bir kadınla oturmaktan daha sevaptır. Kadının kötülüğünün karşısında her türlü kötülük küçük kalır.” der. Bunlara onların biraz daha akılsız olmaları eklenebilir, bu akılsızlıkları nedeniyle şeytanlara çok daha kolay çocuk kurban edebilirler; hatta bunu sıkça yapıyorlar da.

Üçüncü olarak değişik sebepler öne süren başkaları da vardır; fakat bunları *Vaazcılar* sadece dikkatle ele alıp konuşabilirler. Çünkü Eski Ahit’teki yazıtlar kadınlardan her ne kadar kötü bir şekilde bahsetseler de, ki bunun sebebi ilk günahkâr Havva ve onu taklit edenlerdir, *Havva*’nın (Eva) Yeni Ahit’te *Ave* kelimesiyle değiştirilmesi ve *Hieronymus*’un da şöyle demesidir: “Havva’nın lanetinin getirdiği tüm kötülükleri Meryem’in kutsamaları geri almıştır.” Bu nedendir ki onun hakkında hep övgüye değer şeyler vaaz ederler; fakat günümüzde tecrübelerle de sabit olduğu gibi namusluluk erkeklerden çok kadınlarda bulunduğundan, daha önce konuşulmuş olanların sebebiyle ilgili şunu söyleyebiliriz; kadınlar hayatın tüm güçleri, ruhen olduğu kadar beden de eksik olduklarından yarıştıkları insanlara karşı daha çok günah işlediklerine şaşmamak gerekir; çünkü akıl söz konusu olduğunda veya ruhsal şeylere olan anlayış söz konusu olduğunda erkeklerden daha farklı bir tür gibiler; otoriteler buna yazıtlarda bir sebep ve birçok değişik örnek gösteriyorlar. *Terentius* şöyle diyor: Kadınlar hafif akıllıdır, oğlan çocukları gibi; *Lactantius*, *Institutiones* 3, Temeste hariç hiçbir kadının felsefeyi anlamadığını söylüyor; *Sözler 11*’de kadının tarifi şöyledir: “Güzel ama eğitimsiz bir kadın, domuzun bumundaki altın halka gibidir.” Bunun sebebi doğa tarafından kadına yüklenmiştir: Kadın bedensel hazlara erkek-

ten daha açıktır. Bu gerçek de kadının birçok haz günahlarında görülmektedir. Bu eksiklikler, ilk kadının yaratılışında ortaya çıkmıştır. Kadın eğilmiş bir kaburga kemiğinden şekillenmiştir; yani bir göğüs kemiğinden, bu aynı zamanda hem eğri hem de Adem'den alındığından, erkeğe eğilim gösterir. Bu eksiklikten kadının tamamlanmamış aldatıcı bir hayvan olduğunu da çıkarabiliriz...

İlk kadın gibi, doğaları gereği daha az inanca sahip oldukları da bir gerçektir; çünkü o yılanın neden cennetteki bütün ağaçlardan yemedikleri sorusuna, “Biz hepsinden yiyoruz, sadece bundan değil, ölmememiz içinmiş.” diye cevap verir ve bu cevap da onun aslında şüphe ettiğini ve ‘Tanrı’nın sözlerine tam bir inanç duymadığını gösteriyor. Aynı zamanda *Femina* kelimesinin etimolojisinde de şunlar vardır: *Femina*, *F* ve *minus* kelimesinden türemiştir. *F*=fides, yani inanç; *minus*=daha az, yani *Femina*=daha az inancı olan. Kadının her zaman daha az bir inanca sahip olduğu ve kolaylıkla kandırılabilir olması onun doğasının bir parçası olduğundan, bütün erkekler Mesih’e olan inançlarında sorgulama yaptıklarında, Kutsal Bakire inancının sarsılmaması da işte bu sebeplerdendir.

Yani kadın doğası gereği kötüdür; çünkü çok daha kısa sürelerde inancından şüphe duyabilir, aynı şekilde kısa sürede de inancını inkâr edebilir; bu da cadılık yapmak için bir temel oluşturur...

Eğer araştıracak olursak dünyadaki hemen hemen tüm imparatorlukların kadınlar tarafından yıkıldığını görürüz. Birincisi oldukça mutlu ve refah içinde yaşayan Troya’dır ve bir kadının; yani *Helen*’in kaçırılmasıyla yıkılmış ve binlerce Yunanlı da bu esnada hayatını vermek zorunda kalmıştır. Yahudilerin imparatorluğu, kötü kraliçe *Jezabel* ve

kızı *Athalja*'nın getirdiği felaketler ve yıkımlar ile sarsılmıştır; Juda kraliçesi sonuncusunun ölümünden sonra kendisi tahta çıksın diye üç oğlunu da öldürmüştür; fakat neticede her iki kadın da öldürülmüştür. Roma İmparatorluğu da Mısır Kraliçesi Kleopatra nedeniyle birçok felakete uğramıştır. Bu nedenle dünyanın şu anda kadınların kötülüğü altında acı çekmesine şaşırılmamak gerekir.

Vücudun kendi ilkel arzuları açısından ele alınacak olursa da: Buradan insanın hayatına sayısız zarar verecek birçok etken vardır, haklı olarak *Cato Uticensis*'le aynı fikirde olabiliriz: “Eğer dünyada kadınlar olmasaydı bizler tanrılarla ilişki içerisinde olurduk”; gerçekten de dünyada kadınların kötülükleri, bir de cadılar olmasaydı dünya birçok tehlikeden arınmış bir yer olurdu...

Apokalypse 6 : Onun adı ölümdür. Çünkü her ne kadar Havva'yı günaha şeytan teşvik etmiş olsa da, Adem'i baştan çıkaran Havva'dır. Adem onun suçunu takip etmemiş olsaydı, Havva'nın günahı bizlere ne bedensel ne de ruhsal ölüm getirecekti, bu suça Adem'i alet eden de şeytan değil Havva'dır. Bu nedenle o ölümden ve hatta şeytandan daha kötüdür.

Ölümden çok daha acıdır; çünkü ölüm doğaldır ve sadece bedeni yok eder; fakat kadın tarafından başlatılan günah, ruhu merhametten yoksun bırakarak bedeni de günahın cezasına açık hale getirir.

Ölümden çok daha acıdır; çünkü ölüm bedenin açık ve korkunç bir düşmanıdır; kadın ise gizli ve tatlı bir düşmanıdır.⁵

⁵ Schirmer tarafından derlenmiştir, s. 84-86; Sprenger/Institoris, 1. Bölüm, s. 89-107.

Bernardus'a göre onun yüzü sıcak bir rüzgârdır ve sesi de bir yılanın tıslamasıdır ... Kalbinin bir diğer adı ağdır : Bunun anlamı da onun kalbinde var olan ve nedeni bilinmeyen mutlak kötülüktür; elleri, tutmak için kullandığı kelepçelerdir; bir yaratığı büyüleme amacıyla ellerini ona uzattıklarında istedikleri şeyi şeytanın yardımıyla elde ederler mutlaka.

Özetleyecek olursak: Her şey bedensel açgözlülüklerinden kaynaklanıyor ve onlarda bu dayanılmaz bir arzu halindedir. Sondan bir önceki *Sözler* : “Üç şey doyumsuzdur (vs) bir de hiçbir zaman konuşulmayan dördüncüsü: Bu da yeterlidir; çünkü rahim ağzıdır.” Bu nedenle de kadınlar arzularını gidermek için her zaman şeytanlarla işbirliği içersindedirler. ⁶

Nefretin anlamsız bir dışavurumu olan bu yazıtlarla ilgili her türlü yorum gereksizdir ve aslında bizleri çok da endişelendirmemelidir; ama ne yazık ki bunun günümüze kadar gelen etkileri hâlâ oldukça geniş çaplı bir şekilde hissedilmektedir. Tek fark bugünlerde kendilerini daha farklı bir alana kaydırmış olmalarında yatar, özellikle de (hard-core) pornografide olduğu gibi, burada yukarıdaki örneklere uygun bir şekilde, gamsızca bu anlayış sürdürülmektedir. Bu durumlarda da aynı eskiden kilisenin açıklamalarında olduğu gibi bu anlayış itiraf edilmemektedir. Eski şekilcilik hâlâ devam etmektedir. Erkek, kadınlara yapısı gereği zaten kötülük yapamaz (onlara hayvanca işkence edip hırpalasa da); çünkü kadınlar kendileri öyle ister, bunun nedeni de

hepimizin de bildiği gibi kadının arzusunun tatminsiz olmasındandır. Bu konuyla ilgili Georges Bataille'i dinleyelim: "(...) Fuhuş kadınsal duruşun mantıksal bir sonucudur. Şayet kadın çekici ise erkeğin arzusunun ödülüdür, kendini tamamıyla saflığa adayıp tam bir inkâr içine girmedeği sürece cevaplanacak tek soru, kadının hangi fiyata ve hangi şartlar altında kendini teslim edeceğidir. Bu şartlaryerine geldiğinde, kadın kendini her zaman bir obje olarak sunmaya hazırdır. Gerçek fuhuş sadece maddi faktörleri olayın içine sokar." ⁷ Başka bir şekilde ifade edecek olursak: Şayet hoppalık, kadının doğasında varsa bu doğanın gereklerini yerine getirmek ona ne zarar verir ne de onu bir kurban yapar. Belletristik de bu tarz anlamsız klişelerin hiçbir zaman ortadan kalkmaması için elinden geleni yapar ve bunda en şaşırtıcı olan da sonsuza kadar aynı olan bu söylemlerin tekrarlanmasıdır. Bu oldukça tehlikeli olan görüş açısının temellerini, bu "insanlığın diğer yarısı" hakkındaki kötü düşünceleri, en başta önceki yüzyıllardaki teoloji anlayışına borçluyuz; bu anlayış Yunan mitolojisi ve felsefesiyle işbirliği yaparak kadına, zamanla gittikçe her türlü insanlığı çok görmüştür. Bunun en büyük örneği de erkeğin en sonunda kadına "ruh"u dahi uygun görmemesi ki bu insan olmanın ana karakteristiklerinden biridir.

Öyleyse tekrardan İncil'deki yaratılış hikâyesine geri dönelim ve kadının geride kalması ve insanlıktan çıkarılmasıyla ilgili bu düşüncelerin kaynağını biraz daha araştıralım.

Adem bu hikâyeden her durumda çifte kazançla çıkar. İlk olarak o yaratılmıştır ve her şeye isim verip şartlar ve

7 Dworkin'e göre, Bataille, s. 181; bkz. aynı zamanda Kappeler'in denemesi.

kurallar koyabilme yetisine sahiptir. Ona gönderilen yardımcı üzerinde egemenlik sahibidir ve bu gerçek de cenneti kaybetmenin verdiği acıyı oldukça hafifletir. Adem'in suçu neredeyse hiç konu edilmez. Tabii kendisi gibi erkek olan yaratıcı tanrısı da her şeyden önce onun tarafında, kadına karşı yer alır.

Öte yandan Havva her şekilde kaybeder. "Yaşayan her şeyin anası" konumunu kaybeder. Ölüm ve suç onun aracılığıyla dünyaya gelir; oysa kendisi ilk başta sadece Adem için bir "yardımcı" olarak yaratılmıştır. Şimdi ise bunun yerine şeytanın yardımcısı olarak anılmaktadır. Tanrı gibi olma hırsının sadece Havva'da cezalandırıldığından şüphelenmek oldukça mantıklı bir düşüncedir. O, Tanrı gibi olmamalıdır, bir Tanrıça olmamalıdır; oysaki adının özünde "Yaşayan her şeyin anası" olarak bu konum ona çok uygundur. (Gördüğümüz kadarıyla Lilith için de benzer bir yol çizilmiştir!) Bir zamanlar onun en temel ve kutsal parçası olan doğurma yeteneği, o andan itibaren bir lanete dönüşür. Açık açık ifade edilen baskılama ve ikincilik hikâyeleri, bunlardan ancak ve ancak tek bir sonuç çıkarması beklenen erkekle kadın arasına, üstesinden gelinmesi zor bir ayrılık girmiştir: Hiçbir zaman kadının söylediğini dinleme. Günümüzde de kadına karşı gelmeyen ve çok fazla itiraz etmeyen erkeklere "kılıbık" yakıştırmasının yapılması bu nedendendir.

Yunanistan'da da *Pandora'nın Kutusu* hikâyesi benzer bir felaketle sonuçlanır. *Eumenid*'lerde (İÖ 5. yy.) Aişlyos, anne katlini kadının her türlü yaratıcı potansiyelden yoksun olduğunu vurgulayarak haklı çıkarmaya çalışır. Sadece erkek üretebildiği için kadın ciddi anlamda ele alındığında, ondan doğan çocukların hiçbirisiyle bir akrabalık ilişkisi içerisinde

değildir; bu nedenle de oğul Orestes onu suçlu kabul edilmeden öldürme hakkına sahiptir. “Logos” veya erkek kahramanların dünya yaratılışındaki eylemi, anne katlidir. C.G. Jung bu yüzyılda dahi böyle bir sözü karşı çıkmadan zikredebilmiştir. Anne; tutma eyleminin bir sembolü, oğlunu yutan bir canavar, onu kendi başının çaresine bakamayacak şekilde kucağına geri çekmeye çalışan “ölüm anası” olarak öldürülme-yi hak etmektedir –tabii ki sembolik bir şekilde– ama ne yazık ki semboller de birçok şeyi ifade edebilir.

Bugünkü psikolojide de kadın ve annenin ana-suç öğretisi yine en yüksek hedeflerinden birine ulaşmıştır. Halk ağzıyla söylenenler de bunu bir kere daha haklı göstermektedir:

“– Oğul kötü olursa bu annenin suçudur.

– Eğer adam aldatıyorsa kesinlikle kadın onu ihmal ettiğindendir.

– Kadın aldatıyorsa fahişedir.

– Erkek, kadına kötü davranıyorsa bu kadının öyle istediğindendir.

– Kızına tacizde bulunuyorsa ya kızı onu baştan çıkarmıştır ya da karısı erkeği ihmal etmiştir.

– Kendine Asyalı bir kadın satın alıyorsa bunun sebebi kadının kendini erkekle eşit görmesindendir...”⁸

Christa Mulack bu bağlamda bir *Adem Sendromundan* söz eder, bunun temeli Adem’in yaratıcı tanrının önünde kendini savunduğu yaratılış hikâyesinde atılmıştır: “Benim yanıma verdiğin kadın bana ağaçtan meyve ikram etti ve ben de yedim.” Kadın normalde her yerde ikinci olmasına rağmen

nedense “günah ve suç” konularında her zaman birincidir. Aslında bu özelliğiyle “Adem”in amaçları için kullanılmaktadır. O her türlü suçu kadına yükler: böylece gerçekten de Havva onun için muhteşem bir “yardımcıdır”! Kendi yaptığı eylemin arkasında duracağı yerde *maça kızını* (*) ona sokuşturur. Bu davranış şekli de yüzyıllar boyunca psikososyal sistemde derin bir yer edinmiştir. Özellikle belirgin olduğu yerler de tecavüz ve cinsel taciz alanlarıdır.

1991 yazında Alman Çocukları Koruma Birliği’nin başlattığı, aşağıda okuyacağınız ilan kampanyasından bahsedebiliriz. Bu kampanya sözde, çocuklara karşı aile içinde uygulanan cinsel vahşetin önüne geçmek amacıyla yapılmıştır. Sloganı “susmak yerine yardım etmek”tir. Şimdi bu yazıya bir göz atalım:

Babanın sevgisi acı veriyor. Sabine, babanın “biriciği ve her şeyi”. Onun tarafından seviliyor. Ama bu kaldıramayacağı kadar büyük bir sevgi. Çünkü baba, kızına cinsel tacizde bulunuyor. Oysaki kızına tabii ki zarar vermek istemiyor, onu seviyor. Bu kızı da zaten henüz çok küçük. Adam zorlukla sevgiyi ve cinsel arzuyu birbirinden ayırabiliyor. Baba bunu yapmaması gerektiğini biliyor. Bu nedenle Sabine susmak zorunda. Sessiz yardım çılgınlıklarıyla dikkati üzerine çekmeye çalışıyor: Korkak, iştahsız ve kötü uyuyor. Oldukça pasif görünüyor, kendi yaşıtı olan çocuklardan çok farklı. Sabine Almanya’daki seksen bin cinsel taciz kurbanından sadece biri. Annesinin bundan haberi yok veya buna inanmak istemiyor. Gözlerini kapatıyor, aynen komşuları, arkadaşları veya akrabaları gibi. Fakat Sabine’lerin yardıma ihtiyacı var. Sabine’lerin babalarının yardıma ihtiyacı var. Sizin yardımınıza. Bizim yardımımıza.

(*) Maçı Kızı isimli oyunda ve benzer birçok oyunda, bu kart elde kaldığında oyun kaybedilir. (Ç.N.)

Burada yardıma ihtiyaç duymayan tek kişiler sorgusuz sualsiz anneler. Çünkü onlar –yukarıdaki yazıda da öne sürüldüğü gibi– gerçek suçlular olduklarından mı? Öte yandan babanın cinsel vahşeti tehlikesiz bir şeymiş gibi gösteriliyor, hatta vahşet kelimesiyle aynı anda değil sevgi kelimesiyle aynı cümlede anılıyor. Üstüne üstlük –yetişkin– suçlu, kendi –çocuk– kurbanıyla aynı seviyeye konuluyor. Sanki her ikisi de eşit derecede yardıma muhtaçmış ve yine aynı eşit derecede sorumsuzmuş gibi. Bunun açılımı da her ikisinin de yaptıkları eylemler için hesap vermek zorunda olmaması olarak algılanabilir. Baba kendini kızının arkasında gizliyor ve aynen onun gibi bir çocuk kimliğine bürünüyor. Sorumlu olanlar ancak diğerleri, müdahale etmeden seyredenler: Anne, akraba, komşu, arkadaşlar. Suç ise kesinlikle kadında kalıyor; onun seyretmesi –tam olarak ifade edilmese de ima edilen şey– direkt bir vahşet uygulamaktan daha kötü olarak yansıtılıyor.

Bu toplumsal şekillenmelerin varoluşlarından binlerce yıl sonra dahi hâlâ geçerli olmaları oldukça şaşırtıcı. Onların bu kadar iyi, geçerli olmalarının bir sebebi de o zamanlar olduğu kadar bugün de vahşet eyleminin bilinmeyen, tanınmayan bir eylem olarak geri planda kalması ve böylece kültürel açıdan bilinmeyen bir eylem olarak saklanmasıdır. Böylece yavaş yavaş tekrardan benim başlangıç tezime geri dönüyoruz. Bu da hatırlarsanız şöyleydi: Genesis’in ikinci bölümünde bir kadın yaratılmıyor, tam tersine sadece erkek yaratılıyor; böylece de dini tarihin en büyük vahşi eylemi geçmişte olduğu kadar bugün de isimsiz ve bilinçsiz kalmaya mahkum oluyor.

Kültürel Bir Dürtü Olarak Doğurganlık Kıskançlığı

Gn. 2'deki Eski Ahit'teki imgelerde kalacak olursak, erkek-dişi yaratılış gelişiminde dişi olanın erkeğe kıyasla farklı; fakat bağımsız olarak düşünülmemesi noktasının ağır bastığını görürüz. Havva, Adem uğruna yaratılır ve bu yaratılış aynı zamanda bir yıkım özelliğine de sahiptir: Kadın prototipi olarak Havva kendisi için yaratılmaz, sadece erkek prototipi Adem'in hizmetinde olması için yaratılır. Böylece kültürümüzün ilk başlangıcından beri kadın Adem'den ayrı bir yaratık olarak tanıtılmaz. Bu gelişimde daha çok öbürünün (dişi imajı altında) tek olandan (erkek imajı altında) geldiği ve onun içinde kaynaşmış olduğu ve onun bir parçası olarak kabul edilmesi düşüncesi bizlere empoze edilir.

Bütün bunlara ek olarak Lilith'in hikâyesini de ele alacak olursak ilişkiler daha da açıklık kazanır. Yaratıcı Tanrı, Adem onun için yapılan kadınla tatmin olana kadar üç ayrı deneme yapmak zorunda kalır. Bu süreçte “birinci Havva” tarihin ilk atılabilir kadını –nerede olduğunu kimse tam olarak bilmiyor– olarak karşımıza çıkıyor, bu eylemle açıkça görülüyor ki kadın küçümsenmiş ve fonksiyonlarına indirgenmiştir. Ancak üçüncü deneme Jahwe ve Adem açısından bakıldığında başarılı sayılabilir: Adem tanrısal bir narkozla yatarak bilinçsiz bir halde uyurken Havva onun kaburga kemiklerinden yapılıyor. Onun yaratılışının gerçekleşme aşaması ve özellikleri Adem açısından “yardımcısının” tanınma eyleminden daha öteye gitmemekte. Mite göre Havva'nın Adem'i cezbetmesinin tek sebebi, üretilen son ürün; yani onun dış görünüşü.

“Daha sonra O, erkeği uyandırmadan önce kadının saçlarını ördü ve onları bir gelin gibi yirmi dört değerli taşla süsledi. Adem hayran kalmıştı.”

Bütün bu paralellikleri günümüze çekmek oldukça anlamsız! Yahudi efsanesi buna şöyle tamlamalar getiriyor:

Tanrı Adem'in uyumasını sağladı, aksi takdirde o Havva'yı sevmezdi: Erkekler gençliklerinden beri tanıdıkları kadınları sevmezler. Fakat Adem uyanıp Havva'yı gördüğünde şöyle dedi: “Birçok gecede kalbimi çarptıran işte bu kadın.” Bu kadın da etten yapıldığı için parfümlere ihtiyaç duyar, nasıl et bozulmamak için tuza ihtiyaç duyuyorsa.⁹

Aktarıldığı gibi bu hikâyeler birliğin korunması amacıyla ikiliği reddetme mantığıyla ilerler. Bu arada baskılanan ve nihayetinde bilinçaltına itilen kadının bağımsız, eşit ve özgür bir yaratık olduğudur. Gn. 2, 18-24'teki yaratılış ve her şeyden önce de bunu izleyen geleneksel hikâyenin ifade ettiği gibi Adem karşılığı olmayan androjen bir yaratıktır. Hikâyenin ifadesi bu arada şu gerçeğin üstünün örtülmesini sağlıyor: Aslında bir erkek olmasına rağmen “dişi” parçalar içeren, tek bir yaratığın yaratılmış olması. Havva'nın Adem'e olan davranışı bir parçanın bütüne karşı olan davranışı gibi, bu nedenle de o kendi başına bir bütün olarak görünmeyi talep edemez.¹⁰ (Bir varlığın tanımı ise onun bölünmez bütün olmasıyla ifade edilir.)

⁹ Bührer, s. 23.

¹⁰ Gn 2; 18-24'ün felsefi ve teolojik tarihi yorumlarının harika bir örneği Hillman tarafından "First Adam and Then Eve" isimli eserde dile getirilmiştir.

Erkeğin kadın için uygun bir eş olup olmaması burada önemsizdir. Kadın ona bir isim vermiyor, tam tersine o kadını adlandırarak şöyle tanımlıyor: “Bunun adı erkekcik olsun; çünkü o, erkekten yaratıldı.” (Gn. 2, 23).¹¹ Erkeğin dış görünüşü veya davranışıyla alakalı Havva’nın istekleri ne dikkate alınıyor ne de yerine getiriliyor; hatta dile bile getirilmiyor. Onun tek varoluşu, erkeğin onu nasıl istediği ve nasıl ihtiyaç duyduğuyla ilgili, adeta yanında bulunan bir “hayali imaj” şeklinde. Böylece Havva temelde, onun “hayal alanının” dışında, aslında hiç var olmuyor, en azından kendinden ve kendisi için. O “Adem’in etinden”, bundan başka bir söylem geçerli değil. Sadece onun istek ve iradesinin olmasını istediği gibi bir kadın, iradesinin ve hayal gücünün bir eseri, bu biyolojik olarak mümkün olmasa da, durum en azından gelişmelerin o yönde olduğunu gösteriyor.

Ortada bulunan imaj Havva’ya bir daha asla üstünden atamayacağı bir ikincillik veriyor. Bunun nedeni de zamanlama olarak sonradan gelmesi ve bedensel eksiklikleri. Havva ondan önce varolmuş olan bir şeyi talep edemez ve aynı sebeple de Adem onun vücudundan bir parçadan var olamaz. Adem’e sonradan Havva’dan alınan bir parçayı yerleştirmek (belki kaybedilen kaburga kemiği karşılığında) çok anlamlı olmazdı: Çünkü çizilen imaja göre Havva zaten o olmadan bir hiç. Adem’in zaten sahip olmadığı neyi verebilir ki Havva ona? Bu sayede sadece eşitlik değil, aynı zamanda her türlü karşılıklı alışveriş de baştan bitirilmiş oluyor. Havva her şeyi ondan almıştır; ama o, Havva’dan hiçbir şey almamıştır.

¹¹ Erkeğin İbrani dilindeki anlamı *iş*, kadının ise *işha*; bu nedenle tam tercüme edilecek olursa "erkekiye" diyebiliriz, zira bu, maskülin kelimenin feminin türevidir.

Öyleyse bu ikisi gerçekten bir “tek et”tir ve bunun anlamı da bir tek erkek olduğudur; çünkü yakından inceleyecek olursak Adem Havva’da sadece kendisinin bir yansımasını buluyor.

Lilith imajında ise ikilik bir tehdit olarak ele alınıyor (*diabolic*=şeytani, Yunancadan: *diaballein*=ikiye ayırma) ve Havva imajının gelmesiyle teklik ve huzur yeniden sağlanıyor. Bu zorlama karakter, tasvir edilişiyle aynı anda inkâr da ediliyor. Bütün bu işlemler görünürde hiçbir şekilde kaba kuvvet kullanılmadan yapılıyor; ama tüm hikâyeyi ele alacak olursak aslında tarihin en büyük vahşet eyleminin gerçekleştiğini anlarız: Neredeyse insanlığın yarısını teşkil eden bir çoğunluğun kendinden vazgeçirilmesi ve ruhunun inkâr edilmesi. Bu sadece kadınları etkileyen bir problem değil, aynı zamanda “kadınsı” olarak nitelendirilen erkekler veya halklar için de bir problemdir.¹²

“Erkek kadından değildir”, diye sonraki zamanlarda bu olay kutlanacaktır (1 Kor. 11, 8). O andan itibaren erkek, doğum yeteneğini kendine mal etmiştir; tüm tecrübe ve biyolojik gerçeklerin inadına mitosun en azından bu bölümünde doğal cinsiyetinin ona koyduğu sınırlamaları aşmak istemektedir. Gn. 2’deki hikâyenin etkilerini Hıristiyanlık öncesindeki birkaç yüzyılda ortaya çıkan sayısız Yunan mitlerinde görmemiz mümkün. Hepsinde ortak konu, erkeğin bundan sonra doğurganlığı kadınlara bırakmaktaki gönülsüzlüğü – hatta daha da ileri gidecek olursak– bu yeteneği onlardan tamamıyla ayrı tutmaya çalışması. Zeus’un Bilgelik Tanrıçası Metis’i, daha sonra Tanrıça Athene’yi başından doğurmak

¹² Mesela Naziler, Yahudileri “kadınsı” olarak niteliyorlardı; öte yandan Yahudilerse günümüzde Filistinlilere sıkça “fahişeler” diye hitap ediyorlar.

amacıyla yuttuğunu ya da Dionysos'un bebeğini kalçasına diktirip doğuma kadar orada taşıdığını, Aışlyos'un *Eumenid* efsanesinde ispatlamaya çalıştığı gibi sadece babanın üretkenliğe sahip olduğu ve bu nedenle de "ebeveyn" sayılabileceğini göz önünde bulunduracak olursak erkekler tarafından doğanın kurallarının tersyüz edilmesi yönünde ciddi çabalar sarf edildiğini anlayabiliriz. Doğurganlığı kıskanmak ifadesi, belki bu çabalar için yetersiz bile kalabilir.

O zamana kadar kan bağlarının yasaları hakimdi ve bu yasalara göre de anneler sorgusuz sualsiz çocuklarıyla akrabaydı. Bu bağlamda aslında kadınla akraba olmayan tek kişi, evlendiği erkekti. *Eumenid*'lerin hikâyesi bir dönüm noktasını ortaya koyar. Bu hikâyedeki karışıklık Klytaimnestra'nın kocası Agamemnon'u öldürmesiyle başlar. Bunun sebeplerinden bir tanesi, kocasının kızları Iphigenia'yı Troya'ya karşı yapılacak olan seferde Poseidon'un yardımlarını elde etmek için kurban etmesiydi. Erinny'ler (intikam tanrıçaları) "Öldürdüğü adamla arasında kan bağı yoktu." diyerek kraliçenin lehinde ifade vermişlerdir. Fakat öz oğlu ve "yeni dönemin" öncüsü ve temsilcisi olan Orest, yeni değerlere dayanarak annesini öldürüyor. Bu şekilde söz konusu yeni değerleri sağlamlaştırmış oluyor.

Döllenlen çocuğun annesi değildir üreticisi
 O sadece bakıcısıdır yeni ekilen tohumun.
 Koca döller; o ise sadece ev sahibidir misafire
 Tohuma göz kulak olur bir Tanrı zarar vermediği sürece.
 (v. 658-661)

Athene de bu yargılamada bir şahit olarak kullanılır (Platon'un *Symposion*'da ünlü kadın felsefeci Diotima'yı kullanıp onun yardımıyla kadınların felsefenin dışına itilmesini sağlaması gibi).

Çünkü hiçbir anne beni dünyaya getirmedi
Tüm erkeklik için her zaman ben vardım ve sırf şimdi değil
Tüm kalbimle; evet babamın bütünüyle.
Bu yüzden kadının öldürülmesini çok da önemsemiyorum
Çünkü o da öldürmüştür evinin reisini, erkeğini.
(v. 736-740)

Buradaki esas sorun en başta erkeği “evin reisi” ve böylece de “kadının reisi” haline getirmekte yatar. Tabii böyle bir durumda onu aynı zamanda annelik fonksiyonlarıyla da donatmak çok akla yakındır; bu arada anneyi de erkek ve eşinin doldurmasına ihtiyaç duyan boş bir kaba indirgemek gerekir. Aristoteles bu düşüncüyü devralmış ve kendi felsefesinin içine işlemiştir. Hatta o bir adım daha ileri giderek dişiliği doğal bir eksiklik durumu olarak nitelendirir. “Ebeveynlerine benzemeyen her şey belli bir oranda bir canavar sayılabilir; çünkü böyle bir durumda doğa... ırksal özelliklerinden sapmış demektir. Bu sapmalardan birincisi bir kadının doğmasıdır.”¹³ Her ne kadar Aristoteles üreme sürecinde kadının gerekli fonksiyonlarını kabul etse de onun vücudunun (pasif materyal) yeni oluşacak insanın sadece bedenini ürettiğine inanır. Ruh ve böylece çocuğun gerçek benliği ve

13 Aristoteles, *Yaratıkların Üremesine Dair*. Alıntı: Keller, s. 65.

doğası, sadece ve sadece babadan gelir. Bu bağlamda ele alındığında baba, çocuğun gerçek “annesidir”. Her şey yolunda giderse bu yeni doğan bir erkek olacak ve babaya benzeyecektir. Şayet bir kız çocuk doğarsa bunun tek anlamı biyolojik annenin ırksal özelliği zayıflatmayı başarmış olduğudur. Bu teoriye göre kadınların kendileri de yetersiz bir şekilde ruhla donatıldıkları için bağımsız, bireysel varlıklar olma değerlerinden çok uzaktırlar, bu eksiklikleri nedeniyle de bedenlerinde taşıdıkları meyveye herhangi bir şekilde biçim vermekten de acizdirler. “Maddesiz, akıcı bir şekilde insanlık sıfır noktasına yaklaşmaktadır. Kadınlarda gerçek ontolojik bağımsızlık eksik olduğundan, kurallar arasında istisna olmaktan öteye geçemezler. Gerçek olan ve bölünmüş bir şekilde var olan madde bir ‘sübjeyi’ bir başkasına ‘yapıştıramadığı’ sürece. Buradan çıkaracağımız sonuç, kadınların başkalarının içerisinde olan yaratıklar olduğudur.”¹⁴ Bu anlayış da bizi tekrar Gn. 2, 18-24’teki imaja geri götürüyor: Kadının erkeğin içinde bulunan “kaburga” kemiğinden yapılmış olması; yani ondan “doğmuş” olması. Başkalarının uzun soluklu felsefi tartışmalara başlayacakları yerde İncil basit ama önemli bir imaj çizer: Ve her şey söylenmiştir. Geri kalanı dilimiz halleder.

“Başlangıçta sadece söz vardı.” Ve bu söz (İncil) Adem’den androjen bir varlık yapar. Bu bağlamda, Musevi geleneklerinin de etkileyici bir şekilde ortaya koyduğu gibi, kendi yaratıcı tanrısına benzer. O andan itibaren dişilik, erkekliğin içinde var olan bir şey olarak düşünülür. Bu düşünce gözle görülür bir biçimde bugüne kadar gelmiştir.

Oysaki kadın, erkeğin içi hariç her şeyin içinde bulunabilir (hatta cinsel ilişki esnasında bile içinde olma kelimesi daha çok erkeği niteler). Yani bu olmayacak bir şey ama nedense her gün dilimizde alışlagelmiş bir şekilde kullanılmaktadır; konuşmalarımızla temel mitin ana şemasını her gün yeniden yaratıyoruz ve işin en kötü tarafı da genel olarak bu eylemin farkında dahi değiliz. Bizim günlük konuşmamız kadını durmaksızın erkeğin içinde var olan bir şey olarak tanımlıyor; bunu da özellikle erkeği niteleyen sözcük şeklinin genel olarak her iki cinsiyet için de geçerli olduğunu söyleyerek yapıyor. Maskülen eklerin feminen özellikler de taşıdığı ve kadın için de kullanıldığı savunuluyor; oysaki feminen ekler kullanıldığında herkesin anladığı, bunun ancak ve ancak bir kadın olabileceğidir; feminen ekler kullanıldığında hiçbir zaman erkekleri kastetmezsiniz ve onlar da kendilerine böyle hitap edilebileceğini akıllarının ucundan dahi geçirmezler. Yani konuşma olarak da kadın sadece erkeğin içinde var oluyordur, erkek hiçbir zaman kadının içinde olmuyordur. Burada Doğu kültürlerinin birçoğunda adam, erkek ve insan kelimelerinin (tüm sözlüklerde de görebileceğimiz gibi) aynı anlamda kullanıldığını görürüz. Bu anlayışa göre kadınlar (insanlık dışı?) özel bir ırk olarak (bu ırk için başka ve farklı kurallar geçerlidir) ele alınmaktadır. Bu durum da onların toplumdan ayrı tutulmalarına sebebiyet verir.

Metinlerde Geçen “Hamile” Erkek Miti

Dünyaca ünlü din araştırmacısı Karl Kerenyi bize, *Pandora’nın Kutusu*’nu şöyle açıklıyor: “Yunan Prometheus mitosunun temel insanının sadece yarısı, her şeyi önceden bilen Prometheus’dan kaynaklanır. Diğer yarısı her şeyi sonradan öğrenen kardeşi Epimetheus’dur ki kadını bir hediye olarak kabul eden de odur. *Çok akıllı olan ve aptal olan bir birlik oluşturur. Onlar bütünlük içerisinde bir insandır.*”¹⁵ Buna göre kadın, açıkça görülür ki insan değildir. Peki o zaman nedir? Oldukça şüphe götürür bir değere sahip olan bir hediye mi? Bu, kulağa Papa Johannes Paul II’nin verdiği bir vaazı hatırlatır. O, sözde “Kadın Yılı”nı ortaya atar ve (herhalde Yaratıcı Tanrısına) “kadın hediyesini verdiği için” teşekkür eder. Bir hediye halindeyken bile kadın, amaca ulaştıran bir araç olmaktan öteye geçmez. Burada dikkatimizi çekmesi gereken şey, erkekler tarafından “yapılan” kadınların genellikle aptal, tembel ve kötü huylu olduklarıdır.

“Xanthippe’nin Yemeği” (1958) isimli kitaplarında üç kadın yazar (*Delphica* takma adı altında) sivri bir dille aşağıdaki diyalogu yazmışlardır:

“Hiç dikkat ettiniz mi, nasıl tasasız bir doğallıkla insan kelimesi erkek kelimesiyle aynı anlamda kullanılıyor. Bunun için kötü niyetli bir kurnazlığa bile gerek yok; birazcık uyanık olan her anlayış bunu fark edebilir.”

¹⁵ Karl Kerenyi, *Mitin Antropolojik İfadesi*. Yer aldığı eser: Kubes-Hofmann, s. 12.

“Çok doğru!” dedi Diotima. “Daha dün beni gizlice çok eğlendiren bir şey okudum uyumadan önce. Ünlü Alman 19. yüzyıl filozoflarından birinin eserinde şu cümleye rastladım: ‘Normal insan hayattan zevk almak için kendisi dışında da bazı şeylere ihtiyaç duymaktadır; bir eve, bir kadına, çocuklara ve arkadaşlara vb.’ Buradan doğal olarak şu sonucu çıkarmamız gerekir, kadınlar aslında normal insanlar değildirler.”

“Böyle bir sorumsuzluk bugünkü keskin edebi kritikler ışığında hâlâ mümkün mü?” diye sordu Aspasia.

“Bunun için de hemen bir örnek sunabilirim,” diye sevinerek atıldı Xanthippe, “siz bana gelmeden kısa bir süre önce gazeteyi açtığımda bakışlarım şöyle bir başlığa takıldı: ‘Bekleme sanatı üzerine’. Bu benim durumuma o kadar çok uyuyordu ki hemen okumaya başladım. Ancak sadece sekizinci satıra kadar gelebildim. Ama okuduklarım bana yetti. Lütfen dinleyin. ... ‘Tüm hayatı boyunca insan; bir kadını, mutluluğu, onaylanmayı ve ölümü bekler.’ ... İnsan maskülendir ve öyle kalacaktır.”¹⁶

Bütün bunların başlangıcı İncil’deki *Dekalog*’dadır. “On Emir” bize iki değişik versiyonuyla ulaşmıştır: Ex. 20, 1-17 ve Dt. 5, 6-22. Sonuncusu aşağı yukarı Gn. 1, 1 ff.’deki yaratılış hikâyesiyle aşağı yukarı aynı zamanda yazılmıştır. Ex. 20, 17’deki kadının mal varlığına sayılması, aslında kendi içinde yeterince sinir bozucudur; ama belli açılardan sonraki versiyonu bu yanlış düzeltiyormuş gibi yaptığından hoş görülebilir. Esas suç başka bir yerdedir ve dış kaynaklı edebiyatta oldukça nadiren ele alınan bir konudur: “Komşunun karısını

¹⁶ Delphica, s. 185f.

arzulama!” Bunu normalde sadece erkekler veya lezbiyenler yapar. Burada yola çıkacağımız nokta, Tanrı’nın halkının bir dolu lezbiyenden oluştuğu değilse (ki bu İncil’in genel yapısına hiç de yakın bir düşünce yapısı değildir) bize kalan tek seçenek bu On Emir’in aslında hiç de kadınlara yönelik olmadığı gerçeğini acımasız da olsa kabul etmek olacaktır. Bütün bu hitabın öznesi sadece bu tek bir cümlede değil, her cümlesinde erkektir. Günümüze kadar toplam kültürümüzün etik temellerini oluşturan şey aslında kadını bir özne olarak içine almıyor, tam tersine dışlıyor. Bizim –erkeklerin olduğu kadar kadınların da– bunları genel olarak dikkate almamız da sistemin bir parçasıdır.

Aktüel durumumuzla ilgili Gisela Breitling tarafından yazılmış kısa ama yoğun içerikli birkaç paragraf: ¹⁷

“Bir cümle şöyle olabiliyorsa: ‘Gençler akşamları kız arkadaşlarıyla birlikte sinemanın önünde buluşuyorlar’, o zaman gençlerin genellikle erkek cinsinden olduğunu varsaymamız gerekir. ‘İnsan kadından doğmuştur.’ cümlesi de insanla kadını özdeşleştirmiyor. ‘Çocuklar adam olduğunda’ cümlesinde ise çocuklardan kadınlar da olabileceğini belirtmek oldukça gereksiz kalıyor. Çünkü bu cümlenin bize söylediği: Aslında çocuklar genellikle erkektir.” (Bu arada yan bir bilgi olarak da şunu verebiliriz ki Arapçanın kullanımındaki bir geleneğe göre sadece erkekler ‘çocuk’ olarak nitelendiriliyorlar. ‘Çocukların’ sayıları sorulduğunda, kızlar genel olarak sayılmıyorlar.)

“‘Güzel sanatlar,’ diye yazıyor Klaus Fussmann, ‘...sağlam bir çalışmayla adamın tüm gayretini gerektirir.’ Peki sa-

natçı olmak isteyen bir kadının içinden, bu cümleyi okuduğunda acaba neler geçiyordur?” Aslında bu cümle –şöyle tamamlayabiliriz– sadece sanat için değil, aynı şekilde politika, spor, bilim, hatta ciddiye alınacak her türlü iş kolu için geçerlidir.

Kızların bu yaygın kelime kullanımlarını oldukça erken zamanlardan beri benimsemiş olmaları gerçeği kimi şaşırtır? 5.11.98 tarihli bir okuyucu mektubunda, on iki ve sekiz yaşlarında olan iki kız çocuğu gazetede, dondurmacıda onlara gerekli hizmetin verilmemesinden yakınıyorlar: “Her birimiz için bir top dondurma almak istiyorduk; ...” Ve şu cümleyle kapatıyorlar: “Ne de olsa her adam (maskülen) bir zamanlar çocuktu.”

Ayrıca şöyle ifade edilen bir cümle hakkında ne düşünürsünüz ki: “Tanıdığım en ünlü hayalet yakalayıcısının (maskülen ek) (*) adı Uvavnuk’tu ve bir kadındı.”¹⁸ Neden o (maskülen ek’li hayalet yakalayıcısı) en ünlü kadın da bir erkek sıfatıyla betimleniyor? Yani bir şey açıkça bir kadını nitelendiriyorsa o zaman neden hayalet yakalayıcısından (feminen ek) bahsetmiyoruz? Aklımıza gelen şu olacaktır, ilk ifade tarzıyla yani maskülen ekle kurulmuş cümlede Uvavnuk’un önemini vurgulamak için onu erkeklerin ve kadınların olduğu bir topluluktan ayırt etmek istenir ve bunun için de maskülen ek kullanımı tercih edilir. Bu cümlede doğal olarak bizler bir kadından da bahsedilebileceğini anlarız; ama feminen kullanım söz konusu olduğunda bu kişinin bir erkek

(*) İngilizce, Almanca gibi dillerin birçoğunda bulunan *he* (maskülen) ve *she* (feminen) ekleri Türkçede yer almaz, bu nedenle okuyucunun kafasının karışmasını önlemek amacıyla yanlarına parantez içerisinde cinsiyetlerini ekledim. (Ç.N.)

olma olasılığını ortadan kaldırırız; çünkü maskülen söz seçimi, kastedilen kişinin dişi olma olasılığını da yanında getirir ve aynı zamanda da yok eder. Bu durumda cümleyi sadece büyük hayalet yakalayıcısı (maskülen ek) Uvavnuuk olarak dile getirip başka bir ek bilgi kullanmayacak olsaydık, hemen hemen herkes Uvavnuuk'un bir erkek olduğuna kanaat getirecekti. Buradan bir sonuç daha çıkarabiliriz; eğer bu tarz cümleleri çok sık duymamız, bizi tüm hayalet yakalayıcılarının her zaman için erkekler olmuş olduğuna inandırmış olacaktı. Saçma mı? Ama ne yazık ki bizim yazılı tarihimizin örnek aldığı ve kullandığı şekil tam olarak da budur. Şüphe duyulan her yerde hep erkeklerin lehine yorumlanır olaylar. Böylece kadınların önemli tarihsel girişimlerdeki rolleri görünmez kılınır.

Bunun için önemli bir örneği Şamanizm teşkil eder. Noah Gordon'un romanı "Şaman"dan (maskülen ek) beri herkes şundan çok emindir: Şamanlar öncelikle her zaman erkektirler. Aynı zamanda "Şamanların (maskülen ek) masal ve mitleri" gibi alt başlıklar da bu dünya görüşünü değiştirmekte hiç işe yaramıyor. Maskülen ekler hiçbir şekilde dişi düşünme ve hayal etme şansına dahi yer vermiyor. Bu özel durumda ortaya çıkan şey de düpedüz bir tarihsel yanlış anlaşılmalıdır; çünkü bizim Şamanizm altında anlamamız gereken şey, bunun tam tersidir. Dil açısından bakılacak olursa dahi değişik ispatları mevcuttur. Birçok kültürde bugün bile şu geçerlidir: Kadın doğası gereği Şaman'dır ve bu nedenle özel bir eğitime gerek duymaz.¹⁹

19 "Şaman Kelimesinin Kökenine Dair Yorumlar", ("Yılan Soyu", no. 57, 1997) veya "Gök Benim, Yer Benim" isimli eserlerimde (Kâhine ve Rahibe Olarak Kadın bölümle) karşılaştırabilirsiniz.

Kadınların nerede ve nasıl anılmaları gerektiğine erkekler dönem dönem karar verirler.²⁰ Eveline Hasler'in "Balmumu Kanatlı Kadın" isimli romanında geçen ve aşağıda tarif edeceğim sahnede kadının kastedilmediği açıkça ortadadır. Bu roman biyografisinin ana karakteri Emily Kempin-Spyri'dir, kendisi Alman dilinde mukavemet gösteren ilk kadın hukukçudur. Kendi avukatlık bürosunu açarak bağımsız olma denemesi İsviçre'de tek bir noktada takılıp kalır: O bir erkek değildir! Bu engel haricinde yüzyılın başlangıcında İsviçre'de herkes istediği gibi bir avukatlık bürosu açabilirdi, hatta bunun için bir öğrenim dahi şart koşulmazdı.

İstedığınız kadar okumuş olabilirsiniz. Ama yine de hiçbir zaman avukat olamayacaksınız. Küçük bir kusunuz var var Bayan Kempin: Siz bir kadınsınız.

Sakinliğini korumaya çalıştı. Böyle bir zorluğun olacağını önceden görmüş gibi Federal yasanın dördüncü paragrafından ezbere okumaya başladı: *Her İsviçreli, yasanın karşısında eşittir. İsviçre'de hiçbir alt üst sınıf ayrımı yoktur; nerede oturulduğunun, nerede doğmuş olduğumuzun, ailenin veya kişilerin arasında bir ayrım gözetilmeyecektir.*

Bu sözlerinizde kadın İsviçreliiden bahsetmiyorsunuz, dedi hakim.

Üst dudakları alayla kıvrıldı.

Ne demek istiyorsunuz?

Bunun anlamı, bir kadın olarak sizin aktif bir vatandaş olmadığınızdır; çünkü sizin oylama hakkınız yoktur. Üçüncü

²⁰ "Man" kelimesinin aslında cinsiyetsiz olduğunu iddia ediyorlar. Oysaki Goethe zamanında dahi bu kelimeyi erkeği niteleyen "Mann" kelimesiyle özdeşleştirdiğini görüyoruz; bkz. Kleßmann, s. 83.

kişilerin mahkeme önünde temsil edilmesini sağlayan Zü-
rich mahkeme yasalarına göre tek gerekli olan şey, aktif
vatandaşlık hakkıdır.

... O zaman bir erkeğin, erkek olmaktan başka hiçbir şeye
şeye ihtiyacı yok mu?

Aynen öyle Bayan Kempin.²¹

Görüyoruz ki maskülen ekler mecburen feminen ekleri
de içinde barındırmıyor. Buna karşılık kadın, kadın olarak
dinlenmek istiyorsa ifadelerini genelleştirmesi ve kendini
“erkeksi göstermesi” gerekiyor. “Şair (maskülen ek) Ruth
Silber ve Havva” isimli eserinde lirikçi Carmen Kotarski bir
şiir yazıyor ve burada yazar (feminen) olarak algılanmak
istenen herkesin kendini bir yazar (maskülen ek) yapması
gerektiğini vurguluyor. Ancak böyle olduğunda eserlerinin
ciddiye alınma şansı ortaya çıkıyor. Baştan eksik görülen
feminen ifade tarzı bu nedenle anlamsız mı? “Bayan yazar
Thomas Mann” dediğimizde mutlaka dilsel bir hata olduğunu
düşünürüz. Aynısını Gisela Breitling resim sanatı alanı için
de düşünüyor: “Ben bir bayan ressamım.” dediğimde, “Ben
bir erkek ressamım.” diyen bir erkekle aynı ifadede bulunmuş
olmam. Erkek ressam aynı şeyi ifade etmek isteseydi şöyle
demesi gerekirdi: “Ben resim yapan bir erkeğim.” Ben,
“Bayan bir ressamım.” dediğimde, öncelikle faaliyetimi vur-
gulamış olmam. Tersine, bu faaliyeti bir bayan olarak yapmış
olduğumu vurgularım. Bu cümle, “Beni ressamlıkla uğraşan
kadınların münhasır bağlamına dahil eder.” Breitling yegâne
uygun (gerçi yanlış anlaşılmaya açık) ifade tarzını şu formü-

21 Hasler, s. 140 vd.

lasyonda buluyor: “Ben bayan ressamım ve bay ressamım.” Zira sanatımı her türlü ressamlıkla aynı bağlam içinde görme hakkına sahibim. Bu ise “Erkek şair Ruth Silber” ile dilbilimsel olarak aynı boyutta yer alıyor.²² Eğer hâlâ kabul edildiği üzere, konuyla konuşmanın örtüşmesine gerçeklik adı veriliyorsa burada uzun süredir bir şeyler yolunda gitmiyor demektir. Kadınların dil vasıtasıyla sürekli olarak olumsuz görülmesini ve ikinci plana itilmesini (kadınların erkeklere göre yapıları itibarıyla daha değersiz olduğu düşüncesi doğrultusunda) nesnel olarak doğru buluyorsak, olay değişir tabii. Kadına dilimizde de gizlice ve alt seviyede değiniliyor. Bunun sebebi onun kadın olması mı? Lilith ve Adem’in eski kavgası dilimiz sayesinde her gün yeniden diriliyor ve hâlâ tüm çark Adem’in lehine işliyor.

Feminen konuşma şekillerinde söylenenler, kadın bir yazar için geçerliyse bunun sadece ve sadece kadın olduğu sonucunu çıkarırız. Bu kültürümüzün temel eksenlerinden bir tanesidir. Ancak bu sebeple şu tarz iddialar ve cümle yapıları kullanabiliyoruz: Feminist teoloji kadınlar tarafından, kadınlar için yapılan bir teolojidir.²³ Böyle bir ifade tarzının delilik olarak algılanmaması olayın en çığgınca yanı. Yani kadınların yaptığı her şey, sadece kadınlar tarafından belirlenen alanları etkilemeli; yani diğer kadınları. Peki ama biz kadınlar havasız bir boşlukta bizden başka kimsenin olmadığı bir evrende mi yaşıyoruz? Kadınlar, erkeklerin dünyayı açıkladığı sahneye çıkmak istediklerinde erkek kılığına bürünmek zorundalar mı? Hiç kimse erkeklerin yaptığı şeyleri sadece

²² Breitling, s. 27 vd.

²³ “İncil’in Büyük Kadınları” isimli eserinin önsözünde Herbert Haaf böyle der, s. 8; bkz. Schwikart, s. 29f “Feminist Teoloji”. Üstelik çocuklar için yazılmış bir ansiklopedide.

erkeklerle yönelik olduğu fikrine kapılmaz. Erkek konuştuğunda, eyleme geçtiğinde, dünyayı yorumladığında bunların hepsi genel bir geçerlilik ve evrensellik çerçevesi içerisinde algılanır. Bu yönüyle erkek kendini cinsiyetsiz, nötr bir kılığa sokar ve bu imajı da kadını “cinsiyet” olarak daha çok vurgular; çünkü dilimiz kadına cinsiyetleri aşarak konuşabilme hakkını vermediği gibi, ona erkeğin yaptığı şekilde dünyayı sorgusuz sualsiz yorumlama hakkını da vermez.

Kadın bir başkasıdır; ama özünde farklı değildir. Kendisi için ve kendinden yola çıkarak olmak istediği şey olamaz. Kadın sadece uğruna yaratıldığı erkek için olur. Farklı oluşu dahi onun tarafından belirlenir. Gisele Breitling “Yaratıcı”yı (maskülen ek) iş başında izledi.

Bu arada Adem heykeltıraşlığa soyundu ve hemen yarattığı üzerinde çalışmaya başladı... Bu sanatsal etkinliğinin en öncelikli nesnesi, bugüne kadar Havva’nın bedeninin şekillendirilmesidir. Durmaksızın yeni kıvrımlar ve çizgiler oluşturuyor, bazen çam biçiminde, daha ince belli, bazen yuvarlak, bazense zayıf. Bayılınca onu yakalayabilsin diye daracık korselere sıkıştırıyor onu veya küçük ayakları olsun ve yürüyemeyesin diye parmaklarını yukarıya doğru büküyor. Bazen onun göğüslerini birtakım korselerin içine sıkıştırıyor ki görünmesin, daha sonra ise onların büyük olmalarını istiyor ve silikonlarla dolduruyor. Bazen göğüslerini yukarıya kaldırıyor, daha sonra tekrar dümdüz olmalarını istiyor. Cinsel organı da düzeltmelere ihtiyaç duyuyor, bazen dikiliyor, deliniyor, küçültülüyor veya büyültülüyor. Havva’ya bazen kocaman kalçalar yapıyor ve ona göre besliyor, daha sonra ise ona açlık diyetleri yaptırıyor; çünkü kadınının erkeksi dar kalçalarla seviyor. Bu esnada onun için tek önemli

şey, kadının ondan daha küçük olması. Bitirdiği her yeni Havva şekliyle uzun, felsefi bir yazı hazırlıyor ve burada da sistematik ve teorik nedenlere dayanarak yaratılış hikâyesini anlatıyor. Her seferinde Havva'nın o anda olduğu gibi en doğal halinde olduğunu iddia ediyor... Adem analizlerini bitirir bitirmez hemen Havva'nın yeni ve düzeltilmiş bir versiyonunu hayal edip işe koyulmaya başlıyor. "Ah kadınlar, kadınlar!" diye iç çekerek sızlanıyor. "Bir ceza gibiler. Tanrım, onlar gibi olmadığım için ve beni erkek olarak yarattığın için ve senin suretinde olduğum için şükürler olsun."²⁴

Yani bütün bu farklılıkları içerisinde "Havva" "Adem"le aynı bedendendir. Adem ise Havva onun bir parçası gibi görüldüğü sürece, varoluşuyla, düşüncesiyle, hisleriyle "Tanrı'nın sureti" olmaya devam eder.

"Adem ve Havva" ile baş etmenin çok yeni bir olasılığını, daha önce de dile getirdiğim "Dinlerin Çocuk Ansiklopedisi"nde keşfettim. Bu oldukça çok dikkat çekici; çünkü yazar Georg Schwikart oldukça genç (D.T.: 1964) bir yazardır. "Havva" kelimesinin altında –kadın ve erkekler– okuyun ve şaşırın: Hiçbir şey! "Adem" kelimesinin altında ise şunlar yazıyor:

"İbranice İncil, Tanrı'nın dünyayı yaratmasıyla başlar. Anlatıcı ilk insana 'Adem' der; çünkü o 'Adama'dan (=İbranice 'toprak') yapılmıştır. Adem bir cins adıdır, bu isim altında tüm insanlar erkekler ve kadınlar kastedilir."²⁵

24 Breiting, s. 116.

25 Schwikart, s. 7.

Bu kişinin açıklamalarında özellikle de Gn. 2, 4-25'e değinmesi oldukça anlaşılmazdır; ne de olsa bu yazıtta her ikisi de isimleriyle anılmaktadır. Bu ansiklopedide Havva tamamıyla bertaraf edilmiştir. İsmi dahi anılmamaktadır. "Adem" / Schwikart, Zeus'un Metis'i yuttuğundan daha etkili bir şekilde Havva'yı yutmuştur! Çocuklarımız buradan ne öğrenecek ki?

İnsan İkidir: Düşünmenin Tek Cinsiyeti Vardır

Özellikle feminist teolog ve psikologlar arasında, Tanrı imajına farklı bir ışık getiren androjenlik kavramı söz konusu olduğunda oldukça dikkatli olmak lazım. Adem her şeyden önce ve özellikle Tanrı'nın androjenliğini başlangıçtan beri yansıttığı için Tanrı görüntüsünde yaratılmıştır. Bu nedenle olası eşlerinin kendileri hakkında yaptıkları tüm bireysel çalışmalar inkâr edilmelidir. Buna eşitlik ile kendini kanıtlamaya çalışan Lilith ve yaratılır yaratılmaz bir kenara atılan ilk Havva da dahildir. Neden? Çünkü bunlar kendi ayakları üzerinde durabiliyorlardı ve Adem olmayan bir maddeden yapılmışlardı. Isolde Kurz, ikinci Havva'nın yaratılışının hedefini bu noktaya getiriyor: "Bu kaburga parçasında hiç beyin yok." Bu söz konusu kaburga parçasının Lilith'i dehşete düşürerek Adem'e bir Tanrı gibi davranması ise beyinsizliğin doğal bir sonucudur. "Havva Adem'e efendisi olduğunu söyledi" cümlesini Musevi efsanelerinde de sıkça duyuyoruz.²⁶ Gn. 3, 16'daki İncil emrinin çevirisi: "Ama o senin üzerinde hakimiyet sahibi olacaktır." cümlesinde de Adem'i biraz daha öne çıkararak vurgular; çünkü Hristiyanların yaptığı gibi Museviler de Tanrılarına "Efendi" olarak hitap eder. Musevi inancına göre Tanrı'da dışı bir taraf vardır: "Onun" (maskülen ek) Şekina'sı "Onun" (feminen ek) Adonai'i (*) değil. Aynı şekilde Havva da

26 Bührer, s. 23.

(*) Şekina ve Adonai Tanrı'nın dışı ve erkek taraflarıdır, ama burada da Şekina Adonai'inin içinde yer alır. (Ç.N.)

Adem'in içinde mevcuttur. Anlaşılması gereken nokta şudur, birçok kadın yorumcunun inanmak istediği gibi söz konusu androjenlik bizlere çok bir şey vaat etmiyor: Yani cinsiyetlerin eşitliğini desteklemiyor. Tanrı'nın "dişi tarafı" ile ilgili görüşler, çözüme ulaştırdığından daha çok soruyu ortaya koyuyor. Zaten binlerce yıldır "dişiliği", "erkek" açısından bakarak eksik ve erkekliğin tam zıt kutbunda bir kavram olarak ele almış bir kültürün çocukları olarak kadın olmayı nasıl hayal edebiliriz ki? Düşüncelerimiz her zaman için erkek olandan yola çıkarak geliştirecektir.

Bu bağlantıyı yaparken önemli olan nokta bizim kültürümüzün başlangıcından beri kişilerin, teoloji ve felsefe tarafından dişi olan her şeyin üstesinden gelme ve onu küçültme amacıyla hareket etmesi gerektiğine inanmasıdır. Bu gerçeklik tarihimizin her aşamasında detaylı bir şekilde görülür. Bu gerçeği Genevieve Lloyd detaylı bir şekilde ortaya koyar ve Simone de Beauvoir'a (*) kadar götürür. Bu davada dişilik kendi farklılığı, yetersizliği ve ezikliğiyle erkek olanla karşılaştırılır. Batı ve Arap dünyasının felsefelerindeki bu mantıksal idealler, ancak dişi imajının tamamıyla ortadan kaldırılmasıyla şekillenebilmiştir.

"Rasyonel anlayış, güçleri ve kuvvetleri kontrol eden, şekil değiştiren bir dava olarak yorumlanır; dişi olansa geleneksel olarak rasyonel anlayışın yardımıyla üzerinde baskı kurulan veya tamamıyla görmezden gelinen bir şey olarak yorumlanır." ²⁷

(*) Ünlü feminist yazar. (Ç.N.)

27 Lloyd, s. 2.

Bu önkoşullar altında, en yüce sağduyu idealleriyle ilgili tasavvurlarla birleşen, ahlaksal açıdan iyi olan şeyler bile, sadece bir tek suretle ortaya çıkabilmiştir: Netice itibarıyla sadece dışılığı dışlayan ve geride bırakan bir tutum sergileyerek. Bunu iyi anlamak gerek: Erkeklerce tanımlanan dışılıktan söz ediyoruz. Zira yalnızca onlar geleneklerin oluşumunu etkileyebiliyordu. Bu tarz önermelerle varacakları nokta tabii ki baştan beri kadınların tecrübesinden çok erkeklerin kadın imajı altında hayal ettikleri, resim olacaktır.

Bizim kültürümüz için bu tarz düşünceler, bunların mantıksal idealleri, dünya görüşünün bozulmasından başka bir şeye yaramamıştır ve insana hiçbir şey kazandıramaz. İnsanlığın sadece yarısının katılımıyla elde edilen bilgiler ve varsayımlar, mecburen tek taraflı sonuçlara götürecektir; dolayısı ile talep ettikleri şeyi talep etme hakkına dahi sahip değildirler: Geçerlilik ve evrensellik.

Sayırsız kadın teolog tarafından son zamanlarda el üstünde tutulan ve İncil'deki kadın-erkek eşitliğini savunduğu söylenen Gn. 1'deki yaratılış hikâyesine ne demeli?

Ve Tanrı insanı kendi suretinde yarattı, Tanrı'nın suretinde yarattı onu (maskülen ek), kadın ve erkek olarak yarattı onları. (Gn 1, 27)

“Tanrı, beraberce Tanrı'nın suretini meydana getiren iki insan yarattı. Tanrı sadece birbirinden değişik iki yaratıkta görünmekte. Farklılık ve çeşitlilik bu iki cinsiyetin varoluşundan beri vardı. Onlar, her ne kadar bazı kültürler bunun hayalini kursa da, androjen bir birlik değildi. İlk yaratılış hikâyesi insanın ikiliğini vurgular.” diye kendi fikrini belirtir

Dorothe Sölle ve böylece birçok dış kaynak adına konuşmuş olur. ²⁸ Bunları düşündükçe içim bir garip oluyor. Gn. 1'i yazan kişi (kadın/erkek?) bunu kaleme aldığında Gn. 2-3'teki hikâye yaklaşık beş yüz yıldır etrafta dolaşıyordu ve bu kişinin söz konusu hikâyeyi bilmiyor olması pek mantıklı değil. Gn. 1, 27'de hiçbir şekilde bu iki cinsiyetin birbiriyle olan ilişkilerine dair bir yorum yapılmadığı göz önünde bulundurulacak olursa, yazarın bu şartların zaten var olduğunu varsayarak yazdığını düşünmeliyiz. Yani yazar: "Erkek ve kadın olarak yarattı onları." derken bizim kültüre aşina olan herkes, onların birbiriyle olan ilişkilerinin fazla detayına inmeden nasıl olması gerektiğine dair halihazırda bir imaja sahiptir. Kadının aşağı yukarı aynı zamanlarda meydana çıkan Dekalog'da aktif eylemde bulunan bir sübjektör olarak ele alınmadığını zaten daha önce görmüştük. Sizce Gn. 1 için başka ölçüler mi geçerli? Bundan şüphe ediyorum, özellikle de kadını durmaksızın alçaltan, hatta yeminlerini geçersiz sayan, Tanrı'nın sözlerine inanmayan ve onu babasının veya kocasının emirlerine amade kılan İncil bölümlerini düşünecek olursam. (Nm. 30, 4-17.) Şayet bu cümle eşler arasındaki eşitliği gerçekten dile getiriyor olsaydı, bütün İncil'in içerisinde denizin dalgalarının arasında kafasını dışarıya uzatmış bir toplu iğne kadar göze batardı. Ayrıca çok ciddiye alınmayacak kadar da belirsiz bir cümle olduğunu düşünüyorum. Gözden kaçırılmaması gereken bir nokta da "Tanrı'nın suretinde yarattı onu (maskülen ek)." cümlesidir. Bu da aklımızda yine ilk önce bir erkek imajı getirir ve ancak daha sonra bu erkeğin kadın ve erkek olarak ikiye ayrıldığı fikrini empoze eder. Aksi takdirde bu cümlelerin şöyle olması gerekirdi: Tanrı'nın suretinde

yarattı *onları* –her ikisini de aynı anda! Barbara Koltuv, Gn. 1, 27’yi Musevi bakış açısından tam da Kabala’nın öngördüğü şekilde yorumluyor: “Burada Adem veya insan ve Tanrı androjenidir.”²⁹

Gn. 1, 27’de kastedilen şey tam olarak anlaşılama-maktadır. Her durumda bu hikâye özellikle de kadının nasıl görüldüğü konusunda pek etkili olmamıştır; çünkü günümüzde daha eski ve daha görsel olan yaratılış hikâyesi yoğun olarak kabul görmektedir. Yeni Ahit’te dahi, Havva’nın –ve onunla birlikte sembolik olarak tüm kadınların– günahı alınmak istendiğinde, sadece o hikâyeye değinilir. Bu argümanların Loji classici’si 1 Kor. 11, 2-16; Eph. 5, 21-33; 1 Tim. 2, 9-15’tir. Bunun yanı sıra kurtarıcıyı ortaya çıkarıp kurtuluşu da mümkün kılarak tüm Hristiyanlığı hiç terk etmeyen bir “mutlu suç (felix culpa)”tan söz edilir; fakat bu ancak Aydınlanmanın sonraki aşamalarında ortaya çıkan bir düşüncedir. Buna göre işlenen ilk günah artık insanlığın bir düşüşü ve laneti olarak değil, Kant’ın düşüncelerine göre, özgür ve mantıklı bir yaşam sürecine geçiş olarak yorumlanır. Fakat bu aşamaya gelindiğinde zaten 18-19. yüzyıllara varılmıştır ve bu görüş açısından kendine pay çıkaran da zaten “Havva” değil –Aydınlanma tarafından da ortadan kaldırılamayan erkek insan ve öznenin aynı şey olduğu düşüncesine uygun olarak– “Adem”dir.

İlginç olan Dorothe Sölle’nin yukarıdaki satırlarında androjen *ikilik* fikrini kendi konseptinin içine koymamasıdır. İnsan suretini hayal ederken androjen bir birlikten yola çıkmak gerçekten de pek yardımcı olmaz. Özellikle de binlerce yıldır bizim sahip olduğumuz şeyin üstüne eklendiğinde. Şayet androjen bir insan sureti gözde olacaksa (ki biyolojik ve

psikolojik açıdan bunu olası kılan nedenler bulunur) o zaman lütfen çift taraflı olsun. Oldukça sık bir şekilde androjenlik de her şeye rağmen erkeklerin kadınsı taraflarını ortaya çıkarıp geliştirmek istedikleri düşünülerek ele alınır. Bunun tersine kadınların da kendi erkeksi karakter özelliklerinin daha güçlü bir şekilde yaşamak istemeleri ise pek de görülmek istenen bir şey değildir. Pankartlar insanın hayvani dürtülerine esir olmuş ve erkeklerle özdeşleştirilmiş olup yukarıda anlatılanları psikolojik olarak engelleme amacına hizmet etmektedirler. “Erkeksi kadın” kavramına hiç değinmeyelim ki hâlâ etkili bir kavramdır bu. Bir erkeğin yaptığından daha farklı bir şey yapmak istemeyen bir kadın bizim kültürümüzde tamamıyla faydasız olarak kabul edilmez miydi? “Erkeksi” değerler tarafından baskılanmış olan dünyamızın acilen “kadınsı” olana ihtiyacı vardır; çünkü ancak onunla bir denge ve uyum sağlanabilir; yani tamamlayıcı bir “yardımcı” olarak! Kadın böylece yine pek farkına varmadan da olsa ikinci sıraya itilmiştir. Dikkat edilmesi gerekir: Androjenlik de çift taraflı bir alışveriş ilişkisi olarak algılanmadığı sürece bizler için bir çıkmaz sokak haline gelebilir. Bu nasıl bir durum olurdu? Değişiklik olsun diye aşağıda yaratıcı bir Tanrıçayı iş başında izleyelim:

"Kadınlar ve erkekler bir ömür boyunca birbirlerini giydirecek kuvvete sahip olmalılar." diye düşündü o (İlk Kadın). Turkuazdan bir uzuv yaptı. Sonra bir kadının göğsündeki üst deriyi kazıyıp bunu yucca meyvesiyle karıştırarak turkuazdan yaptığı uzvun içine doldurdu. Ve bu organa da *aziz* ismini verdi. Daha sonra beyaz istiridye kabuğundan bir kın yaptı ve içine de kırmızı istiridye kabuğundan ibik ekledi. Daha sonra bir erkeğin göğsündeki üst deriyi kazıdı,

bunu yucca meyvesiyle karıştırarak bu karışımı da ibiğin içine doldurdu. Suyu bazı bitkilerle karıştırarak bu karışımı kının içine, derinlere doldurdu. Bunun sayesinde gebelik mümkün olacaktı. Bu organa da *ajoozh* adını verdi.

Kını yere koydu. Onun yanına uzvu yerleştirdi. Daha sonra ağzından her ikisinin üzerine ilaç üfledi. Sonra ikisine birden şu sözleri söyledi:

“Şimdi seslenin!” diye söyledi ikisine birden.

“İkiniz de seslenin.

Uzuv, çağır ki eşin senin sesinin kuvvetini hissetsin.

Kın, çağır ki eşin sesinin dokunuşunu hissetsin.”

Uzuv çok yüksek bir sesle bağırdı. Ama kının sadece zayıf bir sesi vardı. O zaman *İlk Kadın* şöyle dedi:

“Tekrar yapın.

Birbirinize dokunun ve tekrar seslenin.

Uzuv, seslen ki eşin hissetsin.

Kın, seslen ki eşin hissetsin.”

Her ikisi tekrar denediler. Bu sefer uzuv ilk seferindeki kadar yüksek bağırmadı. Bunun yerine ise kının gayet gür bir sesi vardı.

İlk kadın eserinden memnun kalmıştı. Şimdi erkekler ve kadınlar birbirleri için var olmayı öğreneceklerdi. Çocuklarının olmasını dört gözle bekleyeceklerdi. İşleri aralarında eşit bir şekilde bölüşeceklerdi. Ve her biri birbirine diğerinin ihtiyacı olan şeyi severek verecekti.³⁰

30 Zolbrod, s. 55f; Navajo Pantheonu'nun o zamanlar henüz var olmayan en büyük iki Tanrıçası da mitosa göre cinsel organların yapıldığı maddeden yapılmışlardır: Turkuaz "Yeniden Var Olan Kadın" ve "Beyaz İstiridye Kabuğu". Onların varlıklarında insanların cinsel organları kutsal bir şey gibi algılanmışlardır. Bu inanışa göre insansal ve tanrısal olan her şey aynı "madde"dendi.

Bu hikâye ilk bölümde dile getirdiğim Navajo—yaratılış hikâyesinin bir bölümüdür. Eşit ağırlık/eşit haklılık, bu anaerki tarzda organize olmuş halkın, kadın-erkek ilişkileri hakkında anlatılan mitolojik hikâyelerinde de kendini göstermektedir. Beraber yaşamının getirdiği kurallar içerisinde bizimkinden çok daha farklı sonuçlara ulaşıyorlar; özellikle de kadının eşit derecede görülmesi ve bu nedenle de kendine güvenen bir konumda bulunmasıyla (erkeğin daha aşağı bir konumda bulunması tüm bunlara rağmen söz konusu değildir).

Kadını kendi varlığı ve kendi anlamı içerisinde kabul etmek, bizim kültür için gerçek bir devrim olacaktır. Ne yazık ki bu ancak, daha önceki bölümlerde de anlamış olabileceğimiz gibi kadınlığın her yüzeyde ve her bağlamda iyileştirilip yenilenmesiyle mümkün olacaktır. Bunun için ilk olarak yapmamız gereken, erkeklerin şimdiye kadar “kadını” olarak nitelendirdikleri imajları kararlılıkla geri çevirmek olacaktır. Bunu yaparak belli bir çekimin içine gireceğiz; çünkü binlerce yıldır, en azından felsefi veya teolojik açıdan kabul edilmiş başka bir düşünüşle karşılaşmamıştır; hatta psikolojik açıdan dahi böyle bir alternatif mevcut değildir; çünkü o alanda bile bilgiler genellikle daha önceki önyargıların üzerine kurulmuştur. Kadınlar kendilerini kolay kolay kendi cinslerinden birinin sebebiyet verdiği negatif bir düşünce ve inanç sisteminden soyutlamayacaklardır.

İncil her zaman için kültürümüzün temellerine dair önemli bir kaynak meydana getirir; ama gerçek Gn. 2’de tüm hurafelere rağmen bir kadın yaratılmamış olmasıdır. Aksine sadece “hamile” bir adam yaratılmıştır ve kadını kendi içinden kendi suretine göre şekillendirmiştir. Hamile Tanrılara

dair anlatılan Yunan mitleri (burada Tanrıçaları kastetmiyoruz!) bu İncil hikâyesini kafamızda canlandırmamıza yardımcı olmuştur, ta ki bu hikâyeler Arap felsefesi tarafından sistemli bir hale getirilene kadar. Sonradan ortaya çıkarılan penis kıskançlığı fikri kültürümüzün ana dürtüsünün aslında doğurma kıskançlığı olduğunu, sadece çok az örtbas edebilmektedir (burada günümüze dek gelen kadının rahmini bir laboratuvar deney tüpünün içinde dölleme fikri yoğun ve finansal olarak oldukça iyi desteklenen bir bilim haline gelmiştir). “Hamile” erkek miti dilimizin gizli dramatığıdır. Bu yeni dünyaya atacağımız ilk teorik adım ise “erkek dilini”; yani maskülen ekleri, ki bunlar, dişiliği ancak bir ayrıcalık durumunda niteleyebiliyorlar, sistematik olarak genel geçerliliğinden çıkarmak olacaktır. Bu düşünce tarzının temelini sarsmak istiyorsak ancak erkeksi evrensellik talebini ve onların dünyayı yorumlama haklarını daha fazla kabul etmemeli ve onların kendinden ayırttığı ve cinsiyetsiz olduklarını iddia ettikleri söylemlerini boşa çıkarmalıyız. O zaman “sizi de kastetmiştik” laflarına son. Bunun yerine cinsiyetleri isimleriyle çağıralım, gerekli olanları kadınsı, gerekli olanları erkeksi. Burada da tek kıstasımız karşımızdaki gerçekten de kim olduğu sorusu olsun. Dilimizde ulaşmaya çalıştığımız mükemmeliyet böyle sıkıcı bir engelin karşısında pes etmemeli.

Kadını eşit değerde bir eş olarak görmek ancak düşüncenin bir cinsiyeti olduğunu kabul etmekle mümkün olabilir. Bizler bir nötr gibi düşünüp hissedip davranmayız, tam tersine cinsiyetlerimizin özündeki şartlar ve tecrübeler doğrultusunda hareket ederiz ve Tanrı’ya şükür ki birbirimizden

farklıyız. “İnsan iki tanedir!”³¹ Bu temel gerçeği neden felsefi açıdan geçerli kılmıyoruz? Bunun cevabı aslında çok basit: Çünkü o zaman erkek egemenliği ve erkek muhteşemliği tehlikeye girer ve yüz yıllardır kurulmuş olan o güzel felsefi, teoloji tarafından desteklenen erkek kimliği parçalanır. Bu kendi kendine varlığının ve özünün, insanlığın diğer yarısını da meydana getirdiğine inanan baskın erkeklik imajı nihayet yüz yıllar sonra kendi sınırlarına geri gönderilecektir. Yeni konuşma tarzına ne diyeceğiz? Her şeyin tekrar eskisi gibi olmaması için ne yapmamız gerekir? İlk çalışma hipotezi olarak “maskülinist” kelimesinin felsefi ve teolojik açıdan ele alınmasını öneriyorum; çünkü yıllardır kadınlar için olan hep feminist olarak adlandırılarak evrenselliğinden uzaklaştırılmıştır. Bu maskülinist düşünce tarzı şimdiye kadar tarafsız olmayı kendine özgü bir şey olarak görmüştür ve bu tavrıyla da kadınların düşünce tarzlarına karşı kaba bir tavır takınmıştır.

Erkek dilinin egemenliği altına aldığı genel geçerlilik onlardan geri alınıp (ve yoğunluk insanlığın diğer “yarısına” da dağıtıldığında nihayet) prensip olarak aynı değerlere sahip iki değişik dünya görüşü karşı karşıya olacaktır. Bu taraflardan hiçbirinin de mutlak hak ve kural koyuculuğu olmayacaktır. Binlerce yıldır süren monolog, diyaloga dönüşecektir. “Lilith” bizim için bir fırsat olabilir!

31 Kadın felsefecilerden oluşan bir grubun kitabının adı. *Diotima* lakabı altında “cinsiyet ayrımcılığı” üzerinde düşünmeye teşvik ediyorlar.

**Yaşam Suyu ve Bilgelik Kaynağı –
Yılan ve Ejderha Sembollerinin Değişik
Kültürlerde Karşılaştırılması**

Tanrıça İsis'e adanmış olan kutsama taşının üzerinde eski Bereket Tanrısı Thermutis'in bir imgesi bulunuyor. Bu resimde tanrıça, kafasını dik tutan bir kobra yılanı olarak tasvir ediliyor ve kafasında İsis'in karakteristik tacını taşıyor: Güneş dilimi, inek boynuzları ve iki tane devekuşu tüyü. Üstüne kazınmış olan tırnak içinde "Ep'Agathon" – "İyilik için" yazısı her şeyin iyi gitmesi için yapılan dileği dile getiriyor. (Helenistik zamanda Mısır'da görülen bu yılan kültlerinin anlam ve önemleri elbette ki onlara oldukça yakın olan Yunan geleneklerinde yılanların iyi niyetli ev ruhları olarak görünmesi ve onların mezar ve evin korunmasında önemli bir rol üstlenmeleriyle âlâkalı.)

Bizim Hıristiyan-Yahudi öğeleriyle şekillendirilmiş olan kültürümüzde alışkın olduğumuz davranış şekli, yılan ve ejderhaları ilk etapta o korkutucu ve tehditkâr imajlarıyla algılamaktır. Bir başka genel anlayış da bu hayvanların toprak, kaos (deniz) ve yutma eyleminin niteliğiyle özdeşleştirilmiş olmasıdır. Bu arada söz konusu yutma ve içine alma eyleminin sembolüğü modern psikanalitik teorilerde sorgulanmaksızın “dişi” (bir karakter özelliği olarak) olarak algılanır. Belki de “ilk günahın” gecikmiş, bilinçsiz sonucudur?! Her durumda C.G. Jung okulunun kaos ejderhası ağırlıklı olarak “büyük dişi” sembolüğü ile bağdaşmıştır. Bu bağdaşma “ölüm annesi” ile yakın akrabalık içerisinde ki bu ölüm annesinin en dikkat çeken özellikleri de –genellikle hep erkek işaretleri baz alınarak yazılmıştır– bilinci bilinçsizliğe ve böylece de ölüm ve felakete sürüklemektir. Bu nedenle böyle bir yaratığın yok edilmesi oldukça doğal karşılanması gereken bir eylemdir. C.G. Jung’un iddiasına göre “kahramanların” dünya tarihine geçecek olan eylemleri anne cinayetidir.¹ Bu nedenle önümüzdeki yazıda insanlık tarihi kadar eski bir sembolün değişik birçok yüzeyi olabileceğine ve bunların farklı nitelikler taşıyabileceğine dikkat çekmek istiyorum. Yılanlar ve ejderhalar bilindiği üzere varlıklarını yaratılıştan itibaren sürdürmektedirler; ama en önemlisi bizi hâlâ heyecan içinde bırakmaları değil mi?!

Yağmur Yapıcı Kadın ve Hazine Koruyucu Kadın

En ilgi çekici ejderhalar Çin’de bulunanlardır. İlgi çekici olmalarının sebebi her şeyden önce onların; suyun ve gökyüzünün saf yaratıkları, yağmurun, bereketin, bilgelğin ve şansın getiricileri olarak algılanmalarındandır. Onlar hantal dünyevi ağırlıkları olmayan zarif yaratıklardır, bedenleri yılan benzeri bir kıvraklığa sahiptir. Geniş akrabalık bağları olan topluluklar halinde suların altında yaşarlar, sarayları ve kaleleriyle denizleri, nehirleri ve gölleri doldururlar. Agresif olmadıkları gibi çoğu zaman zenginliklerini gönül rızasıyla onlardan içtenlikle isteyen ve ihtiyacı olan kişilerle paylaşırlar. Her şeyden önce onlar –yani bütün iyi özelliklerinin bir konsantresi olarak– Bilgelik İnci’sinin bekçisidirler. Bu inciye kendi aralarında neşeyle dolaştırırlar (arada sırada insanlara da verirler), bu incinin en önemli özelliği onun “görüş” bahşetmesidir; yani bu inciden en küçük bir parça parlaklık dahi gözlerinin üzerine düştüğünde körlere bile görme yeteneğini geri verebilir.

Ejderhalar genellikle suların altında yaşamalarına rağmen, aynı zamanda gökyüzünün yaratıkları olarak da anılırlar. Bulutlar gibi gökyüzünde uçarlar, böylece yağmur ve bereketten de sorumlu olurlar. Her yıl kış zamanı ejderhalar tamamıyla pasif bir görüntü sergileyerek suyun altına giderler ve orada kalırlar. Fakat ilkbaharın ilk fırtınalarıyla tekrar gökyüzüne yükselirler, orada sıcak iklimler boyunca yağmur ve fırtına bulutları halinde bereketli suyu insanlara gönderirler. Bu eylemleri esnasında insanlar onlara, kışın sonuna doğru suları karıştırıp ejderhaları kış evlerini terk etmeleri için ikna

ederek yardımcı olabilirler. Bu ejderhalar sonbaharın sonlarına doğru tekrar kışlık inlerine geri çekilip hak ettikleri dinlenmeyi gerçekleştirirler.

Bazen ise *Kış Uykusundan Sonra Ejderha* isimli güzel hikâyenin de bize anlattığı gibi kaybolabilirler:

Bir zamanlar bir bilgin varmış ve evinin en üst katında kitap okurmuş. Bulutlu, yağmurlu bir gün ve puslu bir hava varmış. O zaman bilgin bir ateşböceği gibi parlayan küçük bir şey görmüş. Bu şey masasının üstüne tırmanmış. Ama geçtiği her yerde siyah yanık izleri bırakıyormuş ve bu izler de bir solucanın süründüğü zamanki izlerine benziyormuş. Yavaşça kitabın üzerine doğru ilerlemiş ve kitap da kararmaya başlamış. O zaman bilginin aklına, bunun bir ejderha olabileceği gelmiş. Bu nedenle onu kitapla birlikte kapının önüne çıkarmış. Uzunca bir süre öylece beklemiş; fakat yaratık dikleşmiş bir halde en küçük bir hareket göstermeden olduğu yerde kalmış.

O zaman bilgin şöyle demiş: “Hiç kimse, hakkında saygıda kusur ettiğimi söylememeli.” Bu sözlerle kitabı tekrar içeri taşıyarak masanın üstüne koymuş. Daha sonra üzerine törensel kıyafetlerini geçirip yaratığın önünde saygıyla eğilerek onu tekrar dışarıya çıkarmış.

Kapıdan çıkar çıkmaz, ejderhanın kafasını kaldırdığını ve birden gerindiğini görmüş. Tıslamayı andıran bir sesle kitaptan havalanmış ve parlayan bir kuyruk bırakmış arkasında. Dönüp bilgine tekrar baktığında kafası bir fıçı kadar büyümüş ve bedeni de bir odadan daha genişmiş. Yılan gibi bir kere daha kıvrıldıktan sonra: Korkunç bir gök gürültüsü duyulmuş ve ejderha göklere yükselmiş.²

Yangtsekiang'daki Keşiş isimli hikâyenin başlangıcında iki saygıdeğer ejderha ve Yağmur Getirici'nin arasında yaşanan bir tartışma yer alıyor:

Tang hanedanlığı zamanında hüküm süren imparator Taid-sung döneminde çok büyük bir kuraklık başlamış. İmparator ve tüm memurları yağmur dilemek için her yere sunaklar inşa ettirmişler.

O zaman doğu denizlerinin ejderha kralı samanyolunun yaşlı ejderhasıyla konuşmuş: “Bugün aşağıda dünyada bizlere yağmur için dua ettiler ve efendimiz Tang imparatorunun yakarışlarını duydu. Bu nedenle yarın üç ölçek yağmur yağmasını sağlamalısın.”

“Hayır, ben sadece iki ölçek yağmur yağdırmak zorundayım.” diye karşılık verdi yaşlı ejderha.

Böylece bu iki ejderha bir iddiaya tutuştular, bu iddianın sonucunda kaybeden ceza olarak bir çamur kertenkelesi olacaktı.

Bu iddiayı izleyen gecenin sabahında en yüksek efendiden şu içerikli bir mesaj geldi; samanyolunun ejderhası rüzgâr ve bulut ruhlarını dünyaya üç ölçek yağmur göndermesi için yönlendirecekti. Bir itiraz mümkün değildi.

O zaman yaşlı ejderha kendi kendine şöyle düşündü: “Ejderha kralı geleceği benden daha iyi biliyor. Ama şu anda bir çamur kertenkelesine dönüşmem oldukça utanç verici olurdu.” Böylece dünyaya sadece iki ölçek yağmur yağdırdı ve ilahi saraya da emirlerin yerine getirildiğini ilettili.³

Yağmur yapıcı özelliği içerisinde ejderha kutsal yılın (ve genelde tüm hayatın) döngüsünü sağlayan bir sembolik hayvan olarak görülür. Varlığında mevcut olan ve dönem dönem yer değiştiren kişiliğindeki karışıklıklar nedeniyle de dini bir saygıya sahip olur. Yıldırımların tanrısı olarak yağmur ve bereket getirir; ama aynı zamanda seller de onun eseridir ve yıldırımları yıkıcı olup ölüm dahi getirebilirler. “Derinlerin sularından, kaynaklardan ve kuyulardan, nehirlerden ve bataklıklardan, göllerden ve denizlerden ejderhalar yükselir göğe. Yaşam elementi onlarıdır. Onlar derinlikleri yüksekliklerle bağdaştırır,” ölümü de hayatla bağdaştırırlar, böyle olduklarından korkunç oldukları kadar oyuncudurlar da, “onlar denizin hazinelerini koruyorlar ve tanrıların ilahi evlerini destekliyorlar. Gerçekten de bunlar ilahi yaratıklar, evreni ve yılın döngüsünü sararak bütün bunların işlevlerini kontrol ediyorlar.”⁴

Ejderhaların da aynı zamanda Tanrıçalar ve Tanrılar gibi saygı gördüğünü bizlere *Zor Zamanda Yardım* isimli masal açıkça göstermektedir; ancak burada (uzunluğu nedeniyle) sadece başlangıcını sizlere aktarabileceğim.

“Gingdşou’nun yirmi mil doğusunda Kız Gölü bulunur. Geviert bölgesinin içine de bir-iki mil kadar yayılmıştır. Sık yeşil çalılar ve yüce ormanlar tarafından dört bir yandan çevrilmiştir. Suları berrak ve derin bir mavidir. Çoğu zaman içinde her türlü efsanevi hayvana rastlanabilir. Çevrede oturan insanlar ejderha prensesi için oraya bir tapınak inşa etmişlerdir. Kuraklık zamanlarında herkes oraya hacca gidip dua eder.”⁵

4 Rousselle, s. 21 vd.

5 Wilhelm, Masallar, s. 150

Tam tersine erkek ve dişi ejderhalar da dönem dönem zor durumda kalabilirler ve o zaman da insanların yardımına muhtaç olurlar. Bu konuyla ilgili sayısız hikâye mevcuttur. Budist zamanlarından kalmış olan ve kral kızı *Miau-şan* (=Mucizevi Merhamet) tarafından anlatılmış çok güzel bir hikâye vardır. Bu prenses, kendini asil ve münzevi bir hayata adamak istemediği için babası tarafından kafası kesilerek öldürülmüştür.

Prensesin büyük Budist bir öğretmen olarak hayata geri dönmesinden önce Buddha bir bulutun üzerinde ona görünür ve meditasyon yapması için Pu-to-şan Adası'na gitmesini önerir. Aradan dokuz yıl geçtikten sonra kadın ilk öğrencisini kabul eder. Ejderha Kralının üçüncü oğlu bir gün bir balığın görüntüsünde ağa takılıp pazarda satılırken, gelecek görüşü olan *Miau-şan*, öğrencilerinden bir tanesini balığı satın alıp serbest bırakması için gönderir. Onun bu merhameti karşısında çok duygulanan Ejderha Kralı, teşekkür olarak ona torununu ve karanlıkta parlayan ve kutsal geleneklerin gece okunmasını ve anlaşılmasını mümkün kılan bir inci hediye eder. Bu genç ejderha kadın, ikinci öğrenci olarak sonsuza dek *Miau-şan*'ın yanında kalır. Genç Çin halk inanışlarına göre *Miau-şan*, Tanrıça Kuan-yin'in dünyevi bir suretidir. Güzel sanatlarda bu Tanrıça'nın birçok değişik tasviri vardır, "meditasyonun verdiği aydınlanma ile bir hayal gibi, asil bir kayıtsızlık duruşuyla denizin kenarında bir mağarada oturması ve deniz dalgalar halinde önünde köpürürken derinliklerinden bir ejderhanın çıkıp Tanrıçaya saygılarını sunması." ⁶ gibi.

Tapınaklar ve büyük kabul salonlarında altın renkli ejderhaların gümüşümsü inci toplarıyla oynadıklarını görürüz. Bu inciler sayesinde onlar tanrısal bilgelik ve güçlerini etkin kılarlar ve onlarla oynarlar. Taocu ve Budist esoterikte ejderha, bizim metabolizmamızı baştan sona uyum içine sokan ve kendi sonsuz doğamızın parlaklığını sağlayan, ölümsüz elmas bedene sahip olan metabolizmamızın gizli eylemidir.

Bu nedenle, özellikle bizim kültür için bu kadar tipik olan ve günümüzde dahi hemen hemen her köy veya şehir çeşmesinde rastladığımız vahşi ejderha imgelemlerinin, Çin geleneklerinde hemen hemen hiç bulunmamasına ve kavga sahnelerine rastlanmamasına da şaşmamak lazım. Çin ejderhasını mızrakla delip geçen bir “Georg” yoktur. Bunun yerine Çin’in en köklü hanedanları kendilerini ve soyağaçlarını ejderha aileleriyle bağlantı içine sokar ve masallarında da insan ve ejderhalar arasındaki akrabalık oldukça normal bir durum olarak lanse edilir, bu nedenle bu iki ırk arasında karşılıklı yardımlaşma olması çok doğaldır. Ejderhalar koruyucu oldukları kadar, korudukları hazinelerin de gönüllü bağışlayıcılarıdır. Bu hazineler onların gözetimi altına verilmiştir, şayet ejderhalara gerekli saygı sunulursa bunlardan severek ve sıkça hediye ederler. Fakat hırsızlığa karşı onlar da tehdit ve intikam duygularıyla harekete geçerler; ama bizim kendimize bu durumda sormamız gereken, ejderhalardan çalma ve onları öldürme motiflerinin bizim kültürümüzde neden bu kadar baskın olduğudur.

Bilgelik ve Yaratıcı Gücün İfadesi

Çin kültürü için ejderhalar yaratıcılığın bir ifadesiydi ve bu özellikleriyle de insanlar için bir örnek karakter teşkil ediyorlardı. Bu bağlamda da I. Ging'in ilk hexagram'ı; yani *Değişimlerin Kitabı* bu muhteşem sembolik hayvana adanmıştır. Yaratıcı olanın tüm durumu bir ejderha hayatının yıllık akışıyla paralellik teşkil ederek anlatılır, bunun anlamı da insanların kendini hayatlarında karşılaştıkları benzer durumlarda ejderhaların davranışlarını örnek alarak yönlenmeleridir; yaşadıkları bu hayati duruma göre kendilerini ya “Gizlenmiş (Kış-) Ejderhası” ya da “Gökyüzünde Uçan Ejderha” olarak tekrar bulacaklardır. Yani hayatlarını içinde bulunan sembolik öğütlere göre kısa süreli de olsa düzenlemeleri beklenir. ⁷ Aynen Çin Yıldırım-Gök Gürültüsü-Yağmur-Ejderhası'nın stiline uygun şekilde bazı şarkılarda karşımıza Sümer'li *Büyük İnanna* çıkar. Gökyüzü, yeryüzü ve yeraltının kraliçesi olan ve İÖ 3000'den itibaren İki Nehirli Ülke'de (bugünkü Irak) tapınılan bu kadına düzülen övgülerden bir tanesi aşağıdaki gibidir:

Ningal tarafından sevinç çığlıklarıyla mutluluk için
doğurulmuş olan Sahibemiz,
Aynen bir ejderhanınki gibi yıkım gücü verilmiştir sana,
Ningal tarafından mutluluk için doğurulan İnanna,
Bir ejderha gibi yıkım gücü verilmiştir sana.

Bir fırtına rüzgârının üzerinde oturuyorsun ve Abzu'dan
 (deniz) tanrısai güçlerini elde ettin
 Kral Ama'uşumgalanna'nın senin kutsal tahtında
 oturmasına izin verdin,
 Evet İnanna bir fırtına rüzgârının üstünde oturuyorsun ve
 Abzu'dan tanrısai güçlerini aldın,
 Kral Ama'uşumgalanna'nın senin kutsal tahtında
 oturmasına izin verdin,
 Tanrıça, sen tanrısai güçlerini gökyüzünde ulaşılmaz kıldın,
 Annenin bedenindeyken savunmanı ve silahlarını eline aldın,
 İnanna, sen tanrısai güçlerini gökyüzünde ulaşılmaz kıldın,
 Ningal'in bedenindeyken savunmanı ve silahlarını eline aldın.

Buna uygun bir başka şarkı da İnanna'nın "Gürültüyle
 Gökleri Sarsan Fırtına" olarak övüldüğü ve sonraki zaman-
 larda, ancak erkeklere özgü olarak yansıtılan yıldırım ve gök
 gürültüsü tanrılıklarıyla bağdaştıran bir şarkı vardır:

Toprak tanrılarının gururlu kraliçesi, gök tanrılarının en yücesi,
 Gürültüyle gökleri sarsan fırtına, sen yağmurunu tüm ülkeler
 ve halklar üzerine boşaltırsın.
 Sensin gökleri titreten ve toprağı sallayan
 Yüce Rahibe senin bu dağılmış kalbini kim yatıştırabilir?

Ur'daki bir tapınakta bulunan yüce rahibelerden bir
 tanesi de Tanrıçayı şu şekilde anıyor:

Me-güçlerinin kraliçesi, parlayan ışık,
 Hayat veren kadın, An ve Uraş'ın sevgilisi
 Hierodule olarak mücevherlerle süslü,

Hayat veren tacını seven ve En-lik olarak kuvvetlenen
 Sen ki bütün yedi *Me*'leri elinde tutuyorsun,
 Sen ki *Me*'yi yükseklerle çıkardın, *Me*'yi ellerine bağladın
Me'leri topladın ve onları sıkıca göğsüne bastırdın.

Bir ejderha gibi ülkeyi doldurdun yılan zehiriyle.
 İşkur gibi yıldırımlar salladığında bitkilerin büyümesi
 hızlanır,
 Sen ki dağlardan büyük selleri aşağıya indirirsin,
 En yücesi sensin toprak ve gökyüzünün İnanna'sı
 Sen ki ülkenin üzerine alevler içerisinde ateş yağmurları
 yağdırırsın,
 Sen ki *Me*'yi An'dan alansın, vahşi hayvanların üstüne binen
 kraliçesin
 An'ın kutsal emrine göre tanrısal kelimeleri telaffuz edersin
 Kim senin yüce ritüellerini sorgulayabilir! ⁸

Burada söz konusu olan yedi *Me*-gücünün anlamı, tüm dolgunluğuyla bilgeliğin hediyeleridir. *Me* kelimesi Sankristçedeki kök *Medha*'dan türer ve bu bilgelik anlamına gelir ve yine aynı şekilde *Ma* hecesiyle ölçmek, planlamak anlamını taşır. *Ma* ise Maya kelimesinin kök hecesidir ve bu da Hindistan'ın en büyük ilahesinin yaratılışını kapsar, yani bize olasılıkları ve dünyanın annelik potansiyelini ifade eder: Maya "Ulu Bilgilik, Ulu Maya, Ulu Anlayış, Ulu Düşünce, Ulu Göz Kamaştırıcılık, Saygıdeğer Ulu Tanrıça, Ulu Karşıtlık! Ah sen, sen ki tüm dünyasın!" diye Brahma (Maya'nın emriyle dünyayı beraber yarattığı kişi) tarafından saygıyla anılır. ⁹

⁸ Karşılaştırma, tümü: Zingsem 1995, s. 74, 80, 85

⁹ Zimmer, 1978, s. 479; bkz. Zingsem 1995, s. 387-90

Bunu okurken kişiliğindeki kozmik düzen ve yasalar olmaksızın eski Mısırlıların anlayışı doğrultusunda hiçbir yaşamın da mümkün olmadığı Mısırlı Tanrıça *Ma'at* kimin aklına gelmedi? Elimizde bulunan resimlerinde bu Tanrıça sıkça –her zamanki devekuşu tüylerinin yanı sıra– kobra yılanlarından bir taç takar, bu tacı sıkça görev başında olan Mısır kral ve kraliçelerinde de görürüz. Bu taç aracılığıyla firavunlar (dişi-erkek) *Ma'at*'ın dünya üzerindeki temsilcileri olurlardı.

Me ana hecesini bize mitolojiden tanıdık gelen sayısız ünlü isimde tekrar bulabiliriz: *Demeter, Metis, Medea, Medusa* ki bunlar sadece en önemlileridir. *Metis* hariç bahsettiğimiz bu kişiliklerin hepsi, yılanlarla yakından ilişkilidir ve hepsinin ortak özelliği de bilge olmalarıdır.

Dördüncü günün ve Merkür gezegeninin titanı olan Yunan Tanrıçası *Metis*, tüm bilgelik ve bilgi üzerinde güç sahibiydi. Sonradan tanrıça *Athene* olarak bilinecek olan kişiliğe hamileydi ve bir gün hain bir şekilde Zeus tarafından tuzağa düşürülerek yutuldu. Bu hikâyenin baştan doğum fenomeni haricinde de uzun vadeli etkileri olmuştur. Annesine dair tüm bilgisini kaybeden *Athene* buna rağmen *Aigis*'inin üzerinde yine de yılan sembolünü taşır. Bu sembol daha sonraları, ataerkil zamanlarda *Gorgo Medusa* ile ilişkilendirilir. Onun hakkında *Ovidius* şunları anlatır:

“Güzelliği nedeniyle çok ünlüydü ve birçok kıskanç talibin umuduydu. Fakat hiçbir şey saçlarından daha güzel değildi. ... Denizlerin hakimi onu *Minerva*'nın (*Athene*'nin Latince ismi) tapınağında kirletti. Bunun üzerine *Jüpiter*'in kızı

başını çevirdi ve bakir yüzünü Agide ile kapattı. Minerva bu suçu cezasız bırakmamak için Gorgo'nun saçlarını çirkin yılanla çevirdi. Bugün dahi düşmanlarının içine felç edici bir dehşet saçmak için göğsünün üzerinde yarattığı yılanları taşır.”¹⁰

Burada dikkatimizi çeken ataerkil bir mittir; çünkü suçun cezası burada –erkek olan sebebe değil– dişi olan kurbana veriliyor. İsmnin bir anlamı da “Yıkıcı” olan Perseus isimli kahraman Gorgo Medusa’yı öldürmek üzere yola çıkar. Athene'nin yardımıyla Gorgo uykudayken onun kafasını kesmeyi başarır. Bu eylemi gerçekleştirirken ona direkt olarak bakmaz, sadece kalkanının parlak tunç yüzeyindeki yansımasından izler. Kesik kafa hâlâ korkudan taşı çevirme gücüne sahiptir; ama bu güç artık Gorgo'yu öldüren kişiye geçmiştir. Perseus düşmanlarına karşı girdiği sayısız savaşta Gorgo'nun kafasını Athene'ye hediye edene kadar kullanır. O andan itibaren Athene onu kendi göğüs zırhında taşır ve düşmanlarını dehşetten dondurur. Oysaki bu göğüs kalkanı ezelden beri Athene'nin bir sembolü olagelmıştır.

Medusa kelimesi *Medon* yani hükümdar kelimesinin feminen halidir. Altın kanatları olan bir Medusa İÖ 7. ve 8. yüzyıllarda Aphrodite'in bir başka görünüş şekli olarak oldukça çok saygı görmüştür. Her zaman için dışarıya sarkık olan dili, ki bu hep çok çirkin bir şekilde gösterilir, yağmur için bir yalvarma hareketini betimler.¹¹

10 Metamorfoz IV, 794-803

11 Karşılaştırma, Johnson, s. 94

Çevirecek olursak Medea'nın anlamı, "Bilge Tavsiyeleri Olan Tanrıça"dır. O, ejderhalar tarafından çekilen bir arabayla göklerde yolculuk yapar:

"... Ve boşuna değildir, o arabanın uçan ejderhalar tarafından çekilmesi. İşte orada gökten inmiş bir şekilde duruyor araba. Üzerine bindiği ve koşumlara bağlanmış ejderhaların boyunlarını okşayıp hafif dizginleri ellerinde titrettiği anda birdenbire göklere doğru uçuyor ve ayaklarının altında duran Tesalya'daki tapınak vadisine bakarak yılanları belli bölgelere doğru yönlendiriyor." Orada şifalı bitkiler keser ve toplar, ayrıca Jason'un babasına gençlik kuvvetini geri vermek için "hayat veren ot"tan da toplar. "O geri döndüğünde dokuzuncu gün ve dokuzuncu gece, kanatlı ejderhaların çektiği arabanın üzerinde tüm arazilerin yanından geçtiğini görmüştü ve ejderhalar otların sadece kokusunu almış olmalarına rağmen eskimiş derilerini yenileriyle değiştirdiler." ¹²

Ejderhaların ve yılanların nasıl değişken olduklarını açıkça gözler önüne koyan bir hikâyedir bu.

Bir de *Demeter*'i ele alalım. Onun isminde *Me*-gücü annelik ifade eden *Meter* kelimesiyle birleştirilir, bu hâlâ anne kelimesinin Yunancada (*Metera*) yazılış şeklidir. Böylece anne kelimesi başlangıçtan beri her şeyi kapsayan bilgelikle bağdaşmıştır. Bizler dünyayı bugüne kadar hâlâ metrelerle ölçeriz!

Toprak anne olarak saygı görmesine rağmen Demeter kolaylıkla göklere de uçabilir. Bu eylem için onun kullandığı araç da bir yılan arabasıdır.

“Bereket Tanrıçası ise arabasının önüne iki tane yılan sürüp onları gemledikten sonra, yer ve gök arasında bulunan havalarda uçtu. Hafif arabasını Tritonis’in şehrindeki Triptolemus’a gönderdi ve ona verdiği tohumları daha önce sürülmemiş topraklara, diğer kısmını da uzunca bir süredir işlem görmemiş olan topraklara ekmesini istedi.”¹³

Demeter kızını ararken de “gemleri takılmış olan yılanları arabasının önüne sürdü ve kuru ayaklarla denizin dalgalarının üzerinden uçtu.”¹⁴

Anneliğin bilgelik ve yaratıcılıkla ilgili olan uyumunu aslında bizim İncil’deki yaratılış hikâyemiz de Gn. 2, 4 ff. oldukça açık bir şekilde (saptırılmış bir sonla da olsa) gözler önüne sermektedir. Burada “Yaşayan Her Şeyin Anası” olan Havva, eski Doğu’da en yüce bilgeliğin sembolü olan yılanla boşuna konuşmamaktadır. Havva’nın istediği bilgiydi ve Adem’i baştan çıkarma sebebi cinsellik değil, onu düşünmeye ve bilgi edinmeye teşvik etmektir; ama bu nedense hikâyenin sonraki yorumlarında çoğu zaman isteyerek görmezlikten gelinen bir nokta olmuştur.

¹³ Age, V, 642-649

¹⁴ Karşılaştırma, Ovidius, Fasten Cilt 1, 4. Kitap, 393-620; Zingsem 1995, s. 163-168

Değişimin, Şifanın ve Ölümsüzlüğün Sembolü

Yılan/ejderhaların Hayatın Suları (ve böylece ölümsüzlük) ile bağlantıları her şeyden önce eski Mısır’da da bilinir ve saygıyla karşılanırdı. Burada ele alacağımız en önemli nokta doğal olarak *yılan bedenine bürünmüş olan İsis* ve onun bir kobra yılanı olarak orta zaman hanedanlığına dek süren egemenliğinin kanıtlarıdır. İS 2. yüzyıldan kalma bir sunakta karşımıza İsis, karakteristik tacını taşıyan bir kobra olarak çıkar: Bu güneş dilimi, inek boynuzları ve iki tane de devekuşu tüyü (bu da Ma’at’ın çağrışımı içindir). *İsis-Thermutis*’in (sonuncusu yılan biçiminde olan Bereket Tanrıçası *Renenutet*’in Yunanca karşılığıdır) insana benzeyen üst gövdesi bir yılan bedeninden çıkar. Yılanlar iyi niyetli, evi koruyan ruhlar olarak saygıyla anılır ve evlerin, mezarların ve sunakların koruması onlara emanet edilirdi. ¹⁵

Derisini değiştirebilme yeteneği sayesinde yılan çok eskiden beri ölümsüzlük, yeniden doğuş, şifa sanatı ve birçok efsanede de rastladığımız gibi “hayatın sularının” bir sembolü olarak görülmüştür. *Gılgamış Efsanesinde* de (yaklaşık İÖ 1200) bir su kaynağında susuzluğunu gideren kahramandan ölümsüzlük otunu çalan ve böylece ölümsüzlüğü kazanan bir yılan betimlemesiyle karşılaşırız:

Utnapiştım ona şöyle dedi, Gılgamış’a:
“Sen Gılgamış, çalıştın çabaladın ve çok yoruldun –
Memleketine dönmen için ne vermeliyim sana?
Gizli bir sırrı Gılgamış, açmak istiyorum sana

Bilinmeyen bir şey söyleyeceğim kulaklarına:
 Bu bitki ki dikenli çalılara benzer,
 Bir gülünki gibi batar tenine dikenleri.
 Bu bitki ellerine değdiğinde,
 Hayatı bulacaksın!”
 Gılgamış bunu duyar duymaz bir tünel kazar.
 Ayaklarına ağır taşlar bağlar,
 Ve bunlar onu Apsu’ya doğru aşağı çektiğinde
 Elleri batırsa da alır bitkiyi,
 Ağır taşları çözer ayaklarından
 Ki böylece atabilsin dalgalar onu toprağa.
 Sonra Gılgamış ona şöyle der, gemici Urşanabi’ye:
 “Urşanabi bu bitki huzursuzluğa karşı bir bitki,
 Bunun sayesinde insan hayatına kavuşuyor!
 Bunu Uruk-Gart’a götürüp yedireceğim ve böylece bitkiyi
 deneyeceğim!

Adı ‘Yaşlandığında Genç Olacaktır İnsan’;
 Bundan yiyeceğim ki dönsün bana gençliğim.” –
 Yirmi çifte saatten sonra küçük bir yemek yediler,
 Otuz çifte saatten sonra gece için konakladılar.
 Gılgamış sularının soğuk olduğu bir kuyu gördüğünde
 Bu sularla yıkanmak için indi aşağıya.
 Fakat bitkinin kokusunu almıştı bir yılan.
 Gizlice çıktı yukarıya ve aldı bitkiyi;
 Dönüş yolundaysa attı üzerinden derisini! ¹⁶

Benzer bir şekilde bilgi verici bir başka hikâye de Yunanistan’da aktarılan *Glaukos ve Polyeydos* ile ilgili olmalıdır:

Pasiphae ve Kreta’lı Minos’un oğlu Glaukos, Knossos sarayında top oynarken balla dolu bir küpün içine baş aşağı dü-

şer ve boğulur. Kral Minos, Argos’lu görücü Polyeidos’u oğlanı araması için gönderir ve görücü onu ölü olarak bulduğunda ise Minos adama oğlunu en kısa zamanda hayata döndürmesini emreder. Kral, Polyeidos’u (Ranke-Greaves bu insanı Şifa Tanrısı Askyleipos’un bir görüntüsü olarak düşünür) ölü oğluyla beraber, emirlerini yerine getirsin diye duvarlarını ördürerek kapattığı bir yere hapseder. Görücü karanlığa alıştıktan sonra birden “Bir yılanın oğlanın bedenine yaklaştığını görür. Kılıcıyla onu öldürür. O zaman ikinci bir yılan yaklaşır. Arkadaşını ölü bir şekilde gördüğünde hemen kaybolur ve kısa süre sonra ağzında büyümlü bir bitkiyle geri döner. Bu bitkiyi ölü bedenine üzerine koyar. Yavaş yavaş ölü yılanın bedenine hayat geri döner. Polyeidos ilk etapta çok şaşırır; fakat daha sonra akıllı davranarak aynı bitkiyi ölü Glaukos’un üzerine koyar ve başarılı olur.”¹⁷

Bu sembolik hikâyeden yola çıkarak yılanın hâlâ *Askyleipos*’un, Şifa Sanatının Tanrısının arasında kendini tekrar bulması ve günümüze kadar da doktorluğun bir işareti olarak kalması oldukça doğaldır. Bu asanın aslında bir ağaç olduğu, Selanik civarında bulunmuş olan bir mermer kabartmada görülür. Bu kabartma Askyleipos’un eşi Hygieia (Hijyen!) ile birlikte ağacın etrafına dolanmış bir yılanı beslerken gösterir. “Yaşam bitkisi, örneğin Johannes Apokalipsi’nde 22, 2’de hayat sularının nehrinin kenarında büyüyen ve yaprakları ülkelerin iyileşmesine yarayan Yaşam Ağacı’nın bir versiyonudur. Bkz. Ez. 47, 1-12.”¹⁸ C.A. Meier bu konuyla ilgili *Musa Apokalipsi* 5-15 ve *Vita Adae et Evae* 30-44’te Ortaçağ’da çok ilgi gören oldukça ilginç bir efsane anlatır:

17 V. Ranke Graves 1982, Cilt 1, s. 276

18 Meier, s. 79; bkz. s. 50

“Seth, cennette en güzel meyvelerle süslenmiş olan ağaçları ve içinden dört cennet nehrinin çıktığı kaynağı görür. Bu kaynağın birazcık üzerinde yaprakları ve kabuğu olmayan bir ağaç durur. Bu bilgeliğin ağacıdır ve Adem’le Havva’nın günahından sonra hâlâ tanrısal lanetin izlerini taşır. Seth ikinci kez cennete baktığında yılanın bu çıplak gövdenin etrafında kıvrılmış olduğunu görür. Cennete attığı üçüncü bakışta ise ağacın zirveleriyle göğe doğru uzandığını ve en üst noktalarında ise bezler içerisinde yeni doğmuş bir *çocuğun* yattığını görür. Bu efsanede gerekli olan şifa motifleri de eksik değildir; çünkü Yaşam Ağacı’nın elmalarının çekirdeklerinden büyüyen fidanlar Musa’ya daha sonra şifa dağıtması amacıyla ilaç olarak hizmet etmiştir. Bilindiği üzere yine bu bitkilerden Salomon’un haç keresteleri de yapılmıştır ve tapınakta kapı destekleri olarak kullanılmayı reddettiklerinden, sonradan toprağın içine derince gömülmüşlerdir. Bir müddet sonra bu yerden bir küçük *gölet* çıkmıştır ve bu göletin de şaşırtıcı derecede şifalı güçleri vardır. Bu göletin içinde yıkanan tüm hastalar mucizevi bir şekilde iyileşir.”¹⁹

Byblos’lu Philo’ya göre yılan bu nedenle antik çağlarda her türlü ruhu taşıyan bir hayvan olarak görülmüştür. İsis taraftarları için ise deri değiştiren yılan aynı zamanda kendi değişim ve iyileşmelerine bir örnek teşkil eden hayvandır. Bu nedenle suyla kutsanmalarında eski kıyafetlerini bırakır, yeni kazanılmış hayatlarının şerefine yeni bir kıyafete bürünürlerdi. Piramitlerde bulunan yazıtlarda geçen bir cümleden de anlayacağımız üzere, ölü kral göğe çıkarken şu sözleri söyler: “Ben yukarılara çıkıyorum annemin yanına, Re’nin başının üzerinde bulunan canlı kobra yılanına.”²⁰

¹⁹ Age, s. 79 vd. Burada Seth derken Adem’in üçüncü oğlu kastedilmiştir, Osiris’in rakibi olan Mısırlı Tanrı değil.

²⁰ Egli, s. 40; tümü: Zingsem 1995, s. 361 vd.

Lanetlenmiş Yılan, Lilith

Fakat *Vita Adae et Evae* isimli hikâye bizleri en eski İncil yaratılış hikâyelerinin içerisinde bulunan ve daha sonraları yanlış yorumlarla dişiliğin karanlık tarafının sembolü olan bir yaratığa götürür: Gecelerin ve derin suların kanatlı dişi şeytanı *Lilith*. Lilith uzun (hiçbir şekilde bitmemiş) mitolojik hayatının tüm bu süreci içerisinde birçok sayıda (sıklıkça çelişen) davranışlar ve efsanelerle süslendiği halde, öyle bir hikâye vardır ki (Musevi-Kabalistik) onu direkt olarak Kaos Deniz Ejderhası Leviathan ile bağlantıya sokar:

“Bunlar Leviathan ve eşidir ve sürünerek yaşayan yaratıkların hepsidir. Bu dünyanın dört bir yanında sürünerek dolaşan yaratığın ruhudur; yani Lilith’in.” (*Sohar I, 34a*)

Orada der ki; sular Lilith’i besler ve güney rüzgârları da onun etki alanını genişleterek tarlalarda bulunan tüm hayvanlar üzerinde güç sahibi olmasını sağlar. Böylece sonunda tarla hayvanlarının ve tüm sürüngen hayvanların ruhu olur.

Tanrı’nın verdiği emir üzerine sürüldüğü Kızıldeniz kenarındaki konaklaması esnasında Samael’in (şeytan) eşi olur:

“Samael’in karısının adı Yılan’dır, fahişedir, tüm etin sonudur, tüm günlerin sonudur.” (*Sohar I, 148a*)

Bu “şeytani” evlilik mitosunda Lilith, Kıvranan Yılan Leviathan ve Samael ise Kaçak Yılan Leviathan olarak tanıtılır.

“Ve bizler şöyle yazdığını gördük; fena Samael ile kötü Lilith’in, geline sunağa kadar eşlik eden kör ejderhayla olan bağlantıları sonucunda, kötülüğün ve densizliğin birinden diğerine aktığı şeytani bir çift gibi olduklarını. Bu gizemli hikâye hakkında şöyle yazar: ‘O, belirli günde kılıcıyla sert, büyük, güçlü, Kaçak Yılan Ejderha ve Kıvranan Yılan Ejderha’yı buldu, denizin kenarında olan ejderi boğdu.’ (Jes. 27-1). Leviathan bu ikisi arasında; yani yılan görünüşüne sahip olanlar arasındaki bağlantının bir toplamıdır. Bu nedenle iki kattır; Kaçak Yılan Samael, Kıvranan Yılan ise Lilith’tir.”

Lilith’in başına gelecek olan kader, yıkımdır. Lilith ve Samael arasındaki evliliği gerçekleştiren kör ejderha şöyle der: “Günahkâr Lilith’in üzerine binin –günlerimizden en kısa zamanda silinmesi dileğiyle, amin!” Bu arada Kabala, Lilith’in de Samael gibi Tanrı’nın sert ve cezalandırıcı yönünden ortaya çıktığını ve dolayısı ile de onun bir parçası olduğunu kabul eder.

Tabii bizim deniz kızlarımızın, perilerimizin ve Undine’lerimizin hakkında anlatılan masalların bu söz konusu Lilith-geleneğiyle nasıl bir bağlantı içinde olduklarını düşünmemiz gerekir. Bunların hepsi –Lilith’in her seferinde yaptığı gibi– sürgünlerinden kurtulmak için mücadele veren; ama sonuçta hiçbirini bunu uzun sürede gerçekleştiremeyen

yaratıklardır. Ta ki Ingeborg Bachmann gibi bir bayan yazarın olayı değiştirip programlı bir şekilde şöyle söylemesine kadar: *Undine gidiyor*, bunu da “Hans isimli tüm canavarlara” atfediyor:

“Gidiyorum zaten.

Çünkü sizleri bir kere daha gördüm ve benimle konuşmak istemediğiniz o dilde konuştuklarınızı duydum. Hafızam insanlık dışıdır. Her şeyi düşünmek zorunda kaldım; her ihaneti ve her alçaklığı. Sizleri hep aynı mekânlarda tekrar gördüm; bana bir zamanlar aydınlık görünen yerler olan utanç yerleri gibi geldi. Ne yaptınız! Sessizdim, tek bir söz bile söylemedim. Sizin kendinizin söylemesi daha uygun olur. Mezarlar gibi yeşillenmeleri için bu yerlerin üzerine bir avuç dolusu su serptim. Sonunda hasarsız olarak kalmaları için.”²¹

Bölümü böyle bitirmek, istemeyeceğim kadar üzücü bir tablo. Bu nedenle son sıçrayışımı batıya doğru büyük denizin ötesine yapıyorum, orada Kanada’nın halklarından olan Ojibway’lere atlıyorum. Onlar bize çingiraklı yılan hakkında, bu hayvanı gözümüzde çok farklı bir yere getirecek bir hikâye anlatıyorlar:

Tükenmeyen Sabır İçin Bir Örnek

Burada anlatıldığı üzere yılan yaratılıŖta her Ŗeyden önce biraz ihmal edilmiŖtir: Kolları yoktur, ayakları yoktur, kanatları yoktur. Bu kadar az yetenekle ve bedensel yardımcı-larla donatılmamıŖ olmasına rağmen yine de tarlaların, çayır-ların ve yeŖil bitkilerin koruyucusu olarak görevlendirilmiŖtir. Diğerk hayvanların aksine onlar, yüce ruha Ŗiddetle dıŖ görü-nüŖleri hakkında Ŗikayetlerde bulunmuŖlardır, kendisi kade-rini Ŗikayet etmeden kabullenmiŖtir. En zayıf güçlerinden neŖeli, huzurlu ve en iyi Ŗekilde faydalanmaya çalıŖarak bitki-leri elinden geldiğince koruma altına almıŖtır. YeŖillik olarak gördükleri her Ŗeyi ayırt etmeden yiyen açgözlü tavŖanlar hariç, her Ŗeyle baŖ etmekte de oldukça baŖarılı olmuŖtur. TavŖanlar ise tüm yaprakları, sapları, çiçekleri ve çoğuzaman da bitkilerin köklerini dahi yermiŖ (hâlâ da yerler). Hatta ba-zen daha da ileri giderek genç ağaçların kabuklarını kemirir-lermiŖ. Bu açgözlü hayvanlar nereye yerleŖirlerse yerleŖsinler, tüm yeŖillikler yok olurmuŖ; fakat yılanlar tavŖanlara karŖı koyma konusunda çok zayıf kalıyorlarmıŖ. Hatta tam tersine tavŖanlar yılanları rahatsız etmek için sanki onlarla dalga geçiyorlarmıŖ. Yılanların kuyruklarını çekiyor, üstlerine otu-ruyor, toprağın üzerinde sürüklüyor ve çoğuzaman yaralana-rak yere düşecek Ŗekilde onları havaya fırlatıyorlarmıŖ. Tav-Ŗanlarla fikir birliğine varmak için yılanların attığı tüm adımlar boŖunaymıŖ. En sonunda büyük ruhtan yardım istemeye karar vermiŖler; çünkü yaratılıŖta onlara verilen görevi daha fazla icra etmeleri mümkün görünmüyormuŖ.

Büyük ruh, zavallı yılanlara acımişti. Böylece taraflardan bir tanesine zehir, diğerine de saldırganı boğma yeteneğini verdi. Bunları verirken şu uyarıyı yapmayı da unutmadı, bu güçler sadece ve sadece çok gerekli olduğunda kullanılacaktı ve ilk adım her zaman tehditlerle vazgeçirmek olmalıydı (ki çingiraklı yılan bunun için çok uygun bir donanıma sahipti). Görünen odur ki yılanlar bu tavsiyeleri dikkate almışlardır. Tavşanlar ise bütün yapılan uyarılara rağmen onları neşeyle bir top olarak görmeye devam ettiklerinde, yılanlar zehirli dişlerini kullanmışlar ve bu da saldırganlarını anında öldürmüştür. Tüm saldırganların arkadaşları da bundan dehşete kapılıp kaçmışlardır. Nihayet kendilerine hak ettikleri saygının gösterildiğini hisseden yılanlar ise hâlâ tarlaların korunması için kendilerini bu görevlerine adamaya devam etmişlerdir ve böylece tüm yaratıkların, bitkilerin, hayvanların ve insanların yaşamlarını garantiye almışlardır. Ojibway kültüründe bu çingiraklı yılan, günümüze kadar hâlâ tükenmeyen bir sabrın örneği olarak kalmıştır. Onu hayvan-totem-semollerinin içerisine almış ve sabırlı olmayı öğrenen herkes için gerekli olan bir öğretmen olarak saygıyla anmışlardır.²²

Kültürleri birbirleriyle karşılaştırdığımızda, bana öyle geliyor ki yılan ölümden çok yaşamın bir sembolüdür veya kendini ölümlle bağdaştırabilen bir hayatın.

**Yeni İmajıyla Eski Mit –
Dişilik Psikolojisi Hakkında C.G. Jung ve
Erich Neumann**

Kahramanlık Bilinci ve Ezeli Karanlığın Yutan Kucağı

Analitik psikolojide tartışıldığı gibi bilinç gelişimi teorisi, antik zamanların kahramanlık mitoslarının güncelleşmesiyle gerçekleşir. Bu teoriye göre bilinçlenme, bilinmeyene karşı bir vahşet davranışı ve gasp hareketi olarak ortaya çıkar. Onun gelişimi ve temelleri, bilinçli olanla, bilinçsiz olanın birbirinden kaba kuvvetle ayrılması üzerine kurulmuştur: Bilinç “yaratılışı gereği ayrımcılık, benlik ve bensizlik arasındaki farkları, nesne ve özneyi” içeren bir bütündür ve genel olarak karşıtlıkların birbirinden ayrılmasının temel değeri olarak tanımlanır.¹ Varlığı bir *ben* varlığına ihtiyaç duyar, bunun içeriğinde de bilincin devamlılığı ve birleşmeleri vardır. “Ben”le bağlantı içerisinde olmayan her şey bilinçsizdir.

İnsanın bilinç gelişimi dramasında başrolü *ben* oynar. Mitolojik açıdan bu ben, ejderhayı (bilinçsiz olanı) öldüren ve böylece de değerli inciye (bilinci) ele geçiren kahramanla özdeşleştirilir. Bilinç düzeyine ermenin burada bir vahşet eylemi olarak ortaya konması yetmiyormuş gibi, bu eylem yaratılışı ve karakteri gereği dışı ve doğal olan, bilinmeyen, bilinçsiz olan bir şeye karşı yapılır. Bu nedenle karşısında savaşılan ilahlar kural olarak Doğa ve Bereketlilik Tanrıçaları olarak gösterilir (söz konusu kültürlerde kendilerinin nasıl ifade edildiğine hiç dikkat edilmeksizin). Bu kurtuluşu elde eden kahraman ise genellikle erkek prensiplerinin bir temsilcisidir ve sözde bu eylemiyle kendini Büyük Ana’nın, genellikle sembolik olarak, bilinçsiz olan fenomenle bağdaştırılan sarılmalarından kurtarır.

“Karşıtlıkların birbirinden ayrılmadığı bir bilinç düzeyi yoktur. Bu, anne rahminin temel sıcaklığından, karanlığından; yani bilinçsizliğinden kaçmak için yapılan sonsuz kavganın mantığının ana prensibidir.”² Yani burada bilinçsizlik, karşıt düşüncenin yokluğundan başka bir şey değildir. Analitik psikoloji bu bağlamda genellikle “birlik gerçekliği” kavramından söz eder ve bununla da bilincin dünya-ebeveyn ayrımının, karşıt çiftlerle henüz gerçekleşmediği düşüncesini vurgulamak ister.

Yani bunlar erkek karakterinin doğasını bize gösteren logos prensiplerinin birer tanımıdır: Güç, eylem, söz ve anlam.³ Dişiliğe ise karşıt düşünce mantığının bir ürünü olarak, onun temel ve doğuştan gelen pasifliği kalır. En uygun haliyle ele alınacak olsa dahi bu logos prensibinin erkek prensipleri tarafından bastırılmış olması, ona bir de eros prensibinin yüklenmesiyle sonuçlanır; bu, genel olarak ilişki kurma eğilimi olarak algılanır.

Bu düşünce tarzına göre ise dişiliğin esas ağır bastığı yer bilinçsizliktir. Dolayısıyla “Büyük Ana”ya aynı zamanda “Büyük Dişilik” de denir ve bilinçsizliğin sembolü haline getirilmiştir. Kahramanlığın *ben* bilinciyle karşılaştığında bu bilinç kendini güneş bilinci, ışık ve bununla bağlantılı Tanrılarla bağdaştırır, dişilik gecenin karanlığına dönüşür. Bu karanlık güneş kahramanının gece *deniz yolculuklarıyla* her seferinde yenilir. “Kahramanın amacı, sembolü Büyük Ana olan bilinçsizliğin derinliklerinden her seferinde bir şeyler çalmak ve çalınanı da bilinç düzeyinin gündüz dünyasının aydınlığına getirip tanıtarak şekillendirmektir.” Bu, Erich

2 Jung 1954, s. 116

3 Karşılaştırma, Emma Jung, s. 11 vd.

Neumann'ın "Mozart'ın Sihirli Flütü" isimli kompozisyonunda dile getirdiği düşüncedir. ⁴ Sihirli Flüt'le bağlantılı şöyle devam eder: "Gecenin ve bilinçsizliğin sessizliği, yani dişiliğin duygu dünyası sihirli flütle, yani sesle gelir. Bunlar dişiler, gecenin kraliçesi, sevgililer, şairler ve şarkıcılarıdır..., bu sayede dişi karanlığın sessizliği sadece akılcı anlamlara ve aydınlığa kavuşmakla kalmıyor, aynı zamanda sese ve tınıya da sahip oluyor."

Dişi, bilinçsiz olan ve doğa bağlantısı, en sonunda dişiliğin "doğa tarafından çevrelenmek" kavramı ile özdeşleşmesiyle mümkün oluyor. Dişiliğin doğaya uyarlanması sonucunda ise mecburen en baştan beri var olan erkekliğin de kültüre uyarlanması söz konusu oluyor. Yani analitik psikoloji erkek prensipleri için bir eşitlik sağlıyor: Aktif, yaratıcı gelişimin bir sonucu olarak, bilinçli kültür. Kadın prensipleri için de şu eşitlemeyi yapıyor: Gereksiz pasiflik ve tembellik neticesinde, bilinçsiz doğa.

Kahraman erkek prensiplerinin temsilcisi, aynı zamanda kültür getirici olarak kullanılıyor. Bilinç gelişimi ise kendini bu örneğe göre haklı olarak –sadece sembolik de olsa– erkek olanın dişi olana karşı kaba kuvvet kullanması olarak yansıyor ve bu eylemin aynı zamanda da doğaya uygun olduğu fikrini empoze ediyor. Bu ilerleme arketip olarak gösterildiği için tüm insanlık için de geçerli sayılmalıymış deniyor. Baştan beri kahramanın erkek olması gerekliliği, üstelik bizim felsefemizde kültür ve doğanın geleneksel olarak birbirleriyle karşıt iki kavram olarak ifade edilmeleri, dişiliğin bu ikilemde nasıl bir rol oynayacağını açıkça ortaya koyuyor: Tercihen erkek prensipleri tarafından ele geçirilmeyen, arta kalan ne varsa o.

Analitik psikoloji bu tezin desteklenmesi için gerekli olan materyalleri nereden buluyor? Görünüşe göre bunları Erich Neumann'ın da "Büyük Ana" hakkında yazdığı ana eserlerinde belirtmekten yorulmadığı gibi, mitoloji de! Jung gibi Neumann da birçok mite değiniyor. Bununla amaçları, kahraman ben bilincinin dışı Kaos Ejderhası'nın ağzından kurtarılması ve Magna Mater'in temsil ettiği, vazgeçilmez tüm insanlık gelişimini açıklayan dünya görüşünü desteklemektir. *Ejderha savaşı olmadan bilinç gelişimi olmayacaktır* (Bu kadın için de geçerlidir!); bunun anlamı erkeklik kadınlıktan kurtulmadan bir bilinç gelişimi söz konusu olmayacaktır. Bunu da değişik birçok kültürden bir araya getirilmiş çeşitli mit ve efsaneler ispatlayacaktır. Bu efsanelerde bilincin, donuk anaerki tipten yolunu ataerki tipin ruhsal aydınlık dünyasına yöneltmesi ve bunun sonucunda nihayet erkek prensiplerinin kendini elinde hissedecek olması vurgulanır.

Batı'da bu dünya görüşü iki ayrı kaynaktan gelir:

- a) Johann Jakob Beachofen'in Anelik Hakkı isimli tezi.
- b) İnsan tarihi gelişiminin tersine, küçük çocuklarda güncel izlenebilen bilinç gelişiminin evreleri.

"Bilinçsizlik ilk etapta iyi bir anne olarak karşımıza çıkar, bunun anlamı çocuğun onunla olan temel ilişkisinin pozitif bir yönünün olmasıdır; çünkü çocuğun bağımlı benliği annenin bilinçsizliği tarafından korunur ve beslenir." diye yazar Erich Neumann 1952'de çıkardığı "Kadın Gelişiminin Psikolojik Evreleri" isimli kitabında. "Bu temel kaynak durumundan edinilen arketipik deneyim, yani benliğin bilinçsizlik

ve bütüne tam olarak bağımlı olması anneye çok yakından âlâkalıdır; çünkü anne bireyselliğinden bağımsız bir şekilde, bebeği veya küçük çocuğu annelik temel hakları ve ‘Büyük Ana’ olarak etkiler.” ⁵

Yani burada öne sürülen şey, bir zamanlar insanlık tarihinde olan şeyin bugün dahi her küçük çocuğun gelişiminde görülebileceğidir. Burada, tüm bu teori içerisinde küçük çocuk bilinç gelişimi evrelerinin, kırılmadan ve ayırım gözetmeden tüm insanlığın kültür gelişimine yansıtılabileceği sonucunu çıkarmamız olasıdır. ⁶ Bu görüş onların perspektiflerine boyun eğmek zorunda kalan, elde bulunan mitsel materyallerle desteklenir.

Bu nedenle Jung taraftarlarından Wolfgang Giegerich’in “Psikolojinin Nevrozu” isimli makalesinde “analitik psikoloji içerisinde bulunan kişilik indirgenmeleri” hakkında şikayette bulunması bizi şaşırtmamalıdır: “Burada mükemmel bir anneden ve ailede bulunan diğer kadınlardan bahsediyoruz, bunun üzerine başlık olarak da ‘Anaerkil Alan’ yazıyoruz. Bir anneyi negatif olarak tarif ediyoruz ve daha sonra onun anaerkil tipin negatif açılarını kendi yaradılışıyla ortaya çıkardığını söylüyoruz.” Yani doğru kadın böylece “Kesin ve geçerli gerçektir. Bu ilk şekil artık bir temel imge olmaktan çıkmış, söz konusu annenin salt çoğalması haline gelmiştir.” ⁷ Bu çoğalmanın, teorinin başlangıcından beri söz konusu olduğu şüphesi oldukça yerindedir; çünkü bilinç gelişimi tezinin, kahramanlık dövuşleriyle yapılacağı fikri bu bağlamda ne mitlerin tarihinden ne de güncel etnolojik

5 Age, s. 10

6 Bkz., aynı zamanda: Neumann 1980, Çocuk...

7 Giegerich, s. 255

literatürden alınmıştır. Ama Johann Jakob Beachofen'in anaerkillik teorisinden kaynaklanıyor olabilir; çünkü onun görüşü de belli bir noktada Erich Neumann'ın dünya görüşüyle aynıdır: Bu da ataerkilliğin, anaerkillikten ayrılmasını insanlığın gelişimi için kaçınılmaz olarak görme düşüncesidir. Bu arada kendilerine temel şart olarak da bir fanteziyi almışlardır: Bağımlı erkek evlat ve onu tutan annenin kollarında olan genç âşık rolü. Bu fanteziyi Neumann oldukça istekli bir şekilde devralmıştır: "Erkek, (anaerkillikte) çocuk ve delikanlı olarak sevilir ve üretkenlik aracı olarak kullanılır. Bütün bu zaman içerisinde de dişiliğin yönetimi altındadır ve hiçbir zaman erkek kimliği ve özellikleriyle resmi olarak tanınmaz." ⁸

Bu dini tarihlerden çıkarmış olduğumuz örnek, tüm insanlığın deneyimlerini meydana koyan temel ifade olarak bütün çabalara rağmen oldukça zor kabul edilecektir. Analitik psikoloji çerçevesinde ise neredeyse bir anahtar pozisyona sahiptir. "*Korkunç Ana*" kompleksinin gelişmesi için bir ön şart oluşturur; çünkü görünüşe göre kahramanı, bilinç gelişiminde engellemeye çalışan ve onun özgürlük kavgasını bu hareketiyle tahrik eden aslında bu ana (Tanrıça)dır. Analitik psikolojinin içerisinde *Büyük Ana*'nın *ilk şekli* olumsuz ve netice itibariyle kültür düşmanı bir açıdan gösterir (örneğin, bir ejderha).

Bu psikoloji çerçevesinde daha çok yıpratılan başka hiçbir ilk şekil yoktur; sonuçta bu ilk şekille bağlantı içerisine sokulamayacak hemen hemen hiçbir olumsuz düşünce tarzı da yoktur. *Korkunç Ana*'nın *ilk şekli* hakkında yapılan bu

eleştirileri kabul edecek olsak dahi, *Korkunç Baba* ile ilgili yapılan, bunlarla kıyaslanabilecek araştırmalar henüz mevcut değildir. Bunun sebepleri çok bellidir. *Korkunç Ana* veya “Ölüm Anası” konseptiyle tüm bilinç gelişimi kavramı hem var olur hem de yıkılır; çünkü ancak korkunç olarak hayal edilen bir anneyle yapılan özgürlük kavgasından sonra kahramanın bilinç arayışı bir anlam kazanabilir. Bu nedenle *Korkunç Ana*’nın özellikleri ne kadar abartılırsa, “gelişim için gerekli olan” özgürlük kavgası da bir o kadar mantıklı gelecektir. Bu dövüşe hangi silahlarla katıldığımı küçük bir örnekle gözler önüne sermek istiyorum. Zürihli analitikçi Helmut Barz, 1980’lerde yayımlanan “Erkek İşi. Feministlik İçin Kritik Onaylar” isimli kitabında şöyle der: “Tabii ki tanrısal anne sevgili veya şefkatli bir kadından çok farklı biridir. Onun en derin yaradılışında ikiye bölünmüşlük vardır ve son sırrı da hayat ve ölümün birliğidir. Bu nedenle bir yandan da toprağın annesidir: sonsuz doğum veren ve sonsuz yıkım veren; bitkiler, hayvanlar, insanlar, dağlar, nehirler ve yıldızları yaratıcılık şevkine sahip olan; kendi içinden dışarı bıraktığı öfkeyle aynı zamanda onların kanını tekrar kendine çekerek, bedenleri ezerek, şekillendirdiğini parçalayarak; böyle doğurur ve öldürür. Neden, etki, başlangıç ve sonuç arasında bir fark gözetmeksizin iyi-kötü ne olursa olsun hep aynı şeyi amaçlar: Hiçbir zaman kırılmaması gereken ölüm ve doğum zinciri.”⁹

Erkekliğe Adım Atma Ritüelleri ve “Dişiliğe” Karşı Sözde Kavgalar

Bu tezi desteklemek için tüm dünyadan din tarihiyle ilgili yazıtlar toplanıyor; bildiğiniz üzere insanlar aradıklarını genellikle bulurlar. Bu bulunan imgeleri kültürel bağlamlarda nasıl yorumladıkları ise aşağıda vereceğim iki örnekte açıkça görülür:

Her şeyi yutan Korkunç Ana’ya örnek olarak genellikle Hint Tanrıçası Kali ele alınır. Barz’ın tasvirlerinde okuduğumuz kadın imajı da neredeyse onun tasvirleriyle aynıdır. Gerçekten de Tanrıça Kali hiçbir şekilde huzur dolu diş bir imaj değildir. Yaşam iplerini kesen bir bıçağı, insanların kafasına gömdüğü bir çekici olmasına rağmen Hint mitolojisinde oldukça pozitif anlamlarla yüklenir. Yıkıcılığıyla Maya’nın sözde peçesini havalandırmaya yardımcı olur ve Hint düşüncüsü için ruhsal-dünyasal-benlik alanlarındaki düğümleri çözer. Onun acımasızlığı bir Hintli için her şeyden çok bir kurtarılıştır ve bu nedenden dolayı tanrıça Kali Hindistan’da bugüne kadar büyük saygı görmüştür. Fakat onun bu yıkıcı tarafının aynı zamanda nasıl yorumlanabileceğini Hint-bilimi konusunda uzman olan Heinrich Zimmer şöyle ortaya koyar:

“Mücevherler Adası’nın taht salonunda Tanrıça, elinde bizlere tanıdık olan dört silahını ve enstrümanını tutar. Bunlar bize, onun savaşçı ve şeytanları yok edici tanrısallığını ortaya koyduğu zamanlardan beri aşinadırlar. Burada onların psikolojik bir anlamı vardır ve ruhsal anlamda anlaşılmaları gerekir. Tanrıça ok, yay, ip ve mızrak taşır. Yay ve ok irade gücü

anlamına gelir; ip –vahşi hayvanları yakalar ve ani bir saldırıda düşmanları savaş alanından uzaklaştırır– bilgidir, aklın gücüdür, o da nesneleri yakalar ve kuvvetli bir tutuşla kendine yakın tutar. Mızrak, sürülerin güdülmesi için gereklidir ve aktivite anlamına gelir.” Bir başka yerde Zimmer onu “Tamamıyla siyah, boynunda çiçeklerden bir kolye yerine kesilmiş kafalardan oluşan bir zincir taşıyor. Bir elinde fiziksel varlığı yok etmenin imgesi olan kılıcı var ve aynı zamanda bununla yanlışlığı, bilgisizliği ve bireysel bilinci kesiyor. Diğer elinde çok da alışılmamış bir sembol; yaşam iplerini kesen bir makas tutuyor. Sol tarafta bulunan diğer iki elinden birinde bolca yemek verdiği bir kâse, diğer elinde de üremenin sembolü olan lotusu taşıyor.” diye tarif eder.¹⁰ Bunlara göre Kali, daha çok kurtarıcı ve rahatlatıcı anne imajına uygun düşünüyor. Gerçekten de Kali sadece eşi olan Şiva’nın değil, aynı zamanda Hint Tanrılarının hiyerarşisinin tüm erkek Tanrılarının aktif tarafı olarak görülür. Bu Mısırlı Tanrıça İsis’in, Osiris-Horus’un aktif tarafı olarak tanıtılmasında ve kendini bu rolde koruyucu ve kurtarıcı olarak sabitlemesinde de görülür. Sözde “erkek” aktivitesi olan kavgacılık yönü ise çoğu zaman büyük Tanrıça imajlarından ayrı düşünülemez. Böylece örneğin Mısırlı Tanrılar annesi Neith de sorgusuz sualsiz, üçte iki oranında erkek olarak tanıtılır; ama nedense bu onun anneliğinden hiçbir şey götürmez.¹¹ (Kali’nin tanrısal eşi Şiva, dünyayı kurucu ve yıkıcı özellikleriyle en az onun kadar övünür ve Kali’ninkilere benzer yeteneklerle donatılmıştır; fakat nedense analitik psikoloji tarafından Korkunç Baba’ya dönüştürülmemiştir.)

10 Her ikisi de alıntı: Zimmer 1981, s. 226 u. 238

11 Bkz. Bergman, s. 282

Kahraman-Ben'in yüce ananın kucağından kurtuluşunu, sözde birçok kültürün kabul ritüelleri de hedef olarak görmüştür.¹² Oysaki burada gözden kaçırılan, birçok kültürde her iki cinsin de kabul ritüellerine katıldığıdır (eski Amerika halklarının birçoğunun görüş arayışlarındaki gibi), bazı kültürlerde kadınların bu kabule gerek duymamalarının nedeni ise onların doğaları itibarıyla yaşam ve ölümün gizemlerine zaten sahip olmalarından kaynaklanır. Bunlara, bilgiler ışığında belli ritüellerin dışılığa yaklaşmak amacıyla yapıldığını düşünmek, onu ezmek amacıyla yapıldığını düşünmekten daha mantıklıdır. Bu gerçek, sosyo-etnolog Ursula Wolf tarafından da desteklenir, kendisi bir röportajında şöyle açıklamıştır:

“Her yıl güneş dansı yapılır, bu dans esnasında erkekler danslarıyla dışı olan her şeye saygılarını sunarlar; bitkiler, hayvanlar ve insanlar. Arındırma gerektiren seremonilerin hepsine katılırlar, terleme kulüpleri, ki bunlar kadının doğumdan önce üzerine gelen sıcak ve soğuk titremeleri temsil ederler, göğüslerini keten ağacıyla bağlarlar, bu da bebeklerin göbek bağıyla annelerine bağlılıklarını simgeler. Kendilerini bu bağlardan kurtarmaları, anne ve çocuğun doğumda birbirinden ayrılmasını temsil eder. Bu arınma törenine, bu eziyete katlanmalarının sebebi, kadınlara duydukları saygı ve doğum eyleminin kadın için ne anlama geldiğini anlama isteği ve belki de onun çektiği acının bir kısmını dahi olsa tecrübe etme arzusudur.

Biliyoruz ki kadınlar ruhsal olarak erkeklerden daha güçlüdürler. Tüm bu seremonilerde kadınlara duyulan saygı kendini açıkça gösterir; çünkü bizim toprak anamız bir

kadındır, şayet bir kadına saygı duymuyorsan toprağa saygı duymuyorsundur; çünkü hayat veren odur.”¹³

Aynı imaj dokusuna Navajo’ların mitolojisinde de rastlarız. Onların yaratılış hikâyelerinde de genç kahramanın eylemleri direkt olarak kadınların yeni bir hayat verirkenki yaratıcı emekleriyle bağlantıya sokulur: “Senin içinde sancılar çekerek doğum yapmak çok zordu. Ama sen bunu yine de yaptın.” der oğul, toplumu yok etmek isteyen canavarlara karşı her yeni savaşa gitmeden önce, endişeli annesine.¹⁴

Bu bağlantılar Yakın Doğu mitolojilerinden gelişmiş olan bizim kültür çevrelerimiz için de aslında çok uygundur: Sümer Akad mitosu İnanna-İştâr’a göre bu büyük Gök Tanrıçası gönüllü olarak “Dönüşü Olmayan Ülke”ye yani yeraltına döner ve orada kız kardeşi “Büyük Aşağıdaki Yerin Sahibesi” olan Ereškigal ile yaşar. Orada ölür ve Ereškigal tarafından yası tutularak üç gün boyunca yeraltında kalır; ancak daha sonra yukarıdaki dünyaya geri dönebilir. Daha sonra kendi kral eşi Dumuzi-Tammuz’u kendisinin yerine Ereškigal’ın yanına gönderir; çünkü İnanna’nın yokluğu esnasında onun için yas tutmamış tek kişi odur. Bu olaylar çok zorlanmadan kadın gizemlerinin yorumlanmasında yardımcı olur, erkeklerin kadın kıyafetleri içerisinde kendilerini kutsattıkları, böylece de kadınlığa belki birazcık daha yaklaşmak istedikleri Demeter gizemlerinde de görülür.

Görünen odur ki Neumann’ın öğretilerinin olduğu kadar Jung öğretilerinin de dini tarihi sorgulamaktan ziyade, kendi görüş açılarını haklı çıkarmak amacını güttükleridir.

13 Wolf 1983, s. 34f

14 Zolbrod, s. 229

Gerçi ataerkil dünya anlayışının artık bir çıkmaza girdiği ve acilen dışı bilinçsizliğine ihtiyaç duyduğu itiraf edilmektedir; ama yine de Doğu kültür gelişiminin bizlere bıraktığı temel kurallar bir tarafa bırakılmamaktadır. Erkekliğin dişilik üzerinde kullandığı kaba kuvvet ve edindikleri zaferler, geleneklerimizin temeli olarak sadece kabul edilmekle kalmıyor, aynı zamanda gelişim için gerekli dahi görülüyor; çünkü bilinç düzeyinin gelişmesi: “Kahramanın en büyük dünya yaratıcılık eylemi” (bkz. Babalık Prensipleri) anne katlidir, diye açıklar C.G. Jung.¹⁵ Buna karşılık Amerikan teolog Catherine Keller şunu söyler: “Ne teorik ne de pratik anlamda ilk kadın, Tanrı anası, ataerkil yaradılış hikâyesinden sağ çıkar: Ne teolojik olarak, ne de psikanalitik olarak.”¹⁶ Burada unutmamalı ki Freud da, dişilik karakteristiği ile bağdaştırılan okyanus içerisinde erime duygularından Ben’i kurtarmanın terapi için gerekli olduğunu savunuyordu.

Böylece “korkunç erkeklik” (oldukça nadiren ortaya çıkan bir ifade tarzı) kendi “ölüm dürtüsü” ile gelişim tarihi boyunca her seferinde haklı çıkarılmış ve teoride de masumlaştırılmıştır. Ataerkilliğe doğru yapılan gelişme erkeğin iradesi değil, taşkınlığa eğilim gösteren, gelişen bilincinin bir sonucuydu, diye ifade eder Barz 1984 yılında.¹⁷ Bu sürükleyici güç olmasaydı, bizler hâlâ bir parça tahtayla çorbamızı karıştırıyor olacaktık. Yüce Ana ile ilgili sayısız incelemeye karşın bunun onda birinden belki daha az bir inceleme Yüce Baba hakkında yapılmıştır ve bu da her şeyden önce kişilik psikolojisiyle açıklanabilir; çünkü küçük

15 Jung, Eserler, Cilt 9.1, s. 110

16 Keller, s. 122

17 Barz, s. 123

çocukların eğitimi ile ilgilenen, hatta genel olarak eğitimden sorumlu olan kişiler bizim kültürümüzde ilk etapta kadınlardır. Bu durumda çocuk yaşantısında onların doğal olarak bir ağırlık kazanması hiç şaşırtıcı değildir; fakat bu gerçek kültürle bağlantılı olur, hiçbir şekilde ilk şekil değildir.

Kendinden Uzaklaşma Olarak Bilinç Gelişimi

Bu teoriye göre dişilik, pozitif (bilinç yenileyici) yönleriyle yüceltilir; ama negatif (bilinç dağıtıcı) yönleriyle de şeytanlaştırılır. Bütün bunlar da, normalde ışık ve gölgeyi, kişinin psikolojisinde olduğu kadar ilk şekil alanda da vurgulamaya çalışan bir psikoloji tarafından yapılır. Yüce Anne'nin pozitif yönlerinin (diğer tüm ilk şekillerde olduğu gibi) negatif tarafı olmadan tecrübe edilemeyeceği düşüncesi dişilik hakkında saptırılmış bir imaja sebebiyet vermektir. Böylece Neumann, Jung ve onları izleyenler hiçbir zaman kendilerine teorileri sayesinde dişiliğin kendi özellikleri ve bireyselliği içerisinde tanınıp tanınmadığını sormazlar. Onlar için dişi bilincinin anaerkil, doğa ve bilinçsizlik kavramlarıyla iç içe olduğu şüphe götürmezdir; hatta onlar daha da ileri giderek Magna Meter'den uzaklaşmayı, onu sınırlandırmayı ve onu aşmayı üretken ve olgun insan olmak için bir ön şart olarak görürler.

Böylece nihayet erkeğin gelişim yolu kadınlar için de bir örnek seviyesine çıkarılır. Bunun sonucunda örneğin Neumann'da, bir kadının erkek bilincini ve dolayısıyla erkek değerlerini devralarak bir yetişkin haline gelebileceğini okuyabiliriz. Erkeğin bilinç gelişimine katkıda bulunmak için kadınlar da "erkek taraflarını geliştirmeye mecbur tutulurlar, çünkü kendi kültürel gelişimlerini aksi halde tamamlayamazlar".¹⁸ Buna göre analitik psikoloji erkek ve kadın için iki değişik gelişim öngörüyor:

¹⁸ Neumann 1983, s. 27, C.G. Jung'un "Ben ve Bilinçsizlik Arasındaki İlişkiler" isimli araştırmalarına dayanılarak.

- 1) Erkek için anneden kurtulma ve kendi benliği olan erkekliğe geçmeyi sağlar.
- 2) Kadın için ise kendinden uzaklaşmaya yol açar. ¹⁹

Bu kendinden uzaklaşma kadınlarda iki farklı şekilde ortaya çıkmaktadır; Korkunç Ana veya Ölüm Annesi imajı altında. Dişilik öncelikle yenilgiye uğratılır ve bağımsızlığından edilir; daha sonra ise kendi boyun eğmesini bir kurtarılışı olarak kutlamaya zorlanır; çünkü erkeksi olan her şey kadınlar için “bilince giden kurtuluş yolu” olarak görülür. ²⁰

Kadının veya dişi olanın içerisinde doğasallıktan başka bir şey görmeyi reddetme anlayışı bu tarz tezleri destekler ve besler. Bu düşünceye göre kendine özgü dişi bir bilinç var olamaz. Kadın bilincinin gelişmiş olduğu yerlerde, bunun ön koşulu her zaman erkekliktir. Kadın kendi özüne sadık kaldığı sürece, her zaman için değersiz ve gelişmemiş kalmaya mahkumdur; çünkü bu onun doğasıdır.

Anaerkil düzlemde ataerkil düzleme geçişin nasıl görülmesi gerektiğini bizlere yine Helmut Barz, erken çocukluk dönemine dair verdiği örneklerle açıklar: “Daha önce birlik ve yakınlığın olduğu yerde şimdi ayrılık ve mesafe var. Daha önce öylesine verilmiş olan şimdi sorgulanmakta. Dünyaya dair edindiğimiz deneyimler şimdi yorumlanması gereken bilgiler oldu. Kendini sonsuzluktan beri tekrar eden ritim ölçülen zamana, sonsuzluk ölçülü bir yaşam alanına, nedensiz oyunlar hedefi belli öğrenmeye, serbest yok oluşlar sağlam yapılanmalara dönüşüyor. ²¹ Burada kadın ve çocuğun

19 Neumann 1983, s. 25 ve 51

20 Age, s. 25

21 Barz, s. 93

bilincinin eşit düzeye konulduğunu açıkça görebiliyoruz: Anaerkil dönem insanlığın çocukluk aşamasıdır. Şöyle bir çıkarımda da bulunmamız gerek: çocuğun hayatında daha sonradan belirdiği için, daha sonra elde edilen bilinç, baba, ataerkil olarak adlandırılmıştır. Çocuğun bilinçsiz olduğu dönem (Dikkat edin kadının değil!) bu bilinçsizliğin tamamıyla dışılıkten kaynaklandığını ima eder. Çocuğun annesinde edindiği deneyimler büyütülerek tüm insanlığın kadından edindiği deneyimlere uyarlanır.

Bu tarz yüksek ataerkil anlayış düzeylerine ulaşmamış tüm kültürler ise az veya çok; ama her durumda tam değil, yetişkin olarak görülürler. Böylece insanlık tarihi alanında da onların durumu ilk şekil olarak sabitlenir. Ataerkil kültür –ve bu hepsinden önce Musevi-Hıristiyan Doğu geleneğine dayanır– itiraf etmiş olduğu tüm eksikliklerine rağmen bilinç gelişiminde en yüksek hedefe ulaşmıştır. Bu olayın gelişim için gerekli bir şeymiş gibi gösterilmesiyle de aynı zamanda tüm zamanların ve bölgelerin halkları ve kültürleri için de geçerli kılınmaya çalışılıyor. Bunlar, bundan sonra kendilerini, bizim kültürümüzün bilinç düzeyiyle ölçebileceklerdir. Kadınlarda da olduğu gibi onlara da bağımsız bir bilinç gelişimi fazla görülmektedir. Onlar için de geçerli olan kıstaslar, kahramanlık dövüşlerinin ne kadar iyi olduğu ve kahramanların kendilerini nasıl öne çıkardığıyla ölçülür. Böylece Hint düşünce tarzı; kendisine henüz anneden kopamamış, göbek bağı ile bağlantıda olduğunu ve hâlâ onun etkisi altında olduğunu söyleyenleri dinlemek zorunda kalmıştır.²² Aksi takdirde Hayao Kawai (Kyoto Üniversitesi'nde

psikoloji profesörü ve Jung analitikleri konusunda uzman) da birkaç yıl önce yayımladığı makalesinde şunu vurgulamakta bir sakınca görmezdi: “Japon kültürü için karakteristik olan, onların anne katlini hâlâ gerçekleştirmemiş olmasıdır, buna karşılık gelişmiş Avrupa bilinci anne katlini çoktan geride bırakmıştır.”²³

Etik alanı için ise –Neumann boşuna bu alana dalmamıştır– tüm söylenenlerden şu çıkarılabilir: Etik de kahramanlık bilincinin bir meselesi haline gelmiştir. “Büyük ve tek olan bütün alanlarda vericidir; yani ruhsal anlamda üretkendir. O hem suçlu hem kahramandır, sanatsal, bilimsel, felsefi, dini olduğu kadar etiktir de.” Çünkü “Etik’in temel gerçekleri o *Yüce Birliğin* içerisinde konuşan sestten gelir”.²⁴

Etik bu açıdan bakıldığında babayla oğul arasında bir mesele haline gelmektedir. Ataerki ruh, kendini sembolik olarak anne katlinden kurtardıktan sonra kendini oğlunda yeniler ve gençleştirir. Bu arada baba arketipi kendini ikiye böler, tutucu-sağlam ve gelişimci-sürüklenen bir tavıra. Tutucu yönleri kişisel babada veya mevcut yasalarda kendini gösterir, gelişimsel yönleri ise oğlunda kendine yön çizer. Bu oğul halihazırda var olan yasalara karşı çıkarak baba katlini sağlamadığı sürece bu çark böyle işler. “Her zaman ve kaçınılmaz bir şekilde, sesin ‘baba’ya karşı bir ‘oğul’ karakteri özelliği vardır ve oğulun elinden gerçekleşen baba katli insanlığın ve insanın iç tarihinin bir temel imajı olarak kalacaktır.”²⁵

23 Kawai, s. 43

24 Neumann, 1984, 52 vd.

25 Age, s. 123

“Kahraman,” der Neumann tarafından kaleme alınan “Bilincin Ortaya Çıkış Hikâyesi”, “eski yasaların mecburi yıkıcısıdır. O eski hükümdarlık sisteminin düşmanıdır... O, var olan vicdana karşıdır ve böylece zorunlu olarak kişisel babasının karşısına geçer; çünkü baba, oğlunun çevresinde hüküm süren kültürel sistemi temsil etmektedir. Bu çelişkide ‘ses’ arketip babanın; yani kişisel olmayan babanın emri altındadır... Eski yasaların bir ifadesi olarak da babasına karşıdır.”²⁶ “Bu kahraman ve ‘Yüce Tek’ olan genelde her zaman için görücü, sanatçı ve peygamber veya devrimci olarak ortaya çıkan insanın kendisidir; yeni değerleri, içerikleri, yeni resimleri görür, formüle eder ve gerçekleştirir. Onun yönelmesini ‘ses’ sağlar, benliğinin ve direkt ihtiyaçlarının bireysel bir dışavurumudur.”²⁷

Bu Baba Prensibi etiğine tehlikeli olabilecek tek şey Korkunç Anne prensibidir ki bu, “birey ruhunu ve onunla birlikte sesle gelen bireysel deneyimleri” geri yutabilir ve “bilinçsiz yönleri ile ezerek kadınsılaşmaya” götürür.²⁸

Burada öne sürülen bilinç gelişimi teorisiyle bir düşüncenin ayrılıklar, değişiklikler ve karşıtlıklar içerisinde olsa da prensip olarak değerli; ama en azından bilince daha yakın olacağını görürüz, hatta böyle bir gelişimin kesin ayrılıklar olmadan, bu ayrılıklardan kaçınmaya çalışarak var olabileceğini de. Bu anlayışa göre dünyayı iyi-kötü, doğruyanlış olarak bölen ayrılığın daha yüksek bir bilinç düzeyine ulaşmamız için gerekli bir mim taşı olduğunu kavrayabiliriz; fakat burada anlamakta zorluk çektiğimiz; ayrılıklardansa

26 Neumann, Köken Öyküsü, s. 193

27 Age, s. 400

28 Age, s. 417

birleşmeleri tanıyıp yaratmak isteyen bir bilincin neden bilinçsizliğin yanında; yani anaerkil düşünceinin yanında kaybolacağıdır. Kültürümüzde ya öyle ya da böyle şemaların erkekler tarafından desteklenerek, ayrımcı düşünce tarzlarını ortaya çıkarması, ne düşünceyi bilinçle aynı özdeş tutma hakkını verir, ne de birleştirici düşünceyi sadece dişiliğe yorup onu anaerkil bilinç olarak damgalamaydı. Burada anaerkil bilinç, daha çok bir sersemlik haliyle tasvir edilmektedir ve erkek bilincinin gündüz kadar aydınlık güneşli durumuyla zıtlık içerisine sokulmaktadır.

Önce Adem Sonra Havva: Bilinç Gölgelerinin İçerisindeki Kadın

Burada bir teorinin gelişmesinin içerisine genel bilinçle pek ilgisi olmayan ve dahası yabancı kültürlerle ilgili söyleyecek hiçbir şeyi olmayan birtakım önyargılar karışmaktadır ve bu teori ancak ve ancak içinden çıktığı kültürün bilinç yapısını ortaya koyar. Analitik psikolojide dışı olan, bilinçsiz olanla bağdaştırıldığında elde edilecek tek şey, dışı alanlarının kendi kültürümüz içinde bilinçsizliğe kaydığı ve bu nedenle de bilincin gölgeleri arasında kaybolduğudur. Bu kültür bağlamlı gelişimden, insanlığa dair genel sonuçlar çıkarma isteği hiçbir şekilde haklı gösterilemez. Daha çok, böyle bir gelişmeyi hoş gösterecek geride kalmış mitleri ve böylece kökleri de ortaya çıkarmak gerekir. Bunun tek şartı da eskiden kalma etiketleri bilinçli bilinçsiz, anaerik ataerik, ruh ve doğa... veya isimleri her ne olursa olsun geçici bir süreliğine ortadan kaldırmakla olur.

Kahramanlık miti fantezileri, analitik psikolojinin temel kavramlarını etkilediği sürece bizim kendi kültür kritiğimiz de ikiye ayrılmış bir şekilde kalmaya mahkumdur. Erkek esas o zaman esas bilinçsizliğe dalacaktır ve bir kısırdöngü olarak hayal ettiği kahramanlık bilinci gittikçe daha da sabitlenecektir. Kahraman bu görüşe göre kendini “dışılığın temeline” atıyordur ve eserleri için buradan enerji kaynakları ve kuvvet alıyordur. Bu da C.G. Jung’un “Anima” arketipine layık gördüğü bir fonksiyondur, erkek bilinci “gölge” ile tartıştıktan ve kendini Yüce Anne’nin karşısında

bulduktan sonra, bu ilk arketipin kolektif imajlar dünyası ile karşı karşıya kalacaktır. Öte yandan “Anima”ya karşıt olarak düşünülen kadının “Animus”u –şaşırmaya hazır olun– kadına değil yine ilk etapta erkeğe hizmet için vardır: “Erkeğin eserini bütün bir yaratık olarak içindeki dişilikten çıkarması gibi, kadının içinde bulunan erkeklik de yaratıcı tohumlar ekmektedir ve bunlar da erkeğin dişiliğini dölleyebilir. Bu ‘femme inspiratrice’ olabilir ki –yanlış algılandığında– en korkunç sahiplenici bir otoriteye veya okul müdürüne dönüşebilir.”²⁹

Dişi olan, burada her iki anlamda da erkeğin hizmetçisi haline gelmektedir. Erkeğin yaratıcı potansiyelleri kendi bilinçsizliğinden olduğu kadar kadından gelen bilinçsizlikten de kaynaklanmaktadır. Buna karşılık kadın her iki anlamda da boş kalıyor: Ne Animus’unun mantık tohumlarını kendi yaratıcı eserleri için kullanma hakkına sahiptir (aksi takdirde Animus tarafından ele geçirilen olarak adlandırılabilir) ne de onun Animus’u erkeğin Anima’sı tarafından aynı ölçüde beslenebilir. Yani kısaca bunlar, kadın ve erkeği sözde eşit haklara sahip ve eşit değerlerde insanlar olarak algılayan ve böylece iyileştirmeye çalışan bir teorinin önyargılarıdır; ama belki de Jung taraftarlarının çağdaş bir temsilcisi olan James Hillman’a şunu iddia ederken hak vermeliyiz: “Kadın üremelerinin imajı değişmemiştir; çünkü erkek ruhunun imajı hâlâ devam etmektedir.”³⁰

C.G. Jung bilinçsizlik dünyasını araştırmak için yola çıktığında şunu gördü –kendi hükmeden *ben* bilinciyle

29 Jung, Eserler, Cilt 7, s. 230

30 Hillman 1972, s. 373

kıyaslandığında– bilinçsizliği kendi karakterine göre “dişi” idi. O bunu tüm zamanlar için geçerli bir düzen olarak kabul etti. Oysaki temelde kültür tarafından ortaya çıkarılan bir bilinç durumunu ifade ediyordu. Bu durumda da bilinçsizlik dişi değildi, dişi olan bilinçsiz hale getirilmişti.

Jung kendi görüşüne göre Hristiyanlıkta olan Tanrı imajına eksik olan dördüncü yönü dahil etmek istediğinde, bu dördüncü yönü dişilikle olduğu kadar gölgeyle de bağdaştırdı (var olan bilinç tarafından genelde bastırılan “kötülüğün” karanlık dürtü ve içgüdüleri). Burada yine –aslında düzeltilmesi gereken kilisenin onayıyla– dişilik kötülükle aynı anılıyor. “Meryem’in cennete gerçekten kabulü” dogmasıyla Jung, her şeyden önce insanların hayvani ve içgüdülerine bağımlı taraflarının nihayet Tanrı’nın yanında yer aldıklarını söyleyerek övünür, bu sonuç da onun yine dişiliği karanlık dürtü ve doğaya yakınlıkla bağdaştırdığını gösterir.

Göge yükseliş dogması James Hillman için 1950’lerde verdiği (karanlık, dişilik ve cehennemin birliği) ile örnekendirilebilir. O, bu öncüllerden yola çıkarak insanlığın gelişimi için gelecekte gerekli olan yol göstericiyi, bilinçli (Dionysos’çu) biseksüellikten uzaklaştırır.³¹ Bu tablo karşımıza, üreme yetisi dişilerden alınıp erkek ruhunun içine konulduğu zaman çıkar. Burada Hillman’ın değinmediği şey; aslında düşüncesinden mantıklı bir sonuç olarak çıkarılması gereken, projeksiyonlarının geri alımının çift taraflı gerçekleştirilmesidir. Kadınlara özgü üreme ve doğurma yetisinin alınıp erkeklere geri verilmesi aynı zamanda birtakım öncelik haklarının da erkeklerden alınıp kadınlara geri verilmesi anlamına gelirdi.

Başka sözlerle ifade edecek olursak: Erkek nasıl zayıflıklarını tanıyıp onlarla var olduysa (onları kadınların üstüne atmadan) aynı şekilde erkeğin kendisine mal ettiği kadınsal güçler de onlardan geri alınarak kadınlara verilmeli ve bunları kendi imajının içine yerleştirme hakkına sahip olmaları sağlanmalıdır.

Hillman'ın hayal ettiği bilinçli biseksüellik idealine ulaşmamızı sağlayacak yol, temel olarak hâlâ kadınların hayat gerçekliklerinin yakınından dahi geçmiyor; çünkü ancak erkeklerin tarafından bakıldığında, dışı olan şeyler karanlık, bedensellik, gizem ve zayıflıkla bağdaşır. Onun aslında özünde ne olduğu ve hangi potansiyellere sahip olduğu hiçbir şekilde tasvir edilmez. Kadın için toplumsal eksik yönlerinin bireysel parçalar halinde ona geri verilmesi yeterli değildir (ki bunlar var olan düşünce tarzında hepsi dişilikle aynı anılmakta). Kadında toplumsal olarak yüksek değerlendirilen özelliklerin hepsi kişiliğinin gölgeleri içerisinde yatmaktadır –özellikle de toplum tarafından kadına yakışmıyor denilenler– ve kadın bunlarla savaşmaya zorlanmaktadır. Jung bakış açısıyla ele alındığında, “Gölge” –etkin düşünce tarzına göre– içsel olduğundan çok öncelikli bir kişilik parçasını göstermektedir. (Jung öğretilerinin bugüne kadar Animus'un ilk şekli ile olan sorunları tam da bu şimdikiye kadar ele alınmamış probleminden kaynaklanır.)

Hillman'ın düşüncelerini azimle devam ettirecek olursak kadının kurtuluşunu sadece erkek mümkün kılabilir, kadın ise her zamanki gibi burada da pasif konumdadır. Fakat kadın bu haklarını geri almada aktif bir rol oynayacak olursa, erkek de artık onun güce ve takdire karşı olan isteklerinin ana unsuru olmayacağı düşüncesine dayanmak zorunda

kalacaktır. Bu yetileri birbirinden geri alma gelişimi gerçekten dişi olanın; ama aynı zamanda erkek olanın da özgürlüğe kavuşması için ciddi adımlar atılmasına neden olabilir. Çünkü kadının kültür tarafından verilen eksiklik komplekslerine karşılık, öte yandan erkekler açısından yine kültür tarafından verilen bir büyüklük kompleksi vardır. Bu da erkeğe, kadının ona baktığı gibi, saptırılmış bir imajla kendine bakma zorunluluğu getirir. Taraflı düşünme böylece, kadının olduğu kadar erkeğin de ellerinden, tüm insanlığın bütününe meydana getirmek için ortaya sunacakları parçaları birleştirme imkânını almaktadır.

Benim görüşüme göre günümüz tartışmalarında sadece dişi olanın erkekten değil, aynı zamanda erkek olanın da dişi içsel şemalardan kurtarılması gerektiği, oldukça sık göz ardı edilen bir problemdir. Bu ancak mitsel örneklerimizin de değişmesi ile mümkün olabilir; çünkü bizim düşüncemiz ve eylemlerimiz de hâlâ onların davranışlarına göre şekillenmektedir. Hillman'a hak vermemek şu bağlamda mümkün değildir: Erkek için baştan yeni bir imaj çizilmelidir, bu kadının varlığını da daha kolay kılacaktır, aynı şekilde kadının imajının değiştirilmesi de erkeğin varoluşunu kolaylaştıracaktır.

“Ruh ve madde, hayal ve gerçek, beden ve bilince ayrılmamış bir dünya... Bu dünyada neyin maskülin veya neyin feminin olduğundan artık yeterince emin değilsek, neyin öncelikli ve neyin ikincil olduğundan emin değilsek...” Hedef, bölünmemiş bir dünya olabilir. ³²

Pygmalion – veya:
Kadın Neden Erkek Gibi Olamıyor?

Bir kadın neden bir erkek gibi olamıyor?

Erkekler dürüsttür, gelişmiştir ve gerçektir

Her zaman asildirler ve adildirler

Eğer onlara elini kaldıracak olursan karşılık vermezler, hayır!

Bir kadın neden böyle olamıyor?

Kadın erkek gibi olamaz mı?

Erkekler saygılıdır, sır saklarlar ve kibardırlar

Bir yerler yandığında hemen yardımcı olmaya koşarlar.

İş arkadaşları için her zaman her şeyi yapmaya hazırdırlar...

Kadınlar ne zaman toplu yaşama uygun hale gelecek?!

Akıldan bahsedersen hemen dışarı çıkarlar.

Mantıklı şekilde hiç düşünmemişlerdir

Alınlarını pudraladıklarında beyaz görünür

Fakat onun altında olan her zaman gece kadar siyahtır.

Bir kadın neden bir erkek gibi affedemez?

Erkekler iyidir ve yumuşaklık doludur

Daha iyi bir hayat arkadaşı hiç var olmamıştır.

Bir kadın acaba olamaz mı... benim gibi!?

Ben de herkes gibi bir erkeğim

Ve hiçbir şey istemiyorum hayattan

Sadece bir şans verilsin bana

İstedğim gibi yaşamak

Ve sadece hoşuma giden şeyleri yapmak için.

Evet sıradan bir insanım ben

Eksantrik yaşamayan

Ve sadece bir dileği olan:

Tasasız bir şekilde

Arzuladığı her şeye

Ulaşmak isteyen.

Herkes gibi bir erkeğim ben...

Ama: – Bir kadını yaklaşıtırsan yanına
 Kendi benliğini pes et!
 Çatıdan bodruma kadar dekore eder evini yeniden
 Ve en sonunda mutluluk çığlıkları atar
 Çünkü artık onardığı sensindir.
 SENSİNDİR!!!
My Fair Lady'den alıntı

My Fair Lady müzikalinden doğan çağdaş bir Pygmalion olan Henry Higgins bu sözlerle eskiden beri geçerli olan bir önyargı yumağına değiniyor: O zaman Ovidius'un *Metamorföz*'lerinde tasvir edildiğı şekilde görelim ve dinleyelim bu eski Pygmalion'u (bir zamanlar Kıbrıs'ın efsanevi kralı):

“Pygmalion bu kadınların hayatlarını doğru olmayan yollarda nasıl geçirdiklerini gördüğünden doğanın kadın kalbine verdiği yanlışlıklardan iğrenerek yalnız ve bekâr olarak yaşıyordu. Çok uzun zamandır yatağını da hiçbir kadınla paylaşmamıştı. Bu arada mutlulukla ve olağanüstü yetenekteki elleriyle bembeyaz fildişinden dünyada hiçbir kadının sahip olmadığı biçimde bir heykel yarattı ve sonra da kendi yarattığına âşık oldu; ama HEYKEL gerçekten de bir genç kız gibi görünüyordu! Onun kımıldayacağını ve hareket etmek istediğini düşündürüyordu insana, sanki sadece iyi terbiyesinden dolayı kımıldamıyordu. Bir sanat eserinde sanat kendini ancak böyle bir ustalıkla gizleyebilirdi! Pygmalion ise hayranlıkla önünde duruyor ve bu sözde süretten kaynaklanan ateşi açlıkla göğsüne çekiyordu. Durmadan yaratığın üzerine ellerini koyuyor ve onun et ve kemikten mi yoksa gerçekten de fildişinden mi yapıldığından emin olmak istiyor. Fakat her seferinde bunun fildişi olduğunu

kabullenmesi daha da zorlaşıyor. Onu öpüyor ve kızın da karşılık verdiğine inanıyor; heykelle konuşup onu kollarında tutuyor. Ona dokunduğunda sanki parmakları bedenine gömülüyor; hatta çok fazla bastırıldığı uzuvların moraracağından endişeleniyor. Bazen bir genç kızın kalbini mutlulukla çarpıtacak hediyeler getiriyor: istiridyeler, parlatılmış taşlar, küçük kuşlar, binbir renkli çiçekler, renkli toplar, kehribar taşları ve güneşin kızlarının ağaçlardan damlayan gözyaşlarını. Pygmalion kızın bedenini elbiselerle, parmaklarını kıymetli taşlarla, boynunu ise uzun zincirlerle süslüyor. Kulağında zarif bir inci bulunuyor, dekoltesinde ise çok güzel işlenmiş bir takı. Her şey ama her şey ona yakışıyor; fakat çıplak olduğunda da daha az güzel değil. Onu Sidonya'dan gelen kırmızı ile renklendirilmiş yorganların üzerine yatırıyor, onunla yatağını paylaşan eşi olduğunu söylüyor ve sanki heykel hissediyormuş gibi zarif boynunu yumuşak tüylerle dolu yastıkların üzerine yatırıyor.

Tüm Kıbrıs'ın görkemli kutlamalarla karşıladığı Venüs'ün kutsal günü gelmişti. Eğri boynuzları altınla kaplanmış olan kurbanlık ineklerin bembeyaz boyunları kesilmişti bile: o zaman kutsal görevlerini yeterince yerine getirmiş olan Pygmalion sunağın yanına gitti ve çekinerek şöyle konuştu: "Siz Tanrılar ki her şeyi yapabilirsiniz, bu nedenle eşim..." Fildişinden yapılmış kız olsun demeye cesareti yetmediğinden; şöyle ifade etti: "Fildişinden yapılmış kıza benzesin!" Aslında kastettiği de heykelinin canlanmasıydı. Tanrıçanın onun bu isteğine önem verdiğinin bir işareti alevlerin üç kere yükselerek alçılması oldu.

Eve geldiğinde yine özlemle kızın heykelinin yanına gitti. Kendini yatağa atarak onu öptü. O zaman sanki kızın ısınmış olduğunu hissetti. Tekrar dudaklarını dudaklarına dayadı ve elleriyle göğsüne dokundu. O hâlâ dokunmaktayken bir-

denbire fildişi yumuşadı, katılığı yitirdi ve parmakların baskısı altında eğilmeye başladı. Bu Hymettus'tan gelen balmumunun güneşte eriyip bir heykeltıraşın eli altında binbir şekle bürünebilen bir madde haline gelmesi gibiydi. Pygmalion şaşırdı. Mutluluğuna inanamadı ve hâlâ yanıldığını düşündü. Aşık adam tekrar ve tekrar elleriyle arzu ettiği bu suretin gerçekliğinden emin olmaya çalıştı. Gerçekten de et ve kemikti; başparmağıyla damarların içindeki hayatı hissetti. O zaman Paphos'un kahramanı Venüs'e tüm kalbin-den gelen minnettarlıkla teşekkür edip dudaklarını nihayet gerçek bir ağzın üstüne kapattı.

Kız da öpücüğü hissetmişti ve kızardı! Şimdi çekingenlikle gözlerini adamın gözlerine dikti –ve gökyüzüyle birlikte onu seven adamı da gördü. Tanrıça kendisinin vesile olduğu bu evliliğe destek oldu. Dokuz kere dolunay olduktan sonra da, adanın ismini aldığı Paphos'u doğurdu.”¹

Şekillendirilmiş Kadın

“Herkes gibi bir erkek” olan Pygmalion’un karşı karşıya kaldığı ikilem: Kadının onun açısından bakıldığında doğanın tam bir yanlışı olmasıdır. Erkeğin çok altında kalan statüsüyle ve hizmetçi olarak da aldığı kimlikle birlikte dahi onun taleplerine karşılık veremez. O kadar yanlışıyla doludur ki “erkeğin” onu sevip kadının varoluşundaki garipliklere katlanması imkânsızdır. “Erkek” gerçeklikte karşısına çıkan o kadınlar için kendini fazla iyi görür. Bu çıkmazdan tek kurtuluş: Erkeklerin kadınları toptan ve planlı bir şekilde yeniden yaratmaları ve bunu da erkeklerin hayalini ve bakış açısını dikkate alınarak yapmalarıdır. Yani başarılı sayılabilecek bir kadın kendine benzeyen değil, erkeğin isteklerine boyun eğen ve onun beklentilerini karşılayan; yani heykeltıraşın elleri altında balmumu gibi şekillenebilen kadındır. Ancak erkeğin buluşları ve yaratıcılığı kadını kabullenebilir yapar ve ancak onun sayesinde bir insan olabilir; erkek olmadan kadın doğanın üzücü bir yanlışıdan başka bir şey değildir.

Bu anlayışa göre kadın, olmak istediği gibi gerçek haliyle değil, bir erkek fantezisinin sonucu olduğunda ancak sevilir. Yani bu fanteziler ona ne kadar gerçeklik payı bırakıyorsa o kadar. Onun doğal yapısı olan öğeler yani karakteri dikkate alınmaz. Çağdaş Pygmalion ve herkes gibi yaşama hakkı veya istediği ve arzu ettiği şeyleri yapabilme özgürlüğü ona verilmemiştir. Çünkü onun benlik anlayışı ve varoluşu –şarkının ikinci bölümünde de anlaşılabileceği gibi– erkeğin kendi benliğine karşı yöneltilmiş tehditler olarak algılanır

ve her türlü silahla bunlara karşı konulmalıdır. Hatta daha da iyisi, baştan farklı şekillendirilmelidir. Erkekler kadınları sevebilir hale getirir ve böylece de her şart altında kendilerine sevimli olma hakkını mal ederler. Edebiyat tarihi de onlara hak veriyor gibi görünür: “Antikçağdan beri kadının bedenine karşı duyulan erkek iğrenmesini ele alan bir sürü edebi eser vardır: Tadının nasıl olduğundan iğrenmek, görünüşünden iğrenmek. Fakat erkekler istedikleri kadar kötü, tatlı ve yasak görünebilirler, kadınlar onları yine de sever.” diye iddia eder Naomi Wolf. ²

Efsaneye göre Pygmalion “dünya üzerinde hiçbir kadının sahip olamayacağı” bir kadın heykeli yaratıyor ve kendi yaratığına da âşık oluyor. Bunun anlamı aslında Pygmalion’un “aşkının” kendi kendisini sevmekten başka bir şey olmadığıdır. Bu âşıklık halinde gerçek bir kadınla karşılaşmıyor, karşısındaki hiçbir gerçek kadının asla benzeyemeyeceği bir kadın görüntüsüdür. Kendisine biçim veren kişinin amacı doğrultusunda, gerçek bir kadın bu görüntünün daima gölgesinde kalır. Kadınlar bu ideal görüntüyle karşılaştırıldığında hep eksik olarak görüneceklerdir. Bu, onların kaderi ve aynı zamanda da suçudur.

Pygmalion efsanesi, bir erkeğin kendi yarattığı kadın görüntüsüne nasıl âşık olduğunun ve bu aşkın en sonunda bu hayali yaratığın yaşam kazanmasının hikâyesidir. Bu değişim aslında biraz da ters dönerek şöyle bir ifade tarzına yol açar; yani yaşayan kadın, erkeğin bakışları için ancak onun yarattığı haline geldiğinde çekicilik kazanacaktır; yani kadın aklında bulunan ideale uygun bir şekilde sabitlendiği

anda. Kadın bundan böyle olaylara kendi açısından bakmayacak ve hayatı doldurmayacaktır; erkek onun yerine bu eylemleri gerçekleştirecektir. Kendi hayallerine göre değil, erkeğin hayallerine göre yaşayacak ve erkek onu kadın olarak algılamak istediği sürece öyle olacaktır. Bu sayede erkeğin hayallerinin ve yaşanmamış dileklerinin bir temsilcisi haline gelecektir. Kadın, erkeğin arzu ettiği; ama gerçekleştirmesi mümkün olmayan şeyleri yerine getiren bir araçtır. Kadının kendi hayalleri bunun karşısında önemsizdir ve erkeğin dikkatine ve ilgisine layık değildir. Pygmalion, heykel daha hayat bulmadan çok önceleri onu istediği gibi süslemiş ve kendi düşünce tarzına göre şekillendirmiştir. Heykel hayata gözlerini açtıktan sonra, üzerindeki mücevherleri ve zincirleri atmak için bir ömürden fazlasına ihtiyaç duyacaktır. Bunlar kadının kendi isteği değil, erkeğin iradesinin bir isteği olduklarından kısa süre içerisinde kadına bileklerini saran birer kelepçe gibi gelecektir.

“Kadın neden bir erkek gibi olamaz?” sorusu aslında “Neden kadının erkek gibi olmasına izin verilmiyor?” olarak değiştirilmelidir. Neden kadın her şart altında erkekten daha farklı olmak zorundadır ve neden elde olan tüm imkânlarla bu kısırdöngünün değişmesine karşı çıkılmaktadır? Aslında bunun cevabı en baştan beri çok açık: Esasında konu kadınla âlâkalı değildir; ana maddesi her zaman için erkektir. Erkek kendini daha iyi hissetsin diye kadın öyle olmalıdır, değişmelidir; ama kadının sadece erkeği mutlu ettiği sürece kendini iyi hissetmeyeceği gerçeği ise baştan beri kabullenilmemektedir.

“Tharau’lu Anna’cıktır benim hoşuma giden.
O benim hayatım, malım ve paramdır.
Tharau’lu Anna’cıktır zenginliğim, servetim.
Sen ruhum, benim etim, benim kanım.”

1650 yılı civarında yazılmış olan ve günümüzde dahi birçok istek konserlerinde karşımıza çıkan ve görünüşe göre insanları hâlâ coşturan bir şarkıdır bu. “Burada kadının sadece sahip olunan bir mal olduğunu söylemek, olayı indirgemek olacaktır. O, erkek benliğinin dışarıya konulmuş bir parçası gibidir ve erkek de onu tekrardan içselleştirmek istemektedir. O, erkeğin benliğinin isteklerinin ana temasıdır ve aynı zamanda da en derin arzusudur.” diye yorumlar doğru bir şekilde Klaus Theweleit.³ Veya erkeğin o anki isteğine göre arzu etmediği şeylerin ana temasıdır, erkek benliğinin eksikliğidir ya da erkek o an nasıl istemişse öyledir.

3 Theweleit, s. 342 vd.

“Adem ve Havva”yla Başlayan ve Rousseau Tarafından Tamamlanan Görüş:

Pygmalion konusu günümüze dek psikoloji açısından ağırlığı olmasa da kültürümüzün odak noktalarından bir tanesini yansıtmıyorsa da bu konuda çok da endişelenmemiz gerekmezdi. Bu konunun psikolojiye layık olmamasının sebebi, onun bu odak noktası olma özelliği ve bunun bilincine varmanın tüm kültürümüzü derinden sarsacak olmasıdır. Sonuçta İncil’deki Adem de temel nitelikleri açısından Pygmalion’dan daha farklı değildir. Başka sözcüklerle ifade edecek olursak o, Pygmalion’un Musevi-Hristiyan oyun arkadaşıdır. Ne de olsa Adem ve Havva’yla her şey başlamıştır. Günümüze kadar değer yargılarımızı belirleyen ana şemalar, burada şekillenmiştir ve bizler hâlâ her seferinde yeniden gerçek bir erkeğin ve gerçek bir kadının nasıl davranması ve nasıl olması gerektiğini bu şemalardan öğrenmekteyiz. İncil’deki Adem de bir kadını kendi zevkine göre arzu etme yetkisine sahip ve hatta tanrısal kararın sonucunda, bunu elde eden Pygmalion’un sadece biraz daha bağımlı versiyonudur. Havva, Adem için yaratılır. İbrani mitolojisine göre Yaratıcı Tanrı, ilk erkeği tatmin edene kadar üç ayrı deneme yapmak zorunda kalır. İlk kadın Lilith en başından beri bağımsızdır, ikincisi yeterince güzel değildir, hemen bir kenara atılır ve üçüncüsü en sonunda erkeğin isteklerine uygun olur. İşte o kadın, o andan itibaren onun etinden bir parça et ve kemiğinden bir parça kemiktir yani erkek olmadan bir hiçtir; çünkü kadının yaratılışındaki ana maddeyi erkek vermiştir. Kadının kendi

istekleri onun yaratılışı gibi ikincil plandadır. Bu istekleri ve arzuları kendi şartlarını ve isteklerini dile getirme cesaretine sahip olan Lilith ile birlikte Kızıldeniz'in altına sürülür ve orada da şeytana teslim edilir. Bunun sembolik anlamı bizim kültürümüz için, kadının isteklerinin bilinçaltına atılmasıdır.

Erkeğin arzu ve sanatsal dürtülerinin bir sonucu olarak kadın fikri zamanların değişimiyle birlikte azalmamış, tam tersine daha da derinleşerek sabitlenmiştir. Aydınlanmanın iki büyük ve yaratıcı düşünürü *Kant* ve *Rousseau* da bu temel şemaların içinde hapsolmuştur. Her ikisi de kadın ve erkeğin karakter özelliklerinin toplamının bir tek ahlaki yaratığa uygun olduğunu düşünmüşlerdir: “Evlilik hayatında birleşmiş olan çift ahlaki açıdan tek bir tam insan meydana getirmelidirler, bu kişi de erkeğin anlayışı ve kadının zevkiyle yaşamalı ve yönetilmelidir.” diye açıklar *Kant Güzel ve Üstün Olana Dair İncelemenin Duyguları* (1763) isimli eserinde. Bu, “birleşmiş karakter her iki cinsiyetin de çıkarları doğrultusunda olacaktır”; oysaki *Kant*'ın tasviri, erkek tarafının buradan daha çok fayda sağladığı yönündedir. “O bir erkek olarak daha mükemmelleşirken kadın ancak bir eş olduğunda bu mükemmelliğe erişiyor. Yani erkek yeniden bir kaideye yükseltiliyor.”⁴

Nasıl oluyor da insanlar arasında bir özgürlük ve eşitlik sağlanma dönemi olan Aydınlanma Çağı ancak erkekler arasında kısıtlı kalıyor ve kadınları, bilinçli olarak yeni hayatın yaşam ve mantık ideallerinden, insanlıktan dışlıyor? Kadın insan değil miydi? Temelde Aydınlanma filozofları, hepsinden önce de *Rousseau*, yeni *Pygmalion*'lar gibi davranıyorlar; çünkü sözde doğadan verilen bir ön şart ve beraber yaşamının temeli olarak da kadın, erkeğin hoşuna gitmek için yaratılmış-

miş. Kadının hayattaki amacı, onun çocuk yapabilme kapasitesiyle tamamlanır. Onun yaşamdaki rolü kendi başına karar veren ve sahip olan bir insan olarak değil, bir eş ve anne olmaktır. Cinsiyetlerin birleşiminde bir taraf aktif ve kuvvetli olmalı, diğer tarafa pasif ve zayıf. Bu yeni ortaya atılan eşitsizlik, aynı zamanda hem doğanın hem de mantığın bir eseri olarak gösterildiğinden gittikçe daha da sağlamlaşmaktadır. “Erkekler karar verir ve uygular. Kadınlar hisseder ve rica eder.”⁵

Erkek çocukları için eğitim, kendi başına yetebilen bir birey olma yönündedir; fakat aynı eğitimin kızlar için hedeflediği ise: Eş, ev hanımı ve anne olma yönünde şekillenir. Bu özelliğiyle kadın, insanların gittikçe egoistleşen prensipleriyle akılcı-soğuk bir dünyada yer tutucu ve garantör olarak yer almalıdır. Şayet kadınlar da erkeklerle paralel bir şekilde aynı gelişim sürecinden geçseydi, onlar da insanlık ve merhamet yerine hesapçı bir mantık ve egoizmi hayatın gerekleri olarak görmeye başlayabilirlerdi. Sonuç: Kadınlar gelişmemelidir, onlar sözde altın çağının özelliklerine uygun bir şekilde—erkekleri de temsil etmek için—kalıp insanlık ve erdem özelliklerini taşımalıdır. Bu aşamada Rousseau kadınlara daha ahlaki cinsiyet olma ayrıcalığını bile tanımaya hazırdır; ama bunu da ancak uygarlık öncesi aşamalarda bırakır. Kadınların erdemlerini toplumsal gelişimin içine getirmemelerinin sebebi, toplumsal gelişimin bu erdemlerin tam tersi yönde ilerlemesidir. Onlar bu ahlaki niteliklerini sadece özel hayatlarında yaşamalıdır. Burada kadınların görevi, kopuk ve depresif bir kültürün insanlararası bağlarını tekrar birleştirmektir.

Kadınlar Rousseau'nun sisteminde sonradan bütün pedagojik teorilerin içine de sızmış olan Altın Çağ'ın insanının idealist doğasını temsil ederler. Erkekler ise tam tersine rekabet toplumunun yıkıcı prensiplerini temsil eder. Erkekler için, içinde yaşanabilir huzurlu bir ortamı ayakta tutmak da kadınların görevidir ve bunu gerçekleştirmelerinin tek yolu da onların gelişimlerini durdurmaktır. "Yani kadınların eğitimiyle tüm toplumun durdurulmaz gelişimi, ki Rousseau toplumun kötüleşmesinden bu gelişimi sorumlu tutuyor, cinsiyete özel bireysellikle durdurulabilir. Toplum için gerekli olan doğal ahlak ve insanlık kavramları en azından böylece özel hayat için kurtarılmış olacaklar." ⁶

Böylece kadınların fonksiyonları yeniden şekillendirildi. Onlar hayatı yaşanabilir kılacak şartları sağlamakla görevlendirildiler. Kadının varlığı başkaları için var olma ile sınırlandırıldı. Aynı zamanda onun merhameti ve ahlakı topluma çıkacak kadar da iyi değildir; çünkü toplumun şu anki gelişimi içerisinde kuvvetli bireyler olmalarına izin verilmemektedir. Bu yüzden kadına verilmiş doğal merhamet, zaten doğal bir eğilimden kaynaklandığından, ahlaksal açıdan da erkeğin kazanılmış erdemlerinden daha az değerlidir. Bu erdemlerin içeriği de erkeğin arzularına üstün gelmesi ve kalbine hakim olabilmesidir. Bu arada kadınlara da toplumu yozlaşmaktan koruma görevi verilmiştir; fakat aynı zamanda da kendilerini ve tüm insanlığı insan yapan tarih öncesi gelişim merdiveninin alt basamaklarında kalmaya mahkum edilmişlerdir. Kadın burada erkeğin aynı zamanda saygı duyup hem aşağılayıp hem de mesafe koyabileceği bir yapıya dönüştürülmüştür. O, dünya üzerindeki cennettir; fakat bu

cenneti kendisi yarattığından asla ayrılmasına izin verilmeyecektir.

Günümüze paralellikler çizmek şu etapta çok da gerekli değildir. Bütün bunlar bize fazlasıyla tanıdık geliyor zaten. Bu konuyla ilgili iki yeni araştırmaya yer vermek istiyorum:

1970’te yapılmış olan *Broverman İncelemesi*’ne bir göz atalım. Burada psikiyatrlar yetişkin bir erkeğin ve yetişkin bir kadının sağlıklı bir kişiliğe sahip olmaları için gereken özelliklerin bir listelerini yapmak üzere çağırılmışlardır. Bu incelemede psikiyatrların genelde sağlıklı “normal” insanları, sağlıklı “normal” erkeklerle aynı sınıfa koydukları; kadınları ise daha yan kategorilerde ele aldıkları görülmüştür. “Ruhsal açıdan sağlıklı kadınlar normal sağlıklı yetişkinlerden daha uysal, daha bağımlı, daha az objektif ve daha duygusal olarak sınıflandırılmışlardır. Ayrıca kadının dış görünüşüyle daha yoğun bir şekilde ilgilenmesi normal olarak algılanırken sağlıklı bir kişilik için normal sayılmamıştır.”⁷ Normal bir yetişkinin tanımlanması için, ki bunlar normal erkeğinkiyle bağdaşıyorlar, toplam otuz yedi karakter özelliği belirtilmiştir. Oysaki normal kadına sadece on bir özellik layık görülmüştür, bunlardan bazıları ise toplumsal olarak istenmeyen aşırı bağımlılık ve dış görünüşe saplantı gibi özelliklerdir. Buradan çıkarabileceğimiz sonuç kadınlar için felakettir: Şayet kadın yetişkin olma anlamında “normal” davranacak olursa o zaman kadınsı olmaktan çıkar. Buna karşılık halk arasında bilindiği anlamda “kadınsı” davranacak olursa da normal olarak ele alınamaz (tabii ki erkekler tarafından konulan normlara uygun olarak!).

1988 yılında Psikolog Sigrid Steinbrecher benzer bir araştırmada altmış kadın ve erkeğe “kadının kendi imajı” ve “erkeğin kadın imajı” ile ilgili sorular yönelmiştir. Tüm erkek ve kadın katılımcılar kendilerine eşitlikçi diyen insanlardan seçilmiştir.

Erkeğin kadın imajı şöyle görünüyordu:

- Sadık olmalıdır;
- Erkekten daha akıllı olmamalıdır;
- Erkeğin tasalarını ondan alıp onu şımartmalıdır;
- Ortayı bulmalı ve hoşgörülü olmalıdır;
- Sosyal bağlantılar yapmalıdır;
- Aile içinde söz sahibi olmalıdır ve temizlikten o sorumludur;
- Uyum sağlayabilir olmalıdır;
- Erkek tarafından korunmalıdır;
- Erkeksiz bir kadın, kadın sayılmaz.

Kadının kendi hakkındaki düşüncesi de bu yukarıdakinden çok az, hatta hemen hemen hiç farklı değildir:

- Kadın uysal, sevgi dolu ve sempatik olmalıdır, aynı zamanda da mütevazı olmalı ve bencil olmamalıdır;
- Erkekten daha akıllı olmamalıdır;
- Erkeği desteklemelidir;
- Sanatsal alanlarda önem taşıyabilir;
- Erkeklerle rekabet içerisine girmemelidir. ⁸

Bütün bunlardan, erkeklerin kadınları kendileri için bir destek olarak gördükleri; ama onları aynı zamanda da yardıma muhtaç ve zayıf görmek istedikleri gibi şizofren bir teoriye ulaşırız. Bu, her iki cinsiyet tarafından ortaya atılmış düşünceler, bizlere 19. yüzyılın kadın imajını pek de değiştirmeden yansıtmaktadır. Psikolog Steinbrecher de bu konuya özellikle önem vermektedir. Kadın, erkeklerin istekleri doğrultusunda bir yaratık haline getirilmiştir ve bu söz konusu erkek imajlarını o kadar çok benimsemiştir ki artık kendi kendine bireysel bir hayatı zorlukla hayal edebilir. “Kadınlar ezelden beri kendi ihtiyaçlarını göz ardı ederek sadece erkeğin ihtiyaçları doğrultusunda yaşarlar. Onların yaptıkları duygusal bir ilişki çalışmasıdır. Onlar erkeklerin kavga ve rekabet dolu dünyalarını kendi zayıflıkları, acizlikleri ve yaralanabilirlikleriyle daha da zenginleştirmektedirler. Hemen hemen hiçbir kadın bu pozisyonun onları nasıl kötü bir duruma düşürdüğünden haberdar değildir. Bu pozisyon-dan dolayı kendisine ve çevresine, zayıflığını açıkça itiraf etmek zorunda kalır.” diye doğru bir tespitte bulunur Sigrid Steinbrecher.⁹

“Dünyada Hiçbir Kadının Olmadığı Kadar”

Felsefi olduğu kadar, bizim teolojik geleneklerimiz de dişiliğin tanınmasında pek rol oynamamıştır. İkonografik olarak her yerde görülen merkez kadın-erkek-ilişki şeması bizlere Hristiyanlık açısından tanıtılır ve burada karşılaştığımız örnek de hiçbir şekilde eşitlik için bir temel sayılamayacak anne-oğul ilişkisidir. Burada tam tersine kadın, oluşan erkek için her şeyi yapar, erkeğin hedefleri ve amaçları uğruna var olmuştur ve oğlu sayesinde de kendi benliğine kavuşur (bu hiçbir değişikliğe uğramadan günümüz aile ilişkilerine dek süregelmiştir).

Hristiyan yorumlarında da anne ve Bakire Meryem oldukça çok komik erkek fantezilerinin sanatsal bir ürünü olarak karşımıza çıkar. Bu anlayış Pygmalion’un heykeliyle şu açıdan bağlantılıdır: Dünyadaki hiçbir kadın ona asla benzemeyecektir. O tüm kadınsal özelliklerinden baştan beri soyutlanmış ve onlara yabancılaştırılmıştır, böylece de erkekler için, kadınlar için olduğundan daha büyük bir anlam taşımaktadır.

“Madonna her türlü insancıl doğruluğu bir kenara bırakır ve erkeklerin her zaman arzu ettiği şey olur: Mükemmel, kapalı kadın bedeni.”

“Madonna tüm erkek arzularının, hayallerinin, ümitlerinin, kadınlığa dair olan beklentilerinin hepsinin bir kombinasyonudur veya başka bir şekilde ifade edecek olursak, tanrısal tohumu içine alıp bir oğul meydana getirip buna rağmen hiçbir kadınsal cinsiyet özelliği göstermeyen

bir bedene karşı duydukları özlemdir. Madonna onların kendilerini özdeşleştirdikleri şeyin; yani erkeklerin olmak istedikleri şeyin bir ifadesidir: Tanrı'nın gelini, Tanrı'nın potansiyellerinin bir kabı, taşıyıcısı ve üreticisi.”

“Bakire, bakire, bakire... Durmadan kulaklarımızda çınlanan bu kelime kimse farkına varmaksızın içinde taşıdığı bedensel vahşeti yani erkeklerin gerçek saplantısını yansıtır; çünkü sonuçta Madonna doğumdan önce, doğum esnasında ve sonrasında dahi kapalı bir kadındır, o ‘ele geçirilemeyen bir duvardır’, ‘güvenli bir kayadır’, ‘büyük bir kuledir’, ‘hiçbir zaman taşınamayacak bir dağdır’, ‘hiçbir zaman sürülmemiş tarladır’, ‘kapalı bir kapıdır’, ‘mühürlü bir bahçedir’. Madonna oluşmaz ve yok olmaz. O değişmezdir. ‘O her şey olabilir; çünkü o, olmamıştır ve olmayacaktır.’ ”¹⁰

Günümüzün güzellik akımları da kadınların çekiciliğini artırma bahanesi altında kadının değişmezliğine yönelik çalışmalar içerisinde, onu kendileri tarafından bulunmamış modeller ve biçimlerin içerisine girmeye zorlamaktadırlar. Bu güzellik akımı, güzelliği dünya çapında eşit ve objektif bir şey olarak ortaya koyuyor, her şeyden önce, mutlaka gerekli olan bir şey olarak vurguluyor. Nedense bu gereklilik erkekler için değil, sadece kadınlar için geçerlidir. Bu güzellik akımının çekiciliği garip bir şekilde kadınlar tarafından yaşanabilir değil, ulaşılabilir bir yerde tutulmasından kaynaklanıyor. Madonna örneğinde de olduğu gibi doğru bir kadın bu güzellik efsanesinde de kaybedecektir; çünkü bu anlayış da ona eskiden beri süregelen bir tek şeyi iletmektedir: Şu anda olduğun gibi iyi değilsin. Kadınların temel günahı bundan

böyle yaşlı, şişman ve çirkin olmaya indirgenmektedir. İdeal kadın ise bunun aksine sonsuza dek genç kalmalıdır (Madonna da herhangi bir yaşlanma ibaresi göstermemiştir!) ve sonsuz gençliği temsil etmelidir. Mümkünse anne olmalı; ama yine mümkünse bunu fark ettirmemelidir. Normal kadınsal hayatın tüm izleri onun üzerinden yok edilmelidir, özellikle de olgunluğun ve yaşlılığın. Böylece kadın sonsuza dek kalacak olan bir ideal şeklin içinde dondurulacaktır. Bu anlayışın yanı sıra gelen düşünce de hep şu olmuştur: Dış güçler tarafından ona sunulan bir idealin onun dişiliğini ve kadınsal saygınlığını ortaya çıkaracağı ve kadının olduğu gibi eksik ve bu nedenle de sevgiye layık olmadığıdır. Bu aşamada Naomi Wolf şunu soruyor: “Nasıl olur da bir ‘kadın ideali’ kadının bedeninde görünmemesi gereken kadınlara özgü cinsiyet belirtileri ve kadının yüzünde yansımayan hayat deneyimleri ve izleriyle ölçülür?”¹¹

Erkek için kabul edilebilir tek kadın modeli, sıkıştırılmış kadın gibi görülüyor. Gerçek kadın ise “erkeğin” onun hakkında yaptığı resimlerin ve heykellerin arkasında kayboluyor. Ingeborg Bachmann’ın *Malina* isimli romanının sonunda kadın sembolik olarak bir duvarın arkasında kayboluyor ve böylece erkek şu sözleri söyleme hakkına sahip oluyor:

“Burada kadın yok.

Söyledim ya bu isimde kimse olmadı hiçbir zaman burada. Benden başka da kimse yoktur.”

Ve daha sonra tüm romanın kapanış cümlesi olarak:

“Cinayetti.”¹²

11 Wolf 1991, s. 329; bkz. Freedman, s. 76-78

12 Bachmann 1971, s. 355

Pygmalion veya Aşkın Tek Yönlü Caddesi

Yaşayan bir yaratığı bir nesneye, şekillenebilir de olsa ölü bir *parçaya* dönüştürmek, kültürümüzde bilinçli olarak öyle görünmese de aslında bir suçtur. Gerçek kadın, erkeğin onun hakkında yaptığı resimlerin arkasında kaybolmaktadır ve bu resimlerde kadın ve erkek ne zaman karşılaşırsa onların arasına girmektedir. Bu durum iki farklı kişiliğin arasında gerçek bir karşılaşma olmasını baştan beri engellemektedir. Bunda en kötü taraf, söz konusu resimlerin veya heykellerin böyle algılanmaması ve her şeye rağmen –kadın ve erkekler tarafından– gerçek bir kadın olarak algılanmasındadır. “Kadın hep kadının erkeği onu çağırdığı isme cevap verir... Kadın ve erkek karşılaştığında o her zaman erkeğin yanında onun sırdaşı olarak yer alır. Her kadın onu tanır, hiçbiri onun taleplerinden kaçamaz, hiçbiri onunla kıyaslanmaktan kaçamaz... ‘Hayal edilmiş kadınlık’ önceki kültürlerin izlerini taşır. Kabul edilmiş, bir kenara atılmış, insafın seçimine bırakılmış ve lanetlenmiş: Kendini geliştiren her benlik –dişi olarak– en baştan beri tanımlanmıştır ve kadının gerçek görüntüsünü karartan, yanlış anlayan, yükselten ve alçaltan resimlerle birlikte ve onlara karşı mücadele etmelidir.” diye açıklar Gisela Brightling.¹³

1980’de yaptığı *Büchner Ödülü Konuşması*’nda Christa Wolf aynı olayı kendi tarzıyla şöyle açıklar:

“Rosetta kaderine uygun olarak kendini ve Leonce’yı görünmez, sessiz, gerçeklik dışı, o inkâr edilen, ekoların olmadığı, yönlendiren odada, ki bu oda kendisinin de ait olduğu dünya tarafından en iyi niyetle dahi algılanamaz, hapsetmiştir. Rosetta, olmadığı bir şey olarak tanımlanır.

Hikâyesinin elinden alınmasına izin verir. Ruhunun olmadığını kabullenir. Aklının. İnsanlığının. Kendisi için sorumluluğunun. Evlendirilmeye boyun eğer. Erkeğe hizmet eder. Ona varisler doğurur. Erkeğin tadına vardığı zevkin, bir kadın olarak ona yasak olduğuna inanır. Bütün mutsuzluğunu gizler. Dans eder. Onun suçlamalarını dinler: Ben uyumak istiyorum; ama sen dans etmek zorundasın sanki.

Rosetta haklarının elinden alınmasına izin veriyor. Çenesini kapatıyor. Yas. Mutluluk. Aşk. İş. Sanat. Kendisine tecavüz edilmesine izin veriyor. Fahişelik yapıyor. Kilitler arkasına giriyor. Deliriyor. Rose olarak işkence görüp kullandırıyor kendini ("çift anlamda" hem de deniyor). Kürtaj yapmak için zorlanıyor. Cinsiyetinin yok olmasına izin veriyor. Baygınlığının ağlarında kayboluyor. Sinir bozucu, vamp, fettan, evcimen olarak tanımlanıyor. En sonunda Nora olarak bebek evinden dışarı çıkıyor.

Nihayet Rosa olduğunda mücadele etmeye başlıyor. O zaman da öldürülerek bir kanala atılıyor. Takip edilirken ezilen ve takip edilen erkeklerle eşit şartlarda oluyor nedense...

Sevgi adına garip bir şey. Rosetta birçok isminin altında kendisine ne olduğunu itiraf etmektense yok olmayı tercih ediyor: Yani düşünen Leonce ‘özne’ derken hiçbir zaman onu yani gerçek kadını kastetmiyor. Rosetta onun objelerinin arasında yer alıyor.”¹⁴

Bizim bilincimizden kaybolan şey, kültürümüzde ezel-den beri dışı olarak tanımlanan her şeyin üzerine yüklenen özelliklerin sadece birtakım resimler olmadığı, üstüne üstlük kadınlara kendi feminenlikleri hariç her şeyi veren erkek fantezileri olduğudur. Reklamlar binlerce kere “Christian Lacroix kadınlara dişiliklerini geri veriyor” dese de söz konusu kadınlık, “bir topluluğun o anda satmak istediği dişilik kodu ve onunla ilgili her şey”den başka bir şey değildir.¹⁵

Böylece kültürümüzde şu paradoksla karşı karşıya kalıyoruz: Hayali kadınlığın tabu olmadığı, onun hayali olduğunun tabu olduğu gerçeğiyle. Gerçek kadınlık öte yandan tabudur; çünkü hayali değildir. Pygmalion efsanesinde Aphrodite olarak karşımıza çıkan ve erkek örneğine göre kadını değiştirmeye çalışan anlayış, hiçbir zaman kendi benliğini ifade edemeyecektir ve bu nedenle erkek sevgisinin her zaman ortaya attığı yeni kadınlık fikirlerini benimseyecektir ki bunları sıkça reklamlarda, pornografide ve edebiyatta görmekteyiz: Erkeğin parmağının baskısı altında kadın kendini binlerce değişik şekle sokabiliyor ve bu şekilcinin elinde gittikçe daha şekillenebilir hale geliyor. Aşkın hedefi olan birleşme böyle gerçekleşmiyor: Bunun yerine kadınlık ve erkekliğin hayaletleri birbirleriyle karşılaşıyorlar. Bizim kültürümüzde aşk ve cinsiyetlerin birleşmesi karşılıklı bir zenginleşme değil, onların birbirlerinden yabancılaşması olarak algılanıyor.

Bu esnada erkek bedeni aynı şekilde görülüyor, yargılanmıyor, ele alınmıyor veya görmezden gelinmiyor. Örneğin dilimiz, erkeklik uzuvlarının bilinçli olarak sergilenmesini

her zaman önlüyor. Kadının bedeni açık bir obje olarak muamele görüp her köşe başındaki dükkânda satılırken erkek bedenine dair tasvirler, özellikle de uyarılmış penisleri gösteriyorsa hemen –hakim kararıyla– tüm camekânlardan uzaklaştırılıyor. “‘Ontario Police Project P’ çıplak kadınların seksüel açıdan sömürüldüğü, elleri kolları bağlı ve yaralı oldukları ve kanadıkları resimlerin ahlaka aykırı olarak ele alınamayacağına; çünkü orada tahrik olmuş bir erkeklik organının görünmediğine karar vermiştir. Fakat Kanada yapımı bir kadın filmi, beş saniye boyunca tahrik olmuş bir erkeklik organı gösterdiği için yasaklanmıştır.”¹⁶ Fakat bizlerin bu kadar uzağa gitmesine de gerek yok. Bizde de birtakım lokallerde yasa gereği erkek striptizcilerin yasaklanması, öte yandan kadın striptiz lokallerinin kolaylıkla izin alması örneği vardır.

Kendi kendimizi kandırmayalım: Kadınların varlığı kültürümüzde varlıksızlık olarak ele alınmakta. Bizim kültürel düşünce şemamıza göre kadın bir başka değil, bir hiçtir. O her şey olabilir; çünkü hiçbir şey değildir; erkek için her şey, kendisi için hiçbir şey. Bu açıdan bakılacak olursa bizler aslında Unisex veya Homo kültüründe yaşıyoruz ve bunda da sadece tek bir cinsiyet kabul görüyor: Erkek. Kadınların var olduğu; ama bağımsız insanlar olarak ele alınmadığı, tam tersine başkaları tarafından yönlendirilen ve erkek rejisörlerin talimatlarıyla diğerinin rolünü oynayan bireyler olduğu kabul edilmektedir.

Kadının Yaratılışı Hâlâ Eksik – Satirik Bir Yaklaşım

Kısacası bizim kültürümüz söz konusu olduğunda kadının yaratılışı hâlâ gerçekleşmedi. Yani, kadının kendi benliği ve dünya deneyimiyle varoluşu. Bu gerçekleştiği anda erkeğin kendine bakışı ve bütün bir kültürün şu ana kadar ona verdiği şeyler geri alınacaktır, gerçek bir dünya devrimi yaşanacaktır. Bu nedenle en ağır şartlarda savaşmak gerekecektir ve bu da hiç hafife alınacak bir şey değildir.

Trobadora Beatriz isimli romanında oldukça öngörülü bir şekilde İrmtraut Morgner’in de belirttiği üzere: “Kadınlar yapmak zorunda oldukları şeyi değil, yapmak istedikleri şeyleri yapmaya başladığında bizlerin önünde hiç de can sıkıcı bir hayat görünmüyor. Kadınlar insan olduklarında erkeklerin onlar hakkında hayal ettikleri resimler için acaba söyleyecek ne bulacaklar? Gerçekten hissettikleri şeyleri söyleyip toplumun onları hissetmeleri gerektiği şeyleri göz ardı ettiklerinde neler yaşanacak?”¹⁷

O zaman şöyle hikâyelere sıkça rastlanacaktır: *Ters Kahve*:

“Kadın grubumuzla birlikte Alex Kapuziner’de espresso içerken gözlerime oldukça hoş gelen bir adam içeri girdi. Yani onun arkasından klasik alçak-yüksek ısıltı çaldım ve beye de aşağıdan yukarıya doğru dikkatlice baktım. Masamızın yanından geçerken ‘Aman Tanrım’ dedim. Daha sonra kadınlar grubumuz çorapsız ayakları üzerinde konuş-

tu, bel kalınlığını yetmiş gibi tahmin ettik, yaşını ise otuz iki. Üstündeki markalı gömlek kürek kemiği çıkıntılarını gösteriyordu, bu da onun oldukça zayıf yaradılışlı olduğunu gösteriyordu. Çıkık kulaklı zayıf bir kafa yapısı vardı, herhangi beceriksiz bir kuaförün enseden tıraş ettiği ve böylece peruğunun gömleğin yakasına kadar inmediği mat saçları vardı. Güzel omuzlarının kötü duruşu nedeniyle kürek çekmesini uygun gördüm. Söz konusu beyefendi, lokalin arkasında bir köşede oturduğu için çok sesli konuşmamız gerekiyordu. Ona ve kendime duble votka ısmarladım ve şerefine kadeh kaldırdım. O esnada o, garsona bir yanlışlık olabileceğini anlatmaya çalışıyordu. Daha sonra onun masasına gittim ve özür dileyerek birbirimizi bir yerden tanıyor olmamız gerektiğini söyledim ve hemen yanındaki sandalyeye oturdum. Adama içki listesini uzattım ve hangisini istediğini sordum. Herhangi bir isteği olmadığından dizlerimi onun dizlerine bastırdım ve üç porsiyon *slivoitz* sipariş ettim ve içmediği takdirde ne kadar çok alınacağımı belirttim. Adam ne teşekkür etti ne de kısa kesti, tam tersine çok fazla konuşmadı, bu nedenle her şeyi ödedim ve onunla birlikte lokalden çıktım. Kapının orada elimi sanki tesadüfen kalçalarının üstünde gezdirdim ve yapısının uygun olup olmadığını kontrol ettim, herhangi bir eksiklik keşfedilmediğinden beyefendiye bu akşam bir planı olup olmadığını sordum ve onu sinemaya davet ettim. Güzel yüzü gittikçe etkileyen bir çabayla nihayet kendine hakim oldu, şaşkınlığından kurtuldu ve konuşabildi: ‘Davranışlarınız kabul edilemez nitelikte ve çok alışılmadı.’ – ‘Bunlar çok normal’ diye karşılık verdim. ‘Siz kadın olmadığınızdan sadece böyle davranış tarzlarına alışık değilsiniz, yoksa bunlar çok güzel.’ ”¹⁸

Veya Luise Pusch'un aşağıdaki benzetmesi gibi durumlar oluşur:

“Bir zamanlar bir adam vardı, o çok yukarıdaydı ve gururla özgür bir şekilde etrafına bakınıyordu. Erkek, bir kadının omuzlarında oturuyordu. Kadın şikayet etmeye başladı, o zaman erkek onu da eşit düzeye getirmeye karar verdi. Kadına eşitlik hakkı yeri hazırladı ve onu kadınlardan sorumlu olduğunu ve eşitliğinden dolayı artık birtakım dertleri de onun taşıması gerektiğini söyledi. O günden beri kadın kendi omuzlarına binmeye çalışıyor...”¹⁹

Kadınlar kadın olarak kılık değiştirmek zorunda değildir; çünkü onlar zaten kadındırlar ve yaptıkları her şeyi “erkek” etiketiyle bezemelerine hiç gerek yoktur; çünkü erkeklerde de rastlanan bir davranış şeklini ortaya koydukları anda bu davranışlarından dolayı onlar yine erkekten türeyen cinsiyet olarak tanımlanacaklardır. Kadınlar kendi benliklerini bulma konusunda toplumsal bir hiçlik ülkesinin ruhsal çekimine yakalanmışlardır; çünkü kadınlık şimdiye kadar daha yüce görülen sözde erkek dünyası tarafından yapılandırılmış ve tanımlanmıştır. Bu nedenle kadınlar için geleneksel olarak kadınsı diye adlandırılan alanlarda kendilerini özdeşleştirmeleri pek mümkün görünmüyor –çünkü bunları özgür iradeleriyle seçmedikleri sürece bu görevlerin hiçbirisi onların gerçek benliğinin bir ifadesi olamaz– ne de şimdiye kadar onlardan uzak tutulan sorgusuz sualsiz erkeklerin kendilerine mal ettikleri alanlarda bir özellik gösterebilirler; çünkü o zaman da kendi değerleri yerine erkeğin değerlerini devralmış olurlar.

“Gerçek kadın”ın nasıl olması gerektiği çölün tozlarının içinden çıkan bir çiçek gibi geleneksel şemaların içerisinden gelişmelidir. Sevgi, dostluk ve sempati alanlarında artık kendimize dönmemiz, kendimiz ve bize benzeyenlerle yani diğer kadınlarla birlikte bir işbirliği içine girmemizin zamanı geldi; çünkü kadın olmak hakkında, bize her açıdan erkeklerden daha fazla şey söyleyecek olan onlardır. Artık önümüze konulmak istenen ve erkekler tarafından bizim için düşünülmüş olan resimleri geri çevirmemizin vakti geldi; çünkü onlar bizim iznimiz olmadan kafalarımıza geçirilmiş, kötü oturan maskelerdir; bu hareketimizle tarihin en büyük mitoloji yıkımını gerçekleştirebiliriz. Bu anlamda aşağıda benim tarafımdan yazılmış satirik bir yazı bulacaksınız: *Şarkıların Şarkısı*, ki bu şarkı sevginin yüce şarkısı imgelemlerini konu alıyor:

Evet, ben güzelim, dostlarım!

Evet, ben güzelim!

Gerçi gözlerim mağaralarında oturan güvercinler gibi kuluçkada değil; ama yine de güvercin grisi peçelerinin ardında onlarda da bir ateş yanıyor ve şayet gagaları olsaydı nereyi deşmeleri gerektiğini bilirlerdi –ve her şeyden önce– KİM’i.

Saçlarım ince ve dümdüz, bir kıvrırma aletiyle bile ancak geçici bir süre dağdan aşağıya yuvarlanan keçi sürülerine benzer bir dalgalanmaya sahip olabiliyorlar.

Dişlerim yeni kırılmış koyunlar gibi ağızımda durmuyorlar, yer yer hatta üçüncü dişlerim oldular ve sahip oldukları istiridye kabuğu parlaklığını kalın dudaklarımın ardındaki

Colgate-Flor-Oral-B-etkileriyle dahi koruyamadılar. Daha ziyade dişlerimi birbirine bastırmaktan ve gıcırdatmaktan çatlaklara sahipler ve dudaklarım da biraz parçalanmışlar; çünkü çok uzun zamandır boşu boşuna konuşuyorum.

Gamzelerim alnımın ortasındaki düşünce çizgilerinin altında bulunuyor ve yüzüme her gün daha derin çizgiler açıyorlar; çünkü liposomlar ve lifting onlara yasak ve sivilcelerim bir salatalık, hardal, pürekremiyle dahi kaybolacak gibi değiller.

Göğüslerim silikonla desteklendikleri zaman kaleler gibi duruyorlar; ama göbeğimle popom ancak içinde bulunan kaslar süper-ekstra-aktif-korse-2000'in içinde gergin durabiliyorlar.

Nadiren kıvrak fil hortumlarına ve zarif ceylanların bacaklarını hatırlatan baldırlarımda çıtır mavilikteki varislerim bir örümcek ağı gibi görünüyor, doğum çatlaklarım masaj yağı Bella-Donna-Ultra Plus ABC-derin etkisiyle dahi kaybolmuyor ve günlerimden önceki günlerimde efamol-ısırgan-papatya çaylarının en büyük paketiyle bile sakinleşmiyorum.

Dikenler arasında bir zambak değilim, devedikeninin ta kendisiyim.

Problemlili alanlarım o kadar çok ki hiç çaba göstermeden iki düzine gazeteyi hayatta tutabilirler.

Ben insan mıyım?!

Hayır ben bir kadınımlı,
Ve kadınlık her zaman
BAŞKA BİR ŞEYDİ ASLINDA

Lilith Kompleksi – Hans Joachim Maaz ile Tartışma

Lut'un Karısı

İşte orada Lut uysal ve ölçülü
 Gidiyor karısının önünde meleklerin peşinden
 Ateşler saçan tanrısına teslim etmiş iradesini
 Sodom ve Gomora şehrine
 Ve bir tek onu kurtarıyor: Bakışlarını çeviren Lut'u
 Lut ki itaat ediyor ona emredildiğinde.

İnatla ve duraksayarak izliyor kadın
 Siyah sırtı. Adımları
 Anılarıyla ağırlaşmış bir şekilde sürükleniyor
 Soğuk kuyuların olduğu güzel sokaklarda, pazarlarda
 Ve bahçelerde, insanların güldüğü
 Kavgı ettiği ve ona yakın olduğu.

Öylesine tasasız uzaktı Tanrı'dan
 Onun sertliğini hissetmiyordu
 Öylesine neşeliydi şehir.

Ateşten gök gürlemelerini bastırıyor
 Sodom'dan gelen acı çığlıkları.
 Ama Lut'un adımını dehşetler duraksatmıyor
 Haklı olanın ensesinde hiçbir korku hissedilmiyor.

O zaman kadın dikleşiyor
 Ve dönüyor
 Gözyaşlarından, tuzdan heykele dönüşüyor
 Görmek için –hayatı pahasına
 Gomora'yı
 Son bir kez.

Margaret Gottlieb

Lilith – ve Dişiliğin Tabu Yönleri

Hans-Joachim Maaz'ın Mart 2001'de "Lilith Kompleksi" ile ilgili makalesi *Psychologie heute* isimli dergide yayımlanmıştır. Geçen süre zarfında da benim bu yeni bas-kımla hemen hemen aynı sıralarda piyasaya sürülecek olan koskoca bir kitap haline gelmiştir. Bu eserin psikolojik bir inceleme olması benim ilgimi çekmiştir. Acaba burada bir terapist Lilith ile ilgili görüşlerimizi ve bakış açılarımızı de-ğiştirecek yeni bir şeyler bulmayı, çıkmaz sokaklardan yollar yaratmayı ve dar yollarımızı genişletmeyi başarmış mıdır? Acaba bu adam kültürlerin üzerinden köprüler kurup Lilith ile ilgili modern bir yaklaşım sergileyerek ve ona erkeklerin ve kadınların ruhlarında bir yer vererek cinsiyet kavgasını bir anlayış temeline uydurup insanları rahatlatmış mıydı? Lilith –özgür aşk için mitolojik bir model olabilmiş miydi?!

Fakat Maaz'ın kitabının alt başlığından da anlayaca-ğımız üzere konu her şeyden önce "Dişiliğin Gece Tarafı"dır. Kitabın sonları ise sadece "Anneliğin Karanlık Tarafları" ile ilgilidir. Sanki Lilith mitosu öncelikle kadın ruhunun bir proble midir ve erkek sadece sonuçlarıyla etkilenmiştir. Burada erkeğin bu problemin nedenleri ve oluşum şartlarıyla yakın- dan ilgili olduğu ve hatta babalığın karanlık yönleriyle de ilişkilendirilebileceğine hiç değinilmemiştir. Erkek, alt baş- lıktan da anlayacağımız üzere bu oyunda sadece pasif, acı çeken bir partner rolündedir; ama nedense hiçbir şekilde aktif bir oyuncu veya kendi payına düşen sorumluluğu üzerine alabilen bir suçlu değildir. Gerçi –kritik açıdan bakacak olur- sak– Adem'in Lilith hikâyesinde üstünlük istediğinin altı

çizilmekte; fakat bunu neden yaptığı ve hangi şanssız kaderin her ikisinin de yaratıcısı olan Tanrı'nın dominantlık arzusuyla yanıp tutuşan ilk erkeği desteklediği sorusuna yanıt vermemektedir. Erkekliğin gece tarafları tartışmaya açılmamıştır; çünkü neticede –neyse ki bu itiraf ediliyor– bu tip hikâyeleri aktaranlar da hep erkeklerdir. Açıklama olarak bunun yettiğini düşünüyor. Sonuçta Lilith de ona göre çok da “masum” değil. Onun üstünlük taslamak isteyen; ama özünde ondan korkan Adem'e karşı yeterli sabrı yok; Lilith'in yaptığı sadece çekip gitmek; oysaki –güçlü, tartışmalara açık bir kadının yapacağı şekilde– onunla tartışıp orta yollar bulabilirmiş:

“Tanrı kaçtığı için Lilith'i cezalandırıyor; fakat bir kadından üstün olmak isteyen korkak maço Adem'i cezalandırmıyor. Anlaşılan o ki Tanrı her iki tarafın da tartışmalarına aracılık yapabilecek bir psikoterapist değil. Bize bu olayları anlatan yazıtlardan çıkardığımız üzere bunlar zaten Tanrı tarafından değil erkekler tarafından yazılmıştır.”¹ O zaman bu erkekler tarafından yazılmış olan literatürü aynı zamanda erkek ruhunun bir ifadesi olarak anlayıp ona göre mi yorumlamalıyız...?

Ayrıca Maaz, Lilith imajını ciddi bir incelemede benim görüşüme göre mutlaka şart olan kaynak yazılar göstermek-sizin ele alıyor.

Fakat ilk olarak şu Lilith mitosunu biraz dinleyelim. Adem'in ilk karısıyla ilgili (ki bu kişiyi kitabın birinci bölümünde ben size tanıtmıştım) bize çeşitli kaynakçaları gösteren mozaïği birleştirelim:

– İsmi *Lil* (rüzgâr, fırtına) hecesinden veya *Leila* (gece) kelimesinden türemiştir.

– O da Adem gibi topraktan yaratılmıştır; yani onunla aynı maddeden.

– Bu nedenle onun gölgesinde kalmak istemiyor, baştan beri *eşitlik* talebinde bulunuyor.

– Adem onun itaatini *kaba kuvvetle* sağlamaya çalıştığında sinirleniyor ve Adem'i terk ediyor.

– Lilith *uçabiliyor* (bu yetenek ona Tanrı tarafından da verilmiş değildir).

– Lilith *Tanrı'nın* özel, gizli ve büyülu *ismini biliyor*.

– Adem'den ayrıldıktan sonra –deniz kıyısında– günde yüz tane oğul doğuruyor.

– Tanrı, Adem'e dönmediği her gün için onu, çocuklarından yüz tanesini öldürmekle tehdit ediyor.

– Tanrı'nın Lilith'in arkasından gönderdiği üç meleğin görevi, onu *denizde boğarak öldürmektir*.

– *Tanrı'nın verdiği görevle* günahkâr insanların çocuklarına işkence yapıyor ve onları öldürüyor.

– Lilith bu emre karşı gelerek bu suikastçi görevini bir kutsanmaya çevirir: Onu Adem'e götürecek olan üç meleğin isimlerini veya resimlerini bir kolyenin üzerinde gördüğü anda ölüme mahkûm çocukları koruyacağına dair söz verir. Böylece –kendi isteği üzerine– çocukların *koruyucusu* unvanını alır.

– Adem'in ilk günahından çok önce onu terk ettiğinden *ölümsüz* kalma hakkına sahip olur.

– Lilith baştan çıkarıcı bir *güzelliğe* sahiptir, uzun kırmızı saçları bir gül gibi tatlı ve kokuludur.

– O, gecenin kanatlı dişi şeytanıdır ve ıssız, çorak yerlerde yaşar.

– Geceleri yalnız uyuyan erkekleri *baştan çıkarır*.

– Cennetten kovulduktan sonra Adem yüz otuz gün boyunca cinsel perhize girmeye karar verir. Bu yalnızlığı içerisinde Lilith onu ziyaret eder. Arzularını Adem’de tatmin ederek onun geceleri istemsiz olarak boşalmasını sağlar. Bu şekilde dünyaya zarar veren yüzlerce çocuk (lilim veya lilitis) *doğurur*.

– O, erkeklerin dolambaçlı yollardan gitmesini sağlayan *günahın tatlılığı, yabancı kadın, fahişe, yılandır*.

– Geceleri erkeklerde *şehvet* uyandırarak onlardan hamile kalır.

– O, Tanrı’nın güçlü ve cezalandırıcı yönünden (Geburah) meydana gelmiştir, göbek deliğinden aşağısı bir *ateş sütunudur*, cennetin kapılarının önündeki alevden kılıçtır.

– O, meleklerin (Çerubim) yanında kendini evinde hissetmektedir; fakat *Tanrı onu her seferinde denizin derinliklerine geri iter*.

– Lilith hem *Tanrı’nın dişi tarafıdır*, hem de *şeytanın (Samael) dişi tarafıdır*. Her ikisinde de Havva nasıl Adem’in içinde varsa, vardır.

– O, dünyaya *fahişeliği* ve *savaşı* getirmiştir.

– Lilith’in gidişinden sonra Tanrı Adem için iki kadın daha yapar: Et ve kandan oluşan ve Adem tarafından reddedilen birinci Havva ve Adem’in kaburga kemiğinden yapılmış olan ikinci Havva.

Maaz'ın yazılarında Lilith tabulaştırılmış dişilik için sembolik bir anabaşlık oluşturuyor. Yukarıda tasvir edilen, parlak bir çeşitlilik gösteren Lilith'in karakteristiklerinden bu Lilith kompleksini tanımlayacak sadece üç ayrı parçayı ele alıyor:

- Bağımsızlık, dolayısıyla eşitlik.
- Cinsel aktivite
- Çocuk düşmanlığı yani anneliğin reddedilmesi.

Buna göre Lilith kadının eşit değere sahip olduğunu ve eşit değerlendirilmesi gerektiğini savunuyor; ayrıca kadının cinsel aktivitesini ve arzularını, gebelik ve anneliğin reddedilmesini de sembolize ediyor. Buna karşılık Havva, Maaz için kadının boyun eğmesini, cinsel pasifliği, tekeşliliği kendini adarcasına (tüketircesine diyebiliriz) anneliği temsil ediyor. Havva ve Lilith'in karakterlerinde Maaz kadın varlığının iki değişik yönünü ve bunların birbirlerinden ayrılmış olduklarından çoğu zaman düşmanca karşı karşıya geldiklerini vurguluyor: Anasal, mütevazı, saf, kocasına sadık bir şekilde kendini adamış Havva; zevkli, baştan çıkarıcı, arzulu, ateşli ve bağımsız bir hayat süren Lilith'in karşısında yer alır. Fakat kendini olaylara adapte edebilen Havva (Meryem) figürlerinin Hristiyan-Musevi geleneklerinde yüceltilmelerine rağmen asi Lilith'in karakteri nedense şeytanlaştırılmıştır.

Havva'nın bizim kültürümüzde dişiliğin favori modeli olarak sembolize edilmesi nedeniyle kadınların içinde bulunan Lilith parçaları saklanmalı, inkâr edilmeli ve tabulaştırılmalıdır. Bu da kadınlığın aşağıda belirteceğim üç yönünün kötü görülmesine ve bastırılmasına neden olmuştur:

1. “Erkeğe ne boyun eğen ne de ona hizmet eden eşit değerdeki kadın onunla aynı kaynaktan gelmiştir ve aynı haklarla donatılmıştır.
2. Cinsel açıdan aktif kadın kendi zevki ve baştan çıkarma gücüyle artık seçilmek ve alınmak kavramlarının dışına çıkmıştır. O kendi cinsel ihtiyaçları için aktif bir şekilde çalışır, kendi zevki için sevgi oyunları esnasında aktif olur.
3. Anneliği reddederek çocuklara düşman kadın olur; çünkü bağımlı, sorumlu ve bağlı olmak istememektedir.”²

Bu her üç yönü de bir araya alırsak hepsi toplanarak Lilith kompleksinin içeriğini oluşturur, bu kompleks – Hristiyanların annelik ideali yüzünden arka plana itilir– bilinçsiz bir şekilde yaşanır ve bu nedenle de dünyada hasara sebep olur: Bu yönler kültürümüz tarafından onaylanmadığı için kadın, yaradılışının bu yönlerini itiraf etmekten ve yaşamaktan korktuğu sürece, kendi kadınlığı içinde güvensiz olacaktır, kendini eksik hissedecektir ve çocukları olur olmaz bu güvensizliklerini bir kimlik zayıflığı olarak kendi çocuklarına da aktaracaktır.

Erkeğin açısından bakacak olursak Lilith kompleksi onun kendine güvenen ve istekleri doğrultusunda hareket eden kadına karşı duyduğu korkuları temsil eder. Lilith’i geçerli saymayarak Adem –prototip erkek olarak– kendi yetersizliğini ortaya koyar: Bir erkek olarak varlığını ispat etmek için kadının boyun eğmesine muhtaçtır. Kendini

büyük, hatta genel manada kendi varlığını hissedebilmesi için başkalarını küçük yapmalıdır. Kadınların gücü, ihtirasa ve bağımsızlığına karşı duyduğu korkuyla bundan sonra her kadının içinde bulunan Lilith parçasıyla savaşılmaya ve onu ahlaki açıdan değersizleştirmeye karardır. İncil geleneklerinde rastladığımız ilk insan çifti böylece Maaz'a göre baştan beri kendi değerlerini hasara uğratmış bir çifttir. Erkek zorla dominant olmaya çalışmakta, kadın ise tartışmalar konusunda yetersiz kalmaktadır. "Yetişkinler arasında yapılacak olgun bir tartışmadan, karşılıklı istek ve ihtiyaçların pazarlığının yapılmasından, ortak yolu bulmaktan ve değişik pozisyon ve zıtlıklardan farklı zevkler alma yeteneğinden her ikisi de nasibini almamıştır." ³

Lilith kompleksinin Maaz'a göre en önemli bölümü onun çocuk düşmanı tarafıdır; çünkü bu yönüyle, kültürümüzün en adi yönü olarak gördüğü annelik inkârı ortaya çıkmaktadır. Anne olma konusunda sorunlar yaşayan kadınların kendini değerlendirme konusunda da bu nedenden dolayı ciddi sorunlar yaşamaları, Lilith kompleksini nedenselleştirir ve bu kompleksin sonraki jenerasyonlara da aktarılmasını sağlar. Oysaki bir annenin çocuk düşmanı tarafı kendi açısından hiçbir şekilde tehditkâr bir tavır değildir. Ancak Lilith kompleksi aracılığıyla durmaksızın bilinçaltına atılıp inkâr edildiğinde bir problem haline gelir. "Lilith miti bize kadınlığın normal ve kaçınılmaz yönlerini göstermektedir; çünkü anneliğe karşı hissedilen anlaşılır inkâr, bağımsızlık, iş ve sosyal eşitlik ve çoğu zaman da bir süreliğine cinsel ilgi ve zevk alma yeteneğini büyük ölçüde engellemektedir. Çoğu kadın bu gerçeği anneliğin arkasına sığınarak

veya kadın hakları adına yapılan eşitlikçi, ideolojik kavgalara girerek çocuk yapmamalarını haklı çıkarırlar.”⁴

Kendi içinde güvensiz olan bir kadın, toplumsal eşitlikte ve cinsel aktivite konularında başarısız olduğunda bunun acısını çocuklarını narsist bir şekilde kullanarak bunun intikamını alacaktır ve –aşırı ilgili annelik rolüne bürünerek– sahiplenici, haddini aşıcı, talep edici ve bitirici olacaktır; fakat bunları Lilith kompleksinin etkisinde olduğundan hiçbir zaman açıkça itiraf edemeyecektir. Buradan yanlış ve hatalı bir annelik çıkacaktır, bu anneliğin ana teması çocuğun ihtiyacı değil annenin ihtiyacı olacaktır. Maaz bu bağlamda “anne zehirlenmesi”nden bahseder, bu zehirlenmeyi de savaşlar ve meydana gelen her türlü huzursuzluk için sorumlu kılar. Dolayısıyla: Ülkenin yeni annelere ihtiyacı var!

Hiç olmazsa bu noktada anlamalıyız ki, Lilith kompleksiyle ilgili kitabında Maaz Lilith’ten daha çok, uygun bir anneliğin olanaklarıyla ilgilenmektedir. Onun derdi “annelerde görülen bozuklukların nedenlerini ve sonuçlarını tasvir etmektir”.⁵ Bunu yaparken hiçbir şekilde Lilith’in hakkını vermeye çalışmaz. Aksi takdirde bu çok savunduğu çocuk düşmanlığıyla Lilith konusunda hatalı olurdu. Lilith ne gebeliği ne de anneliği reddeder ve hiçbir şekilde de çocuk düşmanı değildir. Maaz’ın önsözünde belirttiği gibi kesinlikle kendi çocuklarından da vazgeçmiş değildir. Tam tersine Adem’den ayrıldıktan sonra neredeyse sürekli bir gebelik halindedir. O oldukça yaratıcı bir kadındır ve çocuklarına sadece gebe olmaz, onları dünyaya da getirir. Her gün yüz

4 Maaz 2001, s. 48

5 Maaz 2003, s. 36

çocuk! (Aslında bunu sadece bir Tanrıça başarabilir!) Bu çocuklar söz konusu olduğunda Lilith'in uçucu ve gece yarattığı özelliğine uygun olarak bunların ruhsal çocuklar olması, fikirler ve hayaller olması kim tarafından eleştirilebilir? Fakat bu çocuklar da gerçek hayatta olabilmek için öncelikle doğrulmalıdırlar. Bu fikir, çocuklarının yanı sıra kızı Naama gibi gerçek bedensel çocuklar da doğurur. Bunun yanı sıra bir nevi koruyuculuk yaptığı insanların çocuklarıyla da ilgilenir. Onların, Tanrı'nın ebeveynlerinin günahları yüzünden kaderlerine yazdığı, neredeyse garanti olan ölümden kurtulmalarını sağlar. "Yukarıdan" aldığı emri uygulayarak onları öldürmek yerine her şeyden önce yeni doğmuş olanları korur ve iyileştirir. Talmud inancına göre Lilith'e çocuklar üzerinde böyle bir güç verildiğinden cinsel davranış bilimcisi Ernest Bornemann onu ilk anne, Bereketlilik Tanrıçası olarak görür. ⁶

Tanrıça Lilith Işığın Bir Meleği mi?

Musevi Kabalasının kutsal kitabı Sohar'a göre Lilith "Tarlaların hayvanları üzerinde güç sahibidir. Gecenin her aşamasında bu hayvanların ona şarkılar söylediğini duyabiliriz." ⁷ Şarkı söylemek ise –din fenomenolojisi açısından ele alındığında tamamıyla yaratıcı Şamanist bir eylemdir. Örneğin; büyük Tanrıçalar şarkılar söyleyerek yaşayan yaratıklar meydana getirebilirler. Belli başlı bazı erkek ve kadın Şamanlar sırf şarkılarının gücüyle iyileştirebilme yeteneğine sahiptirler. Şarkı söyleme eyleminin içerisinde, olan bir şeyi etkilemek, değiştirmek yani yeni bir şey yaratma gücünün olduğu söylenir. Dişiliğin bu spirütüel yönü Lilith'in yaradılışında da görülmektedir ve bana kalırsa Maaz'ın incelemesinde bu önemli yön hiç dikkate alınmamıştır.

Lilith'in yaradılış itibariyle spirütüel bir karakter olduğunu en başta, iki aydınlanma fenomeniyle bağdaştırılan ismi göstermektedir: Gece ve rüzgâr. Geceler, genel olarak ilahi olanlarla karşılaşmak için ideal bir zemin teşkil ederler ve rüzgâr ise çoğu dinde ruh ve hayatın neredeyse özdeşi olarak ele alınır. Bu, Musevilik için de geçerlidir. İncil'in yaratılış hikâyesindeki *Ruach* kelimesi Tanrı'nın ruhunu tanımlar ve temel olarak rüzgâr veya esinti anlamına gelir. Tanrı Eleija'ya "rüzgârın esintisinde" görünür. Bizim ülkemizde "Bayan Pholle", fırtınaların içerisinde iyi bir ruh olarak dolaşır, koruyucu melekler "rüzgârın gelinleri gibi" göklerde uçarlar. Lilith'in kanatları onun ruhsal kapasitelerini açıkça ortaya

koyar. Belli bir açıdan bakılacak olursa Lilith'i ilk kadın Şaman olarak da algılayabiliriz, o gök ve yer arasında (İsolde Kurz'un şiirinde olduğu gibi) bir arabulucudur ve bu özellikleriyle de içinde belli bir tanrıçalık payı barındırmaktadır. Tiyatro yazarlarından Walter Weyers de onu bu gözle görür ve Lilith isimli bir rock operası yazmıştır:

“Burada bahsi geçen uçma eylemi Lilith'in yansıtıcı bir bilinci olduğunun göstergesidir. Yani onun uçma yeteneği anlayış ve kavrama yeteneklerinin özgür olduğunu ve dolayısıyla tanrısal özellikler taşıdığını gösterir. Bu tanıdığımız Tanrı, erkek bir Tanrı'dır. Bunun anlamı, her adamın şöyle veya böyle bu erkek Tanrı'nın bir yansıması olduğudur. Lilith ise dişi Tanrı'nın yansımasıdır.”⁸

Gerçekten de Musevi mistikler Sohar'da Lilith'i Tanrı'nın benliğinin dişi yönü olarak yorumlarlar; fakat onların yola çıktıkları nokta, Tanrı'nın güçlü ve düzeltici tarafıdır (*Geburah*). Bu arada ilginç olan Kabalistler'in sadece eşit olanın eşit olanı tanıyıp etkileyebileceği düşüncesini savunmalarıdır.⁹ Yazıtlarda Lilith hakkında çokça onun Tanrı'nın gizli adını bildiği iddia edildiğinden, en tutucu Musevi anlayışa göre de Lilith'le bir insandan çok bir Tanrıça'nın kastedildiği düşüncesi yakındır. Lilith, ilk Tanrı anne gibi bir şeydir ve eşit haklara sahip bir partner olarak Adem'den çok Yaratıcı Tanrı'nın yanına yakışmaktadır. Burada görünen şu ki sanki bir Tanrıça –insanlaştırılarak– tahtından indirilmeye çalışılmaktadır. Bu eylemler sonucunda şeytanlaştırılarak insanlara

8 V. Lüpke'de, s. 10

9 Cohen-Alloro. Yer aldığı eser: Wodtke, s. 78 vd.

böyle bir fahişe ve iblisle muhatap olmamaları gerektiği uyarısı yapılmaktadır. Bir kere daha Walter Weyers'i dinleyelim:

“Yani bir anlamda uçma eyleminin anlamı: Erkek Tanrı'ya ait tüm davranış biçimlerinin Lilith'in de davranış biçimleri olduğudur ve buradan çıkarılacak sonuç da onun Baba Tanrı'yla direkt bir rekabete girdiğidir; ama bu tabii ki Baba Tanrı'nın mitolojide kaldıramayacağı bir şeydir ve bu nedenle de Lilith cennetten ayrılmalıdır.”

(Özel Raporaj)

Kaynakların bize aktardığı üzere, Lilith her seferinde meleklerin arasına girmeye çalışmaktadır (çünkü onlara yaratılış itibarıyla kendini daha yakın hissetmektedir); fakat her seferinde yüceler yücesi tarafından kaba kuvvetle tekrardan derinliklere itilmektedir. Daha da kötüsü: Çocukları tarafından sembolize edilen ruhsal potansiyellerinden yoksun bırakılmaktadır ve bu ruhsal potansiyeller de tabii ki aynen onun gibi şeytani yönlerle donatılmaktadır. Hayır, Lilith gerçekten de çocuk düşmanı bir kadın değildir. Daha çok çocuklarını yanında tutmasına izin verilmeyen bir anne olarak çıkar karşımıza; çünkü çocukları doğar doğmaz öldürülürler. Bunun sebebi kör bir öfkenin kaderi değil, “en yüce olan” tarafından ateşlenen bir intikam savaşının sonucudur. Bütün bunların tek sebebi de diğer başka önemsiz sebeplerin yanı sıra kendi fikrine sahip olması, bu fikirleri ve düşünceleri için mücadele etmesi, Adem'in ona kaba kuvvetle boyun eğdirmeye çalışmasına iradesiyle ve yaşam zevkiyle karşı koymasındır. Her kim *bunu* inanılmaz saçma bulmuyorsa, o kişiye

yardım zaten mümkün değildir. Her gün yüz tane çocuğun katledilmesi demek, yılda 36.500, on yılda 365.000..., geri kalanını düşünmemize bile gerek yok. Bu düşünce dayanılmazdır, 100 sayısının sembolik bir şekilde ele alınması gerektiğini kendi kendimize itiraf etsek de, bu Lilith'ten kaynaklanan bereket ve yaratıcılığın bir anda öldürülmesi yine de oldukça acı verici bir durumdur. Böyle bir şeye sebep olan kişi bir... buraya konmak istenen kelime bu satırları okuyan kişiye bırakılmıştır; fakat nihayet bütün bir kültür içerisinde böyle bir hikâyeyle sembolik düzlemde de olsa bizlere aktarılan şeye bir bakalım. Bu vahşet gösterisinde, bize dinimizde gösterilmeye çalışılan sevecen baba imajına rastlamıyoruz. Kafamızı çevirip Lilith'in isyanını lanetlememizin; ama Tanrı ve Baba rolünde olan yeni doğanların toplu halde öldürülmesini sorgulamamamızın sebebi bu mudur? Lilith'in eylemleri, şayet gerçekten de çocuk katleden bir dişi şeytan olsaydı bile din ve kültür tarihimizde her zaman iddia edildiği gibi aslında çok daha korkunç bir suça verilmiş bir tepki olarak algılanmalıydı: Yani En Yüce Olan'ın kendi yaratıklarına karşı çıktığı yıkım savaşı ve savaşın da karşısına aldığı ilk düşmanın da dişi yaratıcılık olması... Yanında hiçbir yaratıcı-dişiliğe tahammülü olmayan bu Baba'dır aslında korkmamız gereken, onun ilk ve en önemli kurbanı değil. Her gün yüz tane evladını kaybetmesine rağmen Lilith, acıları içerisinde donup kalmıyor, tam tersine yeni doğan çocukları acımasız bir şekilde cezalandıran babaya karşı da korumaya geçiyor.

Kültürümüzdeki gerçek tabu aslında burada saklıdır: Babanın ölümcül saldırganlığı, kendi yarattığı şeylerin ortadan silinmesine dair olan eğilimi olarak görünmemelidir. Maaz'ın anladığı şekilde Lilith kompleksi oldukça deneyimli

bir tavırla kurbanı suçludan uzaklaştırıyor ve onu kötüleştirerek gerçek suçluymuş gibi yansıtıyor. Fakat gerçek suçlu hepimizin bilinçaltında yatıyor. Tekrar Weyers'ten bir bölüm okuyalım:

“Benim için Lilith ta en başlangıcından beri anaerkilliğin pozitif bir Tanrıçasını temsil eden kadın figürlerinden biridir ve insanlığa dair olumlu ne kadar yetenek varsa onları temsil eder: Düşünmek, hissetmek, eylemde bulunmak. Ataerkilliğin gücü geliştikçe yani erkekler güçlendikçe kadınların daha zayıf olduğunun aksini ispatlayan bir kadın figürü git-tikçe daha da tehlikeli hale gelmiştir. Bu nedenle kuvvetli, güçlü Tanrıça karşısında savunulması gereken negatif bir güç olarak ortaya sürülmeliydi ve bunu yaparken de aynı zamanda bir taşla iki kuş vurarak erkeklerde bulunan bastırılmış saldırganlık potansiyeli de gizlenebilirdi. Lilith'in tasvirlerinde her seferinde karşımıza çıkan şey onda bulunan saldırgan yönlerdir; fakat bunlar her zaman için erkek hegemonyasına karşı kendini savunduğunda ortaya çıkar. Zaten bu eylemi de yıkıcı olmadan nasıl gerçekleştirebilirdi ki? Esas trajik olan kadının kendisine karşı yapılan bu yıkıcı hareketlere karşılık vererek, kendisi de belli bir yıkıcılığı içinde barındırarak hareket ettiğinde, kendine de zarar vermesidir. Bu da Lilith figürünün kurban olduğu durumlardan biridir.

Aslında erkeklerin suçunu Lilith kendi üstüne almaktadır; çünkü ana saldırganlık erkeklerden kaynaklanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Lilith belki de dişi bir İsa modelidir. Babalarının işledikleri günahlar nedeniyle çocukları cezalandırma yükünü sırtında taşımaktadır.”¹⁰

Mitoloji ve din tarihinde onlarla her seferinde yeniden karşılaşırız: Kendini beğenmişlikleri yüzünden çocuklarının ve eşlerinin hayatını tehlikeye atan ve bazen de alan katil babalar. Onların bu yıkım iradesine karşılık sözde “yutan ana” düşüncesi neredeyse bir senatoryum gibi görünmesine rağmen yine de onlar psikanalitik olarak neredeyse hiç ele alınmamışlardır. Maaz da burada bir ıstisna teşkil etmez. Aslında Lilith’te bulunan ikincil bir fenomen olan, çocuk düşmanlığı yönünü oyuna sokup bu yönü Lilith kompleksinin en yüksek ve önemli bölümü haline getirerek bakışları erkeklerin güce karşı duydukları arzusunun yoğunluğundan uzaklaştırarak dikkati, anne ve onun savunmasına çeker. İnsanların edindiği izlenim, Lilith kompleksinin özünde, aslında sadece annelik duygusu bozukluklarından kaynaklandığıdır. Maaz da ondan önce bir sürü başka insan gibi bu hikâyelerde gerçek tehdidin kimden kaynaklandığını göz ardı etmektedir. Bu kişi kendini çocuk düşmanı olarak gösteren Adem’in ilk karısı değil, acımasız bir şekilde yeni doğmuş bebekleri ebeveynlerinin günahları yüzünden öldüren ve Lilith’i de bu görevi üstlenmeye zorlayan ve onu yardımcısı yapan Tanrı’dır. Bu çocukların hayatını isteyen Lilith değildir, her şeyden önce “Kudreti Her Şeye Yeten, Kutsanmış Olan” onun çocuklarını katletmiştir. Sanki bu işlemlerden sonra da Lilith ona özgür iradesiyle yardımcı olurmuş gibi; ama bu umutsuz durumda bile Lilith karşı çıkar ve Tanrı’nın lanetini bir kutsamaya dönüştürür. Yeni doğanları Yüce Olan’ın emriyle dünyadan yok edeceğine onları karşı karşıya kaldıkları ölüm tehdidinden kurtarmak için bir anlaşma yoluna gider. Bazı yerlerde onun uyuyan küçük çocukları güldürdüğü dahi söylenir! Lilith’in karşı karşıya kaldığı bu yıkım

iradesine karşı gösterdiği davranış şekli oldukça kahraman-
cadır. Sırf bu itaat reddi yüzünden dahi Lilith'i en yüce gök-
lere çıkarıp herkese örnek göstermemiz gerekirdi!

Lilith ve Erkekliğin Tabulaştırılmış Yönleri

Şimdi de şu söz konusu mitolojik babaları biraz ele alalım –tanrısalları olduğu kadar insanları da: Bu babalar çocuklarının canlarına kastetmiştir. Aşağıda küçük, eksiksiz olma iddiasında bulunmayan bir seçki veriyorum:

En eski çocuk katillerinden bir tanesi olarak örneğin *Apsu*'yu ele alabiliriz. Bu Tanrı, Babil'in yaratılış hikâyesi *Enuma Eliş*'te (İncil'deki erken dönem yaratılış hikâyesinin de esinlendiği Gn. 1, 1 ff.) neredeyse tüm soyunu dünyadan yok etmek istemişti; oysaki tanrısal eşi *Tiamat*'la kısa bir süre önce onları yine kendisi yaratmıştı. Buna tek sebep olarak da çocuklarının çok gürültülü olmasını gösteriyordu: “Onların bu eylemlerine bir son vermek için onları yok etmek istiyorum. Nihayet uyuyabilmemiz için sessizlik gerekiyor!”

Yüce Ana *Tiamat* ise buna karşı çıkar: “Ne? Yaratmışımız şeyi yok mu edelim? Evet onların davranışları utanç verici; ama yine de bizler sabırla buna katlanmalıyız.”¹¹ – Ancak böylece çocuklar ilk etapta hayatta kalmayı başarırlar.

Yunan mitolojisinde Göklerin Babası *Uranos*'un reddettiği çocuklarını Toprak Tanrıçası *Gaia*'nın bedeninin içine geri ittiği ve bu esnada eşine verdiği acıları hiç önemsemediği anlatılır. Bu vahşet eylemleri en sonunda onun oğlu *Kronos* tarafından erkekliğinin elinden alınmasıyla durdurulur (bu zaman da *Aphrodite*'in doğum zamanına denk gelir). İlk insanları bilye insan olarak yaratmış olan Zeus ise onların son-

radan kendisini aşacağını düşünür ve duraksamadan insanları ikiye keser. Böylece insanlar bütünlüklerini kaybeder ve bundan böyle onun için bir tehdit oluşturmazlar. İncil’deki Tanrı hakkında da Adem’le olan rekabete dayanmadığı söylenir. Melekler ilk erkeği durmaksızın Yaratıcı ile karıştırdıklarından en sonunda Adem’i küçültmeye karar verir, bunu da “etinden sayısız tabakalar keserek” gerçekleştirir.¹²

Troya Savaşı’nda Agamemnon, kızı İphigineia’yı *Posseidon*’a kurban eder; bunun amacı da donanması için uygun rüzgârlar elde etmektir. Thbeai Kralı Laous öte yandan kendi biricik oğlunu (ünlü Oidipus’u) hemen doğumundan sonra annesinin yanından alır ve ileride oğlunun kendisini öldüreceğine inandığı için mutlak bir ölüm demek olan vahşi doğaya bırakır. Herodot tarafından bildiğimiz üzere benzer bir imaj da onu çocuk katili yapmıştır. O da yeni doğmuş “Yahudilerin Kralı” tarafından tahtından edilmekten korktuğu ve bu düşünceye katlanamadığı için böyle bir eylem gerçekleştirmiştir.

İncil’deki Tanrı’nın böylesi katil eğilimlerinden nasibini almadığını düşünen kişiler de aşağıda söyleyeceğim şeyleri hiçbir zaman unutmamalıdırlar: İsrail’de bugüne dek kullanılan Pessach bayramında onların Mısır’dan ayrılışları kutlanır. Bu söz konusu tarihte Jahwe düşmanının ülkesindeki tüm ilk doğanları –insanlar ve hayvanlar– yok etmiştir. Kazanan tarafa dair duyduğumuz pozitif önyargılar bu derecede vahşi bir kıyımı yargılamamızı herhalde engellemiştir. “İçinde bir ölünün olmadığı tek bir ev bile kalmamıştı” diye yazar Ex. 12, 30’da. Onun tarafından son dakikada engellenen “İshak’ın kurban edilmesi” ise her seferinde Jahwe’nin mer-

hametiyle ilgili parlak bir örnek olarak önümüze sunulmuştur; çünkü bu, güya çocuk kurban etme eylemini men etmiştir; fakat Ri. 11, 29-40'tan tamamıyla başka bir şey öğreniyoruz. Burada bilge hakim Jiphtach, Tanrısı Jahwe'ye düşmanlarını yendikten sonra evinin kapısından ilk çıkacak kişiyi ona kurban edeceğine söz verir. Bu kişi de kadere bakın ki babasının dönüşüyle mutlulukla dans ederek ona koşan tek çocuğu sevgili kızıdır. Nedense bu sefer Jahwe insan kurbanı için bir hayvan göndermez. İshak'ın tersine isimsiz kalan bu kız çocuğu hayatını vermek zorundadır.

En sonunda bu Tanrı o kadar ileri gider ki kendi oğlunu dahi hiçbir duygusal belirti göstermeksizin ölüme terk eder. Oğul merhamet için ne kadar yalvarırsa yalvarsın. Burada H.-J. Maaz da müdahale eder:

“Çarmıha gerilmiş İsa ile korkunç bir ölümün kültürümüzün sembolü haline getirilmesini, annesiz bir çocuğun kaderine uygun bir sembol olarak görebilirim. Anne eksikliği sevgi dininde özlem ve ümit olarak ifade edilir, aynı zamanda da bireysel bir problem olarak inkâr edilir. (...) İşkence ve idam anının kafalarımızda duran dehşet verici imajının tapılması bir sembole dönüştürülmesi, sevginin öldürülmesini durmaksızın aklımıza kazıya da gerekli olan acı çığlıklarını sessiz bir saygı ve doğayla boğmaktadır.”¹³

Maaz böylece parmağını bizim kültürde biraz bilinçsiz tutulan bir noktaya basıyor: İlk insanların annesiz olarak yaratılması, evet, aslında tüm dünyanın öyle yaratılması:

“Ataerkil Tanrı imajının şekillendirilmesiyle bir anne olmak-sızın insanları yaşatabilen bir Baba Tanrı hegemonyası daha sonra da Tanrı'nın kendi oğlunu da bir 'Bakire Meryem'den doğurtması anneliğin önemini ne kadar da indirgemektedir. (İsa annesine şöyle hitap eder: Kadın, seninle ne uğraşacağım? Jh.2-4.) Bütün bunlar anne inkârının Hıristiyanlık insan imajında nasıl sembolize edildiğinin bir göstergesidir.”¹⁴

Burada kendini gösteren sadece anne eksikliği değildir, aynı ölçüde Maaz'ın anneliğe olan saplantısı ve onun bozukluklarıyla ilişkilendirilmese de baba açığıdır. Daha önceleri baba tarafından gittikçe büyüyen bir kompleks birdenbire patlamış ve babanın tek ebeveyn olarak işlemesini, daha doğrusu: Onun annenin rolünü de üstlenmesini sağlamıştır. Fakat öncelikle erkek bunu Musevi kaynaklardan öğrendiğimiz üzere kadınlığı erkekliğin içinden çıkan bir şey olarak tanımlayarak başlar. Neticede Zeus da aynı amaçla Bilgelik Tanrıçası *Metis*'i yutup *Athene*'yi kendi kafasından doğurmuştur. Bir eksiklik (yoksa günah mı demeliyiz) bir insanın kendine gereğinden fazla şey yüklemesi veya kendi doğasında olmayan ve onu durmaksızın aşan bir görevi üstlenmesi de olabilir. Bütün bunları hiçbir kadınsal yardım almadan başarmak isteyen bir baba; egoizm, ukalalık ve kendini yüksek değerlendirmeye hastalıklarına yakalanacaktır. Bir zamanlar bağımsız olan bir “Tanrıça”yı kendi “dişi tarafı” olarak yansıtan ve böylece androjen olduğunu iddia eden bir Tanrı da bundan muaf değildir. Gösterilmeyen nokta her durumda “diğer yönün” düzeltilmeye muhtaç olduğudur. Gerçekleşmesi mümkün olan diyalog bir monologa dönüşür. Bu davranışa maruz olan kişinin açısından bakıldığında da bu eyleme verilecek tek ad “itaat”tir.

İsa'nın annesi Meryem'in "hayır" dediğini farz edelim! Böyle bedensiz-duygusuz bir gebe kalma eylemine ve her şeyden önce ne de olsa sevdiği oğlunun ölümüne! Veya en azından acısını yüksek sesle oğlu vahşi bir şekilde işkence görürken dile getirseydi! Fakat Yuhanna hariç hiçbir yerde İsa'nın annesi, oğlunun bu son saatlerinde yanında olmaya layık görülmemiştir. Sanki varlığı oğluna yardımcı olamazmış gibi. Bu annenin böyle bir babadan çocuğunun hayatını korumak amacıyla talep edeceği hiçbir şey yoktur. Ön Asya'nın mitolojik anne örneklerinin tam tersine her şeyden önce de büyük Tanrıçalar *Demeter* ve *İsis* olmak üzere hepsi, erkeklerin tanrısal gücüne karşı çılgınca mücadele etmişlerdir ve tek amaçları da çocuklarını felaketlerden korumak olmuştur. Her ikisi de kendilerini adanmış bir şekilde, kendi ve çocuklarının hakları için mücadele ederler ve sonunda galip gelirler. Yine her iki Tanrıça kendi analarına acıları ve zaferleri anılardan silinmesin diye mistik bayramlar ve kült sunakları inşa ettirirler, bu zaferlerin anısı ne Tanrılar ne de insanlar tarafından unutulmalıdır. Hint mitolojisinden tanıdığımız *Savitri* Ölümün Tanrısını o kadar uzun bir süreliğine teolojik tartışmalara tutar ki en sonunda ölüm, ona kocasını canlı bir şekilde geri vermek zorunda kalır; bunun neticesinde de kadın "100 oğul" yapacaktır. Bunlar bizim aralarına Lilith'i hiç tartışmasız koyabileceğimiz kavgacı ve aynı zamanda şefkatli Tanrıçalar örneğidir; çünkü kendi ve koruması altındakilerin çıkarları uğruna mücadele eden kadın/Tanrıça antik dünyada annelikle kolaylıkla bağdaştırılır. (İsis hakkında üçte ikisinin erkek olduğu iddia edilmişti; ama bu dahi onun annelik güdüsünden hiçbir şey alıp götürmemiştir!) O zamanın şartlarıyla değerlendirildiğinde Lilith ne tehdit edici, ne de anneliği reddedici, ne de çocuk düşmanı olarak algılanırdı.

Lilith Kompleksi veya: Dikkat Tuzak!

Maaz toplumsal açıdan tecrübe edilmiş annelik açığını onun dini temellerine kadar geri götürür. Gökyüzündeki “iyi” anne eksikliği onun yokluğunda tüm toplumu etkiler; fakat bunun Lilith’le ne ilgisi var? Maaz’a göre kadınlarda iyi ve yeterli annelik örneği verecek bir karakter eksikliği mevcuttur ve bu nedenle de kadınlar bilinçsiz de olsa Lilith kompleksine eğilimlidirler. Bu da güya şöyle oluyor:

“Yaşanmamış cinsel arzular tahrik edici; ama mesafeli bir şekilde ortaya konulur. Gerçek zevk değişik ve deneysel gerçeklere dayandırılır. Genç, çocuksuz beden tüm bir kültürün fetişi haline gelir. Lilith’in baştan çıkarıcı ve çocuk düşmanlığı yönleri bu şekilde pazarlanır ve anneliğin değeri indirgenir.”¹⁵

Bu terapistin zihniyetine göre iyi annelik kendini her şeyden önce üç ana fonksiyonda göstermektedir: Doğum, beslenme ve izin verme. Onun bu tartışma noktaları için aşağıda vereceğim açıklamalar “beslenme” konusunda aydınlatıcı olacaktır:

“Çocuğun bakış açısından onun anneden sadece tek bir beklentisi olabilir: Göğüse serbest erişim! (...) Beslenmede saklı olan enerji verici annelik yetenekleri annenin eksik olduğu durumlarda çocukta travmatik yoksunluk belirtilerine sebep

olabilir; ama aynı zamanda sıkıcı bir göğüs anne zehirlenmesine de dönüşebilir. Anne bu durumda sütünden dolayı kendine gereğinden fazla önem ve değer verir, bu gücüyle çocuğunu baskı altına alır ve çocuğun açlığını ona yaşatmak ve kendi isteklerini yerine getirmek için kötüye kullanır.”¹⁶

Bazı açılardan bu kitap da kadını dünyadaki “kötülük” için sorumlu kılmanın yeni ve yorucu bir denemesini teşkil ediyor. Sayfa sayfa kadın optimal anneliğin nasıl olması gerektiğini okumak zorunda kalıyor; fakat bunun karşılığında babayı olayların içine çekme çabası gösterildiğinde birden bu hava dağılıyor. Görünüşe göre babalar sadece kenarda var olabiliyorlar. Gerçi Maaz “daha iyi bir annelik için yapılan mücadelenin sadece kadının değil erkeğin de görevi”¹⁷ olduğunu itiraf ediyor; ama iyileştirilmiş babalık modelleri göstereceğine dikkatli bir şekilde sosyal politığe değinmekle yetiniyor. Maaz’ın algıladığı şekilde Lilith kompleksi öncelikle annelik bozukluklarıyla âlâkalıdır. Kadınların anne hariç başka şeyler de olabileceği gerçeği onda ne yer ne de anlayış buluyor. Hatta kadın yaşamının bu açısına sadece çok hafif bir dokundurma yaparak geçiştiriyor.

Gelelim kadına – Lilith kompleksiyle çatışarak neler kazandı? – Bir anne olarak ondan gelen çocuklara karşı hissettiği dönemsel ilgisizliği açıkça ve belli bir oranda yaşayıp itiraf edebilecek duruma geldi. Zaten bu durumda sanki büyü-lü bir el değmişçesine annelikle doyurulmuş olan erkek çocuğu maço olmayacak ve erkek hayatının sonraki aşamalarında kendi güvensizliğini kadınlara karşı kullanmayacaktır. Bunun

16 Age., s. 180

17 Age., s. 198

sonucunda erkek nihayet kadına eşitlik ve aktif cinsel zevk haklarını tanıyabilir; çünkü artık kadından korkmayacaktır. Bu da öte yandan kadını yalancı bir annelik rolünü oynamaktan kurtaracaktır. Aksi takdirde Maaz'ın yazılarında zehirlemeyen “iyi” annelik sayesinde daha önce olduğundan çok daha kuvvetli bir şekilde ev ve ocağa bağlanacaktır. Babanın onunla birlikte “kendini-24-saat-kullanıma-açık-tutma eylemini ve sonsuz ihtiyaç duyulma talebini”¹⁸ paylaşmasından söz edilmemektedir. Bu çok istedikleri annelik görevini aslında son zamanlarda birçok erkeğin yapmaya başladığı gibi eğitim izinleri, part-time işler ve benzer şeylerle elde edebileceğinden de nedense bahsedilmemektedir. Ama dikkat! Anne mümkünse ilk üç yıl boyunca çok acil bir durum olmadığı sürece cocuktan ayrılmamalıdır!¹⁹ Bu durumda erkek/babalar araya girerek ancak hasar verebilirler. Bizler bunu gerçekten de istemeyiz: Bu huzurlu ortamımızın yıkıcısı olarak erkek! Hayır, “bu annelik talepleri ölçülü bir şekilde sosyal açıdan korunup desteklenmelidir; çünkü bu duyguların yaşanması gerekmektedir”.²⁰ Burada kişisel olarak baba bu görevi üstlenmemiş, bu görev tüm topluma yüklenmiştir.

Burada içimize şöyle bir şüphe düşüyor, dolaylı yollardan kadınları en azından çocuk bakımının gerekli olduğu dönem boyunca sosyal hayattan ve her türlü iş hayatından (çünkü bu ister istemez bir anne açığı meydana getirecektir) uzak tutmak için yeni oluşturulmuş bir Lilith kompleksi fikri uyanmaktadır. Başarılı bir şekilde bu amaç için ideal annenin beyni yıkanmaktadır; oysaki ideal baba mütevazı bir şekilde

18 Age., s. 187

19 Bkz., Age., s. 198 vd.

20 Age., s. 187

arka planda kalmaktadır. Toplumun sağlığı açısından kadın bu ideali özgür iradesiyle gerçekleştirmek için ikna edilmelidir. Eğer bunu yapmazsa artık ona Lilith kompleksinin Demokles kılıcıyla tehditler savrulabilir. “Özgürlük köleliktir.” Bunu, Orwell’ın fütürist romanı “1984”ten biliyoruz. Lilith’in mitolojik olduğu kadar psikolojik açıdan da etkileyici figürü el altından tam tersi anlamlarda kullanılmaktadır. Bu gerçekten de akıllıca bir hamleydi!

Bizim kültür çevrelerimizde zaten oldukça eksik kalan dini temelli kadın örnekler bir psikolog ve terapistin otoritesiyle konuşan Maaz ile birlikte tekrardan büyük bir yalana alet oluyorlar. Onun mitolojiye yaptığı gönülsüz geri dönüşümler, tüm annelerde bir karşılık buluyor ve orada da bitiyor. Oysaki tam bu noktada ilhamın kaynağının açılması gerekiyordu: “Kadın ruhunun çeşitliliğini tanımak ve saygı duymak gerekir!” Diotima, Aspasia, Saphho ve Xantippe arasında geçen ve “Delphica” takma adı altında yazılmış olan “Xanthippe’nin Misafir Yemeği” isimli 1950’lerde basılmış kitapta geçen bir konuşmaya kulak misafiri olalım:

“Yaradılış itibariyle Tanrıçalarımız ne kadar da çok yönlü ve değişikti! Bugünkülerse erkek Tanrılar tarafından layık görüldükleri alçak konumdan memnun, mütevazı bir şekilde gülümsüyorlar –bizler insanlardan erdemlerini ve yüklerini kopyalamışız ve buna göre kendi Tanrılarımızı yaratmışız. Tamam –o zaman şunu da gözden kaçırmamalılar ki bizler sadece güzellik ve aşkın bir Tanrıçasına sahip değildik, aynı zamanda Bilgelik Tanrıçasına da sahiptik. Ocağın Tanrıçasıyla kıyaslandığında Av Tanrıçası bir gariplik olarak görünmüyordu. *Bizler* kadın ruhunun özelliklerinin ve farklılıkla-

rının bilincindeydik!” Diotima bunları söylerken dikleşmişti, yüz ifadesinden gurur okunuyordu. “Bir erkeğin kadına âşık olarak yaklaştığı her seferde onun özünde ne olduğunu görmemiş olması mümkündür (...) fakat adam ruhsal anlamda *kadının* yüce imajını şekillendirmeye çalışarak ona tanrısal özellikler yüklediğinde, o zaman onu çiçekler açan bir renklilik içerisinde görmeye başladı. Ancak o zaman kendini verenle arzu eden, talep edenle izin verenden, kaçanla sağlam bir şekilde toprağa bağlanmış olanın arasındaki farkı anlayabildi. Avlanan kadın, tutan ve saklayan kadın kadar yakındı ona ve kavgacı kadın da bilge ve duygusal olandan daha az saygıdeğer değildi. O, kadının çeşitli karakterlerini tanıyor ve her bir özelliğini ayrı ayrı seviyordu.”²¹

Maaz’ın kitabını okurken kendime durmaksızın kadınların buna daha ne kadar katlanacaklarını sordum. Hiçbir zaman anne olamayacak ve kadın bedeninin içerisinde yaşamının nasıl bir şey olduğundan asla haberi olmayacak birtakım erkeklerin oturup da enine boyuna “gerçek kadının” ve “düzeltilmiş annenin” nasıl olması gerektiğine dair attıkları nutukları daha ne kadar dinleyeceğiz. Belki bu, Lilith kompleksinin öbür tarafının incelenmesi için gereklidir: Kadınlar kendinizi erkekler tarafından kandırılmaya açık hale getirmeyin, bu erkekler (her şeyi bilen kişiler kılıfında) terapist kılıfında karşınıza çıksalar dahi. Lilith gibi sizler de kendi kafanızı ve kendi kalbinizi kullanma hakkınızı savunun ve özellikle de bunu en sıkıştığınız zamanlarda yapın. “Bir İnsanın Ne Kadar Anneye İhtiyacı Vardır? İyi Anne Mitosu” isimli kitabında kadın Sosyal Psikolog Herrad Schenk erkek meslektaşından çok daha farklı sonuçlara ulaşıyor:

“Çocuklarını sevdikleri için gittikçe çok sayıda annenin diğer insanları da eğitim sürecisinin içerisine çekmeleri aslında çok iyi olurdu. Bu sadece babayı değil çocuğuyla ilişkisi içerisinde olan herkesi kontrol etme isteği olmaksızın diğer kişileri de kapsamalıdır. Böylece siz çocuğunuza değişik yerlerde ve birçok değişik şeyi ihtiyacı olduğu oranda ve şekilde almasına imkân tanırırsınız ve kendinizdeki yetersizlik ve baygınlık hislerinin de ortadan kaybolmasını sağlarsınız.

Kadınlar durmaksızın değişen ve onlara “iyi” anneler olarak nasıl olmaları gerektiğini söyleyen beyinsiz ideolojiler tarafından artık baskı altına alınmasalar ne iyi olurdu, kendi hayatlarındaki mutluluk ve çocuklarının hayat başarıları için kendi değerlerinin ne kadar önemli olduğunu anlayabilselerdi keşke. (...)

Kadınlar sadece anne ve aynı zamanda da başka bir şey olma yetisine sahip olmaktan öte öyle olmak zorundadırlar da. (...) Belki de kadınlar başka bir şey kalıp olabildikleri sürece sadece annelik yapmalılar.”²² Ayrıca “kadınlar – anneler ve anne olmayanlar– kendi bireysel yaşam planları üzerinde çalışmalı ve birbirlerine rekabet yaratmamalıdırlar: En iyi anne kim? Kim gerçek kadın hayatını yaşıyor?”²³

Erkeklerin ayarlarını yaptığı bir dünyada kendi fikirlerini ifade etme hakkını elde etmek isteyen ve bunları da gerçekleştirmek isteyen kadınlar bugün dahi oldukça sık bir şekilde “sürgüne gönderiliyorlar”. Kısa süre önce 25-40 yaş erkekler arasında yapılan bir anket şunu açığa çıkarmıştır: Bu ümit dolu jenerasyonun % 89’u “powerwoman”dan (güç kadını) kendi kısırlıklarından korktuklarından daha çok kor-

22 Schenk, s. 227 vd.

23 Age., s. 226

kuyorlar! Görünen o ki Lilith hâlâ gözde bir model değil; fakat kadınlar ondan öğrenebilir: Durdurulamaz şiddet yanlısı durumları idare etmektense sürgüne gitmek. Dönem dönem onaylanmamanın acı ilacını yutmak, “herkesin sevgilisi” rolünü oynamaktan daha iyidir. Mitolojik Lilith En Yüce Olan’a dahi itaat etmeyi reddeder. Yaşama karşı düşmanlık ettiği sürece hiçbir şey onun için kutsal değildir. Onun yönetimi altında itaat etmemek en önemli vatandaşlık hakkı haline geliyor. Lilith’in “Yüce Efendi” tarafından sürgüne gönderilmiş olmasına rağmen çocuklarını dünyaya getirmekten vazgeçmemesi bizi düşünmeye sevk etmeli ve saygı duymamızı sağlamalıdır. Bu çocukların, hakim olan düşünce tarzıyla hep şeytanın çocukları olarak algılanmış olması, bizi korkutmamalı. Bir zamanlar “şeytan işi” olarak adlandırılan birçok buluş bugünkü kültürümüzün temelleri haline gelmiştir.

Lilith ile sembolik bir şekilde dünyaya gelmiş olan şey başka çocuklarla da ilgilidir ve bu sadece biyolojik olanlarla da sınırlı değildir. Burada kadınlar için “uçma” öğrenme imkânı doğmaktadır; yani kendi akılcılığını ve spirütüalitesini geliştirme ve bizim kültür tarihimizde ona yakıştırılmayan bağımsızlığını elde etme olanağı. Havva “Adem’in yolundan” giderken Lilith hakim olan fikirlerden kendini soyutlamıştır. Böylece kadınlara –ve erkeklere– seçim hakkı tanımıştır. Adem’in bu yaratıcı düelloyu kabul etmesinin vakti artık gelmiştir.

Lilith, ismi ve yaratılışı gereği havanın bir elementi olduğundan fantezilerin diyarında da kendini evinde hissetmektedir. Düşünceler özgürdür ve fantezide her şey mümkündür: Örneğin –ve bu makale bununla bitsin– Meryem’in yani bu kadınsal kendini mutlak adayışın dışı sembolünün, “hayır”

demiş olma olasılığı veya o söz konusu günde bir karşılık talep etmiş olma olasılığı, birazdan okuyacağınız benim tarafımdan yazılmış satirik yazının başlığıdır.

“Kızım Olmadan Asla”

Miriam Bat Shoshanah, Nasıra'daki sinagogun Theorah Sunağı'nın kapılarını kapatmak üzereyken soğuk bir esinti tüylerini diken diken etti. Tanrı'nın evinde daha önce hiçbir zaman görmediği bir adam birdenbire sinagogun girişinde belirdi ve yavaşça ona doğru ilerledi.

“Salve, Regina! (Selam, Kraliçe!)”

“Özür dilerim; ama ben Miriam Bat Shoshanah'ım. Topluluğumuzda yabancılar yoktur. Sen herhalde Aramice veya İbranice konuşmuyorsun?”

“Evet,” diye cevap verdi gizemli yabancı, “doğrudur kızım. Sen kadınlar arasında kutsandın ve bedeninin meyvesi de kutsandı.”

“Neden bahsediyorsun? Ben hamile değilim. Bunu gayet iyi biliyorum.”

“Ama hâlâ bakiresin...”

“Benimle yatmak mı istiyorsun?”

“Direkt olarak değil. Benim görevim...”

“O zaman acele et. Benim Pessach-Haggdah'a hazırlanmam lazım. Pessach şerefine yazının yeni bir yorumunu yapmak istiyorum.”

“Yani, onun beni buraya göndermesinin sebebi...”

“Hangi o?”

“Tanrı Baba'nın kendisi senin mütevazı kulübene gelmek istiyor.”

“Ne demezsin! – Ben yıllardır bir Tanrıçaya dua ediyorum!”

“Sen bir çocuk doğuracaksın ve bu çocuğun adı da En Yüce Baba'nın Oğlu olacak.”

“Peki ya istemezsem?”

“O emrediyor...”

“... Ve ben itaat etmeliyim!”

“Saf ve itaatkâr olan, Efendi’nin hizmetçisi Bakire Miriam’dan doğan...”

“Tanrıça!”

“Tanrıçalar yoktur!”

“Sen bunu nereden bileceksin?”

“Çünkü sadece bir tek Tanrı var.”

“Ve o da erkek miymiş?”

“Çünkü tanrısal olan genellikle ne erkek ne kadındır... Yani kişiler üstüdür... ıh... saf ruh, yani öbür tarafa aittir.”

“Peki, eğer ne o ne de buysa neden Tanrı-Baba’dan söz ediyorsun? Hem onun neden bir kadına ihtiyacı olsun?”

“Onun bir kadına ihtiyacı yok. O Tanrı’dır.”

“Bekle, bana ihtiyacı vardı ya!”

“Bildiğim kadarıyla yok!”

“Biraz önce ondan bir çocuğum olması gerektiğini söyledin. Bu kulağa hiç de öyle öte taraf gibi falan gelmiyor.”

“Efendimiz, Tanrımız, çocuğunu bakire yüreğinin altında taşıman için seni seçti.”

“O zaman bir erkek olmalı!”

“Tabii ki o bir erkek.”

“O zaman ne dişi ne erkek olabilen saf ruh nasıl olabiliyor?!”

“Tanrısal olanı keşfetmeye çalışma, nasıl olsa senin o zayıf anlayışın bunu kavrayamaz! Senin görevin Miriam, her şeyden önce, *evet* ve *amin* demektir!”

“Niçin?”

“Bu çocuk için.”

“Ancak kız olursa yaparım.”

“Kendine gel kızım; çünkü insanı yoldan çıkaran uzak değildir! Yeni doğan çocuk Yahudilerin Kralı olacak ve Davut’un tahtına oturacaktır.”

“O zaman kızım kraliçe olur!!”

“Bu densizliktir! Neden bir oğul istemiyorsun?”

“Çünkü kızlar daha güzeldir ve daha akıllıdır; çok daha çabuk kendi ayakları üzerinde durabilirler. – Her şeyden önce, ama eşitleyici olması gereken adaletten dolayı.”

“Hangi adaletten söz ediyorsun?”

“Şayet tanrısal olan ne baba ne de anneyse, ne erkek ne de dişiye; ama birdenbire karşımıza erkek-baba olarak çıkıyorsa o zaman bir sonraki adımda dişi bir yaratık olarak görünmesi lazım. Aksi takdirde Tanrı’nın tarafsız olduğuna inanmam!”

“Bir kız İlahi Baba’nın mükemmel yaratılışını tam olarak nasıl ifade edebilir ki?”

“Bu onun problemi! – Ama sana biraz yardımcı olayım mı? Farz edelim ki o gerçekten kadın-erkek yani kelimenin tam anlamıyla erkeksi bir kadın. O zaman bir kız çocuğu da en az bir oğul kadar değerli olmalı onun için.”

“Evet. İşte bu yüzden bir erkek istiyor ya!”

“Ben de bir kız çocuğu istiyorum!”

“İlahi olana karşı ölümlülerin istekleri yankılardan ve dumanlardan daha fazla bir şey ifade etmez.”

“Yani diyorsun ki benim isteğim geçerli değil!”

“Nihayet anladın!”

“Peki, kabul etmezsem ne olur?”

“Eee... O zaman da koynuna bir kadın al!”

“Bunu anlamıyorum.”

“Zaten bunu başka bir zamandan almıştım. Zamanda biraz öne gittim.”

“Şimdi iyice tutarsızlaşmaya başladın. Senin Tanrı Baban koynuna bir kadın almak istiyor, seni doğru anladıysam. Bu onun en içten dileğiymiş ve bunun için de bana ihtiyacınız var.”

“Yanılıyorsun kızım. Tanrı’nın kimseye ihtiyacı yoktur. Hele hele bir kadına hiç! Tanrı’nın karşısında bir tek özgür irade geçerlidir; yani tamamiyle mutlak bir kendini adanmışlıkla söylenen saf bir *evet*.”

“Fakat sırf bu eylemi yaparak dünyaya bir çocuk getirmek mümkün değil! – Hem zaten kendine neden daha önceden çocukları olmuş bir anne seçmiyor ki? Eminim onunla işin daha kolay olurdu.”

“Efendim saf bir bakire istiyor. Şimdi ve sonsuza dek. Önce ve sonrasında da.”

“Ne, sonrasında da mı?! Ama ben bir tane çocukla yetinmek istemiyorum. Tek çocuklar topluma uyum sağlamakta güçlük çekerler.”

“Doğacak olan Efendimiz zaten çok özel biri olacak, muhteşem olacak ve kendi harikalılığı içerisinde onun üstünde hiçbir şey olmayacak.”

“Yine hangi Efendi’den bahsediyorsun? Ortalık erkeklerle kaynamaya başladı!”

“Jehuoşua, insanlığın kurtarıcısı!”

“Peki, o ne zaman gelecek?”

“Neredeyse geldi bile. Kısa bir süre bekle... Senin karnında büyüyecek ve orak için olgunlaşan başaklar gibi yetişecek.”

“Cesedimi çiğnemedi asla!”

“O zaman lütfen doğuma kadar bekle! O zamana kadar sana canlı olarak ihtiyacımız var.”

“Çok sıkışırsak yapay bir solunum aygıtıyla.”

“Bu bilmediğim bir şey.”

“Şimdi de ben zamanda birazcık öne gittim. Bütün bu işlerin nereye varacağını görmeye başladım...”

“O zaman benden daha çok şey görüyorsun. Bana böyle fikirler ne geliyor ne de gidiyor. Hadi artık *evet* de.”

“*Hayır!* Kızım olmadan asla!”

“Ama böyle bir şey planlarda yok! Tanrı Baba’nın bir oğula ihtiyacı var. Onun aracılığıyla kendi mükemmelliğini ifade etmesi gerekiyor.”

“Eee, bu muhteşem çocuktan daha sonra ne olacakmış peki?”

“Çarmıha gerilecek. Hepimizin iyiliği için. Hayatının baharında yeni açmış gelincikler gibi sönecektir.”

“Ben bunu kabul edemem!”

“Senin ruhuna ise Miriam, bir kılıç ortadan ikiye ayıracaktır.”

“Daha neler! Yani konu yine vahşet. Bu nedenle de ben hem bedenimi hem de ruhumu mu vereceğim? Gerçekten tanrısalsan!”

“Bununla acının kılıcını kastediyorum. Neden kadınlar her şeyi hep kelime anlamıyla algılamak zorunda? Hiç sembolik düşünemez misiniz?”

“Bedenimizin alt kısmı söz konusu olduğunda hayır!”

“Senin onuruna Miriam, ileride acılar içinde gül duası (*) edilecektir.”

“Güller, İsis’in çiçekleri, aşk zevklerinin kokusu. Tanrının oldukça sıkıcıymış.”

(*) Tespih çekmek. (Ç.N.)

“O senin de Tanrın olmak istiyor. Hemen kalbinin altında. Ah bir *evet* desen!”

“Ama o bütün hesapları ev sahibesine danışmadan yapmış! Ben erken ölen bir oğul istemiyorum. Ben uzun yaşayan, etrafına mutluluk ve kutsama dağıtan ve güllerin kokusunu da taşıyan bir kız çocuğu istiyorum.”

“Sen dünyevi zevklere hâlâ fazlasıyla bağımlısın, kızım.”

“Beni dünyaya getirenin sen olduğunu bilmiyordum.”

“Ben de bilmiyordum.”

“O zaman bana böyle hitap etmekten vazgeç!”

“Nasıl istersen.”

“Nihayet bir şey benim istediğim gibi oluyor!”

“Keşke bir de söylediklerimizi istesen, Miriam. Ona *'evet'* dediğinde nihayet her şeye sahip olacaksın.”

“Kime *'evet'* diyeceğim?”

“Yani ona, gökteki babana, seni acıyla sevene.”

“Ona sevgi bana acı, iş bölümü diye buna derim! Ayrıca baba ve kız arasında enstest yasaktır ve evlilik dışı gebeliklerde kadınlar taşlanır. Senin Tanrın bunu hepimizden iyi bilmeli. Bu onun kendi emriydi.”

“Dar kafalısın! Tanrı'nın kendi yasalarını çiğneyebileceğini bilmiyor musun? İnsanlar bile bu konuda böylesine başarılıyken örnek aldıkları O, bunu neden yapmasın?”

“Neden bir babaya tapmadığımı biliyorum; ne gökte ne de dünyada.”

“Bir anadan olsaydı oğlu kabul ederdin?”

“Ne zamandan beri kadınlarla kadınlar üreyebiliyor?”

“Tanrı için hiçbir şey imkânsız değil kızım... Ah, keşke nihayet *evet* ve *amin* deseydin. Nefesim kesilmeye başladı. Biz melekler normalde daha yükseklerde uçmaya alışmışız.”

“*Evet*, bir Tanrıçadan kızımı kabul edebilirim, Yahudilerin yeni doğan kraliçesini, ah, neler diyorum! Evrenin kraliçesini... O kızı üstün bir dinbilimcisi olarak yetiştireceğim. On yaşına geldiğinde tapınakta eğitim vermeye başlayacak, İsis’in adına söz veriyorum.”

“*Hayır!* Büyük plan bir erkek gerektiriyor!”

“Bir meleğe göre oldukça negatif bir enerji yayıyorsun. Benden hep *evet* dememi istiyorsun; oysaki sen bana hep *hayır*la cevap veriyorsun. Senden de birazcık anlayış bekleyebilirim herhalde. Ne de olsa kullanmak istediğiniz benim bedenim! O zaman kutsal bir anlaşma yapalım: Tanrı Baba’nın benimle yani kızıyla enest yasağını kırmasına karşılık ben de kutsal planın Tanrı’nın kız şeklinde değiştirilmesini istiyorum.”

“Kadın demek *bunu* istiyor?!”

“Tam da üstüne bastın. Bundan daha azına yapmam bu işi!”

“Bu senin son sözün mü?”

“En son sözüm bu! Şimdi sen *evet* ve *amin* diyebilecek misin?”

Melek Cebrail alnından inciler gibi dökülen terini sildi. Son zamanlarda sıkça bu tarz kâbuslar görmüştü.

“İçime hiç iyi şeyler doğmuyor.” diye Mikail’e söylendi: “Üç hafta içinde yedi kere aynı rüya. Eğer bunun da bir anlamı yoksa!...”

“Benimle birlikte ejderha öldürmeye gel.” diye moralini yükseltmeye çalıştı Mikail. “Başka düşüncelere dalmanın zamanı geldi. Ayrıca ejderha öldürmek neredeyse ideal bir spor. Benimkilerden bir mızrağı sana ödünç verebilirim. Senin moralini yükseltecek pozitif bir deneyime ihtiyacın var.”

Fakat bulabildikleri tek ejderha, şişirilmiş bir lastikten oluşuyordu ve Mikail'in ilk mızrak darbesiyle söndü.

“Bizim zamanımız artık doldu.” dedi bunun üzerine Cebrail pes ederek mızrağı köşeye koydu. “Sanırım bir dahaki hayatımda kadın olarak dünyaya geleceğim!”

Lilith ve Aphrodite – Kız Kardeşler mi?

“Aphrodite denizden çıktığında yaşam henüz çok genç ve tazeydi. Doğudan gelen yumuşak ve ılık rüzgârlar onu Kıbrıs Adası’nın sahillerine taşıdı. Tanrıça o kadar güzel ve baştan çıkarıcıydı ki mevsimler dahi onun güzelliği tarafından büyülenerek sadece onu görüp sonsuza dek kalması için yalvarmak amacıyla koşarak geldiler. Aphrodite, sonsuza dek kalacağını, çünkü görevinin hiçbir zaman tamamlanamayacağını bilincinde, gülümsüyordu. Sahildeki kumların üzerinden, tepelerden ve düzlüklerden yürüyerek tüm yaşayan yaratıkları ilgiyle izledi. Onun dokunuşu hepsinin içerisinde tatlı arzular uyandırıyor ve çiftler mutlulukla birleşiyordu. O, kadınların rahmini kutsayarak onların içinde büyüyen hayatları korudu. Doğumdaki acıları, bunlar sevgiden kaynaklandığından, hafifletti. Her şeyi ama her şeyi hayata döndürdü. Her sabah toprak onun öpücükleriyle ve çiğ damlalarıyla ıslanıyordu. Gezintileri Tanrıçayı hep çok uzaklara götürüyordu; fakat güvercinleri her ilkbahar Paphos sahilinde kutsal banyosunu yapması için onu tekrar Kıbrıs’a getiriyorlardı. Bu esnada Zarif Hizmetkârları, Gonca, Büyüme, Güzellik, Mutluluk ve Parlaklık ona hizmet ediyorlardı. Aphrodite’i Myrte ile taçlandırıp yollarına, ayaklarının altına gül yaprakları döküyorlardı. Tanrıça yavaşça denize giriyor ve dalgaların kalp çarpmaları içinde sallanarak ruhunu, çiçekler açan ilkbahar gibi her seferinde yeniliyordu ve tüm yaratıklar Tanrıçanın mutluluğunu hissediyordu.

Tüm yıllar ve tüm zamanlar boyunca Aphrodite’in gizemli hakimiyeti zarar görmeden devam etti; çünkü sadece o severek birleşmenin yani yaşamın temelinin sırlarını koruyordu.”

Charlene Spretnak

Senin siyah gözlerinde ölümümü görüyorum.

Acı bana ve kurtar beni, benim büyük karanlık güzelim!

Kalbimi parçala ama bunu unutma ki

Kalbimin her bir parçası

Senin kalbinden bir parçadır.

Yunan halk şarkısı

Lilith, Aphrodite'in Karanlık Kız Kardeşi

İlk bakışta birbiriyle bağdaşamaz iki zıtlık gibi görünüyolarlar: Aydınlıklar içerisinde altın renkleriyle tahtında oturan Aphrodite, gecenin karanlık Lilith'i ve onun sırları. Fakat aşağıdaki inceleme görünüşün –her zamanki gibi– bu sefer de insanı yanılttığını gösterecek. Unutmayın ki Lilith'in de parlak yönleri vardı. Onun uzun, kırmızı, altın kızıl, açık saçları vardı ve bu saçlar o, gecelerin içerisinde koştururken bir kuyrukluyıldız gibi arkasından uçuşurdu. Ayrıca göbeğinden aşağısı göz kamaştırıcı bir alev olarak tasvir edilirdi, bu da aşkın ve ihtirasın ateşinin bir sembolüdür. Lilith bu hisleri ortaya çıkarır; ama aynı zamanda da –kim bunu inkâr edebilir ki– bu eylem esnasında bilgelik ve anlayış dağıtır. “Saçları bir gül gibi uzun ve kırmızıdır.” der Sohar'da ve şöyle devam eder: “Kıyafetleri parlayan alevlerle çevrilidir.”¹ Gül de günümüze kadar başka hiçbir bitkinin olamadığı kadar aşk diyarlarının ayrılmaz sembolüdür; aynı zamanda cinsellik ve baştan çıkarmanın ki bu özellikler hem Aphrodite'in hem de Lilith'in “güzel sanatları”na aittir. Her ikisi de tercihen deniz kıyısında yaşarlar, bunun anlamı da aşkın, dalgaların ritmi ve suların derinliğiyle yakından âlâkalı olduğu anlamına gelir.

Lilith ve Aphrodite arasındaki farklılık, bunu şimdiden anlayabiliriz, her şeyden önce bu ikisinin iki farklı kültürde yetişmiş olmasından kaynaklanır. Bu iki kültür aşk kavramıyla tamamen farklı şekillerde ilgilenirler. Bu kültürlerden birinde kadınlardan bir tanesi neredeyse var olduğu daki-

kadan itibaren şeytanlaştırılmış ve diğeri de doğumundan itibaren en yüce mutluluğun sembolü olarak tanrısallaştırılmıştır. Bu, her ikisinin de kendi kültür çevreleri içerisinde var olduğu dönemler için geçerlidir. Bu nedenle yüzyılların üzerine yığıldığı pisliği Lilith'in üzerinden birazcık temizlememiz gerekir. Bodrumda çok fazla kalmış bir resim gibi üzerinden tozları, örümcek ağlarını ve diğer bütün zarar verici unsurları temizlemeliyiz; ancak resmin gerçek renklerine öyle ulaşabiliriz. Daha sonra birdenbire bu iki kız kardeşin aslında birbirlerine o kadar da zıt olmadıklarını görürüz. Bu kadınlar elimizde bulunan dünyanın en eski yaratılış hikâyesi olan *Huluppu-Ağaç*'ta karşımıza beraber çıkarlar. ² Bu esnada dikkatimizi çekecek bir başka nokta da her iki kadının da "bakireler" olarak karşımıza çıkmasıdır. O dönemlerde Aphrodite isim olarak henüz var olmamıştı bile. O, Yunanlılar tarafından oldukça geç bir dönemde evlat edinilen ve Mezopotamya'da Sümerliler tarafından ilk önce İnanna (Göklerin Kraliçesi), daha sonra da Yakın Doğu'da İştâr, Astarte, Aştoret ve Aşera olarak tanınmıştır. Başlangıçtan beri Aşk ve Mücadelenin Tanrıçası olan bu kadın, gençlik ve hayat doluydu ve annesi tarafından "mutluluk nidaları için dünyaya getirilmişti". "Ayın ilk kızı" olarak hilalin "büyük boynuz"larıyla taçlandırılmıştı. O, gök ve yerin "parlayan meşalesi", "tüm dünyanın parlaklığı" olarak sabah ve akşam yıldızlarının ışıkları altında karanlıkları aydınlatır. Bu yıldız *onun* yıldızıdır ve bugün bile bizim tarafımızdan Venüs Yıldızı olarak bilinir (Aphrodite'in Latince ismi). ³

² Bu kitapta s. 13-16

³ Bütün ilgili metinler açısından: Zingsem 1995. Halen dtv yayınevi tarafından "Büyük Kültürlerin Tanrıcaları" (Münih 1999) adı altında yayımlanıyor.

Bu görüntü tasvirlerinden yola çıkarak Huluppu-Ağacı'nın gövdesinde yaşayan Lilith'i, Aşk Tanrıçasının karanlık yönü olarak algılayabiliriz. Fakat bunu işin kolayına kaçarak aşkın yıkıcı tarafıyla karıştırmamalıyız. O zamanlar bahçeler tarafından çevrilmiş olsa da ağaçlar o zamanlar Yakın Doğu'da, buna Mısır da dahil, Tanrıçaların oldukça favori sembollerini olarak görülürdü. Bu bakış açısından yola çıkarak Huluppu-Ağacı'nın içerisinde İnanna'nın benliğinin bir yansımasını da görmek; yani onun içselliğini görmek mümkündür. Tanrıçanın "kutsal bahçe"nin koruması altında bu ağacı büyütmesi kültürler arasında kadın cinselliğinin tanınmış bir sembolünü teşkil eder (bu nedenle de Hristiyan Bakire Meryem'e "kapalı bahçe" olarak tapınılmıştır). Ağaçtaki yılan, bilgelik ve yeniden doğuşun ve böylece de bir bağlamda cinselliğin eski bir sembolüdür. Ağaç ise her ağacın ve neticede her insanın da olduğu gibi karanlıklardan, toprağın kucağından göğe doğru büyür. Bu, Aşk Tanrıçası için oldukça uygun bir semboldür; çünkü bu kadın da varlığıyla göğü, yeri ve yeraltını birbiriyle bağlamayı amaçlar.

Genç olduğu kadar karanlık olan Lilith de, İnanna'yı umutsuzlandıracak şekilde ağacın gövdesinde oturmaya başladığında genç Aşk Tanrıçasının gelişmemiş ve bilinçsiz tarafı gibi görünür. Bu tanrıçanın hikâyesinin anlatıldığı dönemlerde henüz aşktan hiçbir haberi olmadığını da göz önünde bulunduralım. O özlemle "ilk seferi" beklemektedir ve o anın ağacın gövdesinden kendisine yapacağı "parlak yatakla" daha da yaklaştığını düşünmektedir. Onun bu girişimine karşı ağaçta bulunan üç canavar oldukça engelleyici davranıyor. Böylece karanlık Lilith, İnanna'nın bilinmeyen, hesaplanmayan, aşka karşı duyduğu korku ve endişeleri de yansıtabiliyor. Bu

efsanenin devamında Tanrıça kendini aşka tamamıyla teslim etmeden önce suların derinliğinin (yedi *Me* gücünün) bilgeliğini kazanmak zorundadır.

Lilith ismi kitabın başında da belirttiğimiz gibi Lotus kelimesinin (Sümer-Babil kaynağı *Lilu*) bir türevi olabilir. Lotus ise öte yandan –zambak gibi– kadın cinselliğinin eskiden beri saygınlık duyulan bir imgesidir ve aynı zamanda da yeraltı dünyasına giden bir dünya olarak da yorumlanır. Bu görüşlere uygun olarak yeraltına giriş izni çoğu zaman cinsel birleşme olarak algılanmıştır. İnanna'nın kendine özgü amblemi de sekiz yapraklı rosette çiçeğidir ve lotus çiçeğine çok benzer. Bu nedenle “yeraltına iniş” Aşk Tanrıçasının hikâyelerinde ana temayı oluşturur. Onun sözde “dönüşü olmayan ülkeye” inışı, bilinç düzeyinden aşkın derinliklerine doğru yapılan yolculuktur; “yeraltı dünyasının”, duygu ve duygusallık açısından keşfedilmesidir, hem de yalnızlığa yönelik teslimiyetin en ücra noktasında. Orada kadına destek olacak hiç kimse yoktur. Her derin aşta tüm yollar, en azından onu o anda yaşayan kişiler için, yenidir: “Her gerçek aş karşılaşması tek ve özel olarak yaşanır, hareketler her seferinde aynı olsa da. Yaşam boyunca binlerce kez aşk yapabiliriz; ama hiçbir birleşme diğerine benzemez. Aphrodite'in merhameti bizim masumiyetimizi ve bizim psikolojik bekâretimizi her seferinde yeniler: O, ilk seferin muhteşemliğini tekrar meydana getirir.”⁴

Bu tecrübe, Aşk Tanrıçası hakkında anlatılan en eski hikâyelerden de anlaşılacağı üzere, belli bir oranda yalnızlığı da içerir. İnanna, daha önce hiç kimsenin onun gibi giriş yapmadığı bu karanlık ve bilinmez dünyaya giden yolları arar

ve bilir ki yine hiç kimse bu diyarları onun gibi değişmeden terk edemeyecektir. Bununla bağdaşmış olarak bilincin ve kontrolün korku verici bir kaybı söz konusudur. Aşk “dönüşü olmayan bir ülke”dir ve hiç kimse değişmeden bu ülkeden tekrar “yukarı” çıkamaz, tek şart kişinin kendini olaya tüm derinliğiyle bırakmasıdır. Bunu her kim başarabilirse daha sonradan, önceden olduğu kişi olmayacaktır ve belli bir anlamda gerçekten ölmüş olacaktır! Geriye gelen insan daha önce olduğu kişiden farklı bir kişidir. Bunu istemeyen, aşktan hiçbir şey anlamamıştır.

“Sanki Tanrılara benziyor gibi geliyor bana
Yanımda oturan, sana yakın bulunup
Senin sesinin tatlı tınılarını dinleyen
Ve senin tüm çekiciliğinle

Gülümsediğini gören: ama gerçekten de
Göğsümde kalbimdeki huzuru çaldı.
Seni gördüğümde birdenbire oluveriyor
Ve susuyorum.

Çünkü kıpırtısız duruyor dilim,
Hafif bir ateş bir anda tenimi kaplıyor
Bir şey görmüyorum,
Bir uğultu dolaşüyor kulaklarımda.

Ve ter basıyor, üzerime bir titreme geliyor
Kurumuş otlardan daha soluk uzuvlarımla
Duruyorum, kısa bir süre sonra ölüye
Benzeyeceğim ben...

Ama her şeye katlanmalı...”⁵

Korku (*Phobos*) ve Dehşet (*Deimos*) boşu boşuna Aphrodite'in oğulları olarak görülmezler. Onlar aşkın bize dönem dönem hissettirdikleriyle kolayca kıyaslanabilir.

“Aşka karşı duyulan korku, kavgaya karşı duyulan korku kadar etkilidir. Aşık olduğunda şu ana kadar korku ve dehşet hissetmemiş bir kişi Aphrodite'in gücünün sınırlarının henüz tam olarak farkına varmamıştır ve kendi duygusal hayatını riske etmenin anlamını bilmemektedir. (...) Aşktan korkmak o kadar da anormal bir şey değildir. Tam tersine bu âşık olma cesaretinin ilk işareti olabilir. Bunun için bu korkuyu suçluluk duyguları olmadan tanımamız ve kabullenmemiz gerekir. Günümüzde oldukça moda olan ve geniş çapta yayılmış olan "cool" olma durumu ve cinsellik sözü konusu olduğunda tepkisizmiş gibi davranma, çoğu zaman korkunun inkâr edilmesinin bir biçimidir: Kişi bütün bu meselenin banal ve risksiz olduğu imajını vermeye çalışır.”⁶

Aphrodite'in ruhunda bulunan aşk ve cinsellik, bizi iliklerimize kadar sarsacak kutsal ve özel bir olaydır. En iyi anlamda sınırları zorlayıcı bir özelliği vardır ve tam da bu sebeple bizi korkutur. Aklımızı kaybedeceğimizden endişelendiğimiz için ve aslında bunun da (geçici bir süreliğine de olsa) gerçekleştiği için. Bir süreliğine etrafımız kararır ve bizler batmamak için mücadele etmek zorunda kalırız. Öte taraftan bu tecrübe muhteşem, kurtarıcı bir his verebilir. Bu tamamıyla bizim değerlendirmemize ve bu bilinçsizlik durumunun bize yaklaşmasına ne kadar izin verdiğimizize bağlıdır. Yunanlıların bugün tamamıyla farklı bağlamlarda kullan-

dığımız bu ruh durumu için bir kelimesi vardı: *Koma*! Bunun anlamı, bir hastanenin yoğun bakımındaki ölüme benzer bedensel durum değil, bir çiftin cinsellik esnasında yaşadığı ruhsallaşma ve kendinden geçme durumudur! Bu birbirinin içine dalma ve karşılıklı mutluluk verme durumu hiçbir şekilde hastalıklı olarak nitelendirilemez, tam tersine o zamanlar en yüce zevk ve mutluluk olarak algılanmıştır.

Derinliklerden Doğan – Göklerin Kızı

Kumlarda zamansızca,
Dalgaların kıvrandığı suların başında,
Göklerin derinliklerine bakmak;
İşte kökenim: deniz.

Sıcak kumlar
Ve nefes alan kucağın.
Lilith, küçük Lilith
Kırılğan kanatlı Lilith.

Adın ne olursa olsun
Nereden gelirsene gel
Dün olmuş olsan da
Yarın seninle karşılaşsam da:

Belki
Birbirimize yakınız yıllardır
Zamanın başlangıcından beri.

Wolf Peter Schnetz

Lilith gibi Aphrodite de “denizin dalgaları”nın içinde yaşar. Deniz her zaman bilinç kaybına uğraticı özellikler taşımıştır. Bu arada deniz kelimesi eski Sümerlilerden kalma *Mar* “ana kucağı” kelimesiyle bağlantılıdır. Deniz yeraltının bir temsilcisi, bilincin derinlere dalmasının sembolü olduğu kadar aynı zamanda yeniden doğuşun tazeliğinin de sembolüdür. Aphrodite’in var olmasıyla ilgili ne çeşit

efsaneler anlatılırsa anlatılsın, hepsi denizle yakından âlâkalıdır. Bir anlatışa göre ise Aphrodite Göklerin Tanrısı *Uranos*'un oğlu *Kronos* tarafından kesilip denize atılan cinsel organının parçalarının etrafında oluşan köpüklerden doğmuştur. Sanki bu anlatımda *Uranos*'un ilkel ihtirası medenileştirilip insanlaştırılıyor. Onun kızı ise bundan böyle “Cinsel Organ-Sevici (*Philomedes*)” ismini taşır. Kızın karaya çıktığı her yerde zarif ayaklarının etrafında çimenler yetişmeye başlar.

Göklerin Kızı – Denizlerden Doğan: Bunlar Aphrodite'in ve Lilith'in iki farklı enerji kutbudur. Kanatlar Lilith'in göklere ait olduğunu ifade eder ve o çocuklarını denizde dünyaya getirir. Fakat tasvirlerde ne kadar büyük değişiklikler vardır! Aphrodite'in etrafındaki her şey aydınlık, altın renklerinde, çiçekler açmış ve oyunsu bir hafiflikle gerçekleşirken Musevilikte deniz şeytanının evine ve mutluluğun aleviyse cehennem ateşine dönüştürülür. Deniz kıyısında cehennemin kralı Lilith'in âşığı olur. Lilith'ten kaynaklanabilecek olan insanı hafifleten aşkın gücü şeytani bir eylem olarak yansıtılır. Verilmek istenen mesaj açıktır: Lilith'in büyüğü eksiktir. Ejderha kılığındaki dalgalar artık onu taşımıyordur. Kendini dalgaların ritmine bırakacağına yok oluş ve felaket korkusu etrafı sarmaktadır. Ana tema kafayı suyun üstünde tutmak olarak yansıtılır, oysaki esas kurtuluş derinliklere dalmakta yatar! Denizin kenarındaki Lilith güven duygusu uyandıracığına sadece kontrolün kaybedilmesine karşı duyulan nefreti yansıtır. Böylece onun Adem'e öğretecek hiçbir şeyi kalmamıştır. İnanna/İştâr/Aphrodite tüm sevgililerine aşk sanatını öğretebilmişlerdir; oysaki Adem tüm bu gelişmeler içerisinde kendi “son”una karşı direnir, zaten onun için buna boşu

boşuna duygu seli denmemiştir. Rock operasında Walter Weyers bu konuyu mükemmel bir şekilde ele almıştır:

Adem (gözleri kapalı bir şekilde):

Denizin bir topu gibi derinliklerinde buldum kendimi. Cennete yani memleketime karşı duyduğum arzu içimi yakıyordu. Bütün hislerim denizin içinde geçirdiğim saatlerden sonra karıştı ve boğulma korkusu da ta derinliklerime işlemişti. O zaman kaderimi anladım. Ancak düşüncelerimin haki mi olabildiğim sürece Tanrı yanımda yer alırdı. Bedenimi dalgalara teslim ettiğim anda sonum gelirdi. Çünkü denizlerin üzerindedir Tanrı'nın ruhu. Beni yutmalarına izin vermezdim. Güçlü olmak zorundaydım. O nedenle değer verdiğim ve benim için kıymetli olan her şeyi hatırlamaya çalıştım. Beni hayatta tutan da buydu.

Lilith:

Fakat hiç kimse sonsuza dek böyle sürüklenemez. Sonra ne oldu?

Adem:

Dalgalanan denizde bir ada gördüm. Kımıldamayan bir suret yükseldi adadan. Gözlerimi kısarak ona baktım. Lilith'ti. İlk kez onun bacaklarında kıllar olduğunu fark ettim ve bu bacaklar da iki sütun gibi gri taşların arasından çıkıyordu. Yüzü bir iblisin yüzüne benziyordu. Peki, bu beni neden korkutmuyordu? Kanatları saydam ufkun ötesine doğru açılmıştı. Büyük bir dalga beni kayalık kıyılara sürükledi. Gözlerim sonsuz göğün üzerinde kayan güneş tarafından yakılıyordu. O zaman Lilith serinletici gölgesini üzerime tuttu. Bakışlarımı çevirdim; çünkü çıplaklığından utandım.

Lilith:

O, çok uzun süredir seni bekliyor. Senin bedeninin tatlılığını arzu ediyor. Senin utangaçlığın onu tahrik ediyor. Sana sonsuz hazlar vermek istiyor.

Adem:

Onun karanlık nefes alan cinselliğini görüyorum, gülümsemesi arzu dolu. İsimsiz bir heyecan teslim alıyor beni. Nasıl kaçabilirim?

Lilith:

Mutluluk şansından vaz geçmek mi istiyorsun?

Adem:

Benim aklımı çalan ve Havva'yı unutmamı, bana sadık olan o kadını unutmamı sağlayan şey, nasıl benim mutluluğum olabilir? Kendime bunu soruyorum ve onu düşünmeye çalıştıkça içimdeki arzu daha da büyüyor. Havva'nın beni çağırdığını biliyorum; ama sesini duyamıyorum. Lilith, Ey Lilith, şimdi neden gülüyorsun?

Lilith:

Şimdi bana ait olduğunu biliyorum. Senin sırrını biliyorum. Kötü vicdanın arzunu tahrik ediyor ve senin zevk çılgınlıkların Havva'nın ölümüne eşlik edecektir.

Adem:

Ahhh... Bu da ne?

Lilith:

Hiçbir şey sevgilim, sadece kurtuluşun.

Lilith ve Aşktan Korkma

Lilith, Museviliğin zeminine dayanarak ortaya çıkan tektanrılı dinlerin aşka karşı aldıkları tutarsız tavırların altında ezilmiştir. Bu dinler sadece bir Tanrı ve Baba tanrıları, bunun da seven bir eşi veya cinsel bir arkadaşı yoktur. Soyun devamı için yapılan cinsellik iyidir (Havva); zevk, aşk ve kahkahalar için yapıldığında ise şeytanidir (Lilith). Bu nedenle her üç din de tek bir ağızdan klasik cinsel birleşme için “misyoner pozisyonunu” tavsiye ederler (“kadını gök, kendini de yer yapan erkek lanetlensin”). Yine bu dinler bedenin ancak evlilik bağı altında karşılıklı olarak kullanılabileceğini ifade ederler, bunun anlamı da gerçekte kadının, erkek ne zaman ihtiyaç duyarsa ona cinsel açıdan hazır olması gerektiğini ifade eder. Örneğin İslam’da “bir devenin eyerinde dahi olsa”, diye bir ibare vardır.

Tanrı böyle bir eylemle hiçbir şekilde âlâkalı olmadığından bu insanlar için de iyi bir şey olamazdı, dolayısıyla bu şüphe verici yeteneklerle gereğinden daha fazla uğraşıl-mamalıydı. Sohar’a göre evlilik görevleri, giyinik bir şekilde ve karanlıkta yapılmalıydı. Mümkün olduğunca zevksiz ve yine mümkün olduğunca çok kıyafetle. Bunun amacı hiçbir şekilde tensel temasta bulunulmaması idi. Bunların hepsinin kaynağı, Lilith’e karşı duyulan korkudur; çünkü Lilith bu hapishanenin demir parmaklarını sarsmadan rahat etmiyordu. Aphrodite’in yönetimi altındaysa ışık, aşk oyunlarının ana unsurlarından biriydi, bunu Apuleius’un “Altın Eşek” isimli antik romanında da görebiliriz:

“Bakın, Venüs’ün teşvik edicisi ve silah taşıyıcısı Bacchus da gelmiş. Bugün ona acımayalım, bizi utanç denizinde boğması ve bizlere vahşi ihtiraslar getirmesine içelim! Lambada yağ, bardakta da şarap bitmediği sürece Venüs’ün gemisi gece boyunca yelken açar.”⁷

Yine –aynı romanda anlatılan– “Aşk ve Ruh” masasında aşk, sevgililerin gerçek yaratılışları ışıkla aydınlandıktan sonra mümkün olur! Işığı açık bırakmak, yapılan şeyin ve kiminle yapıldığının farkına varmak ve bilincinde olmak anlamına gelir: bu tüm bedeni kavrayan ve içeren bir gizemdir. Buna karşılık ışığı kapatma geleneği cinselliği daha çok yarı bilinçli ve hayvani tarafına indirger. Özgür gelişimini sağlamasına izin verilmeyen her yetenek gibi zevk aracılığıyla aşk verme yeteneği de kaba ve gerçek anlamda medeniyetsiz bir eylem olarak kalır. Bunu güzel hatta ruhani sanatlar arasına koymak ve onu her sanatın ihtiyaç duyduğu yüzlerce yıllık deneme ve ustalaştırma aşamalarına bırakmak, o zamanlar Tanrı’ya hakaretle aynı anlama gelirdi. Sappho ve onun aşk okulu, onun tarafından tapınılan Aphrodite de dahil olmak üzere, Hristiyanlar tarafından insanlığın en büyük lekesi olarak nitelendirilmiş ve yazıtları acımasız bir şekilde yok edilmiştir.

Cinsellik ve erotizm insanlara, onları Tanrı’dan ayıran kirli bir şey ve ancak kötü bir vicdanla tadına varılabilecek bir günah olarak yansıtıldı. Güzellik ve zarafet, şiir ve merhamet, temizlik ve erdem, fantezi ve ilham, konsantrasyon ve kendinden geçme, bütün bunlar Aphrodite’e verilen

yeteneklerdi ve zamanla sadece “et zevkine” indirgen-
dirildiler. Günahkâr bir eylemde bulunmak şu an için oldukça
zevk verici bir düşünce olabilir (çünkü insanlar her zaman
yasak şeyleri yapmaktan zevk almışlardır); ama bunu izleyen
pişmanlık genelde çok uzakta değildir. Daha da kötüsü: bir
tabuyu yıkma duygusu kolaylıkla bireyselleşebilir. Gittikçe
daha sert pornoların içerisine dalmak gözde bir hale gelir,
cinsellikte gittikçe daha vahşi olmak moda olur; ama
“Aphrodite’in kutsal sularına” bu şekilde gittikçe daha zor
ulaşabileceğiz. Yasak olandan alınan haz, hiçbir şekilde aşkın
goncalar açan bahçesiyle kıyaslanamaz. Daha çok “yasak
şeyler tarafından tahrik olan bu karanlık kahramanlar hâlâ
var olan dine karşı bir tepki hareketi içerisinde: onların
sapıklıkları dini bir duruşun cinsel zevki kötülükle bağdaş-
tırtmasının doğal sonucudur ve bu kötülük, kadınla aynı
basamağa konulduğundan bunun bir başka sonucu da kadın-
lara uygulanan kaba kuvvetin haklı görülmesi ve suç sayıl-
mamasıdır.”⁸ Cinselliği ve erotizmi kötü, alçak ve gizli
olanla bağlantıya sokma prensibi bu şekilde hiçbir zaman
kırılamaz ancak güçlendirilir. Cinsellik “cool” bir tavırla
yapılan ve insanı etkilemeyen bir eylemdir. Lilith’i harekete
geçiren ihtiras alevlerinin sonu gelmiştir. Acaba bu, Tanrı’nın
yanından sürgüne gönderilmesine karşı Lilith’in elde ettiği
geç kalmış bir galibiyet olabilir mi?

Aphrodite’in eksik olduğu yerlerde, dünyada her şey
birbirine karışmaya başlar: Aşk ve Ruh masalında bir martı,
Tanrıçanın yokluğunu şu sözlerle yakınlıkla anlatır:

“Zevk, espri ve zarafet kaçtı. Her şey vahşi, kaba ve ahlaksız. Evlilik, dostluk ve çocuksu sevgi kavramları artık bilinmiyor. En iğrenç sapkınlıklar ve en çirkin arzular hakim oldu her şeye.”⁹

Onun eksikliği ne evlilik kurumuna ne de sevginin başka herhangi bir şekline yarıyor. Aphrodite ataerkil evlilik bağlarıyla aslında en az Lilith kadar âlâkasızdır. Hatta evlilik, Lilith ve onun baştan çıkarma sanatlarına karşı etkili bir koruma dahi sağlıyor. Ancak yalnız uyuyan bir erkek için tehlikeli olabiliyor. Burada da Adem uyarıcı bir örnek olarak karşımıza çıkıyor: Adem, cennetten sürülmesinden sonra yüz otuz yıl boyunca cinsel perhizde olduğunda, Lilith onunla çocuk yapmak için ona yaklaşır (güya bunu sırf kendi zevki için yapar). Yalnız erkekleri mutlu etmek için dalgalanan kızıl sarı saçlarıyla ve karnında ateş, cazibelerinin süsleri eşliğinde etrafına saçtığı güllerin kokusu ile dünyanın üzerinde uçan Lilith; hangi erkek bu görüntü karşısında kayıtsız kalabilir ki? Buna karşı sadece bir ilaç var: Yataktaki kadın bu lanete son verebilir. Paulus’taki gibi evlilik burada yasak zevklere karşı bir araç kullanılıyor. *Bir* erkekle yetinmek istemeyen Lilith ise korku verici bir hayalet örneği olarak karşımıza çıkıyor.

Aphrodite de hiçbir sevgilisine mutlak bir sadakatle bağlanmıyor. Bu davranışına Gılgamış dahi katlanamamıştı ve Tanrıça İştâr’ın sevgisini ve aşkını reddetmesinin ana sebebi de buydu. Yunanlılar için bunun anlamı, Aphrodite’in evlilikte, ki bu kurum Tanrıça Hera’nın koruması altındaydı, tamamıyla eksik olması anlamına gelmiyordu. Tam tersine

Hera, Aphrodite'le işbirliği yaptığı anda her ikisi de geri kalan her şeyi gölgede bırakan bir sevgi gücü ortaya çıkarıyordu. Aşk Tanrıçasının hediyeleri olmadan evlilik soğuk ve verimsiz sayılıyordu. Aphrodite, iki insan arasında olan bağı zevkli bir arzuyla birleştiriyordu. Onun evlilik uyumuna olan katkısını hor gören kişilere de intikam yeminleri savuruyordu. "Evli kadının bedensel ihtiraslarını tasvir eden böyle bir örnek günümüzde hakim olan dünya dinlerinin ve norm sistemlerinin çoğunda eksiktir." diye üzülerken anlatıyor Ginette Paris.¹⁰

Evlilikte ataerkil sahiplenme kuralları hakim olmaya başladığında ise sevgi ıssız yerlere kaçır: Bir eş olmadan kalmak, zevksiz ilişkiler yaşamak ve aşkın ölümünün çoktan bitirdiği ikili ilişkilere girmekten daha iyidir. Venüssel eğilimleri olan insanlardan (bir cuma günü doğmuş olanlar gibi) eski dönemlerde önlerine gelen herhangi bir eşle olmaksızın yalnızlığa kaçmak eğiliminde oldukları söylenirdi. Lilith hakkında söylenenler de buna uyuyor. O kendini çöllerin vahşi doğasına geri çekmiştir; çünkü toplumda onun için artık bir yer yoktur. Ama çölleri sevgiden yoksun yerler olarak düşünmemeliyiz. Eski Arap şiirlerinde çöl, neredeyse aşk ihtirasının en uygun yeri haline getirilmiştir. Leyla ve Mecnun'un hikâyesi burada çok güzel bir örnek teşkil eder: Bu hikâyeye göre Arap kabile reislerinden birinin oğlu olan genç Kays, saygın bir Bedevi soyunun kızı Leyla'ya âşık olur. Kızın babası ise bu aşkı sırf mantıksal nedenlerle yok eder. Sevgilisiyle yaşadığı bu zoraki ayrılıktan sonra sinirleri bozulan genç adam *Mecnun*, "deli" olduğu gibi şair de olur. Gittikçe daha sık bir şekilde ıssız çorak topraklara gider ve orada köklerden, otlardan ve meyvelerden beslenir, tek dostları ise vahşi hayvanlar-

dır. Bu arada ilginç olan Mecnun'un karakteridir. *Mecnun* eski Arap geleneklerinde "cinler tarafından ele geçirilmiş" anlamına gelir. "Tüm şairler için şöyle söylenir: Sanatlarını ancak bir cin tarafından ilham gelirse icra edebilirler." Bu söz konusu cinler hakkında da onların dumanı çıkmayan ateşlerden yaratıldıkları söylenirdi. ¹¹

Bu bağlamda dikkatimizi çekmesi gereken şey, çölün kumunun suya benzer temizleyici ve saflaştırıcı özellikleri olduğudur. Bu, özellikle İslam dininde açıkça ortaya çıkar; çünkü dualardan önce alınan ritüel yıkanmalar su yerine ince kumla da yapılabilir.

Çöl, uyarlanmış anlamıyla her derinden hissedilen aşkın da bir parçası olarak anılmaz mı? "Vahşi doğada kalmak" eylemi "yeraltına inmek" eyleminin bir başka versiyonu değil midir ve aynı zamanda da bu süre yas, ölüm ve griliği ifade etmez mi? İnanna yeraltında kaldığı sürece onunla birlikte dünyada var olan mutluluk ve aşk arzuları da yok olmuştur; böylece dünya "çorak ve boş" bir yer haline gelmiştir. Fakat bu mutlak perhiz döneminde sevgiye karşı duyulan hasret de yeniden alevlenmiştir. Deniz dalgalarının gelgitler arasında geri çekilmesi gibi veya kışın yeni bir ilkbaharı beklediği gibi, sevginin de geri çekilip beklemeye geçmesi gereken zamanlar vardır; aksi takdirde sevgi zoraki bir karşılıklı esir etmeye dönüşür. Sadece bu şekilde bir hasret dönemi geçtikten sonra sevilen kişiye dair duyulan arzu yeniden alevlenir ve aşkın alevleri hareketlenir. Unutmayalım ki aşırılık ve hasret, zenginlik ve fakirlik, Eros'un anne ve babası olarak geçerler ve Eros da başka bir geleneğe göre Aphrodite'in oğludur.

11 Bkz. Franke, s. 9f

Aşk sadece güzel saatler bilmez, o bizim (ruhsal) fakirliğimizi de zenginliğimiz gibi hissetmemizi sağlar. Bunun sonucunda da bizi ölüm adını verdiğimiz yeni deneyimlerin yanına götürür. Aşk, ölümden daha güçlü olmakla kalmaz, bazı açılardan bakılacak olursa ölümü de bizim için değerli olan her şeyin bir geri dönüşümü olarak karşımıza çıkarır. Her şey terstir! Ancak böyle, yeni başlangıçlar mümkün olabilir.

Bu arada Lilith de kendi “inişini” gerçekleştirir. Adem’in yanında boyun eğerek bir varlık göstermekten daha fazlası için yaratılmış olan, kendini gökteki meleklerle yakın hisseden Lilith, Yüceler Yücesi Güç tarafından denizin en derinlerine atılır. Onun kaderi Gnostik efsanelerindeki aydınlık ruhun sert maddelerin içine atılmasına benzer, bunun sonucunda ruhun içinde bulunan ilahi memleketine yönelik arzusu uyanmıştır. “Lilith de kendini vahşi doğaya geri çekerek insanları özlerine geri götüren ve onlara kendileri hakkında daha derin bilgiler veren bir figürdür.” der Walter Weyers.¹²

“Ve Lüleleri Kızıl Altındandı”

Derler ki tüm Yunan Tanrıçaları arasında sadece Aphrodite parlak bir yaratılıştaydı. Onun ikinci ismi Altından Olan’dı ve bu kavram Tanrıçayı ışıkla bağdaştırırdı;       altın, güneşin insanların kalbine saldığı mutluluğun rengidir. Aphrodite aşk gibi hayata renk ve güzellik verdiğinden bu ada layık görülmüştür. Tüm kültürlerde var olan Aphrodite heykellerinin ortak özelliği altından bir boyunbağıdır; bu da güneşin çizdiği dairenin bir tasviridir. ¹³ Bu imaja Aşk Tanrıçasının altın rengine veya kızıl sarı saçları da katkıda bulunuyor;       bunlar da güneşin parlaklığının bir işaretidir ve kafasını bir enerji haresi gibi sarar. Lilith’in parlayan saçlarının da bu anlamda hikâyenin bir parçası olduğu kolayca görülür! “Venüs işareti” de Tanrıçanın bu aydınlık yönüyle ilgilidir: Elinde bulundurduğu yatay bir sopa ve onun üzerinde bulunan yuvarlak bir ta  “kollarını açmış, ayakta duran bir insanı temsil eder, bu kişi dünyadaki tüm kutsamaları al-maya hazırdır. Yukarıdaki yuvarlak, tanrısal yaratılışının ona verdiği yetenekleri tanımayı ve zevkini çıkarmayı temsil eden kutsal bir hare gibidir. Bunun haricinde bu eski işaret aynı zamanda Tanrıça Venüs’ n birçok resimde elinde tuttuğu ayna olarak da görülebilir.” Bu ayna kutsal bahçedeki g llerde bulunan su aynaları gibi “kendini incelemenin, en derin ruh varlığını     mlenin bir sembolüdür. O, dağ kristallerinden yapılan bilyeler gibi dünyanın anlamını meditasyon aracılığıyla bulmak için kullanılan bir yöntemdir.” ¹⁴

13 Bkz. Zingsem 1995, s. 111

14 Golowin, s. 225

Ayna demişken: Ayna tabii ki "Güzellik ve Aşk Zevklerinin Tanrıçası olan bir kadının klasik bir eşyasıdır, böylece onu Aphrodite'in elinde gördüğümüz kadar sıklıkla Lilith'in ellerinde de görüyoruz. Her ikisinde de bu ayna çoğu zaman yanlış bir değerlendirmeye onların kendini beğenmişliklerinin bir ifadesi olarak algılandı. Özünde ise bu, kendini tanımanın aynasıydı; yani aşka, sevgiye eşlik eden bilincin ifadesidir ve elbette ki bu ayna aşkın insanı yani ellediği her şeyi ve herkesi güzelleştirdiğini simgeler. Bu arada şunu gözden kaçırmayalım; atalarımızın bildikleri ilk aynalar, göl ve göletlerin yüzeyleriydi. Bunlar da gök ve yeri birbiriyle bağdaştırmak için muhteşem imkânlar sunuyorlardı: Tatlı kaynaklar, çiçek açan bahçeler, sakın sular; bunların hepsi mavi gökyüzünü yansıtır ve bizler göğün üstümüzde mi altında mı olduğunu zorlukla anlayabilirdik. Böyle bir aynayla öbür tarafa, diğer dünyaya, hayallerin dünyasına, perilerin diyarına geçmek oldukça kolay oluyordu. Gezgin halkların eski bilgileriyle çok ilgilenen Sergius Golowin şöyle der: "Bana söylenen Venüs hayallerinin sıkça benzer Venüs sembolleriyle başladıdır: Lazpur taşlarından yapılmış bir mağaranın içinden geçiliyor, bir çiçek bahçesinde yürünüyor ve sanki bir 'kapıdan geçermişçesine' bir aynanın içine giriliyor." ¹⁵

Eski inanışlara göre her ayna öbür dünyaya bir geçiş yeri olabilirdi. Aynaya atılan bakışlarla nereye gidileceği ise insanların sahip olduğu tecrübe seviyesine bağlıydı. Antikçağın dini anlayışında Aphrodite'in aynası ilahların dünyasına bir geçiş olarak görülürdü; oysaki tektanrılı dinlerde Lilith'in aynası cehennem kapısı olarak algılanmıştır. Burada bizi sevginin alevleri değil, lanetlenmişliğin sonsuz yangın-

ları beklemektedir. Musevi efsaneleri en sonunda Lilith'in her aynada bulunabildiğini iddia eder. Genç kızlara sıkça ve çok fazla aynalara bakmamaları tavsiye edildi, aksi takdirde Lilith ve şeytanları tarafından ele geçirilme tehlikeleri vardı. Mücevher ve güzel yapan her şey de kaçınılması gerekenlerdendi. Sohar'da Lilith, kusursuz kabuğunun içinde çürük bir meyvenin gizlendiği bir kadın olarak tasvir edilir. Onun gibi yapan herkes ona benzeyecektir: Aşağılamadan başka bir şey hak etmeyen bir fahişe.

R. Salomon Luria'ya göre Lilith, her çarşamba ve cuma günleri gecesi 18.000 iblisten oluşan büyük bir orduyla göklerde uçup insanlara zarar verirmiş, bu nedenle de o gün ve saatlerde evden dışarıya çıkmak tehlikeli olurmuş. ¹⁶ Her şeyden önce ise cuma günleri –ki ülkemizden ta Rusya'ya dek “kutsal kadın cuma” veya “ışık saçan kraliçe” olarak bilinirdi– ¹⁷ ve tabii başlangıçta bile *bu* söz konusu gün Aphrodite'in kutsal günüydü! Böyle bir günde âdetler gereği kadınlar sadece her çeşit zevkle uğraşmakla kalmaz, özellikle geceleri başka kadınlarla “uçmak” amacıyla evden dışarı çıkarlardı. Bunun anlamı, efsaneler ve masallarda sıkça rastladığımız spirüüel bir ruhsal yolculuğa çıkıyor olmalarıydı. Bu kalabalığa katılanlar arasında herkes tarafından bilinen “Bayan Holle” de vardı ve o Kuzey Avrupa'da Freyja adıyla tapınılan Aşk Tanrıçasının halka indirgenmiş haliydi. Freyja hakkında söylenen efsanelerde, uzakta kalan sevgilisi uğruna döktüğü gözyaşlarının “kızıl altın” veya kehribar taşı olduğu söylenirdi. Bayan Holle de onunla beklenmedik zamanlarda karşılaşıldığında genç bir kadın olarak sarı saçlarını ögle

16 Pielow, s. 116

17 Golowin, s. 19

güneşinde parlatırken şanslı çocukları altın parçalarıyla ödüllendirirdi. O da yanında hizmetkârlarıyla birlikte göklerde uçar ve her şeyin doğru olup olmadığını kontrol ederdi. Ölmüş veya henüz doğmamış tüm çocukların ruhları onun koruması altındaydı, onlara dünyevi bir anne gibi hatta çoğu zaman daha iyi bir şekilde bakardı. Bu nedenle Kuzey Avrupa'da Lilith'in Bayan Holle ile aynı tutulmaya başlanmasına şaşdırmamak lazım; çünkü her ikisi de belli başlı anlamlarda çocukların koruyucuları unvanlarını taşıyorlardı, çocuklar da herkesin bildiği gibi aşkın bedensel meyveleridir. "Tanrı bana tüm yeni doğmuş çocukları korumam altına almamı emretti." der Lilith hakkındaki Rabbi yazıtlarından bir tanesinde. ¹⁸ Bu gerçek –böylece söz konusu çocukların erken ölümü kastedilse de– her şeyden önce yemek ve yutmak eylemlerinden çok daha farklıdır!

Bayan Holle'nin aksine, çünkü o dönem dönem yaşlı bir kadın veya nine olarak da karşımıza çıkabilir, Lilith hakkında bu tarz yaşlanma belirtilerine dair bilgiler yoktur. Lilith hakkında onun yaşlanacağını düşünmek Aphrodite'in yaşlanacağını düşünmekle aynı şeydir. Aşkın Tanrıçaları prensip olarak yaşlanmazlar; çünkü bu, karakterlerine ve aşkın yaradılışına uygun değildir. Bayan Holle'de de yaş bir deri gibidir, bunu istediği an tekrar üzerinden çıkarabilir. "Yaşlı toprak onu sonsuza dek genç gördü." Dante Gabriel Rosetti'nin Lilith şiirinden alınan bu satırlar aslında tüm Aşk Tanrıçalarına uygundur. Hristiyanlar da bu imgelemi onun biyolojik sapkın anlamını yüklemekten çok önce Aphrodite "Bakire" takma adını taşıyordu. Aslında bu kelimeyle bir taraftan kendine ait olan, yani özgür olan bir kadın, öbür

yandan da gençliğin kontrol edilemez gücünü içinde taşıyan bir kadın kastedilirdi. “Güçlü, kudretli, parlak ve aynı zamanda da genç” denilir neredeyse İnanna hakkında söylenen tüm şarkılarda.¹⁹ Bu da aşkın içsel yaradılışı için bir şeyler ifade eder: Her ilkbaharda Aphrodite kendini kutsal banyosunda saflığı ve bekâreti açısından da yeniler. Onun bu banyoyla tekrardan yenilediği –çocuksu– masumiyet, “onu psikolojik mucizelerin koruyucusu yapan ruhsal bekâretinden kaynaklanır”:²⁰ Bunu biz insanlar da her derin aşk karşılaşmamızda hissederiz, sanki ilk defa âşık olmuşuz gibi. Aşk bizi gençleştirir, gerçekten kaç yaşında olduğumuza bakmaz. Enerjilerimizi yenilememize izin veren bir gençlik kaynağı gibi tekrardan yaşamla dolarız. Bilmem kaçınıc ilkbaharımızı yaşarız!

Adem ise –yalnızların yalnızı– yaşamaya devam etti
 Çölde bir yıkıntı olarak
 Ama her gece
 Lilith ona rüyasında geldi
 Gülümseyerek Havva’nın yüzüyle konuştu onunla
 O zamandan beri umutla bekliyor
 Onun geri dönmesini
 Tanrı ise buna izin verecek
 Çünkü cennette yine olacaktır ilkbahar (*Lilith belirir,
 çok aydınlıktır*)

Walter Weyers, Rock Operası’nın son sahnesi

19 Zingsem 1995, s. 80

20 Paris, s. 43

“Lilith Cennette” – Bir Yaratılış Masalı

Adem’le birlikte yaşayacağı cennetin zevk dolu bahçelerinde Lilith oturuyor ve kendini ilk aşk ilişkisi için güzelleştiriyordu. Biraz önce kokulu gül yapraklarının içerisinde banyo yapmıştı, şimdi de teni ipeksi bir parlaltı içerisindeydi, zarıfçe eğilmiş kuğu gibi boynunun etrafına lotus ve yasemin çiçeklerinden bir zincir asılmıştı ve kızıl renkte bir kuşburnu çiçeği uzun, altın renkli saçını süslüyordu. Göbek deliğinin üzerinde bir kelebek oturuyordu; kadın, göbeğini nektar ile doldurduğundan hiç kımıldamadan orada duruyor ve nektarı içiyordu. Evet, şüphe yoktu ki o aşk sanatının ilahi yeteneklerine hakimdi. Bu maceraya atılmayı kabul etmesinin ana sebebi de buydu zaten.

“Hadi kendi suretimize benzeyen insanı yapalım.” demişti ona ilahi eşi Adonus ve o da zevkle onaylamıştı bu planı. Şimdiye kadar yarattıkları her şey sevgi ve güzelliğin ruhunu yansıtıyordu ve bu nedenle mükemmeldi. Bu muhteşem yaratılış eserinin tamamlayıcı unsuru ise insan olacaktı. Daha sonra ilahi kocası yüzünde utangaç bir gülümsemeyle ona gelmişti:

“Lilith, sevgilim,” diye fısıldamıştı ona. “Şuna bir bak! Galiba birazcık aceleci davrandım ve ilk insanı nihayet karşımda, görmek için dayanamadım; fakat sadece tek bir erkek yapabildim, şimdi de hiç durmadan çok yalnız olduğundan ve kendini bir işe yaramaz hissettiğinden şikâyet ediyor. Zira hayvanların da birer eşe sahip olduklarını görüyor. İşte o yüzden düşündüm ki lütfen beni yanlış anlama, sen göklerden aşağıya inip onun ilk karısı olur musun? Bence ona bir kadın yaratmadan önce ilk insanın kendini nasıl geliştirdiğini ve iyi olup olmadığını görmemiz gerekir; çünkü benim bazı şüphelerim var.”

“Başka bir deyişle bir süreliğine benden kurtulmak mı istiyorsun?” diye Lilith göz kırptı. “Biliyorsun ki senin ilk erkeğine uygun bir eş yaratmak benim için çok kolay olurdu; ama açıkça söyleyecek olursam senin bu fikrin benim de çok işime geliyor. Değişikliği ben de severim ve ilk insanla beraber yaşamak da büyük bir macera olacağına benzer. Öyleyse senin isteğini yerine getireceğim; ama bu isteğin arkasında gizli amaçlar seziyorum. Bana söz ver, aşağıda bir şeyler yanlış gittiğinde ve ben kaçmak zorunda kaldığımda beni yanına geri alacaksın.”

“Söz veriyorum.” diye onayladı Adonus ve böylece ayrıldılar.

Bu iki göksel varlık arasında konuşulduğu gibi gelişti her şey ve şimdi de Lilith cennetin bahçesinde Adem’i bekliyordu. Tanrısal aşk sanatının kurallarına göre, ki bunları Adanos’la birlikte uzun yıllar boyunca iyice ustalaştırmıştı, kendini güzel yapmıştı. Acaba insan bunun kıymetini bilebilecek miydi? Adem’i uzaklardan yaratıcısının onu şekillendirdiği gibi çıplak bir halde gelirken gördüğünde kalbi ister istemez bir an duraksadı. Göğsünü süsleyen bir çiçek zinciri yoktu, hatta elinde bir çiçek dahi yoktu ve genel anlamda da bir banyoya çok ihtiyacı varmış gibi görünüyordu. En azından bu konuda ona yardımcı olabilirdi.

“Sen o zaman benim kemiğimden kemik ve etimden etsin.” diye kekeledi Adem onu selamlarken.

Bu garip kıyaslamayı da nereden çıkarmıştı? Lilith şaşkındı. Daha sonra ona ferahlaması için kırmızı bir elma sundu ve banyo yapmak isteyip istemediğini sordu. Adem teşekkür ederek kabul etti. Zavallı adam terlemiş ve hırpalanmış görünüyordu. Galiba yalnız kalmak ona şimdiden iyi gelmemişti. Adem’e yumuşakça yaklaşması gerekiyordu.

Lilith Adem’i banyodan sonra palmiye yapraklarıyla kurulayıp gergin sırtını yağ ile ovmak istediğinde olan oldu: Hiçbir uyarı olmadan Adem onun üzerine atladı ve onu yere yatırmaya çalıştı.

“Ne yaptığını zannediyorsun!” diye bağırdı Lilith öfkeden kendinden geçmiş bir şekilde. “Daha iyisini yapmayı bilmeyen hayvanlar mıyız biz? Sen bir insansın ve birçok başka imkâna sahipsın. Bırak oyun arkadaşın olarak senin bu tensel zevklerini yöneteyim, böylece kısa sürede en yüksek aşk mutluluğuna erişirsin!”

Fakat Adem fikrinden caymıyordu: “Sen aşağıya inmelişin kadın; çünkü dünyada Efendi olan sadece benim. Benim yanımda aynı düzeyde başka hiç kimse olamaz. Kadına layık olan aşağı yerdir, yaratıcım bana böyle söyledi ve ben sadece ona itaat ederim. Benim, söyleyecek hiçbir şeyi olmayan ve yaratıcının iradesine göre sadece benim keyfimi sağlamakla görevlendirilmiş bir kadını, dinleyeceğimi mi zannediyorsun? Dinle, senin yaratılış amacın güzel ve sevimli olmak ve her zaman gülümseyerek yanımda durmak. Çalışırken bana yardımcı olmalısın, yemeğimi yapmalısın, kıyafetlerimi dokumalısın, çocuklarımı doğurmalısın, yıkamalısın, temizlemelişin, toparlamalıydın...”

“Bütün bunları yaparken nasıl güzel ve sevimli kalabilirim ki?” diye düşündü Lilith. “Burada bir yanlışlık var. Adem her şeyi saptırdı. Yoksa Adonus mu bu garip fikirleri onun kafasına yerleştirdi? Bundan emin olmalıyım.”

Hemen ilahi sözleri söyledi, Adonus’un en gizli takma adını söyleyerek Adem’in gözleri önünde göklere doğru yükseldi. Adem’in aklına tek bir kelime bile gelmedi. “Hemen geri gel!” diye bağıramadı bile.

Lilith göklerdeki sarayın odaları arasında Adonus’u bulana kadar koşturdu. Adonus endişelenmiş bir halde ona doğru yürüdü.

“Geri mi döndün? Böyle konuşmamıştık!”

“Senin ilk erkeğin bir hilkat garibesi.” Lilith artık kendini tutamıyordu. “Bana neler yapmak istediğine bir baksana! Onun sözde aşk oyunlarından her tarafım hâlâ çizik içinde! Sakar bir

hımbıldan başka hiçbir şey değil o. Bir de her şeyin üstüne üstlük çok da ukala. Senin onu dünyanın tek efendisi yaptığını ve kadının da hizmetçisi olduğuna inanıyor. Bu herhalde doğru olamaz, özellikle de senin ona bunları söylediğine inanamıyorum. Biz göksel varlıkların buralarda uyguladığımız tüm kurallara aykırı bir şey bu!”

“Bu kadar hırçın olma sevgilim.” diye Adonus eşini yatıştırmaya çalıştı. “İtiraf ediyorum, Adem prematüre bir doğumdu; ama senin tarafından birazcık eğitilerek gelişeceğine eminim. Bu nedenle sana, onun yanına geri uçmanı ve görevini tamamlamanı emrediyorum!”

“Unutma ki ben hür irademle Adem’in yanına indim ve hür irademle beni tekrar oraya gönderemeyeceksin. Çok istiyorsan kendin kadın kılığına girerek ilk erkeğine yaranmaya çalışırsın. Madem onu eğitmek bu kadar önemli senin için; ama beni bu işe karıştıрма! Kaba kuvvet aşta olmaz, en azından biz kadınlar bu konuda söz sahibi olduğumuz sürece.”

Lilith uçarak uzaklaştı.

Yaratıcıya dünyaya inmek dışında başka bir seçenek kalmış mıydı ki? İlk kadınıyla ettiği mücadeleden yorulmuş olan Adem bir kaynağın kenarında derin bir uykuya dalmıştı. O zaman Adonus’un aklına mükemmel bir fikir geldi: Eğer kadını Adem’in kendisinden yaratırsa o zaman kadın onun ruhunun çocuğu olacaktı! Adem’in yarı açık dudaklarının arasına hemen biraz uyku verici iksirlerden damlattı; çünkü insanın zamanından önce uyanmaması gerekiyordu. Daha sonra dikkatle karın derisini kesti. Hemen bir kaburga kemiği aldı ve göz açıp kapayıncaya kadar Adem’in bedenini tekrar eskiden olduğu gibi düz ve gergin hale getirdi; çünkü Adonus’un yaranın kenarlarına üflemesi onun iyileşmesi için yeterliydi.

Ama kaburga kemiğiyle işler o kadar iyi gitmiyordu. Adonus çok çaba sarf etmesine rağmen şekil bebek gibi kalakalmıştı. İçinde bir ruh yoktu, arzunun alevi yoktu; ama şimdiden ona ne söylenirse tekrar etmeye başlamıştı bile; belki Adem için böylesi en iyisiydi. Adonus yarattığı ikinci insanın yanında yorgun bir şekilde uykuya dalmıştı ki, Lilith oradan geçti. Adonus'un planını bildiğinden beri göklerde durması mümkün değildi. İlk kadın, ah işte orada yatıyordu! Belli ki bir şeylerin eksik olduğu bir kuklaydı hâlâ. Lilith hemen etrafına bakındı: Yaratıcı derin bir uykuya dalmıştı ve horlama konusunda Adem'den daha aşağı kalır yanı yoktu; ama bu Lilith'in işine geldi, böylece kimse onun ne yaptığını görmeyecekti. Lilith kuklanın üzerine eğildi ve onun kulağına şöyle fısıldadı:

"Senin adın Havva olacak, tüm yaşayanların anası." diye duydu etraftaki ağaçların üstünde oturan papağanlar. Lilith'in kuklanın kulağına fısıldadığı diğer şeyler ise kuşların duyuları için bile fazla sessizdi.

Daha sonra Lilith kaynağa gitti ve eserini yaşam suyunun ferahlatıcı damllarıyla ıslattı. İlk kadının sırtına iki tane küçücük kanat yapıştırmıştı. Bunlar o kadar ince ve kırılgandılar ki Adem onları görmeyecekti bile. Adonus ise şayet bunları görecekt olursa hemen kendi fikri olduğunu düşünecek ve sonsuz bir gurur duyacaktı.

Adem ve Adonus uyandığında her ikisinin de gözleri yerlerinden fırlayacaktı. Önlerinde ilkbahar gibi bereketli, kelebekler gibi güzel, zarif bir dansla kaynağın etrafında dans eden bir yaratık gördüler. Büyülü melodilerden oluşmuş bir şarkı söylüyordu, bunu kelimelerle yapıyor ve kelimeler hemen şiir oluyordu.

"İşte bu benim kadını!" diye Adem ve yaratıcı aynı anda haykırdı; ama her ikisi de bu sözlerle farklı şeyler kastediyordu.

"Ona Havva diyeceğim." dedi Adem. "Çünkü bana yaşamın kendisiymiş gibi geliyor!"

Adem’le Havva dans ederek ve şakalaşarak bahçenin derinliklerinde gözden kaybolduklarında Yaratıcı bu Havva’nın birçok soruna sebep olup olmayacağını düşünerek endişelenmeye başladı.

Cennette ise Havva Adem’le bayağı uğraşıyordu; ama genel manada o, uzlaşmaya yatkındı; çünkü karısını bir kere daha kaybetmek istemiyordu. Gerçi bu kadın kolay kolay bastırılmıyordu ve Adem bu nedenle evliliği biraz keyifsiz buluyordu; ama neticede Havva her seferinde onu fikirleriyle öylesine büyülüyordu ki, en sonunda bu fikirlerin ilk önce kimden çıktığı önemini yitiriyordu. Böylece “yukarıda olmanın” otomatik olarak iyi olmak anlamına gelmediğini ve hayatın aşk gibi çok farklı yönleri olduğunu, sadece yukarı ve aşağıdan oluşmadığını da öğrenmişti. Ta ki bir gün Adonus ilk insan çiftine bir sınama yapana kadar: Özellikle parlak ve sulu görünen meyvelerle dolu bir ağacı “Bilgelik Ağacı” olarak tanıttı, bir yılanı da onu korusun diye gövdesine sardı ve insanları yanına çağırdı:

“Bu meyveler hariç bahçedeki tüm ağaçlardan meyve yiyebilirsiniz!” diye onlara sertçe emretti. “Ne kadar cazip görünürlerse görünsünler, ellerinizi ondan uzak tutun; yoksa bu sizin sonunuz olur!”

“Bu meyvelerle ilgili sorun nedir?” Havva bu kadar kolay pes etmek istemiyordu. “Zehirliler mi?”

“Bunlardan yiyen neyin iyi, neyin kötü olduğunu bilecektir ve bu bilgi de insanlar için tehlikelidir.”

“Ben her zaman bu bahçede sadece iyi şeylerin olduğunu düşünürdüm.” diye pes etmeden devam etti Havva. “Bütün bu zaman boyunca bu meyveleri yiyebileceğimiz için hevesle bekledik. Olgunlaşmak için en çok zamana ihtiyaç duyan onlardı ve bu nedenle de eminim ki en lezzetli olanı da onlar. Öyle değil mi Adem?”

Adem ise hiçbir şey söylemedi. Yaratıcı böyle emrediyorsa doğru olmalıydı. “Boş ver bırak bunu, bahçede yiyebileceğimiz gereğinden fazla meyve var.” diye teselli etti Havva’yı.

Yaratıcı uzaklaşır uzaklaşmaz ağaçtaki yılan onlara işaret etmeye başladı. Yakınlaştıklarında yılanın bir kadının başına sahip olduğunu gördüler. Nedense bu yüz Havva’ya tanıdık gelmişti.

“Gerçekten de bu meyvelerden yediğimizde hemen ölmek zorunda mıyız?” diye sordu Havva.

“Nasıl algıladığına bağlı.” diye konuştu yılan. “Sonrasında hiçbir şey öncesinde olduğu gibi olmayacak; ama ölmek de ne demek? Bu meyvelerden yediğinizde iyi ve kötüyü tanıyacaksınız. O zaman en az biz Tanrıların bildiği kadar çok şey bileceksiniz; ama belki de bu sizin için henüz çok erken; çünkü bilgiyle nasıl başa çıkacağınızı henüz bilmiyor olabilirsiniz. Benim tahminim ise sevgili kocamın size bu yasağı kendisi kadar bilge olmanızı istemediği için koyduğu yönünde.”

“Sen de bir Tanrıça mısın?” diye şaşkınlıkla ağzından kaçırdı Adem. “Yaratıcım göklerde tek Efendi'nin kendisi olduğunu söyledi bana.”

“Tam ona göre bir davranış.” diye tısladı kadın kafalı yılan. “Oysaki ben ezelden beri onun eşiyim; ama bazen nedense bunu unutmak istiyor. O zaman her yerde bir tek kendi söylediği geçerli olsun istiyor.”

“Peki, bu meyvelerle ilgili sorun ne?” diye araya girdi Havva. “Çok lezzetli görünüyorlar.”

“Meyveleri gönül rahatlığıyla yiyebilirsiniz. Burada cennette bulunan her şey gibi onlar da çok lezzetliler. Hadi al ve tadına bak!”

Havva aldı ve meyvenin kabuğunu kırdı. Kabuğun içinde bir sürü kırmızı, sulu çekirdek vardı. Yedi ve Adem’e de uzattı.

“Bu meyveye nar diyorlar.” diye fısıldadı yılan. “Meyve olgunlaşırken hemen ardından yeni goncalar çıkar; başlangıç ve son, yaşam ve ölüm aynı daldadır.”

Adem’le Havva parmaklarını yaladılar ve bir başka nar daha almak üzere ellerini uzatmışlardı ki gök gürlemeleri ve yıldırımlar geri çekilmelerine sebep oldu. Adonus ağustos fırtınaları gibi üzerlerine geldi ve Adem onun kendilerini dolularla parçalamaya hazır olduğunu anladı. Havva da aynı şeyi gördü. Demek iyi ve kötüyü tanımak böyle bir şeydi! İkiisi hemen ağaçların arasına saklandılar ve Adonus’un bu gözleri kör eden öfkesi içerisinde onları keşfetmeyeceğini umdular; fakat o insanları bulana kadar durmadı ve dinlenmedi:

“Hemen dışarı çıkın işe yaramaz insanlar. Benim emrime karşı gelmek ha! Şimdi de yüzüme bakamıyorsunuz, bunun için fazlasıyla korkaksınız!”

Adem bu lafın altında kalmak istemedi; fakat Havva onu tuttu. “Önce bütün sinirini boşaltması gerek, ancak ondan sonra onunla ciddi şekilde konuşabiliriz.”

Gerçekten de yıldırımlar yavaşça geri çekildi, dolular yağmur damllarına dönüştü ve bulutlar da açılmaya başladı. Göklerde muhteşem bir gökkuşağı görüldü. Adonus bu sanat eserine saygıyla bakan ilk insan çiftini gördüğünde yatışmış bir şekilde gülümsedi. Her şeyden önce Havva kendi annesine gittikçe daha çok benziyordu ve bu nedense onu yumuşatıyordu; çünkü onun içinde Lilith’in kendisine her seferinde yeniden verdiği aşk ve zevk zamanlarını düşünüyor ve kendini onunla sonsuza dek bağlayacağını biliyordu.

Ama yine de: “Cezalandırılmanız gerek!” diye bağırmaya devam etti. “Bu cennette daha fazla kalamazsınız!”

“Bunu ben de düşündüm Yüce Efendimiz.” diyerek cevap verdi Havva onu da şaşırtıp. “Şimdi iyi ve kötüyü tanıdığımızdan ve

belki biraz daha fazlasını bildiğimizden biz de bu bahçenin çocuk ve torunlarımız olduğunda bize artık yetmeyeceğini fark ettik. Zaten senden kendimize daha uygun bir yer bulmamız için bizi göndermeni rica edecektik.”

Nihayet söylenmişti. Adem, Havva’nın ikisi adına konuşmasından çok memnundu. Kendisi ise sadece onaylayarak, kuvvetli bir şekilde başını salladı. O zaman Yaratıcı tüm öfkesinin söndüğünü hissetti, şaşkınlıktan ilk insan çiftine vermek istediği bütün diğer cezaları unuttu.

Çok yukarılarda, küçük beyaz bir bulutun üzerinde, hemen gökkuşağının en yüksek noktasının yanında ise Lilith oturuyordu ve inci gibi dökülen yaz kahkahaları atıyordu. Neyin iyi ve kötü olduğunu Tanrılar dahi hiçbir zaman tam olarak bilememişti. Neden insanlar bu bilginin ağırlığı altında acı çeksinlerdi? Acıyarak Adem’le Havva’nın beynini birazcık da olsa sislere gömecek küçük bir bulut gönderdi yukarılardan. Çok fazla değil, sadece her düşünce ve hislerinde küçük bir sis bulutu bir peçe gibi hafifçe önlerine geçecekti, sonsuza kadar. Şimdi insanlar yine Tanrı benzeri olmuşlardı ve ne de olsa yaratılışlarının amacı da buydu...

Ekler

Kaynakça

Aischylos: Tragödien und Fragmente (übers. v. Oskar Werner), München 1969.

Alder, Doris: Die Wurzel der Polaritäten. Geschlechtertheorie zwischen Naturrecht und Natur der Frau, Frankfurt 1992.

Apuleius: Der goldene Esel (Übers. v. August Rode), Leipzig 1975.

Bachmann, Ingeborg: Malina, Frankfurt 1971.

Dies.: Undine geht. Erzählung, in: Moog (s.u.), s. 292-301.

Barz, Helmut: Männersache. Kritischer Beifall für den Feminismus, Zürich 1984.

Bergman, Jan: Ich bin Isis, Lund 1968.

Breitling, Gisela: Der verborgene Eros. Weiblichkeit und Männlichkeit im Zerrspiegel der Künste, Frankfurt 1990.

Bührer, Emil M. (Yay.): Grosse Frauen der Bibel in Bild und Text, Freiburg 1993.

Cohen-Alloro, Dorit: Wer ist die "schöne Maid", die ihr Gesicht mit Schleiern verhüllt – Die Weisheit in der jüdischen Kabbala, in: Wodte, Verena (Yay.): Auf den Spuren der Weisheit. Sophia – Wegweiserin für ein weibliches Gottesbild, Freiburg 1991, s. 55-81.

Delphica (Vera Prill, Margarethe Rudorff, Erika Slawinski): Das Gastmahl der Xanthippe, Zürich 1991 (Erstausgabe 1958).

Diotima (Philosophinnengruppe aus Verona): Der Mensch ist zwei. Das Denken der Geschlechterdifferenz, Viyana 1989.

Du Ry, Carel J.: Völker des Alten Orient. Kunst im Bild, Baden-Baden 1969.

Dworkin, Andrea: Pornographie. Männer beherrschen Frauen, 1990.

Egli, Hans: Das Schlangensymbol. Geschichte, Märchen, Mythos, Olten 1982.

Fester, Richard / König, Marie / Jonas, Doris F. / Jonas David A.: Weib und Macht. Fünf Millionen Jahre Urgeschichte der Frau, Frankfurt 1986.

Franke, Patrick: Wohnort der Dschinn und Ghül-Geister. Zu den Wüstenvorstellungen im Islam, in: Der Arabische Almanach. Zeitschrift für orientalische Kultur, 13 Jg. 2002/03, S. 8-13.

Freedman, Rita: Die Opfer der Venus. Vom Zwang, schön zu sein, Zürich 1989.

Giegerich, Wolfgang: Die Neurose der Psychologie, in: Zeitschrift für Analytische Psychologie 1978.

Gilgamesch-Epos (Übers, von Albert Schott / Wolfram v. Soden), Stuttgart (Reclam) 1988.

Götter, Pharaonen, Ausstellungskataklog, Mainz 1978.

Goldschmidt, Lazarus: Der Babylonische Talmud, Königstein 1980.

Golowin, Sergius: Edelsteine – Kristallpforten zur Seele, Freiburg 1986.

Grigson, Geoffrey: Aphrodite – Göttin der Liebe. Bergisch-Gladbach 1978.

Grimm, Jacob: Deutsche Mythologie, Bde. I-III, Wiesbaden 1992.

Grünert, Heinz: Zur Bedeutung und zum Bild der Frau in den keltischen und germanischen Stammesgesellschaften, in: Frühe Völker in Mitteleuropa, Berlin 1988.

Guter, Josef (Yay.): Chinesische Märchen, Frankfurt 1974.

Hasler, Eveline: Die Wachsflügel Frau, München 1998.

Hillman, James: First Adam, Then Eve. Fantasies of Female Inferiority in Changing Consciousness, in: Eranos-Jahrbuch 1969, Zürich 1972.

Ders.: Pan und die natürliche Angst. Über die Notwendigkeit der Alpträume für die Seele, Zürich 1981.

Hodel-Hoenes, Sigrid: Leben und Tod im Alten Ägypten, Darmstadt 1991.

Hurwitz, Siegmund: Lilith, die erste Eva. Eine Studie über dunkle Aspekte des Weiblichen, Zürich 1980.

Jerusalemener Bibel, Herder Verlag, Freiburg.

Johnson, Buffie: Die große Mutter in ihren Tieren. Göttinnen alter Kulturen, Olten 1990.

Johnston, Bali: Ojibway Heritage. The ceremonies, rituals, songs, dances, prayers and legends of the Ojibway, Toronto 1994.

Jung, Carl Gustav: Von den Wurzeln des Bewußtseins, Zürich 1954.

Ders.: Gesammelte Werke.

Bd. 6, Psychologische Typen, Stuttgart 1960.

Bd. 7, Zwei Schriften über Analytische Psychologie, Olten 1974.

Bd. 9.1, Die Archetypen und das Kollektive Unbewußte, Olten 1976.

Jung, Emma: Animus und Anima, Fellbach 1983.

Kanner, Israel Zwi (Yay.): Jüdische Märchen, Frankfurt 1976.

Kappeler, Susanne: Pornographie – Die Macht der Darstellung, München 1988.

Kawai, Hayao: Alt und Jung, Mann und Frau als Archetypen, in: Gorgo. Zeitschrift für archetypische Psychologie und bildhaftes Denken 11/1986.

Keller, Catherine, Der Ich-Wahn. Abkehr von einem lebensfeindlichen Ideal, Zürich 1989.

Kleßmann, Eckhart: Christiane. Goethes Geliebte und Gefährtin, Zürich 1993.

Koltuv, Barbara Black: Das Geheimnis Lilith: oder die verteuflte Göttin. Auf der Spur eines Mythos, München 1988.

Korff, Freidrich Wilhelm: Der Philosoph und die Frau. Zur Gesichte einer Mesalliance, Tübingen 1994 (3. Baskı, 1999)

Kubes-Hofman, Ursula: Das unbewußte Erbe. Weibliche Geschichtslosigkeit zwischen Aufklärung und Frühromantik, Viyana 1993.

Kurz, Isolde: Die Kinder der Lilith, Gesammelte Werke Bd. 1, München 1925.

Lao-tse: Führung und Kraft aus der Ewigkeit. Das "Tao-te-king" in der Übertragung von Erwin Rousselle, Frankfurt 1985.

Lind, Jakov: Lilith and Eve, in: Imperial Messages, yay. von Howard Schwartz, New York 1976.

Lloyd, Genevieve: Das Patriarchat der Vernunft. "Männlich" und "weiblich" in der westlichen Philosophie, Bielefeld 1985.

Lüpke, Geseko von: Lilith – Adams erste Frau. Ein vergessener Mythos, Manuskript einer Sendung des Bayr. Rundfunks, Okt. 2002.

Luther-Bibel, Württembergische Verlagsanstalt Stuttgart.

Maaz, Hans-Joachim: Der Lilithkomplex. Die Nachtseite des Weiblichen, in: Psychologie heute, März 2001, S. 44-51.

Ders.: Der Lilith-Komplex. Die dunklen Seiten der Mütterlichkeit, München 2003.

Magli, Ida: Die Madonna. Die Entstehung eines weiblichen Idols aus der männlichen Phantasie, München 1990.

Mann, Thomas: Der Zauberberg Bd. 1, Frankfurt (Fischer TB) 1975.

Meier, C.A.: Der Traum als Medizin. Antike Inkubation und moderne Psychotherapie, Zürich 1985.

Moog, Hanna (Hg.) Die Wasserfrau. Von geheimen Kräften, Sehnsüchten und Ungheuern mit Namen Hans, München 1987.

Morgner, Irmtraud: Leben und Abenteuer der Trobadora Beatriz nach Zeugnissen ihrer Spielfrau Laura, Hamburg 1991.

Mühlmann, Wilhelm E.: Die Metamorphose der Frau. Weiblicher Schamanismus und Dichtung, Berlin 1984.

Müller, Ernst (Yay.): Der Sohar. Das heilige Buch der Kabbala, nach dem Urtext ausgewählt und übertragen, auf der Grundlage der Ausgabe Viyana 1932, Köln 1986.

Mulack, Christa: Und wieder fühle ich mich schuldig. Ursachen und Lösung eines weiblichen Problems, Stuttgart 1997.

Neumann, Erich: Die Große Mutter, Olten 1974.

Ders.: Ursprungsgesichte des Bewußtseins, München 1974.

Ders.: Das Kind. Struktur und Dynamik der werdenden Persönlichkeit, Fellbach 1980.

Ders.: Zur Psychologie des Weiblichen, Frankfurt 1983.

Ders.: Tiefenpsychologie und neue Ethik, Frankfurt 1984.

Niethammer, Carolyn: Töchter der Erde. Legende und Wirklichkeit der Indianerinnen, Bornheim-Merten 1985.

Nitzschke, Bernd: Über Sabina Spielrein "... denn die wilde Schnsucht macht mich fiebernd, in: Gorgo. Zeitschrift für archetypische Psychologie und bildhaftes Denken 18/ 1990.

Ovid(ius), P. Naso: Die Fasten, Bd. I (Hg. u. übers. v. Franz Bömer), Heidelberg 1957.

Ders.: Metamorphosen (Übers. v. Michael v. Albrecht), München 1981.

Paris, Ginette: Aphrodites Wiedergeburt. Plädoyer für eine lustvolle Spiritualität, Zürich 1990.

Pielow, Dorothee: Lilith und ihre Schwestern. Zur Dämonie des Weiblichen, Düsseldorf 1998.

Plaskow, Judith: Das Kommen liliths, in; Brooten / Greinacher, Frauen in der Männerkirche, München 1982.

Pusch, Luise F.: Zwei Gleichnisse von der Gleichstellung, in: Willkop, Lydia (Yay.), Die Hüter der Ordnung. Aus den Einrichtungen des Patriarchats, München 1988.

Ranke-Graves, Robert v.: Griechische Mythologie. Quellen und Deutung, Bd. I, Reinbek 1982.

Ders. / Patai, Raphael: Hebräische Mythologie. Über die Schöpfungsgeschichte und andere Mythen aus dem Alten Testament, Reinbek 1986.

Rinne, Olga (Yay.): Wie Aua den Geistern geweiht wurde. Geschichten, Märchen und Mythen der Schamanen, Darmstadt 1983.

Rouselle, Erwin, Drache und Stute. Gestalten der mythischen Welt chinesischer Urzeit, in: Eranos-Jahrbuch 1934, Zürich 1935, s. 11-13.

Salles, Carlos Alberto: Eros, die psychische Funktion von Beziehung, Schöpfung, Entwicklung, in: Zeitschrift für Analytische Psychologie 4/1990.

Sappho: Muse des äolischen Eresos. Übersetzung und Kommentar von Stefanie Preiswerk-Zum Stein, Frankfurt 1990.

Schenk, Herrad: Wieviel Mutter braucht der Mensch. Der Mythos von der guten Mutter, Reinbek 1999.

Schirmer, Eva: Mystik und Minne. Frauen im Mittelalter, Wiesbaden 1992.

Schnetz, Wolf Peter: Das vergessene Meer, Erzählungen und neue Gedichte, München 2002.

Schwartz, Howard (Yay.): Liliths Cave: Jewish tales of the supernatural, San Francisco 1988.

Schwikart, Georg: Kinderlexikon der Religionen, Düsseldorf 1997.

Shuttle, Penelope / Redgrove, Peter: Die weise Wunde Menstruation, Frankfurt 1982.

Sloterdijk, Peter / Thomas H. Macho (Yay.): Weltrevolution der Seele. Ein Lese- und Arbeitsbuch zur Gnosis, Zürich 1993.

Sprenger, Jakob / Institoris, Heinrich: Der Hexenhammer, München 1987.

Stamer, Barbara / Zingsem, Vera: Schlangenfrau und Chaosdrache. In Märchen, Mythos und Kunst, Stuttgart 2001.

Steinbrecher, Sigrid: Funkstille in der Liebe. Warum Männer und Frauen aneinander vorbeilieben, Stuttgart 1990.

Theweleit, Klaus: Männerphantasien Bd. 1, Frankfurt 1982.

Traugott, Hannelore: Lilith. Eros des schwarzen Mondes, Wettswil 1998.

Vogelsang, Ethel W.: Die Konfrontation zwischen Lilith und Adam: Die fünfte Runde, in: Zeitschrift für Analytische Psychologie 18 (1987), s. 204-222.

Walker, Barbara G.: Die Geheimnisse des Tarot. Mythen, Geschichte und Symbolik, Südergellersen 1985.

Dies.: Die geheimen Symbole der Frauen. Lexikon der weiblichen Spiritualität, München 1997.

Dies.: Die spirituellen Rituale der Frauen, Zeremonien und Meditationen für eine neue Weiblichkeit, München 1998.

Walters, Anna L. (Yay.): Schönheit strömt aus von der Schwelle meines Hogans. Aufsätze, Erzählungen, Gedichte indianischer Frauen, München 1983.

Westendorf, Wolfhart: Das Alte Ägypten. Kunst im Bild, Baden-Baden 1968.

Weyers, Walter: Lilith. Textbuch zur gleichnamigen Rockoper, uraufgeführt am Landestheater Schwaben in Memmingen am 24.6.2003.

Wilhelm, Richard (Yay.): Chinesische Märchen, Köln 1987.

Ders. (Hg.): I Ging. Das Buch der Wandlungen, Köln 1984.

Wolf, Christa: Lesen und Schreiben. Neue Sammlung, Darmstadt 1984.

Wolf, Naomi: Der Mythos Schönheit, Reinbek 1991.

Wolf, Ursula: Mein Name ist, ich lebe. Indianische Frauen in Nordamerika, München 1983.

Wolkstein, Diane / Kramer, Samuel Noah: Inanna, Queen of Heaven and Earth. Her Stories and Hymns from Sumer, New York 1983.

Zimmer, Heinrich: Maya. Der indische Mythos, Frankfurt 1978.

Ders.: Indische Mythen und Symbole, Köln 1981.

Ders.: Abenteuer und Fahrten der Seele. Ein Schlüssel zu indogermanischen Mythen, Köln 1987.

Zingsem, Vera: Im Schatten des Olivenbaums. Erzählungen, Hildesheim 1992.

Dies.: Der Himmel ist mein, die Erde ist mein. Göttinnen großer Kulturen im Wandel der Zeiten, Tübingen 1995 (2. Baski 1997, vergriffen), zur Zeit bei dtv unter dem Titel: Göttinnen großer Kulturen, München 1999.

Dies.: Erläuterungen zum Ursprung des Wortes "Schaman", In: "Schlangenbrut". Streitschrift für feministisch und religiös interessierte Frauen, Nr. 57/1997.

Zolbrod, Paul G. (Yay.): Auf dem Weg des Regenbogens. Das Buch vom Ursprung der Navajo, München 1988.

Lilith

VERA ZINGSEM

Ve başlangıçta Havva'dan önce Lilith vardı. Adem'in ilk karısı. Gizemli ve baştan çıkarıcı. Kanatları olan ateşli, tahrik edici karaktere sahip olan bir yaratık. Bir Tanrıça mı? Bir Şeytan mı? Yoksa onu takip edemeyen kaba toprak parçası Adem'in kendisine müdahale etmesinden hoşlanmayan bir kadın mı sadece? Kaynaklar onun hakkında neler söylüyor? Geçmiş ve gelecekte, Lilith hakkında bu kadar ilgi çekici olan şey nedir ki; çoğu zaman seilmeyen, lanetlenmiş, zaman zaman Havva tarafından yeri doldurulan ve bazı zamanlar ise Tanrı'nın sağında oturan bu kadın popülerliğini yitirmiyor.

Lilith: Işığın bir meleği mi?

İsa'nın dişisi mi?

İlk kadın Şaman mı?

Neden Musevi - Hristiyan erkek fantezileri tarafından rahat bırakılmıyor ?

ISBN 978-975-6249-83-3

